

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EŞLER ARASI İLETİŞİMDE ÇOCUĞUN KONUMUNA
PSİKO-SOSYAL BAKIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurcan ŞIVKIN

Enstitü Anabilim Dalı :Felsefe ve Din Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı :Din Psikolojisi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali Vasfi KURT

TEMMUZ - 2014

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EŞLER ARASI İLETİŞİMDE ÇOCUĞUN KONUMUNA
PSİKO-SOSYAL BAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurcan ŞIVKIN

Enstitü Anabilim Dalı :Felsefe ve Din Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı :Din Psikolojisi

“Bu tez 11.07/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. A. Vasfi Kurt	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Sezay Küçük	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Tamer Yıldırım	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nurcan ŞIVKIN

11.07.2014

ÖNSÖZ

Aile, evlilik ve çocuk; psikoloji, sosyoloji, eğitim ve ilahiyat alanlarının ortak araştırma konularından birisidir. Türkiye’de ve Batı’da yapılan çalışmalarda, genellikle evlilik uyumu, evlilik doyumu, eşler arası iletişimde problem çözme davranışları, etkili anne-baba olabilme sanatı ve ebeveynlerin çocuk psikolojisi üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Ailenin sağlam temellere oturarak mutlu ve etkili bir şekilde fonksiyonel olabilmesi ise eşlerin aile olabilme doyumunu yakalamalarıyla mümkündür. Buna bağlı olarak çocuğun anne ve baba iletişimi üzerindeki etkisi oldukça önem kazanmaktadır.

Alan araştırması olan bu çalışmada, çocuğun anne baba arasındaki iletişimin şekillenmesindeki konumu psikolojik bir bakışla araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın konusu, amacı, önemi, varsayımları ve yöntemi verilmektedir. Birinci bölümde evlilik ve aile kurumu farklı yönleriyle ele alınmaktadır. İkinci bölümde, iletişim kavramı ele alınmakta, tarihte çocuğa atfedilen değer açıklanmakta, çocuğun eşler arasındaki iletişimin şekillenmesindeki rolü ve etkisi tahlil edilmektedir. Üçüncü bölümde, anketlerden elde edilen veriler ışığında yapılan analizlere dair bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise, araştırma bulguları ve yorumlardan çıkan sonuçlar ortaya konularak bunlara öneriler getirilmiştir.

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Ali Vasfi Kurt’a, değerli katkıları ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Araştırmanın başlangıç aşamasında emek veren hocam Prof.Dr. Abdurahit İmamoğlu’na, araştırmanın uygulanması ve değerlendirilmesi sırasında bilgi ve tavsiyelerinden istifade ettiğim Arş. Gör. Ayşe Şentepe’ye, emeği geçen arkadaşım Ayşegül Konar’a, ankette yöneltilen sorulara titizlikle cevap veren değerli katılımcılara, çalışmalarımda desteğini hissettiğim sevgili eşim Nazif Şivkin’a ve aileme, ayrıca bana neşe veren oğlum Haluk’a teşekkür ederim.

Nurcan ŞIVKIN

11.07.2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1:EVLİLİK VE AİLE KURUMU	7
1.1. Evlilik ve Önemi	7
1.1.1. Evlilik Müessesesinin Toplumdaki Yeri.....	8
1.1.2. Günümüzde Evlilik Anlayışı Üzerine Düşünceler	11
1.2. İlahî Dinlerde Evlilik Müessesesine Genel Bir Bakış.....	14
1.2.1. Yahudilik'te Evlilik.....	15
1.2.2. Hıristiyanlık'ta Evlilik	16
1.2.3. İslâmiyet'te Evlilik.....	18
1.3. Aile Psikolojisi	22
1.3.1. Ailede Eşlerin Psikolojisi.....	24
1.3.2. Ailede Çocukların Psikolojisi	29
1.3.3. Anne-Baba Çocuk İlişkileri.....	33
BÖLÜM 2: EŞLER ARASI İLETİŞİM VE ÇOCUK	38
2.1. İletişim Kavramına Genel Bakış	38
2.1.1. Başarılı Bir İletişimin Özellikleri.....	40
2.2.2. Evlilikte İletişimi etkileyen Faktörler	41
2.3.3. Ailede Sağlıklı İletişim Ortamı ve Kuralları	50
2.2. Toplumsal Tarihte Çocuk.....	54
2.3. Çocuğa Atfedilen Değer.....	58
2.3.1. Kültürel Değerlerde Çocuğun Yeri	62
2.3.2. Kur'an ve Sünnet'te Çocuk.....	67

2.4. Psiko-Sosyal Açıdan Ailede Çocuk ve Dinî Gelişim.....	73
2.5. Eşler Arasındaki İletişime Etkisi Açısından Çocuğun Konumu	75
2.6. Ailede Kadının Çalışması ve Çocuk	90
2.7. Çocuk Sahibi Olamamanın Eşler Üzerindeki Etkisi	97
BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR.....	101
3.1. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri.....	101
3.2. Katılımcıların Dindarlık Düzeyleri İle İlgili Bulgular	107
3.3. Eşler Arası İletişimde Çocuğun Konumu İle İlgili Araştırma Bulguları ve Yorumlar	114
3.3.1. Eşlerin Evliliğe Bakış Açısıyla İlgili Görüşleri	114
3.3.2. Katılımcıların Evlendikten Sonra Oturdukları Yere Göre Dağılımı	119
3.3.3. Katılımcıların Çocuk Sahibi Olmak İstemesinin Nedenlerine Dair Görüşleri.....	120
3.3.4. Evlendikten Sonra Çocuk Sahibi Olma Zamanı İle İlgili Veriler	122
3.3.5. Evlilikte Sahip Olunan Çocuk Sayısına Dair Görüşler	125
3.3.6. Eşlerin Sahip Olunan Çocuğun Cinsiyetine Atfettikleri Önem Derecesi ...	129
3.3.7. Çocuk Sahibi Olmanın Eşler Üzerindeki Psikolojik Etkisine Dair Veriler	133
3.3.8. Eşler Arasındaki İletişime Katkı Yönünden Çocuk.....	136
3.3.9. Çocuk Sahibi Olmanın Kişisel Etkisi.....	142
3.3.10. Sahip Olunan Çocuk Cinsiyetinin Eşler Arası İletişim Üzerindeki Etkisi	146
3.3.11. Eşler Arası İletişim Yönünden Tek Çocuk ve Çok Çocuk	147
3.3.12. Evliliğin Devamına Katkı Yönünden Çocuk	149
3.3.13. Eşlerin Çocuk sahibi Olmak İstemesinde Çevrenin Etkisi	152
3.3.14. Ailede Çocuk Sahibi Olmak ve Kadının Çalışması Arasındaki İlişki	154
3.3.15. Çocuk Sahibi Olamamanın Eşler Üzerindeki Etkisine Dair Görüşler	159
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	166
EKLER.....	178

ÖZGEÇMİŞ.....	184
----------------------	------------

KISALTMALAR

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SGB	:Strateji Geliştirme Başkanlığı
İFAV	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
ÇDA	:Çocuğun Değeri Araştırması
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
İSAM	:İslami Araştırmalar Merkezi
EAE	:Etkili Ana Baba Eğitimi
AAK	:Aile Araştırma Kurumu
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
UNİCEF	:Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
SDÜ	:Süleyman Demirel Üniversitesi
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
SAÜ	:Sakarya Üniversitesi
ENST	: Enstitü
VB	:Ve Benzeri
S	:Sayfa
YAY	:Yayımları
C	:Cilt

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	101
Tablo 2: Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	101
Tablo 3: Katılımcıların Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı.....	102
Tablo 4: Katılımcıların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı	102
Tablo 5: Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	103
Tablo 6: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Dağılımı	103
Tablo 7: Katılımcıların Mesleklerine Göre Dağılımı	104
Tablo 8: Katılımcıların Evlilik Yıllarına Göre Dağılımı.....	104
Tablo 9: Katılımcıların Evlenme Şekline Göre Dağılımı.....	105
Tablo 10: Katılımcıların Çocuk Sahibi Olmak İçin Tıbbî Yardım Alma Durumlarına Göre Dağılımı	105
Tablo 11: Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı	105
Tablo 12: Katılımcıların Evlendikten Sonra Çocuk Sahibi Olma Sürelerine Göre Dağılımı	106
Tablo 13: Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine Ait Puanlama	107
Tablo 14: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımlarına Göre Dindarlık Düzeyleri t-testi Sonuçları	107
Tablo 15: Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılımı	109
Tablo 16: Katılımcıların İbadetlere Karşı Tutumuna Göre Dağılımı.....	110
Tablo 17: Katılımcıların Dua Etmekle İlgili Tutumuna Göre Dağılımı.....	111
Tablo 18: Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısına Göre “Çocuğunuz dünyaya Geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” ifadesine Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı.....	112
Tablo 19: Katılımcıların Çocuk Sahibi Olmasının İbadet Disiplini Üzerindeki Etkisine Dair Tutumlarına Göre Dağılımı.....	113
Tablo 20: Katılımcıların “Çocuk Sahibi Olmak Dini Duyguları Daha Yoğun Hissettirir” İfadesine Katılma Durumlarına Göre Dağılımı.....	113
Tablo 21: Katılımcıların Cinsiyet Durumları İle Evlenme Sebepleri Arasındaki İlişki	114

Tablo 22: Katılımcıların Gelir Dağılımlarına Göre Aile Ortamının Mutluluğu İçin En Fazla Önem Verdikleri Faktör	115
Tablo 23: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları İle Eşler Arasındaki İletişimi En Fazla Zedeleyebilecek Ahlaki Zaafların Karşılaştırılması	117
Tablo 24: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Evlendikten Sonra Oturdukları Yere Göre Dağılımı.....	119
Tablo 25: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları İle Çocuk Sahibi Olmak İçin İdeal Gördükleri Zaman Arasındaki İlişki	122
Tablo 26: Katılımcıların Evlendikten Sonra Çocuk sahibi Olma zamanı İle Evlendikten Sonra Çocuk Sahibi Olmak İsteme Zamanının Karşılaştırılması	123
Tablo 27: Katılımcıların Gelir Dağılımları İle Evlilikte İdeal Gördükleri Çocuk Sayısının Karşılaştırılması	125
Tablo 28: Katılımcıların Coğrafi Bölge Dağılımları İle Evlilikte İdeal Gördükleri Çocuk Sayısının Karşılaştırılması	126
Tablo 29: Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısı İle İstenen Çocuk Sayısı Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımı	128
Tablo 30: Katılımcıların Cinsiyete Durumlarına Göre “Evlilikte erkek, daha çok erkek çocuk isterken kadın, daha çok kız çocuk istemektedir.” İfadesine Verdikleri Cevaplara Göre dağılımı.....	129
Tablo 31: Katılımcıların Yaşadıkları Yer İle Çocuk Cinsiyetine Atfettikleri Önem Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımı	130
Tablo 32: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre “İstemediğiniz cinsiyette bir çocuk Dünyaya getirirseniz bundan nasıl etkilenirsiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	131
Tablo 33: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre “Çocuklu eşler, çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı ..	133
Tablo 34: Katılımcıların Çocuk Sayısına Göre “Çocuklu eşler çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı ..	134
Tablo 35: Katılımcıların Cinsiyete Göre “Çocuk sahibi olmak eşlerin fitrî ihtiyacını karşıladığı için psikolojik olarak kadın ve erkek daha sağlıklı olmaktadır.”	

İfadesine Verdikleri cevaba Göre Dağılımı	135
Tablo 36: Katılımcıların Cinsiyet Durumlarına Göre“Çocuğunuz Dünyaya geldikten Sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	136
Tablo 37: Katılımcıların Evlilik Yıllarına Göre “Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	139
Tablo 38: Katılımcıların Cinsiyete Durumlarına Göre “Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	142
Tablo 39: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre “Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?”Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	144
Tablo 40: Katılımcıların Yaşadıkları Yere Göre “Çocuğunuzun cinsiyeti eşinizle olan iletişiminizi etkiler mi?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	146
Tablo 41: Katılımcıların “Evlilikte sahip olunan tek çocuk eşler arasındaki iletişimi olumlu etkilemektedir.”Sorusuna Verdikleri Cevap İle “Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.”Sorusuna Verdikleri Cevabın Karşılaştırılmasına Göre Dağılımı	147
Tablo 42: Katılımcıların Çocuk Sayısına Göre “Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.”İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	148
Tablo 43: Katılımcıların Cinsiyete Göre“Eşinizle boşanma durumuna gelerseniz çocukları ne yaparsınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	149
Tablo 44: Katılımcıların Evlilik Yıllarına Göre “Çocuk sahibi olan çiftlerde boşanma daha az olmaktadır?” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	151
Tablo 45: Katılımcıların Evlenme Şekline göre “Eşlerin aileleri ve sosyal çevre, çocuk sahibi olunmasını istemede son derece etkilidir ”İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	152
Tablo 46: Katılımcıların Cinsiyete Göre “Ailede kadının çalışmasını destekler misiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	154
Tablo 47: Katılımcıların Bölgelere Göre “Ailede kadın çalışıyorsa çocukları Bırakmak için hangisi tercih edilir?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	155
Tablo 48: Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre “Kadın çalışıyorsa bu evlilikte çocuk problem olmaktadır” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı .	156

Tablo 49: Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre “Kariyer yapmak isteyen eşler tek çocukla yetinmek istemektedir” İfadesine Katılımcıların Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	158
Tablo 50: Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısına Göre “Evlilik hayatınızda çocuk sahibi olmasaydınız nasıl karşılardınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	159
Tablo 51: Katılımcıların Tıbbi Yardım Almalarına Göre “Evlilikte önemli olan eştir. Çocuk sahibi olamadığı için eşinden ayrılmak yanlıştır” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	160

Tezin Başlığı: Eşler Arası İletişimde Çocuğun Konumuna Psiko-sosyal Bakış	
Tezin Yazarı: Nurcan ŞIVKIN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ali Vasfi KURT
Kabul Tarihi: 11.07.2014	Sayfa Sayısı: x(ön kısım)+178 (tez)+6 (ek)
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: Din Psikolojisi
<p>Evlilik kurumu olarak karşımıza çıkan aile, kültür numunesi olarak sosyal bilimler açısından gün geçtikçe önemi artan bir alanı teşkil etmektedir. Özellikle Batı’da, genelde aile özelde ise evlilik sorunlarının hızla artması, aile problemlerinin toplumsal yapıyı etkilemeye başlaması, çözüm bulma arayışları temelinde evlilik ilişkisiyle ilgili araştırmaları hızlandırmıştır. Çocuk ile aile arasında etkileşim söz konusudur ve çocuk en önemli yeri aile içinde edinmektedir. Çocuk; sosyal, manevi ve düşünce üçgeni içinde değerlendirilir. Bu çalışmanın amacı; toplumun yapı taşı ve aile kurumunun oluşmasındaki temel faktör olan anne ve baba, arasındaki iletişiminin şekillenmesinde çocuğun rolünü ve etkisini araştırmaktır.</p> <p>Araştırmanın örneklemini Türkiye’deki 215 evli ve çocuk sahibi çiftler oluşturmaktadır. Çalışma evreni ise, Sakarya ve İstanbul illerindeki çiftlerdir.</p> <p>Araştırmada anket metodu kullanılmıştır. Araştırma, çalışmanın yapıldığı zaman ve örneklem grubunun sorulara verdiği cevaplarla sınırlıdır. Değerlendirmeye alınan anketlerden elde edilen bilgilerin istatistiksel işlemleri SSPS (Statistical Package For Social Sciences) bilgisayar programı aracılığı ile analiz edilmiştir.</p> <p>Araştırma bulgularına göre, Modernizmin etkisiyle ailede çocuğun cinsiyet tercihinde kırılmalar yaşanmaktadır. Çocuk eşleri birbirine yaklaştıran ve eşler arasındaki iletişim üzerinde olumlu katkısı olan bir varlıktır. Evlilikte eşler tarafından tercih edilen ideal çocuk sayısı günümüz ailesinde üç çocuktur. Günümüz ailesinde eşler çocuk sahibi olmak için en uygun zaman dilimi olarak evliliğin iki yıl sonrasını ideal görmektedirler. Çocuk sahibi olmak kişileri olgunlaştırmakla beraber kişilerin üzerindeki sorumlulukları arttıran bir etkiye sahiptir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Evlilik, Eş, İletişim, Çocuk.	

Title of the Thesis: Outlook on Conservation of the Children in the Peer to Peer Communication	
Author: Nurcan ŞIVKIN	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ali Vasfi KURT
Date: 11.07.2014	Nu.ofpages: x(pretext)+178 (mainbody)+6 (app.)
Department: Philosophy and Science of Religion Subfield: Psychology of Religion	
<p>The family which we faced with as conjugal community constitutes a field like a culture sample in terms of social sciences that increases in importance day by day. Especially in the West, rapid increase of mainly family problems and particularly marriage relationship, starting the family problems to affect the social structure have accelerated the researches about the marriage based on the solution seeking. Child has been the greatest reality of the humanity and the universal creature since Prophet Adam. There is a communication between the child and family and the child takes the most important place in the family. In our culture tradition, the child is evaluated within in the triangle of social, spiritual and thought. The aim of this study; to research the role and effect of the child on forming of the communication between mother and father, which are building block of the society and the basic factor for family formation.</p> <p>The sample of study has been constituted of 215 spouses in Turkey who are married and have children. Target population of the study is the spouses at the provinces of Sakarya and İstanbul</p> <p>Questionnaire method has been used in this research. The research has been limited with the time in which the study was made and the answers that were given to questions by the sample group. Statistical affairs of information gained from evaluated questionnaires have been analyzed with SSPS computer program (Statistical Package For Social Sciences).</p> <p>According to research findings, with the influence of Modernism the breakings in the child's gender preference have been experienced. Child is a creature who approaches the spouses each others and who has a positive contribution to communication between the spouses. In today's family the ideal number of children preferred by spouses in marriage is three children. In today's family, the spouses have seen two years later of marriage the best ideal time to have a child. To have a child matures the person and has an effect that increases the responsibilities on persons.</p>	
Key Words: Marriage, Partner, Communication, Child.	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan farklı kişilik örüntülerine sahip iki kişinin bir araya gelmesiyle meydana gelen evlilik kurumu, tarihin ilk devirlerinden beri varolan ve insan hayatında büyük önem taşıyan bir kurumdur. Terim olarak evlilik; iki karşı cins arasında, töreler ve kanunlar uyarınca, her türlü hayat şartları içinde sürekli bir birlik vücuda getirmek üzere (Özcan, 1996: 357), aile kurmayı, çocuk sahibi olmayı, bu çocuklara belli bir statü sağlamayı ve kültürel, sosyo-ekonomik, psikolojik, biyolojik amaçları hedefleyen bir anlaşma ve dayanışmadır (İbrahimoglu, 2010: 21).

Toplumsal yapılanmada ve tüm unsurlarıyla bu yapının sürekliliğinin sağlanmasında, ailenin baskın bir rol üstlendiği, bilinen bir gerçektir. Sosyal bilimler alanında antropolojiden sosyolojiye, felsefeden eğitim bilimine geniş bir alanda aileye yönelik çalışmalar yapılmakta ve ailenin problemlerine çözüm bulma arayışları sürmektedir. Toplumlar açısından bakılınca aile, köşe taşıdır. Neslin devamını sağlayan unsur olan aile, insanın yetiştirildiği, kimlik kazandığı, Din, ahlâk, dil ve kültür eğitimi aldığı önemli bir organizma görevi görmektedir.

Teknolojinin gelişmesi, savaşlar, işgaller, terör, yoksulluk, göçler, yeni iş kollarının ortaya çıkması, kültür ve medeniyetlerin iç içe geçmesi, aşırı tüketim hırsı, aileyi oldukça zora sokmuştur (Özbek, 2010: 320). Aile çağımızda büyük bir değişim geçirmektedir. Bu değişim sadece ailenin yapısında değil, aynı zamanda kültürel muhtevasında da görülmektedir. Aile kurumunun geçirdiği bunalımla, ortaya çıkan insanın sosyal ve gaybî evsizliği insani bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Modernist kabullerle birlikte, geçmişte hayatın üretken bir merkezi olan evin geçirdiği anlamsal değişimin ardından sıcaklığını yitirerek salt mülke dönüşmesi, tüketici bir ilişki biçimini doğurmaktadır (Aktaş, 1992: 11). İnsani değerleri ve duyguları üreten zenginleştirici bir kurum olarak aile kurumunun ayakta durması gerekmektedir.

Çocuk, toplumun temelidir. Çocuk, iyi terbiye edilirse toplumun temeli de o ölçüde dayanıklı olacaktır. Çocuğun iyi yetişmesinin sonucu olarak aile de bu durumdan etkilenecektir. Çocuk, Allah'ın insanoğluna lütfettiği en güzel ve en kıymetli hediye aynı zamanda mukaddes bir emanettir. Onların büyütülmesi, yetiştirilmesi, onlara

sağlam ve düzgün kişilik kazandırılması önemsenererek bu sorumluluk ebeveyne verilmiştir. Çocuk sevgisi fitrîdir ve bütün canlılarda nesli devam ettirme arzusu vardır.

Ailenin sağlam temellere oturarak mutlu ve etkili bir şekilde fonksiyonel olabilmesi ise eşlerin aile olabilme doyumunu yakalamalarıyla mümkündür. Çocuğun ailesiyle kurduğu ilişkilerin boyutu, sağlamlığı ve samimiyeti, anne ve babayı özeld eşleri psikolojik ve sosyal anlamada etkileme gücüne sahiptir. Aile ve çocuk ilişkileri, sürekli ve yakın ilişkiler olması sebebiyle eşler arası iletişim bağlamında incelenmeyi gerektirmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmanın temel konusu “Eşler arası iletişimde çocuğun konumuna Psiko-sosyal bakış” olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada çocuğun anne baba arasındaki iletişimin şekillenmesindeki rolü ve etkisi din psikolojisi açısından araştırılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Aileyi kurarak, sağlamlığını ve devamını sağlayan temel faktör eşlerdir. Psiko-sosyal alan araştırması şeklinde tasarlanan bu çalışmanın temel gayesi, eşler arası iletişimde sahip olunan çocukların, çiftlerin iletişimi üzerindeki etkisini ve konumunu psikolojik özellikler göz önünde bulundurularak ortaya koymaktır. Buna bağlı olarak evlilik, aile ve çocuk konusunu toplumsal özellikleriyle inceleyerek dini bakış açısını sunmak ve iletişim sanatı ile ilgili genel bilgiler vermektir.

İnsan hayatının tüm alanlarını getirdiği kurallar ve sunduğu çözümlerle düzenleyen din, toplumun çekirdeği olması aynı zamanda insanın temel ihtiyaçlarını karşılaması bakımından evlilikle ilgili pek çok düzenleme teklif etmiştir. Evrensel olarak bakıldığında tüm ilahi dinlerin aile, eş ve çocukla ilgili düzenlemeleri bulunmaktadır. Her bireyin tutum ve davranışlarını etkileyen temel inançları olduğu, iletişim sırasında bu inançlar temelinde tutum ve davranışların ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle; çalışmamızda kişilerin dindarlık düzeylerini ölçerek temelde eş-iletişim, örneklem olarak eşler arası iletişimde çocuğun konumu araştırmamızın konusu olarak hedeflemiştir.

Yaptığımız literatür taraması sonucunda; evlilik uyumu, evlilik doyumunu, eşler arası iletişimde problem çözme davranışları, etkili anne-baba olabilme sanatı ve ebeveynlerin

çocuk psikolojisi üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmalar bulunmakla birlikte bu konuda yapılmış bir alan araştırması bulunmamaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, sınırlılıkları ve varsayımları incelenmiştir. Birinci ve ikinci bölümler teorik çerçevedir. Teorik çerçeve de eşlerin; kadın ve erkeğin aile olma sürecini sağlayan evlilik olgusu incelenerek aile psikolojisi ile ilgili bilgiler verilerek çalışmanın temel noktasını oluşturan çocuk olgusu farklı açılardan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise araştırma bulguları ve yorumlar sunulmaktadır.

Araştırmanın Problemleri ve Varsayımlar

Araştırmanın Problemleri:

Araştırmamızda şu sorulara cevap aranacaktır:

- İnsanoğlu neden çocuk sahibi olmayı ister?
- Çocuk sahibi olmak eşler arasındaki iletişimi nasıl etkiler?
- Evlilikte kadın çalışıyorsa çocuk problem olmakta mıdır?
- Çocuk sahibi olamamanın eşler üzerindeki etkisi nedir?

Araştırmanın Varsayımları:

- Çocuk sahibi olmayı istemek ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Çocuk sahibi olan çiftler boşanmayı daha az düşünmektedir.
- Eşlerin aileleri ve soysal çevre, eşlerin çocuk sahibi olmayı istemesinde etkilidir.
- Çocuk sahibi olmak, eşlerin psikolojik açıdan kendilerini daha sağlıklı hissetmelerini sağlamaktadır.
- Eşler arasındaki iletişim, çocuk sahibi olmakla daha samimi olsa da temelde çok fazla bir değişikliğe uğramamaktadır.
- Evlilikte erkek, daha çok erkek çocuk isterken, kadın daha çok kız çocuk istemektedir.

-Geleneksel aileden modern aileye geçişle birlikte çocuğu atfedilen değerlerde değişim yaşanmaktadır.

Araştırmanın Sınırları

Araştırma da demografik yoğunlaşma, 31-55 yaşlarda gerçekleşmiştir. Bu yaş aralığı evlilikte ocuk sahibi olunması ve çocuğun bakımı, eğitimi gibi konularda ebeveynlerin aktif katılımını gerektirdiği için evrene genelleme yapılabilmesi açısından uygun grlmüştür. Çalışma 2011-2013 yılları arasında yapılmış ve yapıldığı zamanla sınırlıdır. Araştırma, kullanılan yöntem ve tekniklerle sınırlıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma teorik ve alan araştırması olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Araştırmamızda dokümentasyon (belge inceleme) ve srvey (tarama) metodu kullanılmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı literatür taraması sonucu oluşturulan ve teorik kısımdan sonra yer alan, alan araştırması kısmında ise veri toplama yöntemi olarak Din Psikolojisinde en çok başvurulan anket tekniği kullanılmıştır. Ancak araştırmanın konusu itibariyle evli çiftlerde anketlerin uygulanması yanı sıra konuya dair çeşitli görüşmeler yapılmış ve değerlendirme sırasında bu görüşmelerden istifade edilmiştir. Araştırmanın teorik alışması İslamî Araştırmalar Merkezi (İSAM), SAÜ kütüphaneleri ve çeşitli yayınlardan konuyla ilgili bilgiler takip edilerek güncel veriler incelenmiştir.

Anket tekniğini seçmemizin amacı, diğer veri toplama tekniklerine oranla daha somut veriler ortaya koyması, geniş bir kitleye ulaşma imkânı sağlaması ve kişilere sorulan sorular akabinde alınan cevaplarla katılımcıların düşünce ve fikirlerini sınıflandırarak gerçekçi sonuçlara ulaşmayı sağlamasıdır.

Araştırmanın alışma evrenini İstanbul ile Sakarya illerindeki evli ve ocuk sahibi yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırma; 119'u kadın ve 96'sı erkek olmak üzere toplamda 215 kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Anket; 2011 ve 2013 yılları arasında belirtilen illerin çeşitli ilçelerinde, seçilmiş çiftler üzerinde uygulanmıştır. 270 civarında anket bastırılarak dağıtılmış ancak kullanılabilir 215 anket elde edilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda araştırmaya katılanların nitelikleri ve demografik özellikleri tespit edilmeye çalışılmış, ikinci

kısımda katılımcıların dindarlık düzeylerini ölçmek için dindarlık ölçeği uygulanmış, son bölüm ise çocuğun anne baba arasındaki iletişimin şekillenmesindeki rolünü belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilerek müzâkere edilmiştir. Örneklem uygulanan anket formunun birinci bölümünde araştırmanın amacı belirtilmiş ve ankete katılanlarla ilgili demografik değişkenler olan cinsiyet, yaş, bağlı bulunulan coğrafi bölge, eğitim durumu, Türkiye şartlarında ekonomik düzey ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Demografik değişkenlerin ardından aile ile ilgili değişkenler olan evlilik yılı, çocuk sayıları, evlendikten sonra çocuk sahibi olma zamanları sorulmuştur.

İkinci bölümde örneklem grubunun dindarlık düzeyini ölçmek amacıyla katılımcılara 5 soru cümlesi ile birlikte 16 tutum cümlesi yöneltilmiştir. Bu bölüm belirlenirken dinî inanç, dinî duygu ve dinî amelle ilgili durumlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılara yöneltilen tutum cümleleri “Tamamen Katılıyorum”, “Oldukça Katılıyorum”, “Pek Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” formatında yöneltilmiştir. Üçüncü bölümde ise evli ve çocuk sahibi olmak bağımlı değişken olmak üzere 13 soru cümlesi ve 12 tutum cümlesi yöneltilmiştir. Ankette kullanılan “İnsanoğlu neden çocuk sahibi olmak ister?” şeklindeki soru açık uçlu soru olarak katılımcılara yöneltilmiştir. Bu bölümde konular belirlenirken psikolojide seçim teorisini ortaya atan William Glasser’in doğuştan istek ve ihtiyaçlar olarak belirlediği sevgi yönelimi ve ait olma ihtiyaçları (Glasser: 2005: 38). İle bunların alt başlıkları olan aile ve çevreyle ilgili ilişkiler, evlilik ve çocuk sahibi olmaya dair hedefler, iletişimi etkileyen faktörler esas alınmıştır. Ankette 50. sorudan 61.soruya kadar olan sorular “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” formunda uygulanmıştır.

Anketimizde; 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 18-33. sorular ve 50-61. sorular (“Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”) şeklinde cevaplarda ayrıştırıcılığı netleştirmek için record yapılmıştır. Değerlendirmeye alınan anketlerden elde edilen bilgilerin istatistiksel işlemleri SSPS (Statistical Package For Social Sciences) bilgisayar programı aracılığı ile yapılmıştır.

Öncelikle verilerin frekans dağılımlarına bakılmış, daha sonra chisquare ve t-testi analizleri yapılarak sonuçlar tahlil edilmiştir. Anlamlılık düzeyi *0,05 ($p < 0,05$)'tir.

BÖLÜM 1: EVLİLİK VE AİLE KURUMU

1.1. Evlilik ve Önemi

Evlilik, tarihin ilk devirlerinden beri varolan ve insan hayatında büyük önem taşıyan bir kurumdur. Evlenme; “ev” kelimesinden, ev, bark sahibi olmak demektir. Arapça, tezevvüç, tehhül; İngilizce, Marriage; Fransızca, Marige kelimeleriyle ifade edilmektedir (Ünal, 2009: 1).

Terim olarak evlilik; iki karşı cins arasında, töreler ve kanunlar uyarınca, her türlü hayat şartları içinde sürekli bir birlik vücuda getirmek üzere (Özcan, 1996: 357), aile kurmayı, çocuk sahibi olmayı, bu çocuklara belli bir statü sağlamayı ve kültürel, sosyo-ekonomik, psikolojik, biyolojik amaçları hedefleyen bir anlaşma ve dayanışmadır (İbrahimoglu, 2010: 21).

Ailenin temeli evliliktir. Evlilik, evlenme akdiyle kurulan en önemli sosyal kurumdur. Evlenme akdine nikâh denir. Evlenme yoluyla, kadın ve erkek korunmuş olur. Zina eylemleri ve nesil karışıklığı önlenir. Ahlakın bozulmaması için önemlidir. İnsan neslinin devamının sağlanması için önemlidir (Akşit, 1996: 26).

Evlenmek, yuva kurmak fiziksel olduğu kadar sosyal bir ihtiyaçtır. Evlilik aslında hayatı başkası veya başkaları için yaşamının bir başka adıdır (Adam, 2004: 4). İnsanlar geçmişten günümüze çoğalabilmek için birliğe ihtiyaç duymuşlardır. Bu birliktelik, ben duygusunun sınırları korunarak biz duygusuna sahip olmaktır. Kadın ve erkek birbirini tamamlayan, birbirlerine ihtiyaç duyan varlıktır.

Tarhan, evliliği yanan ateşe benzetmiştir. Ateşin devamlı yanması için sürekli beslenmesi gerekmektedir (Tarhan, 2009: 14). Evlilikte iki insan tek bir varlık haline gelir. Beraber olmak, ortak bir hayatı sürdürmek, güneşli ve yağmurlu bir hayatı paylaşmakla olur. Beraber göğüs gerilen hayatın zorlukları, günlük işleri karşılamaadaki beraberlik, iki eş arasındaki bağları güçlendiren önemli paylaşımlardandır. “Çift” birliğinde başkasıyla kaynaşma duygudur. “Biz” demek yeteneğidir. Gerek erkek, gerekse kadın artık bir daha evlenmeden önceki kendilerine dönemezler (Schwarz, 1971: 253).

Tabîî bir ihtiyaç olan evlilik, insanın yaratılışının bir gereği, çoğalmanın ve nesli devam ettirmenin bir şartıdır (Küçük, 1990: 57). Çocuk sevgisini tatmin, insanın fitratında olan bir ihtiyaçtır. Çocuk kalbin meyvesidir. Evlilik; kadının, analık erkeğin ise babalık duygusunu tatmine imkân sağlar ve gayri meşru çocukların çoğalmasını önler.

İnsan, evlenmekle büyük sorumluluk altına girer. Ama buna karşılık hayatında doyum ve huzur bulur. Sığınacak bir yuvası, yalnızlığını paylaşacak bir hayat arkadaşı olur (Şentürk, 2002: 156). Evlilik, toplumun en küçük parçası olan aile yuvasını kurmak demektir (Erdoğan, 1993: 440). Aile, samimi ve yüzyüze ilişkilerin sürdürüldüğü en küçük, fakat en önemli sosyal kurumdur. Toplumdaki çözülme ya da yükselme aile kurumuyla yakından ilişkilidir.

Sevgi, insanın doğal bir ihtiyacıdır. İnsanda sevgi ihtiyacı olmasaydı evlilik kurumu ortaya çıkmazdı. Evlilik ihtiyacını ortaya çıkaran sevgi ihtiyacıdır. Evlilikte sevgi, tek başını her şeye yetmese de her türlü ilişkiyi başlatan bir unsur olarak evliliğin temel taşlarından birisidir. Esas olarak evlilik sevgi, saygı ve güven bağına dayanır. Sevgiyi, saygı ve güvenle besleyip doğru yönetmek evliliğin sağlıklı yürümesi için gerekli koşulları hazırlar. Sevgi, fedakârlık ve vefa gerektiren bir duygudur. İlişkilerde sevgi tek başına yeterli bir duygu değildir. Karşılıklı anlayış, eşlerin birbirlerine uygun olmaları ve emek vermeleri de evlilikteki sevgi bağına diri tutmaları için önemlidir (Tarhan, 2008: 163). Şunu görmekteyiz ki evlilik, insanın fitratından getirdiği sevgi, ilgi, şefkat, paylaşmak, cinsellik ve üremek gibi ihtiyaçlarını karşılamasına imkân sağlar.

Evlilik; kültürel, sosyal, biyolojik, psikolojik ve ekonomik amaçları içinde barındırırken aynı zamanda değişik kültürleri de bir araya getirir. Gerçekleştiği her toplumda ise mevcut kuralları barındırır. (İbrahimoglu, 2010: 20-21). Evlenme, insiyak üzerine kurulmuş bir müessesedir. Sağlıklı ve başarılı olabilmesi için o yalnızca fiziksel bir cazibe değil irade, sabır ve “ötekini olduğu gibi kabul etme” yi gerektirir. Böyle olursa aşkın, dostluğun, ihtiyaçların ve saygının bütünleştiği gerçek bir evlilik meydana gelir (Maurois, 1944: 44).

1.1.1. Evlilik Müessesesinin Toplumdaki Yeri

Evlilik, bir kadın ile bir erkeğin hayat boyu beraber yaşamalarını sağlamak için yapılan bir akittir, bir anlaşmadır. Toplumun en küçük birimi olan aile de, bu meşru “anlaşma”

esasına dayanmaktadır. Evlilik, ailenin çekirdeği; aile de toplumun çekirdeği olmaktadır. Bundan dolayı evliliğin toplum hayatındaki yerini tespit edebilmek, ailenin fonksiyonunun iyi bilinmesi ile mümkündür (Ünal, 2009: 11).

Aile, temel (birinci derece) bir sosyal grup olup, bilinen bütün toplumlarda kişi hayatını bu gurup içinde sürdürür. Temelinde cinsiyet ilişkisinin bulunduğu ve toplumun en küçük birimi kabul edilen bu sosyal grubun şekli ve fonksiyonu, aile grubunun mensubu olduğu kültür tarafından saptanmaktadır (Saran, 1991: 135). Aile dinî, ahlâkî, felsefî ve sosyolojik değer ve gerçeklerin tarihî akış içerisinde yoğunlaşarak bütünleştiği bir mekândır. Ailenin temelini ise tarihin derinliklerinde aramak gerekir (Akyüz, 1990: 35).

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli evlenme şekillerini uygulamıştır. Evlilik çeşitlerini, eşin yakın veya uzak çevreden oluşuna ve eş sayısına göre gruplandırmak mümkündür. Eşin yakınlığına göre evlenme, grup dışı evlenme ve grup içi evlenme olarak iki şekilde görülmektedir. Eş sayısına göre ise, tek eşle evlilik ve çok eşle evlilik olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıfların dışında bazıları geçmişte görülmüş, bazıları ise halen uygulanmakta olan eşin kardeşi ile evlilik, berdel, iç güveyi şeklinde evlilik, deneme evliliği, geçici evlilik gibi evlenme çeşitlerinden söz etmek mümkündür (Ünal, 2009: 3).

Türkiye’de evlenme monogamiktir; yani tek kadın ve tek erkek evlenmesidir. Medeni kanuna göre bugünkü evlenme laîk nitelikte olup, yalnız medenî nikâhı kabul etmektedir (Saran, 1991: 141). Ancak medeni kanunun çokeşli evliliği men etmesine rağmen, kırsal topluluklarda bu evlenme şekline rastlanabilmektedir. Bu evliliği gerçekleştirmenin altında yatan birinci neden ise kadının kısır olmasıdır. Soyun devamını sürdürmek isteğidir. Arazi ve hayvan bakımı için fazla yardımcı temin edebilmektir (Erdentuğ, 1977: 33).

Aileyi oluşturan fertler devirlere, sosyal ve iktisadi yapıya göre değişmektedir. Bunun için farklı değerlendirmelere göre aileye verilen isimler de değişmiştir. Geniş aile, çekirdek aile, ataerkil aile, anaerkil aile gibi. Geniş aile, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, hala, dayı, teyzelerden oluşmaktadır. Ailenin ataerkil veya anaerkil oluşuna göre onu meydana getiren fertler de değişmektedir. Dar

ve çekirdek aile ise karı koca ile çocuklardan meydana gelmektedir (Ünal, 2009: 10; Aydın, 1989: 196).

Aileyi oluşturan fertlerin rolleri zaman içinde değişiklik göstermiştir. Aile de baba hâkimiyeti önde ise bu ataerkil (Turhan, 1969: 88); anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının teşkil ettiği aileye de anaerkil denmiştir. Ailenin genişliğine veya yaşam anlayışına göre ise “geleneksel aile ve ya geniş aile”, “çekirdek aile ve ya dar aile” diye de isimlendirilmiştir (Temel, 2006: 15).

Geleneksel geniş ailenin özelliği, aynı kuşak ve farklı kuşaklar arasında genişleme göstermesidir. Bu aile tipi genellikle sanayi devriminden önceki toplum ve toplulukların aile yapısı olarak görülür. Bununla beraber günümüzde de kırsal kesimlerde geleneksel ailelere rastlanmaktadır. Anne, baba, evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile ise sanayileşmiş toplumların aile biçimi olarak kabul edilmektedir (Uysal, 2006: 25; Erdentuğ, 1977: 29).

Bugünün toplumsal gerçekleri içinde aileyi kendi kendine yeten kapalı bir sistem olarak düşünmek doğru değildir. Açık sosyal bir kurum olan aile diğer sosyal kurumlarla karşılıklı ilişkiler içindedir. Bu sosyal kurumlar hükümet, ekonomi, değer sistemi ve toplum'dur (Bilen, 2009: 86). Aile içinde bulunduğu toplumun durumuna göre şekillenir. Ailedeki sıkıntılar topluma, toplumdaki sıkıntılar aileye yansır. Ailenin sosyo-kültürel durumu, toplumun sosyo-kültürel durumunu belirler. Toplumun ve ailenin yapısına etki eden önemli bir nokta devletin topluma ve aileye sunduğu sosyo-kültürel imkânlardır (Durukan, 2009: 4).

Aile, sosyal grupların çok özel bir biçimidir. Diğer sosyal gruplarda olduğu gibi ailede de, bir “sosyal-ahlâkî güç alanı” bulunmaktadır. Aile bu alan aracılığıyla üyelerini belli bir sosyo-kültürel şahsiyet kalıbına uymaya zorlamaktadır. Ayrıca bu kalıbın teşekkülünde iktisadî ve teknolojik unsurların rolünü de hesaba katmak gerekir (Akyüz, 1990: 35).

Ailenin kendi üyelerine dönük birçok önemli fonksiyonu vardır. Bunların en önemlisi birlikte yaşamının, eşler ve çocuklar arasında doğurduğu sevgi ve dostlukla sağlanan güven duygusudur. Çocuğa sosyal ve kanunî bir statü ve kimlik kazandırmak, aile ile mümkündür. Bunun yanında aile; örf, âdet, an'ane, ahlâk gibi millî haslet ve değerlerin

korunması ve sonraki nesillere intikalinde de önemli bir rol oynayarak kültür taşıyıcısı olmaktadır. Ailenin sosyal, ekonomik, kültürel, biyolojik ve psikolojik görevleri, nesli sürdürme; insanı yalnızlıktan, gerginlikten koruma; psikolojik ve biyolojik tatmin; fertlerin ekonomik faaliyetlere katılması ve kültür nakli olarak sıralanabilmektedir. Bütün bu fonksiyonları itibariyle aile, toplumun vazgeçilmez unsurudur. Aile de, meşru evlilik esasına dayandığına göre evlilik, ailenin bütün bu görevleri yerine getirebilmesinin yegâne teminatı olmaktadır (Saran, 1991: 12).

Aile toplumda en çabuk etkilenen bir sosyal kurum özelliği taşımakla beraber, en geç değişen kurumdur. Aile, kendi yapısına uygun, geleneksel değerler ve ilişkilere önem verirken, toplum evrensellik, başarı ve bireyci değerlere yönelir. Özellikle hızlı toplumsal değişmelerin yaşandığı günümüz toplumlarında aile, çocuklarına yeterli rehberlik ve rol modelleri sağlamakta kendini hazırlıksız bulur. Toplumda meydana gelen değişmeler hemen aileye yansır. Meselâ, yeni teknolojiler hünerli insanlara ihtiyaç duyarsa, bu durumda aile fertlerine yeni hünerler kazandırmaya gayret eder. Sanayileşme şehirleşmeyi gerektiriyorsa, aileler de şehirlere göç etmeye başlar ve şehirleşmenin koşullarını çocuklarına kazandırmaya çalışırlar (Nirun, 1994: 48; Perşembe, 2000: 262).

Gelişim ve değişim sorunları, ailede gerilim oluşturan bir durumdur. Toplum ve çevrede sürekli değişen koşullara uyum sağlamak için insanlar, yaşam boyu değişmek zorundadırlar. Eşler, değişmelere birlikte ayak uyduramadığı zaman, karı-koca arasında etkileşim sorunları ortaya çıkar (Özgüven, 2000: 92).

Endüstrinin insanı yalnızdır ve mutsuzdur. Endüstri insanı toplumda adeta tek başınadır. Bu sebeple günümüzde pek çok insan bedbahttır. Bu insan sığınacak bir yer olan aile yuvasına muhtaçtır. Aile ise, bir yuva, bir sığınma ve sevgi ile dolu şefkat ve huzur topluluğudur (Nirun, 1994: 48).

1.1.2. Günümüzde Evlilik Anlayışı Üzerine Düşünceler

Batı'da sanayileşme ve kentleşme hareketleri aile yapısında birçok değişiklikler meydana getirmiştir. Sanayileşme ile kentleşme ile feodal mülkler parçalanmış, meslek tiplerinde ve hayat tarzında çok önemli değişiklikler olmuş, "geniş aile" parçalanarak yerini "çekirdek aile"ye bırakmıştır (Ünal, 2009: 13; Demirci, 2007: 44). Batıdaki

modern çekirdek ailenin en önemli özelliği, aile bireylerinin birbirinden bağımsız ve ayrı olmasıdır. Bu tür bir ailede bireysel özerklik ve kişi benliğinin diğer kişilerinkinden belirgin çizgilerle ayrılmış olması, “sağlıklı” aile etkileşimi için zorunlu görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1991: 252).

Türkiye’de çekirdek aile, özellikle 1950’lerde başlayan, kentlere yoğun göçün büyük etkisiyle yayılmaya başladı. O dönemden bu yana çekirdek aileyi hazırlayan ve zorunlu hale getiren şartlar daha da güçlenmiştir. Kentlere göç hızlanmış, evlenme yaşı yükselmiş, bu arada ekonomik şartlara bağlı olarak aynı çatı altında yaşayan aile bireylerinin sayısında düşüş baş göstermiştir. Resmi ve gayri resmi propagandaların ve şartlandırmaların, sosyo-ekonomik ve kültürel dayatmaların bir sonucu olarak anne, baba ve iki çocuktan oluşması hedeflenen çekirdek aile, kentlerde hatta kasabalarda yayılmaktadır (Aktaş, 1992: 215). Geleneksel aileden modern aileye geçiş süreci aile içi rollerde, akraba ilişkilerinde, karı-koca ve çocuklar arası ilişkilerde önemli değişimler meydana getirmiştir.

Geleneksel toplumda güçlü olan akrabalık ve komşuluk ilişkileri ve dayanışma kültürü, modern toplumda göçler, kentlerde yoğunlaşma gibi etkenlerin yanı sıra bireyselleşme ve rol değişimi gibi faktörlerin etkisiyle giderek zayıflamaktadır. Bu durum ailenin topluma etkisinden ziyade, toplumun aileye ve akrabalık sistemlerine biçim verdiğini gösterir (Balaman, 1982: 3). Bununla beraber, aktüel bir mesele olan akraba evliliği karşımıza çıkmaktadır. Gerek radyo ve televizyon yayınlarında, gerek çeşitli gazete ve dergilerin haber ve yorumlarında, akraba evliliğinin sakat doğumlara sebep olduğu, dolayısıyla mahzurlu bulunduğu, yapılmaması gerektiği görüşlerine rastlanmaktadır. Akraba evliliği denilince, tıbbi olarak kastedilen, kardeş çocuklarının evliliğidir. Ancak bu evlilikte evlenilebilecek kişiler, dinen evlenilmesi haram kılınan kişiler arasında sayılmamaktadır. Bu durum ise, bu konuda daha detaylı incelemeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Cebeci, 1990: 26).

Sanayileşme ve şehirleşme ile beraber, komünizm, ferdiyetçilik, kadın hakları, feminizm, moda, zevke aşırı düşkünlük, evlilik dışı ilişkiler, çeşitli iletişim araçlarının yayınları, akıl, vicdan ve tecrübe yolu ile yeni bir telakki oluşturma, dinin fert, aile ve toplum üzerindeki etkisini inkâr ve ahlâk anlayışında değişme gibi sebepler aileyi bozan çeşitli etkenlerdendir (Ataseven, 1996: 37-38).

İnsan hürriyetine uygun olduğu düşünölen çekirdek aile de, zamanla çözülmeye başlamış ve özellikle Batı'da hürriyeti nikâhsız beraberliklerde arayanlar ortaya çıkmıştır. Bazı çiftlerin yasal yoldan evlenmemeleri ve nikâhsız çocuk sahibi olmayı seçmeleri sonucu aile yapısı değişmektedir. Resmi olmayan bu ilişkilerin çoğu, kısa süreli olma eğilimindedir ve tek ebeveynli ailelerin sayısında hızlı bir artış görölmektedir.

Evlilikten uzaklaşılmasının sebeplerinden biri de cinsel hürriyet arzusudur. Evliliğin, hürriyetleri kısıtladığı düşüncesiyle reddedilmesi, özellikle kadınlar için söz konusu olmaktadır. Bu düşünce, kadın hakları savunuculuğu ile paralel olarak yaygınlaşmaktadır (Ünal, 2009: 14).

Modern bireycilik ve ekonomik bağımsızlık, bireyin kendini ve aile içi ilişkileri algılamasını etkilemiştir. Bu algılar ise günümüzde evlilik anlayışını şekillenmesinde kendisini hissettirmektedir. Anne ve babanın çalışması, çocuklara başka birinin bakmasına sebep olmaktadır. Ekonomik güvence ise bağımsız yaşayabilmeyi artırmaktadır. Ekonomik anlamda güvenceye kavuşmak, bir gencin üniversiteden sonraki ideali olduğu için evlilik yaşı ilerlemektedir (Akgün, 2004: 4). Erkeğin mesuliyetten kaçması, aileyi çıkmaza soktuğu gibi “erkek kimliğini” kurma sorununu da beraberinde getirmektedir. Gittikçe uzatılıp sündürölmüş eğitim anlayışı ile hem evlilik hem askerlik yaşı yükselmektedir. Bu durum ise erkeğin sorumluluk sahibi bir birey olmasını etkilemektedir (Barbarosoğlu, 2007: 619).

Evlilik, insanların huzur içinde yaşayacakları, sağlıklı nesil yetiştirecekleri, tabii ihtiyaçlarını karşılayacakları bir kurum olan ailenin meşruiyetinin biricik şartıdır (Nirun, 1994: 156). Evlilik müessesesinin reddedilmesi, çok önemli mahzurlar doğurmaktadır. Neslin sağlıklı olarak devamı için evlilik şarttır. Nikâhsız beraberlikler, daha çabuk sona erebilmektedir. Devamı için, evlilikteki gibi özel bir gayret sarfedilmeyecek bu beraberlikler kolayca sona erdiğinde ya mevcut çocuklar sağlıklı aile ortamından mahrum kalmakta ya da çiftler, çocuk sahibi olmaktan kaçınmakta, böylece neslin devamı sağlıklı olmamaktadır.

Evlilik müessesesinde de problemler mevcut olmaktadır. Evlilik kurumu içerisinde olup da, evliliğin öneminin şuurunda olmayan insanlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kurum üzerinde de yozlaşmalar, çözümler meydana gelmektedir.

Modern aile bugün üretici olmaktan çok, tüketici bir birimdir ve aile bireyleri kendi evlerinden çok, dışarıda çalışmaktadır. Kamu kurumları, yaşlı kişilere bakmak, gençleri eğitmek, dinlenme ve eğlenme gibi daha önceleri ailenin yürüttüğü görevleri üstlenmiştir. Bu ihtiyaçların böyle giderilmesi mümkün görülmele birlikte, ailenin fertler arası sıcaklık, sevgi ve dostlukla sağlanan duygusal ve ruhsal güven duygusunun bu kurumlarda yeterli ölçüde sağlanması mümkün görünmemektedir (Ünal, 2009: 17).

Evlilik müessesesi, her ne kadar fonksiyonlarının bir kısmını başka kurumlara devretse de çocuk dünyaya getirmek gibi biyolojik fonksiyonu ve çocuğun yetiştirilmesi, eğitilmesi gibi fonksiyonları ailenin hayatiyetini devam ettirmekte olup ailenin önemini korumaktadır (Tezcan, 1991: 278).

Toplumumuzda evlilik ve aile müessesesi güçlü biçimde varlığını devam ettirmektedir. Türk toplumunda aile düzeninin, bilhassa şehirlerde, Batı'nın çekirdek aile tipine benzer oluşumlara dönüştüğü görülmele birlikte; bunun kendine özgü ve duygusal bağlılığını devam ettiren ayrı bir özellik geliştirdiği de gözlenmektedir. Olağan dışı durumlarda geleneksel aile düzeni, çoğu kez duygusal ihtiyaçları karşılamak üzere devreye girmektedir. Böylece ailenin nesiller ve mesafeler arası bağları, değişen şartlara rağmen devam etmektedir.

Toplumumuzda evlilik ile ilgili kurallar, İslâmi olmaktan ziyade, gelenekseldir. İslâm'ın iyi bilinmiyor olması diğer bazı konularda olduğu gibi, evlilik meselesinde de insanımızı, dinî olmayan kuralların dinî zannedilerek uygulanması sonucuna götürmektedir. İnsanların hayatını belirleyen kurallar içinde "töre"nin varlığı bir gerçektir. Bununla birlikte, İslâm'ın evlilik ve aile ile ilgili kurallarının iyi bilinmesi, muhtemelen evliliğe zorlama, eş seçimindeki baskılar, başlık, kadının konumu, boşanma, çok evlilik, zina gibi konulardaki yanlış uygulamaları ortadan kaldıracaktır (Ünal, 2009: 18).

1.2. İlahî Dinlerde Evlilik Müessesesine Genel Bir Bakış

Evlilik, bir kadın ile bir erkeğin hayat boyu beraber yaşamalarını sağlamak gâyesiyle yapılan bir akittir, bir anlaşmadır. Toplumun en küçük birimi ve temeli olan aile de, bu meşru "anlaşma" esasına dayanmaktadır.

Tabîî bir ihtiyaç olan evlilik, insanın yaratılışının bir gereği, çoğalmanın ve nesli devam ettirmenin bir şartıdır. Bundan dolayı, tarihin her döneminde, bütün toplumlarda evlilik mukaddes bilinmiş, evlilik için ön şartlar ve belirli esaslar getirilmiştir. Bu esaslar, o toplumun din ve kültürüne göre şekillenmiş, ona göre de uygulanmıştır (Küçük, 1990: 57).

Evlilik kurumu, geçmişte olduğu gibi, günümüz toplumları için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü bir milletin varlığının devamı, ancak geride bıraktığı nesiller ile mümkündür. Yeryüzünde çeşitli milletlere mensup yedi milyardan fazla insan yaşamaktadır. Bu insanların dört buçuk milyardan fazlası ise bir dine bağlıdır (İbrahimoglu, 2010: 21).

Bugün, ilâhî kaynaklı olarak kabul edilen, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da evliliğin başlangıcı; Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın çocuklarına, dolayısıyla bu ilk yaratılan iki insana kadar geri götürülmektedir. Bu üç din; telâkkilerinde farklılık bulunda da evliliği, tabîî bir ihtiyaç görmesi, çoğalmanın ve nesli devam ettirmenin şartı sayması gibi husûslarda aynı özelliği göstermektedir (Ataseven, 1996: 37).

1.2.1. Yahudilik'te Evlilik

Yahudilik, ilâhî menşeli dinlerden biridir. Bu din, genelde, Yahudi ırkıyla özdeşleşmiş ve o soydan gelen insanlara tahsis edilmiştir. Yahudilik'te evlilik, aile hayatının en önemli hadisesidir. Evlilik; nikâhla başlayan bir “tercih” bir “anlaşma” bir “ortaklık” tır (Küçük, 1990: 59).

Yahudilik'te evlilik bir ideal olarak görülmüş, bekârlık yerilmiştir. Evlenmeyen bir kimse, kültürün yok olmasına ve neslin tükenmesine sebep olduğu için büyük günah işlemektedir. Yahudiler, evleninceye kadar erkek ve ya kadına “tam insan” gözüyle bakmamakta ve “boş adam” anlamında “ravak” demektedir (Ünal, 2009: 19).

Yahudilerde nikâhın dinî esaslara uygun olup olmadığı “haham” denilen din adamları tarafından kontrol edilir. Nikâhta sözleşme tek taraflıdır ve erkeğin beyanına dayanır. Erkek, kadın üzerinde büyük bir hâkimiyete sahiptir (İbrahimoglu, 2010: 26).

Evlilikte çoğalma, Tanrı'nın isteği olduğu için, Yahudilere göre çocuk, evliliği kutsallaştırmaktadır. Yahudilikte evliliğin temel gayesi çocuk doğurmaktır (Ünal, 2009:

21). Ailenin ve aile isminin devamında erkek çocuklar önemli rol oynar (Aydın, 1989: 196). Ailenin erkek çocukla devam edeceği anlayışı, erkeğin aile içinde değerli tutulmasına sebep olmuştur.

Yahudi'nin varlığı evlenmeye bağlıdır. Kadın için kısırlık berbat bir durum sayılmaktadır. Çocuğu olmayan koca, ailenin sönmemesi için ikinci ve ya üçüncü defa evlenir. Koca, çocuksuz ölürse bu defa dul eşiyile kardeşi evlenir (DİA, 1989: 197). İsrailoğulları, ilk dönemlerde çok eşle evliliği yaygın bir şekilde uygulamışlardır. Çok eşle evlilik ilk eşin çocuk özellikle erkek çocuk doğuramaması, iş gücü ihtiyacı ve yengeyle evlenme kuralı dolayısıyla yapılmıştır. Eşi ölen kadının yabancı biriyle evlenmesi yasaktır. Yengeyle evlilik, kardeşin ocağının sönmemesi, aile mülkünü koruma ve dul kalan eşin mutluluğunu sağlama düşünceyle gerçekleştirilmektedir (Çimen, 2008: 67).

Yahudilik'te, Yahudi olmayanla evlenme uygun görülmemektedir. Yabancıyla evlenmek, ırkın bozulması, ana dilin unutulması, dinden uzaklaşılması ve yabancı geleneklerin benimsenmesi gibi sonuçlara yol açtığından uygun görülmemiştir. Ayrıca bu evlilikte, çocuğun eğitiminde anlaşmazlıklar çıkacağı, aile ahenginin bozulabileceği gibi mahzurlar ileri sürülmektedir. Doğacak çocukların ise, Yahudi şeriatınca yetiştirilmeleri şart koşulmaktadır. Ara sıra Yahudi dinine geçenler olsa da Yahudilik, bu dönmeleri, hele sadece evlenebilmek için olduğu sezilirse, hoş görmez (Ünal, 2009: 27).

Yahudilik'te boşanma meşru bir olaydır ve boşanma hakkı tamamen erkeğin elindedir. Kadının bütün malları kocasına aittir. Kızlar, mirastan mahrumdur. Ölen kimsenin erkek evladı olmadığı takdirde miras, torunlara kalmaktadır. Eğer oğlunun oğlu yoksa o zaman miras, kıza ve onun çocuklarına geçmektedir (Küçük, 1990: 59).

1.2.2. Hıristiyanlık'ta Evlilik

Hıristiyanlıkta evlilik, dinî bir hüviyet taşımakta ve ailenin temeli kabul edilmektedir. Tanrı'nın insanı bir erkekle, bir kadından yaratmış olması evlenmenin ilk kaynağı kabul edilmektedir. İlk insanlar Âdem ve Havva evliliğin kaynağı kabul edilmiştir. Bunu için evlilikte rahipler büyük fonksiyon icra etmekte ve takdis edilmeyen evlilikler geçersiz

sayılmaktadır. Nikâh törenleri ise kilisede ayin eşliğinde yapılmaktadır (Gündüz, 2006: 148).

Katolik telâkkisine göre, Hıristiyan evliliği, ancak bir kadınla bir erkek arasında ve çocuk getirmek amacıyla akdedilen, bozulmaz bir birliktir. Bu evlilik, eşler arasında karşılıklı anlaşmaya dayanmaktadır. Birlik ve ayrılmazlık bu evliliğin tabii ve hukukî vasıflarıdır. Katolik Kilisesi'ne göre evliliğin gayesi, çocuk doğurmak ve nesil yetiştirmektir (Temel,2006: 16).

Hıristiyan evliliğinde erkek ve kadın, birbirlerine karşılıklı olarak destek olmak ve dünyada Tanrı hizmetine, aşkına adanacak yeni hayatlar varetmek için birleşmektedir. Evlenmeden maksat, Allah'ın isteğine göre ona bağlı kullar, cemiyete çocuklar, kiliseye inanalar yetiştirmektir. Bu sebeple doğacak çocukların doğmasına engel olmak, onları yok etmek, adam öldürmek sayılmakta ve en büyük günahlardan biri kabul edilmektedir. Çocuklar evliliğin yeni bir kutsanmasıdır. Onlar, birleşmeyi tazeleyen, karı-kocanın birbirine bağlılığını pekiştiren ve yeryüzünde Tanrı halkının çoğalmasını sağlayan meyveler kabul edilmektedir. Evliliğin kutsanmasını sağlayan, ana babaya değer kazandıran, sağlık ve mutluluk veren, doğacak çocuklar olmaktadır (Ünal, 2009: 79).

Hıristiyanlık'ta iffeti korumanın yolu evlilikten geçmektedir. Hıristiyan nesiller yetiştirmek buna bağlıdır. Evlilik, tabii arzuların tatmini olarak da görülmektedir (Küçük, 1990: 59). Aileyi meydana getiren evliliğe Hıristiyanlık'ta öyle kutsi bir mahiyet verilmiştir ki evlenmekle karı kocanın tek bir beden haline geldiği ve artık ayrılmalarının mümkün olmadığı sonucuna varılmaktadır (Aydın, 1989: 198). Evlenen kadın kocasına, Rabbi'ne tabi olduğu gibi, tabi olacaktır. Çünkü Hz. Havva, Hz. Âdem'i suça teşvik etmiş ve "Asli Suç"un müsebbibi olmuştur. Bunun için koca, kadına hâkim olmalıdır. Katolik ve Ortadoks Kiliseleri zina dışında hiçbir sebeple boşanmaya izin vermemektedir (İbrahimoğlu, 2010: 27). Kocanın kadın üzerinde hâkimiyetinin kabul edilmesi, boşanmaya müsaade edilmemesi, zoraki evliliğin sürdürülmesi anlayışını doğurmuş ve bunun neticesinde evlilikte tasvip edilmeyen durumlar meydana gelmiştir (Küçük, 1990: 60).

Bugün Hıristiyan dünyasında evlenme ve boşanma çok sıradan bir hale gelmiştir. Evliliklerini yürütemeyen insanların boşanmaları da zorlaştırıldığı zaman pek çok

çarpık ilişkiler gün yüzüne çıkmıştır. Evlilik huzurlu bir ortamla devam ettirilebilen bir müessesedir. Bu yapının zorlanması hem toplumsal hem de bireysel anlamda çeşitli sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Günümüzde çoğunluğu Hıristiyan olan Batının sosyal sıkıntılarında biri, evlenme yaşını gecikmesi ve genç nüfusun azlığıdır. Evlenmek yerine beraber yaşama ve kısa süreli ilişkiler tercih edilmektedir. Toplum üzerinde dinî değerlerin etkisi giderek azalmaktadır.

Hıristiyanlık'ta Hıristiyan olmayanla evlenme, uygun görülmemektedir. Ancak bazı durumlarda özel şartlarla izin verilebilmektedir. Çocukların Katolik olarak terbiye edilmesi, evlenme ayininin Katolik rahibi tarafından yapılması, Katolik olan eşin dinini sevdirmeye çalışması bu şartlardandır. Ancak yabancıyla yapılan evlilik, Hıristiyan olan birisiyle yapılan evlilik kadar hassas değerlendirilmemektedir. Hıristiyan olan eş, Hıristiyan olmayan eşle, onu kutsayınca kadar beraber yaşayabilmektedir. Bununla beraber, Hıristiyan olmayan eş, Hıristiyanlığı kabul etmeyecekse; Hıristiyan eş, diğeri evlenmek için serbest olunca, tekrar başkasıyla evlenebilmektedir. Hıristiyan olan eş terk edilirse, evlilik geçersiz olmakta ve boşanma talebi de gerekmemektedir. Bu durum, Hıristiyan ile Hıristiyan olmayan arasındaki evliliğin zayıflığını açıkça göstermektedir (Ünal, 2009: 86).

1.2.3. İslâmiyet'te Evlilik

İlâhî dinlerin sonuncusu İslâmiyet'dir. İslâm dinine bağlı olan insanlar dünyanın her yerinde bulunmakta ve bir milyar civarında bir topluluğu ifade etmektedir. İslâm'da evlilik, insanî ve medenî bir işlem; dinî bir görevdir (İbrahimoglu, 2010: 28).

Sıcak bir aile yuvası kurma, kurulan bu yuvayı devam ettirme ve ailenin saadetine hizmet etme faziletli ibadetler arasında sayılmaktadır. Evlilik; hem neslin devam etmesi için vesile, hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıta. Evlilik, kişiye sevinci ve üzüntüyü paylaşacak bir eşle hayatı paylaşmayı temin ederken, yaşlılıkta koruma bulabilmesi ve sevap kazanması açısından teşvik edilen bir müessesedir (Yılmaz, 1993: 27).

Kur'an-ı Kerim'de "İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin"(NûrSûresi, 32) denilerek, evlilik emredilmektedir. Hz. Muhammed (sav) de

“Evlenmek benim sünnetimdir. Benim sünnetimi yerine getirmeyen benden değildir.” (İbn. Mâce, Nikâh,1) sözü ile evlenmenin önemine işaret etmektedir.

İslâm’da evlenmenin hükmü, kişinin evlenme ihtiyacına ve durumuna göre farklı görülmekte, farzdan aşağıya doğru bir derecelenmeye tabi tutulmaktadır. İslâm hukukçularına göre, evlenmeye kudreti bulunan ve evlenmediği takdirde zinaya düşeceği bilinen kimseye evlenmek farzdır. Evlenme kudretine haiz olan ve evlenmediği takdirde zina edip etmeyeceğini bilemeyen kimseye, evlenmek vacip olmaktadır. Evlenmezse zina etmeyeceğinden emin olan kimseye, evlenmek sünnet-i müekkededir. Evlendiği takdirde evliliğin gereklerini yerine getirememesi ihtimali olan kişinin evlenmesi, mekruh; bu ihtimal kesin ise, haram kabul edilmektedir (Ünal, 2009: 140).

“İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O’nun varlığının delillerindendir” (Rum Sûresi, 21). Ayette eşlerin birbirleri için huzur, muhabbet ve rahmet olduğuna dikkat çekilmektedir. Evlilik meşru olarak insanların duygularını tatmine götürür. Aksi halde meşru şekilde karşılanmayan ihtiyaçlar gayr-ı meşru bir şekilde karşılanmaya çalışılır (Topaloğlu, 1966: 35).

Evlilikte neslin devamını sağlamak üzere çocuk elde etmek, birçok dinde olduğu gibi İslâm evliliğinin de en önemli gayelerinden biridir. Kur’an’da bir âyette, “Allah size kendinizden eşler, eşlerinizden de oğullar ve torunlar var eder.” (NahlSûresi, 72) denilmekte; bir başka âyette kadınlar, erkekler için birer evlât yetiştirme tarlası (Bakara Sûresi, 223) olarak tavsif edilmektedir. Hz. Peygamber (sav)’in bu konuda “Evlenin, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim.” (İbn. Mâce, Nikâh, 1) şeklinde buyurduğu rivayet edilmektedir.

İslâm’da eşlerin maddeten ve ruhen bir biçimde tatmin ve sükûnet bulması, vücudu örten elbise gibi birbirlerini tamamlamaları, eşler arasında sevgi ve şehvetin yerleşmesi, dünyanın imarına vesile olan nesillerin vukubulması Allah’ın nimetlerinden sayılmaktadır. Kadın erkekle, erkek kadınla yükselir. Erkekler kadınların örtüsü, kadınlar da erkeklerin örtüsüdür (Bakara Sûresi, 187). İslâm’a göre bekârlık, örnek alınacak bir yaşayış şekli değildir. Zira bu, insan neslinin sona ermesine sebep olacağı gibi yaratılışına da ters düşerdi (Kazıcı, 1997: 37).

Kadın ile erkek birbirini tamamlayan iki yarım parçadırlar. Öyle ki biri olmadan diğeri olmaz. Kadını erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmış olması da bir bütünüün parçaları olduklarını gösterir. Allah ikisini de bir nefisten yaratmıştır. Öyleyse birisi ne kadar gerekli ise öbürü de o kadar gereklidir (Ersanlı, 1992 :180).

İslâm'da evlilik, iki şahit huzurunda gerçekleştirilir ve karşılıklı rıza anlayışı üzerine kurulmuştur. İslâmî evlilikte, geçicilik değil, devamlılık esastır. Allah eşlerin iyi geçinmelerini hoşça gitmeyen bazı durumlar sabırla karşılamalarını istemiş ve o durumlarda hayır olabileceğini bildirmiştir (Nisa Sûresi, 19). İslâm, kadının erkek, erkeğin de kadın üzerinde hakkı olduğu prensibini yerleştirmiştir (Küçük, 1990: 60).

Kur'an, insanlık tarihinin en eski kurumu ve toplumsal yapının temelini oluşturan ailenin doğal ve fitri bir gereklilik olduğuna işaret ederken, bazı ailevi problemleri detaylıca anlatarak bunlara çözüm önerileri getirir. Gayrı meşru ilişkileri yasaklayıp, huzur ve mutluluğun aile ortamı içinde aranması ilkesini temel alan İslâm Dini'nin, değişen toplumsal şartlar karşısında, bu amaca hizmet edecek her türlü tedbirin alınmasını ifade eder (Ünal, 2004: 7). Zira evlilikle kurulan aile, toplumsal yapının en küçük unsuru olmakla birlikte İslâmî toplum düzeninin temel taşıdır. Toplumsal yapının gelişip ilerlemesi de, zayıflayıp gerilemesi de aile yapısıyla doğrudan ilgilidir. Bu sebeple İslâm, onun korunmasını toplumun korunması olarak değerlendirmiştir (Özarslan, 2004: 21).

İslâm'da eşler arasında denkleğin olması gereklidir. Evlenecek karı kocanın dindarlık, zenginlik, meslek ve sosyal seviye gibi bazı hususlarda birbirine uygun olması tavsiye edilmiştir (Erdoğan, 2005: 300). İslâm aile hukuku belli dereceye kadar kan, süt ve sıhrî hısımlarla evlenme yasağı koymuştur. Bunun yanında kadınların sadece Müslüman erkeklerle, erkeklerin ise yabancı olarak yalnızca Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlarla evlenebilmeleri çok geniş anlamda bir evlenmenin var olduğunu gösterir. Evlenme sırasında erkek kadına mehir adıyla belirli bir para veya mal öder veya ödeme borcu altına girer. Kadın diğer mallarında olduğu gibi bunda da istediği gibi tasarrufta bulunabilir (Aydın, 1989: 199).

İslâm'da çocuk terbiyesi ve yetiştirilmesi bir imtihandır. Hz. Muhammed (sav)'in öldükten sonra amel defterinin kapanmayacağını haber verdiği üç grup insandan birisi de hayırlı evlat yetiştirenlerdir. Hayırlı evlatın yetiştirilmesi, sevgi ve şefkatin tadılması

ancak sıcak bir aile yuvası ile mümkündür. Bu yuva da evlilikle kurulmaktadır. Toplumda iyi nesiller yetiştirmek ise evliliğin temel gayelerindendir (Küçük, 1990: 60). Bununla birlikte İslâm ailesinde evlatlık müessesesine yer verilmemiştir (AhzabSûresi, 4). Çocuk sahibi olmak için nikâhlı birliktelik esastır.

İslâm dininde boşanma yasaklanmamakla birlikte tasvip edilen davranışlar arasında değildir. Boşanmak için eşlerin haklı mazeretler ortaya koyması gerekmekte ve boşanma belli kurallara göre gerçekleştirilmektedir (İbrahimoğlu, 2010: 29). Önemi dolayısıyla evlilik öncesi ve sonrası şartlar vazedilmiştir: iffetli olmak, eşler arasında sadakate riayet etmek, aile mahremiyetine ve mukaddesliğine helal getirmemek, karşılıklı anlayış ve sevgi göstermektir.

İslâm fitrat dinidir. Bir dinin fitrata dayanması demek, talimlerinin insanın fitratına, yaratılışına ve tabiatına uygun şekilde olması; insanın fitri ve tabii ihtiyaçlarıyla, dinin hükümleri arasında bir uygunluk, bir bütünlük bulunması demektir. İslâm'ın hükümleriyle ademoğlunun ihtiyaçları, incelenecek olursa bunlar arasındaki uygunluk anlaşılır. İslâm, fitrata ve akl-ı selime dayandığı için, insanı hem ruhu, hem bedeni olan, çift yönlü bir varlık olarak, her şeyiyle ele alıp, onun her iki yöndeki ihtiyaçlarına birden cevap vermiştir (Cebeci, 1990: 25).

İyi bir evlilik, toplumu ahlâkî çözüntü ve çöküntüden koruyan bir kalkandır. Rûhî sükûnet ve huzur ancak iyi bir evlilikle mümkün olur. İslâm'ın şümullü bir sosyal karakteri vardır. Evlilikle kurulan aile birliği, toplumun özünü teşkil eder. İlk dinî eğitim, ahlâki karakterin yükseltilmesi, yakın sosyal ilişkilerin kurulması, fertler arasında ve toplumla ilgili sorumlulukların kazanılması ailede içinde gerçekleşir. Bu husus bakıma muhtaç olan çocuklar, yaşlılar, yalnız kimseler, hastalar ve özürülüler açısından da önemlidir (Orum, 2006: 68).

Bütün din ve kültürlerde aile, evlilik yoluyla kurulmakta ve kutsal kabul edilmektedir. Evliliğin temeli, mahremiyet ve sadakat esasına dayanmakta olup zina ve benzeri davranışlar hoş karşılanmamaktadır. Bahsi geçen din ve inançların hepsinde nesli devam ettirme ve çoğalma anlayışı bulunmaktadır. Nesiller kültürü taşıyıcı unsurlar olarak görülmüştür. Yeni nesillerin kendi din ve kültürlerine göre, iyi bir şekilde yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

1.3. Aile Psikolojisi

İster çekirdek ister geniş olsun aile, içinde yaş, cinsiyet, makam, rol, yetki ve sorumluluk bakımından birbirinden ayrışan az ya da çok sayıda insanın birlikte yer aldığı ve ortak bir hayat alanını paylaştığı insan topluluğudur. Bu birliktelik, karşılıklı ilişki ve etkileşimlerin oluşturduğu bir sistem olarak varlığını sürdürür. Bu yüzden ailenin özel bir içyapısı ve kendine özgü işleyişi vardır. Dışta toplumun kültürü, yasaları, gelenekleri, inanç ve değer yargıları, içte ise aile bireylerinin ortak amacı, kuralları ve beklentileri bu yapı ve işleyişin gerçekleşmesinde önemli rol oynar. Böylece her aile toplumun küçük bir birimi olduğu kadar, kendine özel ayrı bir kimlik taşır.

Ailenin şüphesiz birçok fonksiyonu vardır, ama bunlar içerisinde psikolojik fonksiyonu en etkili ve sürekli olanıdır. Çok azı istisna, hayatını bir aile içerisinde geçirmeyen insan yoktur. Bu durum aileyi, insan kişiliğinin şekillendiği ve hayat boyu süren ruhsal eğilim ve özelliklerin, alışkanlık ve davranışların elde edildiği çok önemli bir kaynak haline getirir. Çok erken yaşlarda kurulmaya başlayan benlik yapısı ana baba ve yakın akraba ile kurulan ilişkilerin niteliğine göre biçimlenir. Aynı zamanda bir önceki kuşaktan aktarılan değer yargıları bireyin psikolojisinde önemli yer tutar (Küçük Kurt, 1990: 91).

Mensubiyet duygusu aynı zamanda bireyin kimliğidir. Kendini tanıması ve tanıdığı biçimiyle çevreye tanıtmaması, kimliğini bireysel tercihlerle zenginleştirerek kendisine bir çekim alanı kurabilmesi bu kimlik ile mümkündür. Aileye mensup olmanın getirdiği hak ve sorumluluklar ona toplum içinde bir statü sağlar. Birey ailesinin ona yüklediği hak ve sorumluluklardan oluşan rollerini yerine getirmesi, kimliğe layık olup olmaması ölçüsünde statüsünü korur, pekiştirir; kendi çaba, katkı ve tercihleriyle bu statüyü zenginleştirir.

Aile her şeyden önce eşlerin duygusal ve cinsel ihtiyaçlarının yasal ve meşru yollardan karşılandığı bir birliktir. Sevgi, bağlanma, korunma, güvenme, psikolojik destek... gibi her insanın en temel ihtiyaçları aile bünyesinde karşılanır. Gerek eşler arası, gerekse ana baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin duygusal yönden tatmin ediciliği, bir yanda aile üyelerinin ruhsal sağlığı ve gelişimini güvence altına alırken, diğer yanda ailenin birliği ve devamlılığı için çok güçlü bir dayanak oluşturur. Aile hayatının önemli bir fonksiyonu da insandaki cinsi dürtü ve arzuları düzenleme, toplumsal inanç ve değerlere uygun şekilde bunları belirli bir çerçeve içerisinde sınırlandırarak, tatmine imkan

vermedir. İnsan cinselliği, ancak sosyal ve moral değerler çerçevesinde eğitilip işlevsel duruma geçirildiği zaman mutluluk vericidir. Bunun da en iyi ortamı aile hayatıdır (Hökelekli, 2009: 174).

Aile, kökleri organik bünyemizde olan karmaşık duygularla temellendirilmiştir. Bunlar, nesli devam ettirme arzusu, annelik, arkadaşlık ve ebeveynlik duygularıdır. Bu duygular; romantik sevgiden ırk gururuna, eşlerin şefkat duygularından ailenin ekonomik güvenliğine, kişisel ihtiraslardan neslin devamı arzusuna kadar, değişik ve toplumsal ilişkiler sonucu beliren birbirine bağlı ikincil duygularla kuvvetlendirilmektedir (İbrahimoğlu, 2010: 73). Ailenin duygusal bir temele dayanıyor olması ve çocuklarla ilgili yerine getirilmesi gereken görevler, aile üyelerine gittikçe artan sorumluluklar yüklemektedir.

Aile, kurum olarak devamlılık ve evrensellik özelliği gösterir. İki kişinin kurduğu bir birlik olarak ise toplumdaki örgütler içinde en geçici ve değişken olanıdır. Ailenin sahip olduğu bu yaygın ve değişmez özelliklerin yanı sıra Maclver, normal olarak her ailenin dört aşamalı bir gelişim gösterdiğini ileri sürmektedir. Bu aşamalar, evliliğe hazırlık, evliliğin başlaması, çocuk yetiştirme ve olgunluk devreleridir. Ancak bütün ailelerin bu aşamaları geçirmeleri beklenemez. Mesela, çocuk sahibi olmayan çiftler, çocuk yetiştirme aşamasını yaşayamaz ya da eşlerden birinin erken ölümü veya boşanma gibi sebepler dolayısıyla olgunluk devresine ulaşamayan aileler vardır. Normal bir ailenin bu aşamalardan geçmesi, birey olarak kadın ve erkeğin psikolojik durumlarını yakından etkilemektedir. Ailenin diğer üyelerinin ve özellikle çocukların kişilik gelişimi de bu süreçle yakından ilgilidir (Gökçe, 1990: 209).

Çocuğun kişiliğinin oluşumu, karakterinin biçimlenmesi ve benlik saygısının gelişimi büyük ölçüde “özdeşim modelleri” olan ana-babanın kişilik yapılarına bağlıdır. Anne ve baba, birbirleriyle olan ilişkilerinde sevgi, saygı ve hoşgörü içinde olmalıdırlar. Çocuklar anne-babalarının kendi aralarındaki ilişkilerine çok duyarlı olarak dikkat ederler ve iyi birer gözlemcidirler. Huzursuz bir aile ortamı, eşlerin sürekli birbiriyle geçimsizliği, kavga etmeleri çocuğu olumsuz yönde etkiler, böyle gergin bir ortamda yetişen çocuklarda uyum ve davranış bozukluklarının gelişme olasılığı yüksektir. Sağlıklı ana-baba ilişkilerinde, bireylerin birbirini sevmeleri, saymaları, birbirlerinin düşüncelerini hoşgörü ve saygıyla karşılamaları, birbirlerine güven duymaları ve

desteklemeleri gerekir. Aile, kendi üyelerini değerli bulur, aralarında karşılıklı destek, uyum ve iletişim vardır. Uyum ve desteğin temeli olan iletişim, toplumdaki temel düzeni sağladığı gibi, aile sistemi içinde de sağlıklı bir düzenin oluşmasına katkıda bulunur. Bu düzen içinde aile üyeleri arasındaki sınırların oluşturulması, herkesin, kendi sınırının nerede başlayıp nerede bittiğini doğru algılamasına imkan sağlar tüm bunlar sağlıklı iletişim ile gerçekleşir (Özgüven, 2000: 70).

Kişilik, aile ortamında gelişir. Çocuğun toplumun inanç ve değerlerine, kültür ve geleneklerine uyumlu bir birey olarak yetişmesi önce aile çevresinde sağlanır. Aile çocuğun bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayarak, güven ortamı sağlar. Yeteneklerinin gelişmesine imkan ve yardım sağlar. Ana baba çocuğa yol göstererek, kuralları öğretirken, davranışına yön verirler. Ana ve baba, kız ve erkek çocuklarına, kendi davranışlarıyla örnek olarak, onların hem kişilik gelişmesine, hem de kendi cinsel kimliklerini kazanmalarına yardımcı olurlar (Ekşi, 1990: 25).

Aile, insan ilişkilerinin her yönüyle sergilendiği bir sahne gibidir. İnsan ilişkilerini belirleyen anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu nitelikleri; anlaşmazlık, çekişme ve çatışma gibi olumsuz niteliklere karşı takınılan tavrı bünyesinde taşır. Aile üyeleri, bireyin hem organik hem de zihni alışkanlıklar kazanmasını sağlar. Birey, aile içinde sosyalleşir. Çocuk bu sahnede insan ilişkilerini bütün karmaşık yönleriyle gözlemler ve yaşar. Ana babasının, kardeşlerinin olumlu ve olumsuz özelliklerini, davranışlarını gözlemler, değerlendirir, sonuçlar çıkarır ve tepki gösterir. Kendisi aile ortamından etkilendiği kadar, doğuştan gelen yapısı ve özellikleriyle o da aile üyelerini bir ölçüde etkiler (Hökelekli, 2009: 175; İbrahimoğlu, 2010: 73).

1.3.1. Ailede Eşlerin Psikolojisi

Kadın ve erkeğin beden yapılarındaki ve yeteneklerindeki farklılaşma, aile içerisindeki rol farklılaşmasının temelini oluşturur. Buna ilaveten gelenekler, inançlar ve toplumsal kalıp yargılar da bu konuda belirleyici rol oynar. “Anne” ya da “baba” olma, öncelikle “kadın” ve “erkek” olma şeklindeki cinsiyet farklılaşması ve buna dayalı olarak geliştirilen cinsiyet kimliği ile yakından ilişkilidir. Cinsiyet kimliğinin sınırları toplumsal değerlerden bağımsız olarak gelişmez. Toplumsal değer ve anlayışlardaki değişmeye göre bu sınırlar daralır genişleyebilir, ancak kadın ve erkek arasındaki sınırların her bakımdan ortadan kalktığı bir duruma hiçbir yerde rastlanmaz. Çünkü

hukuki alanın dışında, iki cins arasında biyolojik ve psikolojik anlamda tam bir eşitlikten değil, bütünleyicilikten söz edilebilir (Hökelekli, 2009: 176). İnsanın tabiatı gereği, kadın ve erkeğin kişiliklerinin tamamlanması için bir birlik içinde bir araya gelip, birbirlerine bağlanmaları gerekir (İbrahimoglu, 2010: 50).

Aile deyince akla ilk gelen kadındır. İnsanoğlunun yaratılışından beri “anne” olarak insan neslinin yetişmesinde ve eğitiminde en önemli yeri işgal eden kadın, çabuk sinirlenme, alınganlık, heyecanlılık, biyolojik çocukluk, merhamet gibi özellikler bakımından daha belirgindir (Schwarz, 1971: 18). Allah, her cins için bir özellik vermiştir. Erkek aileyi idare, bakımından ve fiziken üstün ise; kadın da annelik, çocuklarını terbiye etme ve evin eşyasını düzenleme bakımından üstündür. Çünkü kadın sevgi, şefkat ve incelik üzerine yaratılmıştır. Kadının organik yapısı da sayılan bu işleri yapmaya uygundur. Ama bunun yanında sinirlerinin zayıf oluşu, onun çeşitli hastalıklara daha çok hedef olmasına neden olur. Kadın çabuk heyecanlanır. Çabuk telaşa kapılır. İdare etmekten ziyade idare edilmek ister. Daha şefkatli ve merhametlidir. Yalnız kalmaktan korkar (Ersanlı, Kalkan, 1992: 186).

Kişilik yapılarındaki farklılıklar kadın erkek arasında oldukça belirgindir. Bu durum doğaldır ve algoritmanın bir gereğidir. İki cinsin de karşı tarafın kendisinden farklı olması gerektiğini bilmesi ilişkinin sağlıklı olması için ilk adımdır. Aksi takdirde iki cins de birbirinden aynı şeyleri hissetmeyi ve aynı şeyleri arzulamayı bekler. Bu ise mümkün olmadığı gibi gerekli ve doğru da değildir. Çünkü insanlar tek tip yaratılmamışlardır ve böyle bir beklenti içinde olmak olgunlaşmamış kişilik belirtisidir. Her insan sevgisini farklı şekilde ifade eder. Sevgiyi kimileri konuşarak, kimileri hediyelerle ifade ederler. Yine bazıları sevgilerini yardım davranışı ile bazıları da dokunma ile gösterirler (Durmuş, 2006: 106; Tarhan, 2008: 165).

Kadınların erkekler konusunda en çok dile getirdikleri yakınma; erkeklerin onları dinlemediği ve anlamadığı hususudur. Kadının ilişkide önceliği paylaşmak ve yakınlık hissetmektir. Erkeğin önceliği ise yetenekli, yeterli ve güçlü olduğunu hissetmesidir. Erkekler doyumunu başarıda ve sonuç almada bulurken, kadınlar paylaşma, değer verilme ve önemseme de yaşarlar. Kadının psikolojik ihtiyacı çözüm değil dinlenilmektir. Erkeğinki ise, güvenmek ve takdir edilmektir (Schwarz, 1978: 219). Seven ve iyi

niyetli olan eşler karşı tarafın psikolojik ihtiyaçlarını giderirlerse sevgi çoğalır, güven artar, korku azalır ve ilişki iyi hale gelir.

Kadının psikolojik ihtiyacında önceliği duyguları anlamak, ifade etmek ve değiştirmek alır. Erkek ise çözüm odaklı düşünür ve kadının duygulara verdiği önemi anlayamaz. İki cins arasındaki bu algılama farklılığı gösterilen çaba ile aşılabılır. Erkeğin, kadının duygularını önemseydiğini hissettirmesi için kadını dinlemesi gerekir. Çözüm önermeye gerek yoktur. Erkeklerin yaptıkları en büyük hata sorunu konuşurken hemen çözmek zorundaymış gibi davranmalarıdır. Oysa kadın için düşüncelerinin paylaşılması ve yakınlaşmak çözümden daha önemlidir. Aynı durum kadınlar içinde geçerlidir. Onların da kocalarına eleştiriden uzak bir biçimde duygularını anlatmaları gerekmektedir. Üzüntü anında Kadının ve erkeğin beyni farklı çalışır. Erkek sessizleşir kabuğuna çekilir, konuşmak yerine düşünmeyi tercih eder. Kabuğa çekilme, televizyon seyretme, gazete okuma şeklinde olabilir. Oysa üzülen kadın ise rahatlamayı güvendiği birisini arayarak sorunlarını konuşmakta bulur. Neticede genetik yapıyı göz önüne alarak kişinin psikolojik doğasına uygun davranmak iletişimde mutluluğu yakalamak adına önemlidir (www. mcatürk.com, 30.01.2011).

Aile ortak amaç ve kurallar çerçevesinde bir araya gelmiş olan bir insan grubu olduğuna göre, her grubun bir önderi vardır. Önderlik yasalar ya da gelenekler tarafından belirlenir. Çoğu toplumda bu önderlik görevi babaya bırakılmıştır. Baba aile birliğini ayakta tutan, eş çocuklarının geçimini, ailenin iç düzenini sağlayan ve aileyi dışa karşı savunan ve yöneten kişi olarak belirlenmiştir. Anne ise babanın yardımcısı, çocuk yapan, besleyen, büyüten, evde sevgi sağlayan kişi olarak bilinir. Baba, anneyi “sahiplenme” ve “koruma” duygusuna sahiptir.

Eşler, bu rol dağılımına uygun beklentiler içerisinde bulunurlar. Eşlerin birbirlerinden bekledikleri örtüşmediği zaman, çatışma ve huzursuzluklar olur. Mesela, çocuk doğurmak istemeyen, ya da ev işlerini, çocuk bakımını sevmeyen bir kadın, kendinden beklenen eş ve ev kadını rolünü yerine getirmiyor demektir. Ailesini geçindirmeyen, ya da kazancını içkiye yatıran bir koca da kendinden bekleneni vermiyor demektir. Bu da evde dengenin bozulması sonucunu doğurur (Büyük, 2007: 115). Kadın eşiyile duygusal anlamda bütünleşemediği oranda ya çocuklarına aşırı düşeceği, ya da doyumsuz, huysuz

ve huzursuz bir yaşantıyı sürdüreceği, bu durumda da en büyük zararı çocukların göreceği bir gerçektir (İmamoğlu, 1991: 832).

Anne ve baba olmanın kendine has psikolojik yönü olduğu kadar, aynı zamanda yetişkin hayatının en önemli gelişimsel basamaklarından biridir. Bebeğin dünyaya gelmesinden olgunlaşmasına kadar, ebeveyn ile çocuklar gelişim ve büyümenin benzer yönlerini birlikte tecrübe ederler. Anne baba olmak önemli derecede uyum meselesidir. Ebeveynlik stres dolu ve uyum problemlerinin yaşandığı bir dönemdir. Aileye yeni birinin eklenmesi yeni bir organizasyonu gerektirir. Çocuğun olmasıyla eşler arasındaki ilgi, samimiyet ve sevgi şekli değişebilir. Ebeveynlerin kendileri hakkındaki bireysel imajları çocuklarıyla olan ilişkileri çerçevesinde şekillenir (Köylü, 2004: 60-61).

İlişkilerdeki doyumsuzluk, eşler arasında meydana gelen çatışmaların temel kaynağıdır (Hortaçsu, 1997: 122). Aile ilişkilerinde elde edilen doyum, aile bireylerinin kişiliklerini, inançlarını, eğilimlerini, özelliklerini, davranışlarını algılama biçiminde doğrudan doğruya etkili olmaktadır. Doyumsuzluk, başta gelen çatışma nedeni olduğu kadar, olumsuz ve çoğu zaman gerçek dışı algılama ve yorumlamalarla da doğrudan ilişkilidir. Her ailede, eşler arasında ilişkilerdeki denge ve dayanışmanın zayıflaması zaman zaman yaşanabilecek bir durumdur. Özellikle dıştan gelen zorlamalar, baskılar bu dayanışmayı artıracığı gibi, yerine göre tamamen bozabilir. Hastalık, kaza, eşlerden birine haksızlık, çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi, ekonomik sorunlar aile üyeleri arasındaki ilişkiyi sarsabilir.

Ailede dirlik ve düzen, hiç şüphesiz karı kocanın anlaşması ve uyuşmasına bağlıdır. Eşlerin birbirlerinden beklentilerinin gerçek dışı, hayal üzerine kurulmuş olmaması gerekir. Eşinden her gün iltifat ve hayranlık gösterisi bekleyen bir kadının, daha ilk eleştiride dünyası yıkılır. Aynı şekilde, her gün, uysal, yumuşak, sevecen, sabır ve anlayış dolu bir eş görmeyi uman bir koca da ister istemez düş kırıklığına uğrar. Eşler, kendi yetişmelerinin ve deneyimlerinin etkisiyle, ana baba ocağında yaşadıkları olumlu ilişkiyi, kendi evliliklerinde tekrarlamaya çabalarlar. Bunun yanında, ana babalarında buldukları eksikliğin hiçbirini kendi eşlerinde görmek istemezler (Yörükoğlu, 1980: 103).

Eşler arasındaki iletişimde evlilik ilişkisi farklı şekillerde tezahür eder. Birincisi; babanın tam egemenliği vardır, evdeki uyum ve denge daha çok kadının özverisi ve

boyun eğmesiyle sürmektedir. Aile hayatı, öncelikle babanın ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Erkeğin ihtiyacı önceden sezilip, rahatı sağlanmaktadır. Anne genellikle, baba ile çocuklar arasında aracılık yapmakta, onun suyuna gitmekte, neyin söyleneceğini, neyin söylenmeyeceğini bilmektedir. Önderliğinden sorgu sual olunmayan baba da eşine iyi davranmaktadır. Ancak bu ilişkide uzaklık ve resmîlik belirgindir. Bu çeşit ailelerde yüzeyde barış vardır ama altta tedirginlik ve gerginlik yatar. Bu da er geç su yüzüne çıkacaktır. Böyle bir ailede anne, evlilik hayatında duygularını sürekli olarak içine atıp, evdeki dengeyi ve düzeni ayakta tutmaya çaba gösterir.

İkinci çeşit evlilikte ise, kadının baskın erkeğin de sîlik ve edilgin olduğu bir ilişki egemendir. Roller değişmiştir; evi çekip çeviren, önemli kararları alan, her konuda son sözü söyleyen annedir. Erkek ise, yumuşak başlı, evine bağlı, girişken olmayan, geçimli bir eştir. Denge kendi hak ve görevlerini karısına bırakmasıyla kurulmuştur. Anlaşmazlık çıkınca, erkek hep kadının isteklerine öncelik vererek çatışmadan kaçır. Böylece kendi huzurunu karısının isteklerine karşı çıkmamakta bulur. Geniş ve hoş görümlü davranır.

Üçüncü çeşit karı-koca ilişkisinde ise bu kadar belirgin üstünlük göze çarpmaz. Eşler arasında nispeten bir eşitlik vardır. Bu ilişkide sorunlar mantık yoluyla çözümlenir. Tartışmalar büyümmez, sesler yükseltilmez, görgü kurallarının dışına çıkılmaz. Gerginlik artarsa konu değiştirilir, ertelenir ya da çözümlenmeden küllenmeye bırakılır. Herkes bir çatı altındadır ama kendi başına yaşır gibidir. Böyle bir evde duygu yakınlığı ve sıcaklık eksiktir. Öfke, kızgınlık, suçlama, azar gibi olumsuz duyguların açığa vurulmasına fazla imkân verilmez. Önemli anlaşmazlıklarda sıklıkla başvuru olan yol, birbirine karşı soğuk durma ya da küskünlüktür.

Uyumsuz karı-koca ilişki biçiminde ise, durum tam tersinedir. Hiçbir sorun gürültüsüz tartışılmaz. Ortalığa heyecan ve duygular hâkimdir; mantık ve sağduyu duyguların gerisinde kalır. Herkes sesinin yettiğince yüksek tonda konuşur. Aile fertleri birbirinin ne dediğini yanlış anlar. Yanlış anlamalar kavgayı büsbütün çığırından çıkarır. Karşılıklı suçlamalara girişilir. Bu arada son söylenecek sözün, başta söylendiği çok olur. Sonuçta her iki eş de kırgınlık ve utanma içerisine girer. Bu çeşit bir ilişkinin

sürdüğü aile ortamlarında en fazla çocukların örselendiği bir gerçektir (Hökelekli, 2009: 181).

1.3.2. Ailede Çocukların Psikolojisi

İnsan, bir anne ve babadan dünyaya gelir. Gözler aile ocağında dünyaya açılır, insanın ilk gördüğü, tanıdığı ve ilişkisini kurduğu kimseler önce annesi, babası daha sonra da ailenin diğer fertleridir. İnsan karakterinin özünü aile ocağından alır (Erdil, 1991: 20). Yaşam boyu gelişim, döllenmeden ölüme kadar uzanan zaman boyutunda, yaşa bağlı olarak görülen düzenli ve birbirini izleyen değişimlerdir (Büyük, 2007: 210).

Başlangıçta çocuklar, duygusal yaratıklardır. Dünyayı ilk algılayış şekilleri de duygusaldır. Annenin duygusal durumunun, karnındaki bebeği etkilediği saptanmıştır. Cenin, annenin öfkesine ya da mutluluğuna tepki gösterir. Çocuklar büyüdükçe anne ve babalarının duygusal durumuna karşı son derece hassas olurlar (Chapman, Campbell, 2008: 26). Çocuk yaşama kurallarını, sevmeyi, saymayı, görgüyü, ortak iş yapmayı, müşterek sevinci ve kederi ilk defa aile yuvasında öğrenir (Erdil, 1991: 20). Ancak aile ortamında yeterli sevgi ve şefkati göremeyen çocukların sonraki hayatlarında kendilerine güvensiz, hırçın ve geçimsiz bir kişilik geliştirdikleri görülmektedir (Bice, 2008. 102).

Doğum öncesi dönem, bir oluşum evresi olması nedeniyle, çocuğun yaşamı ve geleceği açısından büyük önem taşır. Buna bağlı olarak cenin bu evrede dış uyarımlardan büyük ölçüde etkilendiğinden gebelik sırasında annenin psikolojik durumunun bebek üzerinde önemli etkisi vardır. Annedeki gerginlikler, anne kanının kimyasal yapısında oluşturduğu etkiler yoluyla ceninin sinirsel-algısal ve diğer yapılarını etkiler. Bütün bunlar gebelik sırasında annenin ruh sağlığının önemini vurgular. Annenin hamileliğini düzenli ve istikrarlı bir ortamda yaşaması için, babanın gerek gebelik sırasında gerek doğum ve sonrasında eşine destek vermesi beklenir (Yavuzer, 2008: 11).

Gelişim, her şeyden önce düzeni, uyumu ve ilerlemeyi ifade eder. Gelişim, ileriye dönüktür ve dengelidir. 0-6 yaş arası, çocuk gelişiminin hızla yönlendiği kritik yıllardır. Bu erken gelişim yıllarında temeli atılan beden gelişimi, psiko-sosyal gelişim ve kişilik yapısının, ileri yaşlarda yön değiştirmekten çok aynı yönde gelişme şansı yüksektir. Çocuk gelişiminin kendine özgü dinamikleri olduğu, her gelişim evresinin büyük

oranda daha önceki evreler tarafından belirlendiği gerçektir (Durmuş, 2008: 49; Yavuzer, 2008: 9). Yeni doğan evresinde, anne sütünden mahrum kalma; daha da önemlisi, annenin kendisinden ayrılma, var olduğu halde anne ihtiyaçlarını, zamanında, güzelce karşılamaması, bebeğe bakan kişinin sevgi ve ilgisi bebeğin tavırlarının şekillenmesinde etkilidir. Temel güven duygusunu aslı, bir yaşına kadar oluşur. Dolayısıyla hayattaki başarı, mutluluk ve zor zamanda ayakta kalma becerisini etkiler. 0-3 yaş çocukluk devresinde, artık bebek anneden yüzünü ayırıp topluma bakmaya başlamıştır. Ailelerde aşırı kontrol veya kontrolsüzlük, ilişki mesafesini ayarlayamama sonucunda çocuklardaki atılmanlık duygusu törpülenir. 3-6 yaşında, oyun çağındaki çocuk, dinamik ve hareketlidir. Hayatı oyundur. 3 yaşlarında çocukta “ben” bilinci oluşur. Toplum içinde kendisini fark eder ve fark ettirmek ister. Kişiliğinin henüz oluşmaya başladığı bu dönem çocuğu paylaşmayı reddeder; er şeyin kendisine ait olduğunu düşünür. Güçlü olma ve bağımsızlık isteği vardır. Bu ihtiyacı karşılanmadığında bu duygularını geliştiremez. Mızımız, oyunbozan, çok ağlayan bir çocuk haline gelir. Hatalı yaklaşımlar bu dönem çocuğunu agresif yapabileceği gibi güvensiz, içe kapalı bir çocuk da yapabilir (Ürkmez, 2008: 187; Durmuş, 2008: 84; Aktosun, 2008: 114; Özeri, 2004: 46).

Ailede çocuğun diğerkardeşler arasındaki durumu, özellikle dünyaya geliş sırası, gerek ana baba gerekse çocuklar açısından kendine özgü duygu ve eğilimlerin, tutum ve davranışların kaynağını oluşturabilmektedir.

En büyük çocuk, hayatının ilk yıllarında ilgi merkezi iken ve her türlü yardım ve destek kendisine sağlanırken, yeni gelen kardeş bu durumun bozulmasına sebep olur. Çeşitli sebeplerle çevrenin ilgisi yeni doğan bebeğe yönelir. Yaşından dolayı ana baba kendisinden, diğerkardeşlerden beklenenden fazlasını ister. Kendisinden bazen kardeşlerinden sorumlu olması beklenir. Evin büyük çocukları, çoğu zaman yardımcı olarak görülür. Bir süre sonra çocuk da bu yaklaşımı benimser ve kendisini kardeşlerinin minik ebeveyni olarak görmeye başlar (Aktosun, 2009: 65). Çocukluk yıllarının bu örüntüsü sonradan bir hayat tarzına dönüşme eğilimi de gösterir. En büyük çocuk yetişkin yaşa ulaştığında, otoriteden ve sahip olduğu durumları başkasına kaptırmaktan ürkebilir (Geçtan, 1988: 92).

Ana baba açısından ilk çocuk toyluk dönemine rastladığı için büyük heyecan ve beklentilere konu olur. Çocuğu en iyi biçimde ve sağlıklı büyütme çabasına girilir. Fakat deneyimsizlik dolayısıyla birçok hatalar yapılır. Ana baba ilk çocuklarında hem büyük umutlar içindedir, hem de gergindirler. Çocuğu rahat bir ortamda tadını çıkararak büyütmezler. Ancak bu durum aileden aileye değişme gösterebilir. İlk çocuğa verilen önem ve ana babanın gösterdiği yakın ilgi, deneyimsizlikten doğan yanlışları önemsiz kılabilir (Hökelekli, 2009: 184). İlk çocuk ilgi odağındayken diğer kardeşlerin gelişile bu ilgi paylaşılmak zorunda kalınacaktır. Çocuk bu paylaşmayı belki de biraz gönülsüzce kabule zorlanacaktır. Ana babanın bu hususta yeteri kadar dikkatli olmamaları ilk çocukta, sonradan gelenlere karşı bir husumet ve kıskançlık duygusu geliştirme koşulu da olabilir (Saran, 1991: 139; Yavuzer, 2008: 167).

Ortanca çocuk; kendisinden daha güçlü ve yetenekli büyük kardeş ile kendisinden sonra gelen küçük kardeşin yarattığı ikili sorunlarla baş etmek zorundadır. İkinci çocuk diğer kardeşleri kadar yetenekli olmadığı inancını geliştirebilir ve yaşlılarıyla sürekli bir yarışma içine girebilir. Ortanca çocuk kendi konumunu kendi oluşturmaya çalışır (Aktosun, 2009: 67). Çocuk eğitimi konusunda ana baba, çoğu zaman ortanca çocuklarına birinci çocuklarına oranla daha ılımlı davranırlar. Bundan dolayı ikinci çocuğun otoriteyle fazla sorunu olmaz. Ana baba açısından ikinci kardeşin aileye katılımı, daha az heyecanlı, daha olağan sayılan bir olaydır. Karı-koca, ana ve baba rollerini daha iyi öğrenmiş, acemilik ve tedirginlikten sıyrılmışlardır. Daha az kullanan çocuk daha bağımsız gelişme imkanı bulur. Oynayacak, kendisine arkadaşlık yapacak bir abla ya da ağabeyi olduğu için, çevreye daha kolay uyar, daha çabuk arkadaş edinir. Ancak diğerleri kadar yetenekli olmadığı inancı, ikinci çocuğun ileriki hayatında tepkici, baş kaldırmacı ve kendisini aşma çabası içinde bir insan olmasına ya da yenilgiyi kabul ederek ezik ve karamsar bir kişilik geliştirmesine neden olur (Hökelekli, 2009: 184).

En küçük çocuk; kendisinden sonra gelen kardeş olmadığı için, yarışmak ve anne-babanın ilgisini paylaşmak zorunda kalmaz. En küçük çocuğa genellikle her evde “bebek” gözüyle bakılır ve şımartılır. Ana babanın geç bir döneminde dünyaya geldiği için, daha gevşek ve hoşgörülü bir tutumla yetiştirilir. Çevresi onunla “sevimli küçük çocuk” olarak ilgilenir, onların gözünde her zaman çocuk kalır. Yaramazlıkları daha

hoşgörülü karşılanır. Bu durum en küçük çocuğun benmerkezci tutumlar geliştirmesine, kendisinden güçlü ve yetenekli kardeşlerin varlığından kaynaklanan sürekli bir yetersizlik duygusu yaşamamasına neden olabilir. Yetişkin olduklarını ve büyüdüklerini ispatlamak gayreti içine girebilirler. Sürekli bu gayret içinde olmaktan bir süre sonra yorulabilirler (Hökelekli, 2009: 185; Aktosun, 2009: 69; Saran, 1991: 139).

Tek çocuğu olan ailelerde, büyüklerin davranışı normal sevgi ve şefkat ölçüsünü aşabilir. Ana ve baba ile birlikte ailedeki öteki büyükler, bu çocuğun üstüne titrerler. Bu tek çocuk, ana babalarca devamlı bir tehlike karşısındaymış gibi görülür. Başka çocuklarla oynamasına izin verilmez, rüzgârdan açık havadan korunur, sokakta bir taraftan öbür tarafa yalnız geçmesine bırakılmaz. Ana baba böylece çocuğu gerçekte ilgisi olmayan kolay hayata alıştıırırlar. Bundan başka tek çocuk üzerinde ana ile baba arasında tartışma ve çatışmalar olur. İkisinden biri ötekine, çocuğa karşı sert davrandığını ileri sürer. Bir dediği iki edilmeyen tek çocuk bencil olur (Allnedy, 1968: 23). Tek çocuk için ciddi bir tehlike, çocuk sevmeyen ana babanın bu duygularının yöneldiği tek varlık olarak, istenmeyen sevilmeyen çocuk durumunu yaşamasıdır (Hökelekli, 2009: 185). Tek çocuklar, büyüme döneminde yetişkinlerin arasında bulunduğu için kendi yaş dönemlerinin psikolojisini yaşamakta sıkıntı çekerler. Bu sebeple, bu çocuklara kendi yaş dönemine uygun davranışları sergilemeleri ve kendi yaş dönemlerinin psikolojisini yaşamaları için akranları ile birlikte olma fırsatı verilmelidir. Üç yaşından sonra mümkünse, bir okul öncesi kuruma gönderilmeleri en sağlıklı olanıdır (Aktosun, 2009: 68).

Geniş bir ailede roller ve ilişkiler çok karmaşık bir örnek teşkil edebilir. Kendisinden bir küçüğünü rakip olarak gören oğlan, onu atlayarak, daha küçük kardeşini benimser ve ağabeyliğini onunla gerçekleştirir. Evin en küçüğü, eğer ağabey ve ablalarından çok küçükse, onlardan da ana baba işlemi görmeye başlar, böylece adeta çift ana babalı bir çocuk olur (Jersild, 1976: 271). Kardeşler, birbirleri için hem bir özdeşim modeli oluşturur, hem de sosyal etkileşimlerin gerçekleşmesi, sevgi, güven ve sevecenlik duygularının paylaşımı için ortam sağlar (Yavuzer, 2008: 165).

Cinsiyet farkı ise çocukların gelişiminde önemli bir faktördür. Çocuklar büyümeleri sırasında kız ve erkek farkını öğrenip her birinin değişik rolleri olduğunu fark ederek

ana ve babalarının kız ve erkek çocuklardan değişik davranışlar beklediklerini görüp toplum içinde kendilerine uygun düşen davranışları öğreneceklerdir (Saran, 1991: 139).

1.3.3. Anne-Baba ve Çocuk İlişkileri

Evlilikle başlayan aile hayatı, çocuklarla semeresini verip, karı-kocayı ana baba haline getirince, olgunlukla çocukluğun, yaşlılıkla gençliğin karşılıklı iletişim ve etkileşim içine girdiği yeni bir dönem başlamış olur. Bu dönem büyüklerin saygı, küçüklerin sevgi ve şefkat ortamında, aile beraberliğini pekiştirerek sürdürdükleri bir süreci ifade etmektedir (Ünal, 2004: 19).

Çocuğun ruhsal gelişiminde ve sosyalleşmesinde hem annenin hem de babanın ayrı ayrı ve bütünleyici önemi ve etkisi vardır. Bütün gözlemler, bebeklerin ana babanın her ikisinden de ayrılmaktan sıkıntı duyduklarını gösterir. İkisinden birinin varlığı halinde rahatlar. Çocukların duygusal ve toplumsal gelişimi üzerinde anne ve babaların doğrudan doğruya etkili oldukları görülür. Öncelikle anne babalar büyük uyarı kaynaklarıdır ve çocukların taklit edebilecekleri ilk modellerdir (Hökelekli, 2009: 186). Araştırmalara göre çocuğun davranışı, çocuğun kişiliği ve ana babanın davranışının toplamıdır. Çocuğun kişiliği beş yaşında temelleri atıldığı halde, yirmi beş yaşına kadar çeşitli etkilerle, özellikle delikanlılık ve okul çağında çevrenin de yoğun etkisiyle daha henüz yerleşmemiş, tamamlanmamış bir tarafdır çocuğun (Ürkmez, 2008: 194).

Çocukta ilk gelişme işareti, onun kendine özgü duygu, düşünce ve davranışı bulunduğu, başkalarından farklı olduğundan haberdar olmasıdır. Onun, kendisinin bir “Ben” olduğunu anlamasıdır. Bu, onun ilk gelişme bilincidir. Aile, onun “Ben” duygusunu işlemeyi bilmelidir.

Annelik duygusu, çocuğa karşılık beklemeden gösterilen sevgi, şefkat, himaye duygusudur. Babalık duygusunun temel unsuru “güven” duyurmak “sabır” göstermektir. “Sabır saygıyı davet eder.” Üstünlüğünü alçak gönüllülüğü ile gösteren baba, babalık duygusunun doğru yaşanmasını bilen insandır. Çocuğun en fazla yaşamak istediği, beklentisini duyduğu husus güven duygusudur. Aile yuvası şahsiyetin ilk oluştuğu ortamdır. İlk davranış kalıplarını çocuk kendi ailesinden alır (Nirun, 1994: 157; Çağlayan, 2006: 21). Günümüzde çocuk eğitimi ile aile eğitimi özdeşleşmiş durumdadır. Çocuğun eğitilmesi bir bakıma ailenin eğitilmesi demektir. Yani ailede

çocuk merkezli bir eğitim söz konusudur. Çünkü çocuğu tanımak ve anlamak, onu yarı yarıya terbiye etmektir. Çocuk telkine oldukça müsaittir. Hayra da şerre de meyilli olan bir fitrata sahiptir (Özek, 1996: 54).

Hayatın ilk başlarında bebeğin anne ile kuracağı “güvenli bağlanma” ilişkisi hemen hemen bütün uzmanlarca sağlıklı ruhsal gelişimin temeli olarak kabul edilir. Bağlılık ilişkisinin kurulamaması veya zedelenmesi, kişinin sonraki hayatını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu ilk yaşlardaki güvenli bağlanmanın, diğer insanlarla ve Allah’la kurulacak ilişkiler açısından da büyük önem taşıdığı açıktır. İlk bağlanma figürü olan anne ya da onun yerini tutan kimse ile kurulan ilişki bir prototip oluşturarak dini alanda da etkisini göstermektedir. Eğitimde çocuğu en çok etkileyen annedir. Baba genellikle dışarıda olduğundan çocukları anne kadar gözlemleyemeyebilir. Anne çocuk arasındaki iyi ilişki, çocuğun ruhsal yönünü geliştirir. Moral çöküntüsünü önler (Erdil, 1991: 30).

Çocuğun dünyası anneden ayrı babadan ayrı beslenir. Bu sebeple de doğal aile modeli şefkat ve otoriteye dayalı, dengeli aile modelidir. Çocuğun anneden alacağı duygusal besinle, babadan alacağı duygusal besin farklıdır. Baba ailede otorite temsilcisiyken anne, aile içindeki dengeleri sağlayıcı bir konumda bulunmaktadır. Sağlıklı bir aile yapısında, anne ve baba birbirlerini dengeleyerek çocuk sahibi olurlar. Eşlerin birbirlerindeki eksiklikleri tamamlaması zafiyet değil, aksine sağlıklı bir sürecin işaretidir. Anne, kabiliyet olarak annelik rolünü, baba da babalık rolünü iyi yapar. Çünkü yaradılış olarak bu kabiliyetlere müsait olarak yaratılmışlardır. Güç, erkeğe; güzellik ve şefkat, kadına verilmiştir. Erkeğin görünüşü serttir. Her ne kadar erkek, kendi görünümünü değiştirip yumuşak olsa da en azından sesi serttir, kalındır. Annenin sesi, ince ve narindir. Şefkatli bir seslenişi daha iyi yerine getirir. Anne, babalık; baba, annelik görevini yapmaya kalkarsa ortaya kaos ve rol karmaşası çıkar (Güneş, 2009: 157).

Ana babaların çocuklar ve aileleriyle ilgili bazı temel inanç ve değerleri vardır. Bunlar büyük ölçüde toplumsal değer ve yargıları yansıtmakla birlikte ikisi aynı şey değildir. İki değer sistemi arasında, özellikle ana babanın toplumsal statüsüne dayanan farklılıklar olabilir. İkinci olarak ana babanın değerleri, onların davranışlarına yansıdığından, toplumsal değerlere kıyasla çocuk üzerinde daha da etkilidir. Ana baba inançlarının bir başka yönü de, ana babalığın tanımı ve zaman içinde

kavramsallaştırılmasıyla ilgilidir. Söz gelimi, annenin annelik rolünü sadece çocuğunu sevmek ve onunla ilgilenmek olarak mı, yoksa aynı zamanda onu okula ve gelecekteki başarılı bir hayata hazırlamak olarak mı tanımladığı, hem annenin günlük davranışları, hem de çocuk için doğuracağı sonuçlar açısından önemlidir (Hökelekli, 2009: 187). Ferdin şahsiyet kazanması, topluma devredilmesi işi, zamanımızda özellikle aileye düşmektedir. Ancak bazı aileler, bu konuda aciz kalmaktadır. Çünkü, aile fertleri günlük hayatlarının uzun bir kısmını aile yuvası dışında geçirmektedir. Aile yuvasına ayrılan zamanları kısalmıştır. Bu durumda ailede toplayıcı rolünü üstlenen kadının daha iyi ve günün şartlarına göre eğitilmesi gerekir (Nirun, 1994: 48).

Ailede anne- babanın çocuklarını eğitmede bütün tedbirleri alması günümüzde mümkün değildir. Çünkü aile, kapalı durumdan çıkmıştır. Çeşitli vasıtalarla dışarıya açılmak zorunda kalmıştır. Çocuğun içinde bulunduğu çevre, iletişim araçları vs. çocuğun eğitilmesinde etkisi olan faktörlerdir (Özbek, 1996: 54).

Ana babanın gönlünde belli özellikler sahip bir çocuk imajı vardır. Çocukla ilişkiler hep bunun gerçekleşmesi yönünde bir çabaya eşlik eder. Çocuğun değeri bu beklentiye uygun özellikler geliştirmesi ölçüsünde artar ya da eksilir. Ülkemizde, çocukların sahip olması en çok arzu edilen özelliklerin başında, “anne-babaların sözünü dinlemeleri” gelmektedir. Uysal olmak, sevgi ve saygı göstermek ve diğer insanlarla iyi anlaşmak gibi iyi sosyal ilişkilerle ilgili davranışlar ana babaların büyük çoğunluğu tarafından, çocuklarda arzu edilen davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Genel olarak olumlu bir sosyal yönelim ve özellikle uslu ve itaatkâr bir yapıya önem verilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1998: 73).

Anne-baba-çocuk ilişkilerinin bir sistem halinde geliştiği etkileşim ve sosyalleşme sürecinin üç farklı modeli karşımıza çıkmaktadır.

“Karşılıklı bağımlılığa dayanan aile modeli” birinci aile modelidir. Bu model ataerkil aile yapısına sahi, sıkı bağlarla dokunmuş aile ilişkilerini görüldüğü geleneksel, kırsal çevrelerde yer alır. Bu tip ailelerde çocuklar ana babaları için “yaşlılık güvencesi” değeri taşır. Bu değer, nesiller arasında duygusal ve maddi bağımlılığı içerir. Çocuk yetiştirmede özerklikten çok denetim içeren itaat ve bağımlılık yaklaşımı görülür. Bu tür sosyalleşme, ailenin devamlılığı açısından önemli rol oynar. Aileye sadakati,

bağımlılığı ve itaati vurgulayan bu yaklaşım biçimi, çocuğun ailesiyle bütünleşmesini sağlar.

“Bağımsız ve ayrılmış aile modeli” ikinci aile modelidir. Hem ailenin diğer ailelerden hem de aile bireylerinin birbirlerinden bağımsız ve ayrılmış olması üzerine kuruludur. Bu model daha çok kentleşmiş, yüksek refah düzeyli çevrelerde görülür. Burada nesiller birbirinden ayrılmıştır ve hem duygusal hem maddi kaynak yatırımı ana babaya değil, çocuğa yönelmiştir. Eğitimin artan önemiyle, çocuk sahibi olmak aileye maddi bir yarar sağlamaktan çıkıp, ekonomik bir yük haline gelmiştir. Buradaki sosyalleşme değerleri ve aile etkileşimi, bağımsız, ayrılmış, belirgin sınırları olan bir benlik gelişimini doğurur. Çocuk yetiştirmede denetime daha az yer verilir, ana baba çocuğu oldukça serbest bırakır.

“Karşılıklı duygusal bağlılığa dayanan aile modeli” üçüncü aile modelidir. Bu aile yapısında, duygusal alanda karşılıklı bağlılık görülürken, maddi alanda hem birey hem aile düzeyinde bağımsızlık söz konusudur. Devam eden kuşaklar arası duygusal bağlılık, genç yetişkinlerin duygusal yatırımlarını hem anne-babaya hem çocuklarına yöneltmelerine neden olur. Çocukların artan masrafiyle ve azalan ekonomik değeriyle birlikte, psikolojik değerleri ön olana çıkar. Burada aileye bağlılık kadar bireyin de önemi vardır. Çocuğa bir taraftan özerklik tanınırken, diğer taraftan ana baba denetimi ihmal edilmez ve duygusal bağlılık vurgulanır. Bu aile ilişki modelinde bireysel sadakat ve özerklik bir arada yer alır ve özerk-ilişkisel bir benlik gelişimi ortaya çıkar. Bu benlikte iki temel insan ihtiyacı olan “bağlanma” ve “özerklik” ifade bulunmaktadır. Bu aile yapısında büyüyen çocuğun bireysel ihtiyaçları, aile ihtiyaçlarıyla ters düşmez. Çocuğun özerkliği, aile için bir tehdit oluşturmaz. Karşılıklı duygusal bağlılık temeline dayalı bir ilişki ve iletişim modeli hem anne babalar hem de çocuklar açısından daha sağlıklı bir yoldur. Türk ailesi, aile içi ilişkilerde kişiler arası bağlılık ve bağımlılığın önemli değerler olduğunu göstermektedir. Tipik Türk ailesi, “sevgi veren-kısıtlayıcı bir aile” özelliğine sahip bulunmaktadır (Hökelekli, 2009: 188).

Her şeye sahip olduğu halde mutsuz olan çocuklar vardır. Acaba “çocuk için en iyisi olsun” derken doyumsuz bir çocuk mu yetiştirilmektedir. Amaç ise çocuğu her an mutlu etmek değil onu hayata hazırlamaktır. Bu sebeple çocuğa sevgi ve disiplini birlikte ve

dengeli vermek gerekmektedir. Çocuğun kişiliğine saygı göstermeli, çocuğu büyük insan gibi dinlemeli ama ondan yetişkin bir insan davranışı beklenmemelidir.

Çocuğun psiko-sosyal özelliklerini tanımak, birey olmasına fırsat vermek, etkin bir şekilde dinlemek, ödül ve cezada denge kurabilmek, sorumluluk vermek, çocuğun davranış diline dikkat etmek, yaşanan üzüntülü ve sevinçli olaylar üzerinde sohbet etmek, yuva sıcaklığını hissettirmek ve davranışlarla örnek olmak çocukla kurulan bilinçli bir ilişkinin genel kurallarıdır (Tarhan, 2008: 29-30).

Bütün anne babalar şüphesiz çocuklarının onları sevmesini ve onlara yakın olmalarını, aynı zamanda büyüdükçe onlara karşı daha saygılı olmalarını isterler. Aynı şekilde anne babalar çocuklarını severler ve onları kendilerinin ayrılmaz bir parçası olarak görürler. Çocuklar da ne kadar büyürlerse büyüsünler anne babalarından bütünüyle kopamazlar (Kağıtçıbaşı, 1998: 126).

BÖLÜM 2: EŞLER ARASI İLETİŞİM VE ÇOCUK

2.1. İletişim Kavramına Genel Bakış

İletişim; bilginin, semboller, işaretler, davranışlar, mimikler, vb. şeklinde bir yerden başka bir yere aktarılmasıdır (Budak, 2000: 394). Buna göre iletişimi, “duygu, düşünce ve becerilerin sözler ve diğer sembollerle aktarılması süreci” olarak tanımlamak mümkün olduğu gibi “bizim başkalarını anlamamıza, başkalarının da bizi anlamalarına yarayan bir süreçtir” şeklinde tanımlamakta mümkündür. Paylaşıldıkça var olduğu gerçeğinden hareketle iletişim, bizim başkalarına yaptığımız bir şey değil aksine bizim başkaları ile birlikte yaptığımız bir aktivitedir (Cebeci, 2003: 28).

İletişim, insan ilişkilerini düzenleyen çok önemli bir süreçtir. Cüceloğlu’na göre; “iletişim; kişiler arasında yer alan düşünce ve duygu alışverişini dile getiren bir terimdir” (Cüceloğlu, 1980: 10). Yavuzer’e göre ise; “iletişim; kişilerin birbirlerine bilinçli veya bilinçsiz olarak iletmek istedikleri duygu ve düşünceleri aktardıkları bir süreçtir (Yavuzer, 2007: 11).

İnsanın çevresi ile kuracağı iletişim, kendi içinde başlar. Kişilerarası iletişim sürecindeki bir insan, kısa sürelerle hem bilgi kaynağı, hem de alıcı olmaktadır. Bilgi kaynağı olduğunda bilgi üretmeye, hedef olduğunda ise gelen bilgileri yorumlamaya çalışan bu kişi, her iki durumda da iletişim halindedir (Dökmen, 1994: 17). Bir aktarımın anlamlı olabilmesi, yani alıcı tarafın aktarılan şeyi anlayabilmesi için, aktarım kodlarının her iki tarafça bilinmesi ve anlaşılması gerekir (Budak, 2000: 394).

İletişim, kaynak ile alıcı arasında yüz yüze sözlü olarak yapılabildiği gibi, sözsüz ve yazılı olarak da yapılabilir. Sözlü iletişimde mesajlar söz yoluyla iletilir. Görüş ve fikirler kelimelere dönüştürülür. Sözlü iletişimin etkili olabilmesi için, kaynak olarak konuşmacının ve konuşmanın bazı özelliklere sahip olması gerekir. Her şeyden önce konuşmacı, ses ile birlikte jest ve mimiklerini iletişim halindeyken koordineli kullanabilmelidir (Kaya, 1998: 95). Kişilerarası iletişim, psikolojik nitelikli bir bilgi alışverişidir. İnsanların günlük yaşamda birbirlerine ne söylediklerinden çok, nasıl söyledikleri önem taşımaktadır (Dökmen, 1994: 21). Sözlü ve yazılı iletişim, konuşma ve yazmada kullanılan sembollerle, sözsüz iletişim ise bedenin oluşturduğu işaretlerle gerçekleşir. Sözsüz iletişim konuşma dışındaki jestler, mimikler, oturuş ve duruş, el ve

kol hareketleri gibi beden diliyle, yani sözsüz mesajlarla yapılan iletişimidir. Kişiler arasında karşı karşıya gelerek yapılan iletişimde, hem sözlü hem de sözsüz mesajlar aynı anda kullanılır. Yüz ifadeleri, el ve kol hareketleri, beden konumları ve sesin yükselip alçalmasıyla gönderilen mesajlar, iletişimde kullanılan mesajların büyük bir bölümünü kapsar (Cüceloğlu, 1991: 33).

İletişim sürecinde, mesajların gönderilmesini sağlayan semboller beden dili ve seslerden oluşur. Yapılan araştırmalara göre, iletişim sürecinde beden dilinin %55-60, sesin %30-38, kelimelerin ise %7-10 arasında etkili olduğu ve rol oynadığı görülmektedir (Ergin, 1995: 171).

Sözsüz iletişimde kullanılan mesajlar ve bunların anlamları kültürden kültüre değişmekle birlikte, evrensel olarak algılananları da vardır. Örneğin, korku karşısında oluşan mesajlar genellikle her toplumda aynıdır. Ancak sözsüz iletişimdaki bedensel temasın anlamı kültürden kültüre değişebilir. Bu durum kişilerarası çatışmalara yol açabilir. Örneğin kültürümüzdeki gelenekselleşmiş el öpme şekli, büyüğün elinin dudağa götürülmesidir. El öpen kişiler, büyüklerin ellerini dudaklarına götürmek yerine çenelerine değdirirlerse, bu durum samimiyetsizlik olarak yorumlanabilir (Dökmen, 1994: 23).

Etki ve ona karşı verilen tepki aynı anlamı yansıtmıyorsa buna iletişimsizlik dendiği gibi iletişim bozukluğu da denilmektedir. İnsanlar arasında bir etki tepki oluştuğunda tepki etki ile aynı anlamda olmasa dahi sonuçta bir alış veriş söz konusu olduğu, tepki verenin bir etkiye maruz kaldığı gerçeğinden hareketle buna iletişimsizlik değil de yanlış ya da bozuk iletişim denilmesinin daha doğru olduğu kabul edilir. Buna göre sıkça yaşanan anlaşmazlıkların, çatışmaların, çelişkilerin temelinde yatan sebep iletişimsizlik değil iletişim bozukluğudur. Mesajı alan kişilerde algılama, yorumlama ve değerlendirme farklılıkları, herkesin kendi kabiliyetine, anlayışına ve kültürüne göre mesaj üzerinde seçici davranma eğilimi, iletişimde tabii bir verimsizliği kaçınılmaz kılmaktadır. Aynı manzarayı seyreden iki kişi ondan farklı anlamlar çıkarabilmekte, aynı konuşmayı dinleyen iki kişi konuşmanın farklı noktalarına dikkat etmektedir. Bu durum standart bir iletişim eyleminin kişilere ve ortama göre farklı sonuçlar vermesinin tabii olduğuna işaret eder. İletişim olayı temel olarak verici ile alıcı arasında bir eylem transferi özelliği taşır. Elde edilen anlam ise alıcının varsayımlarına, ön bilgilerine ve

iletişimin içinde vuku bulduğu şartlara bağlıdır. Bu özellik iletişimin subjektifliği olarak açıklanmaktadır (Cebeci, 2003: 29).

2.1.1. Başarılı Bir İletişimin Özellikleri

İletişim, toplumsal varlık olan insanoğlunun yaşantısının kaçınılmaz bir boyutunu oluşturur. İletişim sürecinin başarısı bireyin yaşamındaki mutluluğun temelini oluşturur. İletişim sadece konuşma değildir. İletişim, aynı zamanda; ne söyleneceğini, ne zaman söyleneceğini, nerede ve nasıl söyleneceğini bilmek, durumu muhatabın anlayışına uygun sunabilmek ve mesajın anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol edebilmektir.

İletişimde temel ilke “kabul etme”dir. Başkalarını oldukları gibi kabul etmek, ilişkileri kuvvetlendirmede önemli bir etkidir. Birey, karşısındaki kişiye gerekli anlayışı gösterip, kabulkâr, hoş görülür bir ortam sağlarsa, onun kendini güven içinde hissedip, kendi özüne uygun davranışlar içine girmesine fırsat verir. Böyle bir ilişkide kişi olumlu yönde değişebilir, sorunları çözmeyi öğrenebilir, daha yapıcı ve daha üretici olabilir (Yavuzer, 2007: 12).

İletişimde başarılı olan genellikle kendisine güvenen, saygılı, işbirliği ve paylaşmaya istekli, kendisinin ve başkalarının sorunlarına dönük ve çözüm arayıcı kişilerdir. İnatçı bir tutumla fikirlerini savunan, kendi görüşlerinden başka doğru tanımayan, güvensiz, korku içinde yaşayan kimseler genellikle iletişim kuramayan tipleri oluştururlar (Bilen, 2009: 20).

İletişimin en önemli ögesi empatidir. Empati, dış dünyayı karşıdaki kişinin penceresinden görmeye çalışmaktır. Kurulan bu duygu ortaklığı, iletişimi güçlü kılar. Aksi halde bir insan, diğer insanın kendisi hakkında kötü düşündüğüne inanırsa farkında olmadan bunu yansıtır. Karşı taraf olumsuzluğu hisseder ve savunmaya girer. Kişilere saygı duymak, onların varlıklarını kabul ederek önemli ve değerli olduklarını hissettirmek iletişimin temel koşuludur (Yavuzer, 2007: 11; Tarhan, 2008: 22).

Başarılı iletişimin bir önemli koşulu kişiler arasında amaç birliği sağlanmasıdır. Amacı belli olan bir mesaj yerine daha kolay ulaşabileceği gibi, amacı gerçekleştirme konusunda da iyi sonuç alınabilecektir. Bununla birlikte iletişimde başarıya etki eden başka önemli nokta da mesajın gideceği kişiyi tanımak, onun kişilik yapısına uygun düşen bilgi ve gönderme yöntemini belirlemektir. İlişkilerin olumlu ve dengeli olması

iletişimin sürekli, sabırlı ve karşılıklı olmasını gerektirir. Bunun sonucunda iletişim bir sanat niteliğini kazanır (Bilen, 2009: 21).

2.2.2. Evlilikte İletişimi Etkileyen Faktörler

Evlilik; karmaşık, sürekli değişen ve iki kişinin daha önce karşılaşmadıkları sorunları beraberce çözmek zorunda oldukları ilişkiler sistemidir. Evlilikte iletişimin amacı eşlerin birbirlerini anlamaları ve paylaşımcı olmalarıdır. Uzlaşmanın olabilmesi için eşlerin önce birbirlerini dinlemeleri ve anlamaları gerekmektedir.

En kısa şekli ile, işlevsel olan aile “sağlıklı”, işlevsel olmayan aile de “sağlıksız” olarak nitelendirilmektedir. Ailenin sağlıklı veya sağlıksız olması, sosyo- ekonomik özellikleri, toplumda aileye sunulan hizmet, destek ve olanaklar, aile üyelerinin kalıtsal özellikleri, aile içi ilişkilerin niteliği ve dinamik yapısı gibi çeşitli faktörler tarafından etkilenmektedir. Eş seçmek, evliliğe karar vermek önemli ve bazen uzunca zaman alan bir süreçtir. Ama evli olmak bir an meselesidir. Buna bağlı olarak ise evlilik öncesi ve evlilik sonrası kurallar hemen değişmektedir. Örneğin; evlilikten önce bazı mahrem hususlar yasak kabul edilirken, evlilikten sonra bu durumun tersi söz konusudur. Bu hızlı değişime ayak uydurabilmek ve uyum sağlamak ise hem kadın hem de erkek için hiçte kolay bir durum değildir (Özgüven, 2000: 73).

Evlilik bir iletişim ve etkileşim sistemidir. Etkileşim karşılıklı olarak eşler arasında duygu ve düşüncelerin açık ve doğru olarak iletilmesidir (Büyük, 2007: 114). Değişik kültürler her ne kadar o kültüre özgü farklı bireysel davranışlar gerektirse de, her toplumda kişilerarası ve sosyal etkileşimlerde, insan davranışlarının dayandığı, temel ve evrensel ilkeler vardır. Hakkaniyet, dürüstlük, kişisel bütünlük, tutarlı olma, koşulsuz sevgi, yardım etme, yüreklendirme, gelişime önem verme, her bireyin değerli olduğuna inanma, hizmet etme, gibi üstün kalite ve onura saygıyı içeren bu evrensel ilkeler her bireyin geldiği ve kuracağı ailede kullanması gereken ve iletişimi kolaylaştıran temel ilkelere dir. Etkili ve olumlu iletişim ise ailede uyum ve dengeyi sağlar (Özgüven, 2000: 9).

Batıda ve refah toplumlarında gerçekleştirilen evliliklerin ciddi bir kısmı boşanma ile sonuçlanmakta ve çocuklar bu ortamda büyümek zorunda kalmaktadır. Demek ki evlilik sanıldığı kadar kolay bir hadise olmamaktadır. “Bilinçli evlilik, bilinçli ebeveynlik”

olarak özetleyeceğimiz hayatı en iyi şekilde yürütmek, en doğru kararları vermek, sonuçta mutlu ve başarılı olmak, “Ben yerine Biz” olabilmeyi başarmak. Böyle bir başarı yolunda keşfedilen gerçek ise şudur: “Evreni bir arada tutan ve döndüren güç sevgiymiş ama sevgi, aşk iyi ilişkinin sebebi değil sonucuymuş.” (Tarhan, 2008: 17).

İnsan topluluklarını kuran, evleri neşelendirip süsleyen sevgidir. Sevgi, “ruhu tertemiz yapan fazilet kaynağı, ihsan ve mürüvvet kaynağı olan sevinçtir (Erdil, 1991: 117). Eğer sevgi duygusu olmasaydı anne ve babalar çocuklarını sevmez, çocuklar da onlara saygı göstermez, eşler arasında bağlılık gelişmezdi. Aile mutluluğunun sağlanması, eşlerin ve diğer aile fertlerinin birbirlerine sevgi, saygı ve hoşgörü çerçevesinde davranmaları ile mümkündür. Evlilik sevgiye açılan en geniş ve en ağır kapıdır. Acısıyla, tatlıyla bir ömür boyu beraber hayat sürecektir eşlerin dostluğa, karşılıklı sevgi ve saygıya herkesten çok ihtiyaçları vardır. Bu itibarla eşler hem dost, hem arkadaş, hem de sırdaş olmalıdır (Menekşe, 2010: 230-231).

Sevgi, fedakârlık ve vefa gerektiren bir duygudur. Karşıdaki kişinin güzelliğinde, sağlığında ve sosyal konumunda olabilecek değişikliklere bağlı olarak azalacak bir duygu olmamalıdır. Eşlerin birbirlerine uygun olmaları ve emek vermeleri sevgiyi diri tutan ve yaşatan unsurlardır. İnsanlar sevgiyi sadece sözle ifade etmezler (Tarhan, 2008: 164). İnsanlar, sevgiyi farklı şekillerde ifade eder ve algırlar. Sevgi söz ile ifade edilebileceği gibi, dokunarak, ilgilenerek, hizmet ederek, birlikte vakit geçirerek de anlatılabilir. Eşlerin sevgi dilinin farklı olması bazen sevginin anlaşılabilmesi durumuna yol açar. Karşıdaki kişi sevgisini farklı şekilde ortaya koyuyorsa bunu anlayamayan kişi hayal kırıklığına uğrayıp sevilmediğini düşünebilir.

Nitelikli beraberlik, onay sözleri, armağanlar, hizmet davranışları, fiziksel temas. Eğer sevginizi, eşinizin anlamadığı bir dilde ifade ediyorsanız, sevgi gösterinizden sonuç elde edilemez. Sorun iki ayrı dil konuşmaktan kaynaklanmaktadır. Belki koca cesaret verici sözler duymak istiyor ama kadın bir akşam yemeği pişirmenin onu neşelendireceğini düşünüyor. O kendisini kötü hissederken, diğeri hayrete düşüyor veya belki çocuklardan ve televizyondan uzakta eşile beraber olmayı arzuluyor ve ona verilen çiçek de ona verilen değeri anlatmıyor şeklinde algılanabilmektedir (Chapman, 1998: 14-15).

Sevgi, insanın fitratında vardır. Belirtileri ve davranışlara yansımaları ise farklıdır (Bayraklı, 2002: 131). Sevgi, kaynağını Allah'tan alır ve objeye yönelen sevgi içinde Yaraticıya muhabbeti barındırırsa insanı yüceltir. Dolayısıyla; af, merhamet, hoşgörü, saygı, karşıdakinin hukukunu gözetme ve sorumluluk gibi eşler arasında son derece önemli olan duygulara kaynaklık yapar.

Eşler evlilik akdi ile birlikte yaşamaya karar vermiş ancak anlayışları, düşünceleri ve karakterleri farklı iki insandır. Aile olmak farklı özelliklere sahip iki insanın bir arada uyum içinde yaşamasını ifade etmektedir. Bu kolay bir iş olmadığı için eş seçiminde farklılıkların problem teşkil etmeyecek, uyumu kolaylaştıracak nitelikte olmasına dikkat etmek önemlidir. Bu bakımdan peygamberimiz asalet, güzellik, zenginlik, ve dindarlık özelliklerini eş seçiminde tercih sebepleri olarak vermiş, bunların dindarlık özelliğinin tercih edilmesini öğütlemiştir (Buhari, Nikah: 15). Çünkü dindarlık aşkın değerler içeren ve eşler arasında birleştiriciliği güçlü bir özelliktir.

Eşler arasındaki uyum, ailenin devamı ve mutluluğu için olduğu kadar yetiştirilecek çocukların eğitimi ve kişilik kazanmaları bakımından da son derece önemlidir. Uyum içinde olmayan, birbirleri ile sürekli tartışma, çekişme ve kavga yaşayanların çocuklarının sağlıklı ve düzgün bir kişilik kazanmaları çok zordur. Bu sebeple eşler arası iletişim aynı zamanda onlarla çocukları arasındaki iletişimin de ayrılmaz bir parçasıdır. Eşler birbirlerine nasıl davranıyor, birbirleri ile nasıl konuşuyor ve nasıl ilişki sürdürüyorsa bunların çocuklara yansımaları ve onları aynı doğrultuda etkilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla aile de dini, ahlâki ve insani değerler üzerindeki ortak tutumlar çocukların da kabul edip benimseyeceği tutumlardır (Cebeci, 2003: 130).

İnsan, yaratılmıştır. Yaratılmış olan, tam değildir. Yani eksiktir, mükemmel değildir. Mükemmel ve kusursuz olan ancak Allah'tır. Bu da imanla ilgili bir değerdir (Vakkasoğlu, 2003: 106). Allah'ın büyüklüğü, güzelliği, üstünlüğü yanında, kul kendini aciz, fakir ve kusurlarla dolu görürse tevazu o kişinin bir vasfı haline gelir. Hırs, tamahkârlık ve hasetten arınmış bir benlik gelişir (Sayar, 2008: 14).

Psikolojik bir tarifile; kulun Allah'a karşı sevgi, saygı, bağlılık, şükran ve acizlik duygularını ifade eden davranışlarına ibadet denir. Buna göre kişi, dini inancının gereği olarak Allah'ı sevecek, O'ndan korkacak ve O'na saygı duyacak, Allah'ın yaratıcı, kendisinin ise Allah'ın yarattığı bir kul olduğunun farkına vararak (Şentürk, 1996:

139), O'nun verdiği nimet ve imkanlar dahilinde eşine ve çocuklarına karşı birer emanet anlayışıyla yaklaşarak onlara karşı muhabbetle ve sorumluluk sahibi olarak muamelede bulunmaya çalışması ideal olan davranış biçimidir.

şahsiyetin denge ve i'tidâli ferdi huzura ve saadete ulaştırır. Saadet ise ancak ilim ve amelle olur. Amel, ilimle bezendiğinde nefsin şehvetlerini kırarak aklın etkisi altına alır. şehvetinin esiri olan kişi, yorgunluk ve gam içinde kalır. Ancak; davranışlarında nefsinin isteğini değil (Çamdibi, 2008: 272), helâl ve haram dairesini gözeten kişi ise eşine karşı sadık olarak izzet-i nefsinin muhafaza eder.

Bir aile yuvası çatısı altında bulunan eşler, evlendikleri andan itibaren karşılıklı birtakım hak ve sorumluluklar altına girerler: Eşler, birbirinden son derece emin olmalı ve birbirlerine güvenmelidirler. Birbirlerinden saklı işleri bulunmamalıdır. Zira onlar hayat ortağıdır. İhlâslı, samimi ve dürüst olan, birbirlerine hayır ve sabır tavsiyesinde bulunan, hayatın acı tatlı günlerinde destek olan eşler hayat arkadaşlığını becerir. Aynı zamanda eşler birbiriyle din kardeşidir. Ona zulmetmez, ona yalan söylemez, hile yapmaz, haksızlık etmez, zarar vermez, kalbini kırmaz, onu incitmez, güler yüzle ve tatlı dille muamele eder, sevinciyle sevinir, üzüntüsünü paylaşır. İhtiyacı olduğunda yardımına koşar. Bu İslâmî tavsiyelerin eşler arasında en ileri derecede hayata geçirilmesi gerekir (Altaş, 2006: 363).

Eşlerin karşılıklı ortak haklarının dışında kadının erkeğe, erkeğin kadına karşı hakları vardır: Erkek, eşiyle iyi geçinmeli, sinirli, hırçın ve kırıcı olmamalıdır. Eşin, mizacı, ruhî yapısı ve karakteri dikkate alınmalıdır. Erkek, imkânları ölçüsünde, eşinin bilgi ve kültür düzeyinin yükselmesi için gayret sarf etmelidir. Eşini maddî ve manevî kötülöklere, olumsuzluklara karşı korumalı, ailenin şeref ve haysiyetini koruyucu tedbirler almalıdır. Nitekim Kur'an' da; "Onlarla iyi geçinin" (Nisâ, 4/19) buyurulmaktadır. Erkek, önce eşine insan olması açasından bakmalı; onun, aile yuvasının temelini oluşturan emanet olduğunu göz ardı etmemelidir.

"-Ey Allah'ın elçisi! Kadınların erkekler üzerindeki hakları nelerdir?" sorusuna; Peygamber;

“Yediğinden yedirmesi, giydiğinden giydirmesi(dir) Sakın (eşinin)yüzüne vurmasın, ona kötü muamelede bulunmasın, evin dışında onu terk etmesin” cevabını vermiştir (İbn. Mâce, Nikâh, 3,1,594).

Eşlerin birbirlerine karşı emin, güvenilir kişiler olmaya çalışmaları önemlidir. Bu açıdan bakıldığında eşlerin birbirlerine ait gizli sırları korumaları gerekir. Sırrın ifşasını peygamberimiz şer olarak nitelemiştir: “Şüphesiz ki kıyamet günü, Allah’ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadın-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, hanımının sırlarını erkeğin etrafa yayması, o gün en büyük ihanettir.” (Müslim, Nikâh 124,II,1061).

Kadının, kocasına karşı sorumlulukları açısından konuya yaklaştığımızda; Allah’a isyana, günaha teşvik etmediği müddetçe kadın, kocasının meşrû olan isteklerine riayet etmeli ve kocasının şerefini, namusunu, malını ve çocuklarını korumalıdır.

“Hz. Peygamber’e ‘Hangi kadın daha hayırlıdır?’ diye soruldu; o da: Kocasını yüzüne baktığı zaman onu sevindiren, emrettiği vakit itaat eden, yanında bulunmadığı vakit malını ve iffetini koruyandır” cevabını vermiştir (Nesâî, Nikâh, 14,IV,208).

Din hayatımızı kuşatan bir gerçekliktir. Evlilik kurumu ne kadar dinî temellerle örtüşürse o kadar uyumlu olur. Zira yaratıcı yarattığı varlığı en iyi bilen ve ihtiyacını görendir. Netice itibariyle İslâm’da evlenme teşvik edilmiş ve evlenmenin kolaylaştırılması tavsiye edilmiştir. Nişan, nikâh ve düğün törenlerinde gösteriş ve israftan kaçınılması istenmiştir. Karı ve kocanın birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını açıklanmış, bu kurallara uyulduğu takdirde mutlu bir aile yuvasının kurulup devam edeceği açıklanmıştır.

İslâmî kurallar, evlilik bağı kurulmadan önce cinsî ilişkiyi yasaklamakla kalmamakta, böyle bir yakınlaşmaya yol açacak ortamları da engellemeye çalışmaktadır. Mahremiyete çok önem verilmekte, evler buna göre düzenlenmekte, erkek ve kadınlar ayrışık olarak eğlenmektedir. Bu durum modern süreçlerde değişikliğe uğramıştır. Modernleşme sürecinde okul eğitiminin cinsiyet ayrımı olmadan yapılandırılması, duygusal yönelimin yoğun olduğu gençlik döneminde erkek ve kız öğrenciler arasında yakınlaşma imkânlarını olabildiğince artırmış, buna 1950’lerden itibaren gelişen sınaî üretimin kadınları ücretli işgücü olarak ev dışındaki çalışma hayatına çekmesi de

eklenince kamusal alanda kadın-erkek ilişkileri kolayca kurulabilir hale gelmiş ve bu tür ilişkiler sıradanlaşmıştır.

Günümüzde artık daha çok ailede kazanılarak içselleştirilen dinî değerler dışında evlilik dışı yakınlaşmaları sınırlandırıcı bir gücün kalmadığı rahatlıkla söylenebilir. Karşı cinsle evlilik öncesi veya evlilik dışı farklı düzeylerdeki cinsî yakınlaşmalarının tümünü ifade eden geniş muhtevalı bir kavram olan flört adeta kanıksanmış; değerler ve tutumlar flörtün normal karşılanması yönünde değişmeye başlamış, kısıtlayıcı normlar büyük ölçüde aşılmıştır.

“Türk Gençliği 98” araştırmasının sonuçları bu değişimi açıkça ortaya koymaktadır. Araştırma verilerine göre; evlilik öncesi cinsi ilişkiyi onaylayanların oranı erkeklerde %32, genç kadınlarda ise %16’dır. Kurt’un iş adamları üzerindeki araştırmasında da “evlilik dışı cinsî ilişki duruma göre normal karşılanabilir” görüşünde olanların oranında eğitim düzeyinin yükselmesiyle ilişkili bir artış belirlenmiştir. Bu dönüşüm doğal olarak bekâretle ilgili tutum ve davranışlara da yansımıştır. Bozkurt’un Uludağ Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada “Kızların evlenmeden önce bekâretlerini korumaları, gereksiz eski moda bir laftır” görüşüne öğrencilerin yarıdan çok az fazlası katılmazken %30’luk bir kesimin onaylaması dikkat çekicidir. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin tamamı bu görüşe karşı çıkarken, diğer öğrenciler arasında gelir düzeyi yükseldikçe bekâreti gereksiz bulanların oranının yükseldiği de belirlenmiştir (Amman, tarihsiz: 51).

Eş seçiminde dindarlığa önem verip vermemek ailenin sekülerleşmesiyle doğrudan ilişkili bir göstergedir. İslâmiyet açıkça yasakladığı için nikâhsız ilişki onaylanacak bir durum değildir. Resmî nikâhın kıyıldığı ortamlarda dinî bir atmosferin olmayışı göz önünde bulundurulursa, evliliğin manevi boyutunun aşındırılarak kutsalın yitirilmesine yönelik etkinin eşlerin üzerindeki boyutu aileyi yozlaştıran bir durum olarak karşımızda durmaktadır. Kutsalla bağı koparılan nikâh eşleri birbirine bağlama gücünden çok şey kaybedecektir.

Dinin toplumsal yapıyı belirleme gücünün azalması salt dinî ilgilendiren bir olay değil, başta “aile” olmak üzere, en az bin yıllık bir süreçte desteğini büyük ölçüde dinden alan, onunla bütünleşmiş ve ona dayanarak varlığını sürdürmüş toplumsal kurumları da sarsan bir olaydır. Ailenin sekülerleşmesi ailenin tükenişinin habercisidir. Bu açıdan

değerlendirildiğinde, yalnızlığa mahkum olmuş modern insanın son sığınağı olan evlilik ve aile sıkıca sarılarak emek verilmesi gereken bir kale olarak karşımızda durmaktadır.

Eşler evlilik akdi ile birlikte yaşamaya karar vermiş anlayışları, düşünceleri ve karakterleri farklı iki insandır. Farklı özelliklere sahip iki insan arasında birleştiriciliği güçlü aşkın bir özellik olan din, ailede ortak anlayışlar, tutum ve davranışlar geliştirip bunları aile normları haline getirmedikçe eşler arasında uyumu yakalamak güçtür. İnançlar, gelenekler, sosyal ilişkiler, ahlâk normları, ekonomik davranışlar üzerinde ortak tutum ve davranış geliştirilecek temel hususlardır. Bu hususlar içerisinde en önemlisi ise inanç değerleridir. Çünkü o zaman “bizim adetimiz”, “benim anlayışım” gibi ölçütler göreceli olur. Temel dini değerler, Allah tarafından konulduğu için herkesi bağlayıcıdır (Cebeci, 2003: 131-132).

Eşler, birbirlerini Allah’ın kendilerine verdiği bir hayat arkadaşı, kutsal bir emanet olarak görmeli ve onu korumaya, hakkını gözetmeye, emanete ihanet etmemeye özen göstermelidirler. Her iki tarafında eşine kötülük etmesi ona saygı göstermemesi onu kendisine bahşeden Allah’a nankörlük olur.

“Kadınlarımızla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadı iseniz bile... hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için daha hayırlı olabilir.” (Nisa, 4/19).

Ailede eşler arasındaki anlaşma veya anlaşmazlık durumları onların farklı özelliklere sahip olmasından çok birbirleri ile iletişim kurmadaki başarılarına bağlıdır. Başarılı bir iletişim aradaki farklılıkları sorun olmaktan çıkarır. Bunun aksine farklılıklar sorun olmayacak düzeyde olsa bile iletişim başarısızlığı problem çıkmasına yol açmaktadır.

Evlilikte iletişimi etkileyen faktörlerden bir diğeri de fitrat farklılığıdır. Meselâ, eşlerin birisi çabuk sinirlenen, diğeri sakin tabiata sahip ise bu zıtlık evliliğin devamında olumlu bir zıtlık iken bir başkasında, meselâ aceleci hareket eden, diğeri çok canlı olan karı koca arasındaki bu zıtlık çatışmaya sebep olabiliyor. Mümkünse evlenmeden önce eşler birbirlerini tanımaya çalışmalıdırlar. Evlilik yolun yarısından dönmenin zor olduğu bir yolculuktur. Evlilik vaki olmuşsa, eşler geri dönüşü unutarak çözüm arayışına girmelidirler. Evliliğin bireysel bir yaşam tarzı olmadığını, paylaşılan bir yaşam tarzı olduğunu unutmadan artık ferdi hareket edilemeyeceğini kabul etmek gerekir (Durmuş, 2006: 108-110).

Kim bilir belki de mes'ud olurum, düşüncesiyle tıpkı bir piyango bileti satın alıyormuş gibi evlenmeye kalkışmak tabiatıyla yanlışlıktır. Bu yanlışlık; şahıslar açısından olduğu gibi toplum açısından da son derece sarsıcı vahim bir olaydır. Maalesef bugünün sevgi diye adlandırılan cinsî temayül temeli üzerine kurulmuş olan evlenmeleri, çoğunluğu itibariyle, böyle piyango evlenmesidir.

Evlenme ve evlilik taraflardan devamlı bir şekilde uğraşmayı, icabında çok ağır fedâkarlıklara katlanmayı talep eden bir müessesedir. Çiftler hiçbir zaman, artık her şey temin edilmiştir ve rahatımıza bakabiliriz, şeklinde düşünerek gaflete dalamazlar. Hayat öylesine anlaşılması güç ve mürekkep bir şeydir ki hiç umulmadık bir yerde ve bir anda ortaya çıkıveren bir hadise her şeyi altüst edebilir. Mizaç, ölçü, zevk, muhit ve alışkanlık ayrılığı gibi hususlar evlendikten sonra hayatı güçleştirerek münakaşa ve kıskançlık olarak tezahür ederler (Dikeçligil, Çiğdem,1991: 138).

Kadının hamilelik ve doğum süreci ardından emzirme ve annelik fonksiyonu erkeğin bu fiziksel sıkıntıları yaşamaması ile birlikte artan maddi sorumluluğu eşler arasındaki uyum açısından ciddi gayret gerektiren bir dönemeçtir. Şurası gayet tabiidir ki, evlenen çiftler birbirlerini derinden tahlil ederler. Bu tahlillerin sonucu olarak bir takım ummadıkları gerçeklerle karşılaşabilirler. Bu şekilde ortaya çıkan farklılıklar çekişme ve çatışmalara sebep olabilir. Hadisenin geçmesini ve düzen sağlamayı bilen çiftler ise bu tehlikeyi atlatabilirler.

Kadın ve erkek arasında, duygusal ilişkileri ele alış ve duyguları ifade etme biçiminde farklılıklar görülmektedir. Bir erkeğin cümleleri, bir kadının cümlelerinden daha kısadır. Erkek, cümlelerinde sonuç odaklıdır. Bir kadın için, konuşmanın ilişki kurma ve paylaşma gibi bir anlamı vardır. İki cins arasında farklılık olduğu iddia edilen önemli davranış alanlarından birisi ise saldırganlıktır. Erkeklerin kadınlardan daha saldırgan olduğunu gösteren birçok örnek görülmektedir. Ancak bu durum cinsiyet farklılığı açısından ziyade yetiştirilme tarzı ve toplumsal bakış açısıyla açıklanırsa daha doğru tahlil edilebilir (Göka, 2008: 88-96).

Farklı aile ve toplumlarda yetişen insanlar, birbirlerinden farklı huy ve alışkanlıklar edinirler. Eşlerden her biri, alışkanlıklarından fedakârlık yapmayarak kötü alışkanlıklarını devam ettirmek isterlerse iletişimde çatışma ortaya çıkar. Böylece geçimsizlik başlar. İnsanların yüzleri gibi istekleri de farklıdır. Eşlerin birbirini

tanımaması ise geçimsizliğe zemin oluşturan bir diğer etkidir. İnatçılık, sinir ve öfke kontrolsüzlüğü, bencillik, güvensizlik ve şüphe, cinsel problemler, aşırı yaş farkı, eşin aileye yönelik eleştirisi, cahillik, feminizm, eşlerin birbirini beğenmemesi, çevrenin fitnessi, baskı, lüks yaşama isteği, alkol, kumar, zina, vb. evlilerin mutluluğunu sarsıcı etkiye sahiptir (Ersanlı, Kalkan, tarihsiz: 233-244). Genel olarak ifade etmek gerekirse; eşler arasında geçimsizliğin en büyük sebebi, İslâmî hayat tarzından uzak yaşamaktır.

Eşler arasında problemin yaşanmadığı bir evlilik yoktur. Ancak aile huzurunu etkileyen öyle problemler vardır ki çok önemli ve büyük problemlerdir. Geçim sıkıntısı, psikolojik rahatsızlıklar, uzun süren hastalıklar, ailedeki fertlerin yetenek problemleri, uzun süren ayrılıklar, çocuksuzluk, aldatma gibi durumlardır. Ancak inanan insan için dünya, bir imtihan yeridir. Bu inanç ve sabırla beraber eşler bu zorluklarla mücadele edebilirler (Tokpınar, 2001: 15; Bilen, 2009: 272).

Eşini aldatma, evlilik bağlarını zayıflatan, hatta ortadan kaldıran bir durumdur. Evliliğin en önemli aşamaları olan sevgi, saygı ve güven bağlarını zedeler. Bazı evliliklerdeki, “sen istediğinle beraber ol, ben de istediğimle...” yaklaşımı, evliliğin doğasına aykırı bir yaklaşımı ifade ederek sorunu çözmeyi de engeller. Çiftler arasında zaman zaman yaşanan tartışmalar, daha sonra söylenmeye dönüşür. Eşler evlenmeden önce mutlu ve iyi şeyleri paylaşırken, evlendikten sonra başta çocukların sorumluluğu olmak üzere birçok problemle karşılaşır.

Eşler beraber paylaştıkları güzellikleri ve karşı tarafın ihtiyacını yeterince bilmediklerinden, ortaya suçlayıcı, yargılayıcı ve birbirlerinin kusurlarını ön plana çıkarıcı bir tablo çıkar. Bu durumdaki çiftlerin, evlilikte karşılaştıkları meseleleri problem haline getirmeden çözümlerin yollarını bulmaları zordur. Karşıdakinin hoşlanmadığı bir konuyu duyguları yıkan bir biçimde çok sık tartışmak, ruhu acıtan bir şeydir, diğer eşi karşı tarafın gözünde sevimsiz yapar. Çiftler böyle durumlarda birbirlerini mutlu eden alanlardan uzaklaşırlar.

Evlilik terapilerinde kişileri suçlamak yerine, “duyguları açmak” üzerinde durulur. Karşı tarafa onu savunmaya itecek şekilde yaklaşmamak, evlilikteki fırtınaları büyük ölçüde çözecektir. Ancak problemi çözmek yerine daha kolay bir yol seçmeye çalışan bir eş kendisine yıldızlı cümleler kuran ve hoşuna gidecek biçimde davranan kişiye

yönelerek sevgili hayatı yaşamaya başlayabilir. Bu da taraflar arasında sevgi, saygıyı ve güveni kaldırır (Tarhan, 2010: 226-227).

İletişimde erkek ve kadın beyni farklı çalışmaktadır. Erkek bir sorunla karşılaştığında zihinsel sığınağına çekilir. Bu sığınağında sorunu düşünür ve zihinsel olarak çözüm üretmeye çalışır. Kadın beyni ise bir sorun karşısında başkaları ile paylaşarak rahatlamaya yönelerek yalnızlığını gidermeye çalışır. Erkekte ise, bu tür paylaşımlar daha azdır. Erkek daha çok çözüm odaklı düşünür ve “daha fazla niye uzatıyorsun?” anlayışı ile yaklaşabilir. Detaylar ve küçük şeyler kadınlar için önemli, erkekler için önemsiz olabilir. Evlilik yıl dönümünün unutulması erkek için çok önemli bir durum olarak algılanmazken, kadın için çok önemli olarak algılanabilir. Çünkü kadın bu durumu kendine verilen değer ile özdeşleştirir. Aynı şekilde ev işlerindeki detaylar, erkek için emek ve zaman israfı olarak algılanabilir (Korucu, 2011: 192-193).

İnsan, toplum çerisinde tek başına kendi kendisine yeterli ve tamamen bağımsız bir varlık değildir. İnsanın, yaratılışı gereği, ihtiyaçlarını karşılama bakımından toplumun diğer fertleriyle ilişki içerisinde olması gerekir. İhtiyaçlarının temininde birbirlerine destek olmaları açısından en yakın fertler ise, kadın ve erkektir (Saran,1997: 13). Ferdin kişiliği, içerisinde bulunduğu toplumla etkileşim halindedir. Kadın ve erkek kişiliklerinin bir birlik içerisinde bir araya gelip uyum sağlayabilmeleri ise, bir çocuğun yetişmesi gibi emek, zaman ve bağlılık isteyen bir süreçtir.

2.3.3. Ailede Sağlıklı İletişim Ortamı ve Kuralları

Ailede düzen ve etkileşim biçimi, aile bireylerinin her türlü gereksinmelerini, doğal yaşantı içerisinde karşılar ve aile üyeleri ailelerinin bir parçası olmaktan mutlu olursa bu tip aile, sağlıklı aile olarak algılanır. Aile, kendi üyelerini değerli bulur, aralarında karşılıklı destek, uyum ve iletişim vardır. Aile üyelerinin arasındaki sınırların oluşturulması, herkesin, kendi sınırının nerede başlayıp nerede bittiğinin doğru yorumlanması ile mümkün olur. Tüm bunlar ise sağlıklı iletişim ile gerçekleşir (Özgüven, 2000: 71).

Doğru iletişim kurabilmek için; duyguları paylaşma, duyguları anlama, bireysel farklılıkların kabul edilmesi, ilgi ve sevgi duygusunun iletilmesi, işbirliği, mizah duygusu, sorumluluk alma, temel gereksinimleri karşılama, manevi değerlere inanma,

sorunlarla başa çıkma becerilerini kazanmış olma gibi birtakım nitelikler, ciddi önem taşır. Ailede, kişilerin aile hayatını yaşatabilmeleri için ahlâkî anlayıştaki uygunluk bulunmalıdır. Aile hayatının getireceği sorumlulukların altındaki beraberlikler, bu sorumlulukların olmadığı evlilik öncesi beraberliklere hemen hemen hiç benzemez. Genç kız ve erkeklerin ısrarla birbirlerini istemelerine rağmen, evliliklerinin hemen bitmesi dikkatimizi çekmektedir (Bayraklı, 2000: 64).

Her ailenin yapısı farklıdır. Nitekim kişiliklerin uyumlu olması gerekmez, zıt kişiliklere sahip olursa bile sağlıklı ilişki kurulabilir. Önemli olan tarafların bu konuda gösterdikleri samimi gayrettir (Tarhan, 2012: 136). Aile iletişimde biz iletisi ve ben iletileri, kişiler arası iletişimde problemi açmada etkili bir yoldur. Bu yolla birey objektif olarak değil subjektif olarak kendi algısını, inançlarını vs. dile getirir ve daha az tehdit edicidir. Biz iletileri ise, beraber olan kişilerin eğilimlerini, problemlerini, düşüncelerini, duygularını vs. açıklayan cümlelerdir. Biz iletisi, duygusal ayrılığı azaltır veya düşük düzeye indirir (Nazlı, 2001: 226).

Evliliğin birbirinden farklı üç dönemi vardır. İlk zamanda eşlerin ilişkisine romantik duygular hâkimdir. Daha sonra, karşılıklı kişilik çatışmalarının yaşandığı dönem başlar. Eğer kişiler akıllı davranırlarsa bu dönemi aşarlar ve bağlılık dönemi ortaya çıkar. Bu süreçte evlenmeden önce yaşanan aşkta sürer. Fakat bu duygu, evlilik sağlıklı yürüyorsa sevgi ve saygıya dönüşür. Hem aşkın hem arkadaşlığın olduğu evlilikler ideal evlilikler olur. İyi işbirliği kuranların aşkı yakalama ihtimali yüksek iken kuramayanların düşüktür (Tarhan, 2006: 5). Sevgi, birdenbire, kendiliğinden oluşan bir şey değildir. Sevgi, içinde yaşadığımız toplumun ve anne babanın etkileriyle kişide gelişebilir. Bu da bazen yanlış algılara sebep olabilir (Buscaglia, 1982: 11).

İnsanoğlunun kalbinde samimi olmak ve birbirlerini sevmek için duyulan arzu yatar. Evlilik, bu yakınlık ve sevgiye duyulan gereksinimi karşılamak için hayata geçirildiği gibi karı ve koca evlilikle artık “bir beden” haline gelir. Sevildiğini hissetmek insanın birinci derecede doğal ihtiyacıdır. Yanlış davranışlar, kabuğuna çekilmeler, acı sözler ve eleştirisel bir ruh, sevgi duygusundaki tatminsizlikten kaynaklanabilir (Chapman, 1998: 19-24). Sevmenin ve sevdiğini göstermenin hiçbir maddi gideri olmamasına rağmen sevmeyi göstermek kişilerin zorlandığı durumlardandır. Ailede sevgiyi yeterince hissedememiş veya sevgisini gösteremeyen anne baba tarafından büyütülmüş kişiler,

çocuklarına karşı sevgilerini göstermekte zorlanırlar bu sebeple bu ailede büyüyen çocuklar eşlerine karşı sevgisini ifade ederken sıkıntı yaşayabilirler (Korucu, 2001: 21).

Allah ve peygamberin koyduğu ölçüleri esas alıp birbirleri ile bu çerçevede ilişki ve iletişimlerini sürdüren eşlerin mutlu ve huzurlu olmaları kolaylaşır. İslam dini, aile müessesesinde kadınla erkek arasında kendi maddi ve manevi kabiliyetlerine göre görev taksimi yapmıştır. Eşler birbirlerini Allah için sevdikleri zaman yalnızca bu dünyada belirli bir süre birlikte olacakları kişiler olarak birbirlerine bakmazlar(Ersanlı, Kalkan, tarihsiz: 243;Cebeci, 2003: 133). Âhiret arkadaşı olarak düşünürler. Bu anlayıştan dolayı bağlılıkları daha sağlıklı olur. Aile, nikâh ile kurulur. Nikâh, her ne kadar medenî bir sözleşme ise de bir yönü ile ibadettir ve Peygamberin sünnetidir.

İslâm'da kadın, kocasının malını korur, israftan sakınır. Çocuklarının terbiyeleri ile ilgilenir, onları yetiştirmeye çalışır. Evlenme sırasında erkeğin kadına ödediği mal ya da para, kadının hakkıdır. Ayrıca kadının nafakası kocasına aittir. Kocasının meşru isteklerini yapmak, ailenin düzenini bozacak davranışlardan kaçınmak kocanın hakkıdır. Ailesinin iffetini korumak ve kocasının istemediği kişileri eve almamak dikkat kadının dikkat etmesi gereken konulardandır. Samimiyet, güler yüzlü ve tatlı dilli olmak, saygı, eşlerin güzel ahlaklı olması, birbirleriyle istişare etmek, geçim ehli olmak, ruhî olgunluk iki eş içinde yuvanın saadeti için önemli hususlardır (Şentürk, 2002: 155-164).

Eşler beklenmedik tepkilerde birbirlerini anlamaya, duyguları paylaşmaya, istenmeyen olaylar karşısında soğukkanlılıkla değerlendirme yapmaya çalışmalıdırlar. Aile içinde açıklık esas olmalı kimsenin diğerinden gizlisi olmamalıdır. Evliliğin özellikle ilk yılları uyum açısından ciddi zorlukların yaşandığı dönemlerdir. Eşler birbirlerinin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almalı ve sabırlı olmalıdır. Öfkeye öfkeyle karşılık vermek sıkıntıyı büyüteğinden sakınlaşmayı beklemek daha uygundur. En önemli iletişim bozukluklarından bir tanesi eşlerin birbirlerini dinlediklerini zannettikleri halde dinlememeleridir. Dinlenmemek insanı sinirli ve huzursuz yapar. Ayrıca hatalar ve ayıplar açığa çıkarılarak yüze vurulmamalıdır (Cebeci, 2003: 133-135).

Evlilikte sosyo-kültürel benzerlikler uyumu kolaylaştırmaktadır. Ancak bazen birbirine yakın aile evliliklerinde sorunlar görülürken, yabancı ailelerin çocukları daha iyi uyum yakalayabilmektedir. Evlilikte yapılan en büyük hatalardan biri, eşlerden birinin ailesini diğer eşin olumsuz şekilde eleştirmesidir. Bu durumda kişi savunucu pozisyona geçerek

zamanla içinde birikim oluşabilmektedir. Eş ve aile arasında sevgi ve saygıyı yıpratmayacak şekilde iletişim becerisine sahip olmak zor ama gereklidir. Aile büyükleri ile ilişki içinde olunurken dikkat edilmelidir ki her aile müstakildir. Aileye eş ile ilgili konuları anlatmak çok uygun olmamakla beraber üstesinden gelinemeyecek konularda yardımlarına başvurulabilir (Artır, tarihsiz: 66-68).

Sağlıklı ailenin sırrı sağlıklı iletişimden geçer. Sağlıklı ve doğru iletişimde şu hususlar göz önünde bulundurulabilir: Önemli konuları konuşurken doğru zamanı beklemek, peşin fikirli olmamak, ne istediğini bilmek ve ifade edebilmek, karşındakinin duygularını dikkate almak, tartışmalarda başka konuları dâhil etmemek, cevap vermek yerine tepki koymamak (Büyük, 2007: 115-117). Aykırı duygulara sahip olma hakkı tanımak, eşini değiştirmeye çalışmamak, sinirli olma hakkı tanımak, şefkat, kanaat, sabır, affedici olmak, fedakarlık, vakar vs.(Tarhan, 2008: 89; Güney, 2010: 307).

İnatçılık, bencillik, cahillik, güvensizlik, feminizm, kibir, eşini beğenmemek, tutarsızlık (Gordon, 1998: 12), lüks yaşam, yıkıcı kıskançlık, içki, kumar, zina, inanç ayrılığı, kitle iletişim araçlarının bireyleri yalnızlaştırması, küreselleşmenin dayattığı doyumsuzluk etkisi, dinî değerlerden uzaklaşmak vs. ailede geçimsizliği doğuran etkenlerdedir. Bununla beraber ciddi maddi sıkıntılar ve ekonomik çıkmazlar bazen aileyi sarsıcı sonuçlara sebep olabilir. Kontrol edilemeyen sinirlilik hali, fiziksel şiddet gibi ileri boyutta hadiseler ise mutlaka tıbbi yardım alınması gereken noktalardandır (Durmuş, 2006: 109).

Hiç sorun yaşamamanın ve daimi mutluluğun yeri bu dünya olmadığı için evlilikte sıkıntılar mevzu bahis olabilir (Özburun, 2010: 39). Her şeyin değiştiği bir dünyada kişi kendini geliştirmek, iç dünyasını zenginleştirmek zorundadır. Tek sermaye ise insana verilen hayattır. Hayatı tüketerek yaşamak yerine; hayatı değişime ve anlamlandırmaya yönelerek yaşamak gerekir (Özburun, 2011: 39). Peygamberin aile hayatı bize bu noktada önemli bir örnek teşkil etmektedir. Kendisi hanımlarına nazik davrandığı gibi; ev işlerinde yardım eden, kendi işini kendisi yapan, ayakkabılarını tamir eden, söküğünü diken, önüne konulan yemeği eleştirmeden yiyen, olduğundan fazlasını istemeyen, insanların kusurlarını bağışlayan mübarek bir kimsedir (Yıldız, 2009: 43). Eşler arasındaki doğru iletişimi yakalamak Kur'an'ı ve Sünnet'i bilmek ve hayata tatbik etmekle gerçekleşebilir.

2.2. Toplumsal Tarihte Çocuk

Çocukluğun tarihi son yıllarda gündeme gelmiş yeni bir alandır. Batıda bu alanda çalışma yapan ilk olarak PhillipeAriés'tir. Ariés, Fransız bir nüfus bilimcidir. Ariés'le 1960'ta Fransa'da başlayan araştırmalar, daha sonra ABD ve İngiltere'de hızla gelişmiştir. Ariés, çocukluk düşüncesiyle aile düşüncesi arasında bağlantı kurmuştur. Çağdaş aile üzerinde çalışırken, çocukluğun incelenmeden ailenin anlaşılamayacağını fark ederek araştırmalarını çocukluk üzerinde yoğunlaştırmıştır (Onur, 2007: 147).

Ariés, 10. yy.da sanatçıların çocuğu bir minyatür olarak görüntüleyebildiklerini belirtmiştir. 19.yy.daki çocuk merkezli aileye nasıl gelindiğini izleyebilmek için sadece sanatta değil, dilde, edebiyatta, giysilerde, oyunlarda, okulda çocuk kavramına dikkat çekmiştir. 16. Ve 17.yy.lardan önce çocukları tanımlayacak özel sözcük olmadığını ifade etmiştir. Ariés, ortaçağ Fransız toplumunda çocuk imgesiyle ilgilenilmediğini, çocukluğun hemen bitiveren, çabucak unutilan bir geçiş evresi olarak algılandığını söylemektedir (Tan,1993: 17).

Ariés'e göre, çocukluğun keşfi süreci 13.yy.da başlamış, bunun iz dönüşümleri 15. Ve 16.yy.ların sanat tarihinde görülebilmisti. Modern çocukluk kavramı, burjuvazi ve aristokrasiye has bir olguydu ve öncelikle erkek çocukları kapsıyordu. Alt sınıfların, köylü ve esnafın çocukları, giysi, oyun ve çalışma bakımlarından yetişkinlerle ortak özellikler gösteriyordu. Ariés, çocukluk kavramının iki değişik boyutta geliştiğini gözlemlemiştir. Burjuva ailesi çerçevesinde çocuk, sevilip okşanacak varlık olarak düşünülüyordu. Diğer boyutsa aile dışı çerçevede gelişen boyuttur. Sayıları fazla olmasa da bazı din adamları, hukukçular ve ahlakçılar disiplinli ve akılcı davranış geliştirme gayesiyle çocuklarla ilgileniyorlardı. Onlara göre çocuk, sevimli bir oyuncak değil, Tanrı'nın korunması ve düzeltilmesi gereken kırılgan bir yaratığı idi. 17.yy.daki bu anlayış aile yaşamına da yansiyordu. 18.yy.a gelindiğinde sağlıkta yaşanan gelişmelerle birlikte çocuğun sadece geleceği değil her şeyi ilgi konusu olmaya başlıyordu. Bu yy.dan sonra çocuk ailenin merkezindeki yerini almıştı (Tan, 1993: 19).

Çocuk tarihindeki dönüşümün temelinde Ariés'e göre eğitime verilen önemin artması yatmaktadır. Çocuğun saf ve zayıf olarak kabul edilmesi ve saflığının korunması, zayıflığının da giderilmesi gerekliliği, yetişkinler üzerine bir sorumluluk yüklemiştir. Çocukların yaşama hazırlanması da gelişi güzel bir yetiştirmeden, özel bilgi ve disiplin

konusu bir süreç olmaya dönüştürülmüştü. Yeni eğitim anlayışı, Tanrı korkusuna dayalı kültürel bir donanım sağlamayı hedefleyen din okullarının klasik öğretim modeline dayanıyordu. Ortaçağda rahiplere özgü bir yer olan okul, çocukluktan yetişkinliğe geçişin yeri haline geliyordu. Ancak Hıristiyanlık anlayışına göre çocuk günah ürünü olarak kabul ediliyordu. Anne-babaların görevi çocuğu bu günden ve cehennemden kurtarmaktı. Bu yüzden dayak serbestti. Modern çağın okul anlayışı daha sıkı bir disiplin içeriyordu. Bu disiplin anlayışı daha uzun süre okula gitmeyi gerektiriyordu. Daha uzun süre okula gitme gereksinimini veliler de kabul etmişlerdi ve böylelikle çocukluğun süresi uzatılmış oluyordu. Yetişkinliğe geçiş için gereken alıştırma süreçleri niteliğindeki eğitim aşamaları çocuğu sınıflara ayırıyordu. Bu şekilde çocukluk, özel ve biricik kategori olarak algılanmaya başlanmıştı (Onur, 2007: 151).

Çocukluğun ayrı bir kategori olarak kabul edilmesi, onun yetişkinlerden koptuğunun göstergesidir. Bu kopuşla çocuk ve yetişkin arasına uçurum girmiştir. Böylece çocuk ve gençler ayrı bir sosyal grup oluşturmaya namzettir. Okulda bir araya gelen çocuk ve gençler, yetişkinler karşısında kendi ideolojisini ve yaşa bağlı sınıf bilincini geliştirmektedir. Bu gelişimle kuşak çatışmaları yayılmaya başlamıştır. Böylece karşılıklı etkileşim başlamış, ana-baba okulları açılmış, anne-babaya yönelik yayınlar artmıştır.

Ariés, modern çocukluk anlayışını geçmişte aramış bulamayınca da yok saymıştır ki bu Ariés'e yöneltilen eleştirilerdendir. Geçmişte bizdekini değil bizimkinden farklı bir çocuk anlayışını aramak daha doğru olacaktır. Buna binaen her toplumda çocukluk kavramının bulunduğu ancak zamana ve toplumlara göre değişken olanın çocukluk anlayışında söz konusu olduğu görülmektedir. Ariés'in eksik bıraktığı nokta burasıdır. Her ne kadar eleştirilse de, çocukluk anlayışındaki değişimi yansıtmaması sebebiyle Ariés önemli bir konumdadır. (Onur, 2007: 148; Tan, 1993: 23).

Çocukluğun tarihiyle ilgili yapılan araştırmalarda genellikle milattan sonraki yy.lar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bunun içinde arkeolojik eserlerden faydalanılmıştır. Kayda değer ilk bilgi, Nippur kentinde yapılan kazılarda bulunan tabletlerden edinilmektedir. Bu tabletler 4bin yıl öncesine ait Sümerli bir çocuğun annesine gönderdiği şiire ait. Bu şiirin tabletlere kazınması ve bu tabletlerin "tablet evi" denilen okul kalıntılarında bulunması, bu dönemlerde dahi okul eğitiminin başladığını

göstermektedir. Bu okullarda erkek öğretmenlerin bulunduğu ve öğrencilerinin de erkek olduğu M.Ö. 2000 yılına ait idari belgelerde kanıtlanmaktadır. Bu okullara giden çocukların ise varlıklı ailelerin çocukları olduğu görülmektedir. Bu durumda alt tabadaki Sümerli çocuklara tarlada ya da farklı işlerde çalışmak kalmaktadır. Yine tabletlerden aileyi geçindiren çocukların bulunduğu, eğitimde ise hem öğretmen hem baba tarafından dayanın olduğu bilgisine de ulaşılmıştır (Başaranbilek, 1993: 49).

Antik Dönemde, Eski Yunan ve Roma'da çocuk ve eğitim; çocuk eğitimi, gençlerin eğitimi ve askerlik eğitimi olarak yürütülmüş, bu konuda arkeolojik bulgular elde edilmiştir. Ailede bir çocuk doğduğunda, kapıya zeytin dalından bir çelenk koyulursa erkek, eğer yün çilesi asılırsa kız çocuğu olduğu anlaşılırdı. Doğumun onuncu gününde akraba ve komşular evde toplanır yeni bebeği kutlardı. Ancak bu dönemde doğan çocuk istenmeyen ya da tedavi edilemeyecek derecede hasta ise atılıyor uzak yerde ölüme terk ediliyordu. Antik dönemde bebeğe sütanne bakmakta idi. Çocuk yürümeyi öğrendiğinde erkekse pedagoglar tarafından eğitilir, kız ise anneleriyle sınırlı kalırdı. Ancak varlıklı aileler kız çocuklarına yazıyı öğretirdi. Eğitimin dışında kız çocukları evde oturur, yemek pişirmeyi ve örgü örmeyi, evi düzenlemeyi öğrenirlerdi. Babanın oğlu üzerindeki egemenliği ölünceye dek, kızını üzerindeki egemenliği ise evleninceye dek sürerdi. Bu egemenlik, evlendikten sonra kocaya aktarılırdı (Başaranbilek, 1993: 52).

Çocukları öldürmek, özellikle sakat doğanları ve kız çocuklarını bebekken yok etmenin her çağda yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Çin'de 20. yüzyıla kadar fazla görülen kız bebekleri öldürmek doğal sayılırdı. Aynı dönemde Japonya'da yeni doğan çocuğun yaşayıp yaşamama kararı aileye bırakılırdı. Eskimolar bebekleri buzlu suya atar, Araplar ise kuma gömerdi. Eski Ön Asya aileleri çocuğa düşkündür. Ailelerde çocuk sayısı 5-6 civarındadır. Evlilikte eğer kadın çocuk doğuramazsa aile içine kuma sokulur. Bu kuma çok defa doğuramayan kadın tarafından sağlanır. Çocuklar anne ve babalarına karşı her zaman saygılı olmak mecburiyetindedir. Başiboş sağda solda dolaşmalardan hoşlanılmaz. Babanın oğluna nasihatlerini içeren bir metin, ne tür tutum ve davranışların onaylanmadığına açıklık getirmektedir (www.tavsiyeediyorum.com).

Türkiye'de çocukluğun tarihiyle ilgili araştırmalara öncülük etmiş olan isim Prof. Dr. Bekir Onur'dur. O'nun teşvikiyle düzenlenen birkaç sempozyum bu alandaki

araştırmaları olumlu etkilemiştir. Türkiye’de bilim adamlarından başka edebiyatçılar da bu alanla ilgilenmişlerdir ve çocuğun değiştiğini, yetişkenden ayrı bir çocukluk anlayışının ağdaş toplumun ürünü olduğunu ifade etmişlerdir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şu ifadeleri meşhurdur: “ocuk asrımızın keşfidir... Önümüzde ocuk denen yeni mühim bir hadise var... filhakika dne kadar biz çocuğa sadece büyüğün kcğ, eksiği, yetiştirilmesi lazım geleni diye bakardık. Bugün ise çocuğu ve çocukluğu kendi başına bir mesele ve alem gibi almağa başladık... ocuk zamanımızda elbisesiyle, eğlencesiyle, hürriyetiyle, psikolojisiyle, hatta çalışmasıyla büyük adamdan ayrı bir alemdir.” Bu sebeple çocuğa dair bilgiler değerlendirirken anılardan da faydalanmak gerekmektedir (Onur, 2005: 12).

Türk toplumunun çocuğa düşkün olduğu görülmektedir. Türk toplumunda zorunda kalmadıkça ocuk, ücretle tutulan sütanneye verilmiyordu. Maddi durumu iyi olan aileler, çocuklarıyla beraber arkadaşlık etmesi için misafir ocuk bulundururlardı. Osmanlı Devleti döneminde çocuklar belli bir yaşa kadar eve bağlı hayat yaşarlardı. Varlıklı kişiler çocuklarının okuması için özel öğretmenler tutarlardı. Yoksul olanlar ise “taş mektep” denilen mahalle okuluna gönderilirdi (Nutku, 1993: 57). Çocuklar için mektep ve medrese eğitimi mevcuttur. Özellikle Kur’an-ı Kerim ve dinî ilimlere önem verilmiştir.

Osmanlı ailesi ocuk yetiştirmek üzere kurulmuştu. Çünkü, bir topluma verilecek en güzel armağan iyi bir çocuktur. Dedeler ve nineler çocuğun hayatında önemli bir yere sahipti. Osmanlılarda anne baba sevgisi çok kuvvetlidir ve çocuklarda itaat görülmektedir. 1846’da Türkiye’yi ziyaret eden Ubucini, Türk toplumunun çocuğa dşknluğn şöyle ifade etmektedir: “...çocuklarını bundan daha fazla sevgi, şefkat ve zen içinde yaşatan bir memleket bilmiyorum. İşin garibi bütün bu şefkat ve ihtimamın annelerden çok babalarda derinleşmiş olmasıdır. Cuma veya bir bayram günü Osmanlı Türk’ünün, çocuğun elinden tutup sokakta gezdirmesi, adımlarını çocuğun adımlarına göre ayarlaması, şefkatle konuşması görülecek şeydir.” (Bahadıroğlu, 2009: 3).

Türk milletinde çocuğu çok sevmenin yanında, çocukluk bilincinde eksiklikler mevcuttu. ocuk, bugün algılandığı şekilde algılanmıyordu ancak ocuk çok seviliyordu. ocuk, yetişkinin minyatürü olarak düşünülüyordu. Aile içinde ocuk ve yetişkin ilişkisinde tek yönlülük söz konusu idi. İletişim daha çok yetişkenden çocuğa

doğruydu. Çocuğun büyüklerin sözüne karışması hoş karşılanmamaktaydı Çocuğu şımarık büyütmemek için, çocukla laubali olmamak tercih edilmiştir. Baba otoritenin temsilcisi olarak konumlandırılmış, anneler ise müşfiktir. Ancak, aile büyüklerinin yanında çocuk sevmek ayıp kabul edilmektedir. Çocuğun ilk eğitim aldığı yer ise ailesidir (Onur, 1993: 275).

Toplumda yaygın olan bu anlayıştan günümüzdeki çocuk merkezli aileye geçişte dönüm noktasının modernleşme olduğu söylenebilir. Kentleşmenin artması, köylerden kente göçün hızlanması, sanayileşme ile birlikte aile algısının değişmesi de çok önemlidir. Eğitimin zorunlu hale gelmesi ile çocukluğun süresinin uzaması, geleceğin garanti altına alınması için daha fazla eğitim alma ihtiyacı, ailenin merkezine çocuğu oturtmuştur.

Medeniyet yeni kuşaklara miras değildir yalnızca; her yeni kuşak medeniyetini öğrenmek zorundadır. Her medeniyeti, onu öğrenen çocuklar yaşatır. Modern dünyanın çocukları ise popüler kültürü modern medeniyet sanarak yanılmaktadırlar. Geleneksel bilgi edinme kalıplarının sarsıldığı bu yeni dünya, gücünü kitle iletişim araçlarına borçludur. Bilgi akışının akıllamaz biçimde dolaşımı, öğrenmenin duygusal ve zihinsel süreçlerini altüst etmiştir. Artık egemen kültür kitle kültürüdür. Kitle kültürünün bütün örgüsü yetişkinler tarafından planlanmıştır. Çocuk ise, bu süreçte tüketici durumunda bulunmaktadır (Şirin,1999: 15).

2.3. Çocuğa Atfedilen Değer

Çocuk, Hz. Âdem'den bu yana en büyük insanlık gerçeği ve en evrensel varlıktır (Şirin, 2006: 67). Çocuk toplumun temelidir. O, ne kadar iyi yetişirse toplumun temeli de o ölçüde sağlam olacaktır (Alptekin, 1968: 7). Çocuk ve aile arasında etkileşim söz konusudur ve çocuk en önemli yeri aile içinde edinmektedir.

Aile dinamikleri ve zaman içindeki değişimi ile toplumsal gelişimi anlamayı kolaylaştırmak için çocuğun değeri araştırması önem taşımaktadır. Çocuğun değeri araştırması 1970 ve 2000' lerde olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. 1970'lerde yapılan araştırma 20,000 den fazla evli kişi üzerinde değişik ülkelerde psikolog, ekonomist ve nüfusbilimciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de ise örneklem sayısı 2300 kişidir (Kağıtçıbaşı, 2010: 170).

Çocuklara ana-babalar tarafından atfedilen değerler; ekonomik, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç değer tipinde gruplanmıştır. Ekonomik değerler temelde çocukların, hem küçükken hem de yetişkin olduklarında sağladığı maddi yararlaraya dayanır. Burada en önemli faktör yetişkin evladın yaşlı ana-babaya sağladığı yaşlılık güvencesidir. Psikolojik değerler çocuğun ana-babasına verdiği mutluluk, gurur, sevgi ve birliktelik gibi doyumlarla ilgilidir. Çocukların sosyal değerleri ise evli yetişkinlerin çocuk sahibi olduklarında kazandıkları genel sosyal kabul ile alakalıdır, özellikle geleneksel toplumlarda kişiler evlendiklerinde değil, çocuk sahibi oldukları zaman yetişkin kabul edilir. Aile isminin ya da sülalenin devamı da özellikle erkek çocuk sahibi olmanın getirdiği bir sosyal değerdir.

Bu üç ana değer türünden, ekonomik, psikolojik değerler ve özellikle erkek çocuk tercihi sonuç değişkenleriyle farklı ilişkiler gösteriyordu. Özellikle, ekonomik çocuk değeri ve özellikle yaşlılık güvencesi daha az gelişmiş ülkelerde ve ülkelerin kırsal, daha az gelişmiş bölgelerinde daha önemli bulundu. Bunun nedeni, fakirliğin yoğun olduğu ve sosyal güvenlik sistemlerinin olmadığı ortamlarda, çocukların aileye ekonomik katkısının çok önemli olmasıdır. Çocuklar gençken aile ekonomisine katkıda bulunur ve yaşlılıkta ana-babalar yaşamlarını sürdürebilmek için çocuklarına bağımlı hale gelirler. Ayrıca ekonomik çocuk değerinin daha belirgin olması daha fazla erkek çocuk tercihiyle ilgilidir çünkü ataerkil aile sistemlerinde, yaşlılıkta aileye ekonomik destek sağlayan, erkek çocuktur (Kağıtçıbaşı, 2010: 171).

Çocukların psikolojik değerinin, refah düzeyi yüksek olan yerlerde ve kentsel yaşam koşullarında daha belirgin olduğu görülmüştür. Bunu nedeni, çocuklarına aileye ekonomik katkısının olmamasıdır; tam tersine oldukça masraflıdırlar. Göreceli olarak, çocukların psikolojik değeri, çocuk sahibi olmakta önemli bir neden olarak ortaya çıkar, çünkü çocuk sahibi olmanın ekonomik olarak bir anlamı yoktur, ama çoğu kişi yine de çocuk sahibi olmak ister. Bu nedenle, çocuklara atfedilen değerler ve aile ve toplumdaki yerleri farklılıklar göstermektedir. Bu farklılığın önemli bir boyutu kırsal-kentsel ve sosyoekonomik farklardır; kısaca, toplumsal ve sosyoekonomik anlamda gelişim düzeyidir.

Çocuğun ekonomik değeri, çocuk sayısıyla da ilgilidir, ancak psikolojik değeri için aynı şeyi söyleyemeyiz. Türkiye’de ailedeki çocuk sayısının, psikolojik değeriyle ters,

ekonomik değeriyle doğru orantılı olduğu saptanmıştır. Çünkü, ocukların maddi katkıları birbirine eklenebilir, fakat çocuğun ana-babaya sevgi vermek vb. psikolojik değeri aynı şekilde ocuk sayısıyla biriken bir değer değildir. Nitekim Türkiye’deki çocuğun değeri araştırmasında iki ocuk sahibi olan kadınlardan, çocuğun ekonomik değerini vurgulayanlar daha fazla ocuk isterlerken, psikolojik değerini vurgulayanlar başka ocuk sahibi olmak istemediklerini söylemişlerdir. Bu durum diğer bazı ülkelerde de aynı doğrultuda çıkmıştır (Kağıtçıbaşı, 2010: 173). Bu bulgular yüksek doğurganlığın altında yatan sebeplere de işaret etmektedir. Bunlarla bağlantılı olarak, bu tip aile etkileşimi ocuk yetiştirme biçimlerinde kendisini gösterir.

İkinci olarak Türkiye’de çocuğun değeri araştırması 2003’te gerçekleştirilmiştir. Toplam 1025 katılımcıyı içermektedir. 2003’te yapılan araştırmada en dikkate değer bulgu, çocukların ekonomik değerindeki düşüş ve psikolojik değerindeki keskin yükseliştir. 1975’te ve 2003’teki ocuk sahibi olma istekleri karşılaştırılınca; ocuk sahibi olma nedenleri olarak öne sürülen neşe, zevk, sevgi gibi psikolojik değerler ikinci araştırmada daha ön plana çıkmıştır. Buna karşılık, çocuğun yaşlılık güvencesi yararı ve diğer maddi yararları ve bir erkek ocuk sahibi olma isteği ocuk sahibi olmada nemsizleşmiştir. 2003’te çocuklardan daha az ekonomik yardım beklenmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010: 190).

Son 30 yılda Türkiye’de ekonomik büyüme ve şehirleşmeyle ilgili önemli sosyal yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Kentli yaşam tarzları, yetişkin evlat desteğine alternatif sosyal güvenlik gibi yaşlı güvencesi kaynaklarını içermektedir. Aynı zamanda çocuklar çalışmak yerine okulda daha fazla kalmaktadır, böylece bağımlılık yaşları uzamakta ve ana-babaları için masraf oluşturmaktadır. Bu durumlar çocukların maddi katkılarını daha önemsiz yapmaktadır.

Çocuğun değeri araştırmasında, yapılan ikinci çalışmada katılımcıların eğitim düzeyleri ilkinde göre daha yüksektir. 1975 annelerinin ortalama eğitimi 3 yılken, 2003 annelerinin ortalaması 9.5 yıldır. Bu araştırmaya göre, çocuklardan beklenen özellikler değerlendirildiğinde 1975 annelerinde “itaat” (iyi bir insan olmak) en önemli zellikken 2003’te özellikle kentli kesimde bağımsızlık ve kendine güven vurgulanmıştır. Çocuğun psikolojik değeri ise tüm nesiller tarafından nemslenmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010: 192).

Çocuğun cinsiyeti tercihine bakarsak, yapılan iki araştırmada farklı tercihler ortaya çıkmıştır. Birinci araştırmada %84 erkek çocuk tercihi ve %16 kız çocuk tercihi görölmüşken, 2003'teki araştırmada %41.1 erkek ve %58.9 kız çocuk tercihi görölmüştür. Doğurganlık tutumlarına bakıldığı zaman ise ikinci araştırmaya katılanlar, birinci araştırmaya katılanlara göre; daha az, istenen, ideal çocuk sayısının sahiptir (Kağıtçıbaşı, 2010: 193). Bu dikkat çekici farklılıklar önemli zamansal ve sosyal-yapısal değişiklikleri yansıtmakta ve ailede yaşanan değişimi ortaya koymaktadır.

Çocuğa verilen değerde kırılmalar olduğu gibi, çocuk, bu yüzyılın sonunda yükselen bir değerdir. Çocuk anlayışlarına yönelik hızlı bir değişim süreci olsa da çocuk değerli bir varlıktır ve çocuk özne durumuna gelmektedir. Çocuk, hayatın merkezinde yer almaktadır. Günümüzde çocuk merkezli yaklaşımlarda giderek yoğunlaşmaktadır. Modern çocuk tasarımının dili evrensel çocuk dilinden ziyade batı dünyasının kültürel algılamasına göre biçimlendiği için bizim gerçekliğimizle örtüşmemektedir. Kendi modernlik algımızı gerçekliğe geçirebilmek ise üzerinde durulması gereken önemli bir meseledir (şirin, 1999: 9).

Çocuk ve medeniyet arasında sıkı sıkıya ilişki vardır. Çocuklar için ortak iyinin en geniş ölçeği medeniyet dairesindedir. Medeniyet yeni kuşaklara öğretilerek yaşanabilir. Medeniyetimizin insanını yetiştirmek, medeniyetimizin temel varlık nedenidir. Çocuğu başlangıç yaparak medeniyetin yenilenmesi ise medeniyetin çocukla devam edeceğini kabul etmektir. Çocuk ile medeniyet kozasının örudüğu ilk yer ailedir. Medeniyet kendi insanını yetiştirirken bütün kavramlaştırmaları aile üzerinden yapar. Çocuk merkezli eğitim süreçlerinde medeniyetin çocuk bilgisine ihtiyaç duyarız (şirin, 2006: 68).

Medeniyet geleneğimizde çocuk; sosyal, manevi ve düşünce üçgeni içinde değerlendirilir. Çocuk Allah'ın emanetidir. Çocuğu iki dünya anlayışına göre yetiştirmek esastır. Ahlâk, irade, vicdan ve adalet duygusunun gelişimine odaklanarak yeni nesillerin yetiştirilmesine önem verilmelidir. Çocuğun temel hakkı, çocuk olmaktır. Bu yüzden eğitim çocuk merkezli olmalıdır. İnsanın, çocukluğunun üzerinde yükseldiği ve insanlaştığı kabul edilir. Günümüzde yaşanan değer kaybını düşünürsek, günümüzün en önemli meselesinin medeniyetimizin insanını yetiştirmek olduğunu görürüz. Medeniyetimizin atılımında çocuk ilk başlangıç öznemiz olmalıdır. Medeniyet merkezli

çocuk bakışı; bize, çocuğu soyutlayarak algılamak yerine, çocuğa verilen değeri anlamamızı sağlar.

2.3.1. Kültürel Değerlerde Çocuğun Yeri

Çocuğa ait değer sistemi, eğitimi ve disiplini çevreden çevreye, kültürden kültüre değiştiği gibi, zaman çizgisi içinde de değişiklikler göstermiştir (Bilen, 2009: 203). Ancak; bu değer sistemi, içerisinde evrensel nitelik taşıyan ortak amaçlar bulundurmaktadır. Örneğin; iyi ve başarılı bir birey yetiştirmek bu ortak amaçlar arasındadır.

Aile, biyolojik koşullar çerçevesinde sınırlı bir büyüklüğe sahip olup şekillenmiş sosyal yapıların en küçüğüdür. Bu durum, özellikle modern toplumdaki, akraba gruplarından tamamen uzaklaşmış çekirdek aileler için geçerlidir. İlkel toplumlarda ve baba otoritesinin hâkim olduğu toplumlarda bütün sosyal yapı aile ünitelerinden meydana gelmiştir. Aile, kurum olarak devamlılık ve evrensellik özelliği gösterir (İbrahimoglu, 2010: 75). İki kişinin kurduğu bir birlik olarak ise aile, toplumdaki örgütler içinde en geçici ve değişken olanıdır. Çocuğun varlığını şekillendiren aile, sosyal kuralların ve kanunî yasaların şekillendirdiği bir sosyal düzendir. Ailenin temelini atan evlilik ise, kurullarla belirlenmiş bir hukuki anlaşmadır.

Eski Çin ailesinde pederşahi özellik görülmüştür. Ailenin reisi babadır. Aile içinde çocuklar üzerinde velayet hakkı babaya aitti. Babanın vefatı halinde bu hak en büyük oğla geçerdi. Aile içerisinde kadın duruma göre, babasının, ağabeyinin, kocasının ve büyük oğlunun nüfuz ve otoritesi altında bulunurdu. Hind telakkisine göre, evlenmenin esas gayesi, babaya varis olabilecek, babanın günahlarının affedilmesi ve cehennem azabından kurtulması için aile dinini devam ettirebilecek, yani dinî merasim yapacak bir oğla sahip olmaktı. Hinlilere göre, bir erkek çocuk aile için saadet, bir kız çocuk ise âdeta felâket idi. Babanın ölümünden sonra miras malı oğulları arasında pay edilirdi, kızlar varis olamazlar, ancak kızın oğlu mirasçı olabilirdi (Donuk, 1991: 288-289).

İran aile müessesesinin başında koca bulunurdu. Kadın ve çocuklar babalarına mutlak itaate mecbur tutulmuşlardı. Hatta babasına itaat etmeyen çocukların mirastan mahrum olması da İran hukukunda yer almıştı. İran hukuku kocaya mutlak bir otorite tanımakla beraber, kadına ise bilhassa çocukların yetiştirilmeleri, terbiye edilmeleri hususunda

önemli bir konum vermiştir. Romalılarda ise aile doğrudan doğruya baba tarafından idare edilmekte idi. Baba yeni doğan çocuğunu istemezse terk edebilir, satabilirdi. Daha sonraları babanın bu tasarruf hakkı sınırlandırılmıştır (Donuk, 1991: 292).

Cahiliye devrinde Araplar ailesi pederşahi bir karakter taşımaktadır. Aile içerisinde babanın otoritesi çok geniştir. Kadın bir zevk metaı olarak görülüyordu. Kadın ancak çocuk sahibi olduktan sonra aileye dahil ediliyordu. Evlenme akdinin bir alım satım olduğu fikri ileri sürülmekte ve baba satıcı, evlenecek erkek alıcı ve kadın da satılan mal olarak görülmekte idi. Araplar, doğan çocuğu erkek olduğu takdirde şenlik yaparlar, iftihar ederlerdi. Kız olduğu zaman utanır, sıkılır, bahtsız yavruyu aile için felaket sayarlardı. Kız evladı hakkındaki bu telâkki, Araplar arasında yeni doğan kız çocuklarını diri diri gömmek gibi bir câniliğe yol açmıştı. Bir Arabın ideali, mümkün olduğu kadar çok erkek evlâd sahibi olmak idi. Bu durum kendisinin aile içinde ve akraba aileler arasında üstünlük temin etmesine yardımcı olurdu (Donuk, 1991: 295).

Orta Asya'da, İslamiyet'ten önceki dönemlerde iki aile tipine rastlandığı görülür. Bunlar; “ana ailesi” ve “baba ailesi” olmak üzere iki gruba ayrılır. Ana ailesi “erkek evlendikten sonra kız evine gider ve ilk çocuk doğuncaya kadar, kayın babasına hizmet ederdi. Buna karşılık kayınbaba da damada, ev ve mal verir, böylece kızı ile damadının yuvalarını kurardı”. Türklerde görülen aile tipi ise daha çok “baba ailesi” olmuştur. Hunlarda, Göktürklerde ve Oğuzlarda; babaları ölen oğullar, anneleri ile küçük kardeşlerini ailelerine katıp, bakmak ve beslemek zorunda idiler. Ölen kardeşlerinin eşini ve çocukları da sokakta kalmazlar; yaşayan kardeşler hemen onları kendi ailelerine katarlar ve onlara sahip çıkarlardı (Aksoy, 2011: 12).

Türklerde ailenin esas çekirdeği, baba, oğul ve torunlardan meydana geliyordu. Evlenip giden kızlar ile onların çocukları, aileden sayılmazlardı. Türklerde babadan oğla birçok özelliğin geçtiğine inanılırdı. Bunun için Türklerde arasında şu deyim kullanılırdı: “Babanın yalnızca yeri değil, şerefi ve onuru da oğluna kalır.” Oğlu yetiştirme babanın, kız ise annenin vazifesi idi. Toplumda babaya ve oğla düşen ayrı ayrı vazifeler vardı, meselâ baba oğlunu evlendirmek zorunda idi. Türklerde ailenin bölünmemesine büyük önem verilirdi, bu nedenle oğlan evlendikten sonra babasının izni olmadan evinden ayrılamazdı. Türklerde kadın ise kocasının yardımcısı konumundaydı. Ancak dul kalan veya kocasına kızan kadın baba evine gidemezdi (Donuk, 1991: 299; Aksoy,2011: 12).

Eski Türklerde oğul evlat demektir. Çocuk sahibi olmak ve neslin devamını sağlamak çok önemliydi. Oğul babasına, kız anasına çekmeliydi. Bunun için soylu ve iyi oğlana “ataç”, iyi kıza da “anaç” denirdi. Eski Türk adetlerine göre “küçük oğlan” babasının evinde oturan ve baba ocağını devam ettiren çocuktur. Bunun için en küçük çocuklara “ot-Tegin” yani baba ocağını devam ettiren çocuk denirdi. Türklerde kız ile erkek çocuklar arasında aile içinde ayrılık gözetildiği görülmektedir. Kız çocuğu evlendikten sonra koca evinin üyesi, büyük oğul evlendikten sonra babadan sonra evin büyüğü olmaktadır (Aksoy, 2011: 14).

Türk-İslâm anlayışına göre aile kurumunun ana amacı insan neslinin devamıdır. Dolayısıyla çocuk yapmak ve yetiştirmek ailenin en temel görevidir. Aile içinde planların ve hesapların çoğu çocuğa göre yapılmaktadır. Doğum, erken dönem Türk toplumu içinde sevinç gösterilerine sebep olurdu. Doğum münasebetiyle çocuğa takılar takılır ve baba ziyafetler verirdi. Çocuğun doğumundan sonra en önemli hadise adının konması idi. Çocuk aileyi devam ettirecek temel unsurdur ve hayat onun etrafında oluşur. Aile içinde çocukların satılmasına, öldürülmesine ve diri diri gömülmesine eski Türk ailesinde tesadüf edilmemektedir (Donuk, 1991: 301).

Anadolu’da, çocuk giyimleri incelendiğinde ilginç gelenekler göze çarpmaktadır. Önemli bir gelenek doğacak bebeğin iç çamaşırlarının babasının eski iç gömleğinden, iç donundan hazırlanmasıdır. Bebe doğar doğmaz, tenine bu çamaşırlar giydirilir ve şöyle denir: “Ana kokusunu bilir, baba kokusunu da alsın, babasını da sevsin.” Çünkü baba gurbette olabilir, askerde olabilir. Çocuğu yaşamayan analar ise bebeği yaşasın diye onu yedi ayrı parçadan dikilmiş giysilerle donatırlar. Kırk pare misali. Bu giysilerde kullanılan parçalar yedi ayrı evden istenir. Parça alınan evlerde şu özelliklere dikkat edilir: “Evden ölü çıkmamış olması”, “Evde Mehmet adında birinin bulunması”, “Evin kızı da oğlu da olması”. Ana, topladığı parçalarla bebeğini giydirir (Tansuğ, 1993: 127).

Çocuğa ilişkin geleneklerin bazıları yüzyıllardan beri süregelmektedir. Geçmişte evlenmelerin erken yaşta olması belirgin bir durumdur; kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi dikkat çekmektedir. Bunun yanında geçmişte doğumların genellikle ebe eliyle evde yapıldığı görülmektedir. Ebeler genelde bayandır. Nadir olarak 19.yy.da doktorların ve erkek ebelerin ortaya çıktığı görülür. Doğu’da kadınların tarlada kendi kendine doğum yaptığı ifade edilmektedir. Doğum tarihinin kaydedilmemesi, birtakım

olaylara ya da durumlara bağlanması birçok kişinin doğum gününü kesin olarak bilmemesine yol açmıştır. Anadolu’da doğumun kutlanması geleneği var; ama doğum gününü kutlama geleneği yoktur (Onur, 2007: 200).

Anadolu da doğum tarihini kaydetme, nüfus kaydı yaptırma konusundaki ihmale karşılık, çocuğun doğumu ve sonraki bakımı konusunda gelenekler vardır. “Doğduya gitme” denilen gelenek çocuk dünyaya geldiğinde bütün akraba ve komşuların çocuğu görmeye gitmeleri ve birlikte armağanlar getirmeleridir. Genellikle altın ve para getirilmesi bu geleneğin çocuğu olan aileyi destekleme niteliğinde olduğunu göstermektedir. Öbür gelenek “köstek kırma” adını taşımakta ve çocuk yürümeye başladığında ailenin şükretme anlamında çevreye armağanlar dağıtmasını dile getirmektedir. Sünnet ise; bireysel bir yaşantı olduğu kadar dinsel ve toplumsal bir olgudur. Sünnet, çocuklar konusundaki toplumsal dayanışmanın kendini en çok gösterdiği gelenektir (Onur, 2007: 207).

Gelenek yapılı Türk aile özelliği, “geniş aile” tipindedir. Ancak geniş aile son 10-15 yıldan beri azalmaya başlamıştır. Bunu, bir taraftan, ekonomik gücü kazanan geniş ailede oğulların aile çatışmalarını önlemek için ayrılmak ve diğer taraftan, nüfus arttıkça daralan toprağın aileyi geçindiremeyip iş bulmak amacı ile baba ocağından kopmak isteklerinden doğmaktadır. Bugün, babaların oğullarını dağıtmamak ve biri ile de olsa birlikte yaşamak isteğinden dolayı az da olsa geniş aile tipi devam etmektedir (Turhan, 1969: 89). Diğer taraftan, bu çeşit topluluklarımızda, gittikçe kız evlattan ayrılmamak eğilimi kuvvetlenmekte ve yalnız tek kız evlâdı olan aileler, “baba’nın ocağı yansın, tütsün” düşüncesi ile kızlarını küçük yaşta evlendirip damadı “iç güveyi” almaktadırlar. Hanelerde göze çarpan yapı karakteri, cinsler arasındaki ayırmadır. Erkekler hanenin özünü teşkil eder. Baba öldüğünde oğullardan biri ve genellikle en büyük olanı evin reisi olur (Erdentuğ, 1977: 29).

Geleneğe dayalı kültürde, medeni kanunun çok eş evliliği yasaklamasına rağmen, bu evlenme şekline hala rastlanmaktadır. Çok eş evliliğin uygulanmasını gerektiren birinci sebep kadının kısır olmasıdır. Koca, çocuk sahibi olmak istek ve zorunluluğu ile ikinci kadın (kuma)ı alır. Soyun devamı ve baba ocağının tüttürülmesi, ata’nın ölümünden sonra ruhuna dua edecek zürriyetin bulunması isteği bu geleneğin uygulanmasına sebep

olmaktadır. Hanenin temeli çocukların çoğalmasına ve karı-koca ilişkisine dayanır. Bazen erkek evlat isteği de ikinci bir eş alınmasına sebep olabilir (Erdentuğ, 1977: 34).

Bir toplumda çocuğun yeri önekli değişkenlerin yanı sıra içinde yetiştiği toplumsal, ekonomik, kültürel ve fiziksel çevre koşulları tarafından şekillenir. Toplumumuzda bu anlamda kırsal çevre, kentsel çevre ve gecekondü çevresi olmak üzere üç çevreden söz edilebilir.

Türkiye’de nüfusun yaklaşık yarısı, kırsal kesimde yaşamaktadır. Çocuğun eğitimiyle ilgili sorumluluk, geniş aile yapısının üyeleriyle birlikte bir bütün olarak kırsal topluluk tarafından paylaşılmaktadır. Kırsal kesimin çocukları, sosyalleşmelerini sözel kültürden ziyade rol modelle öğrenirler. Odun kesmeyi görerek öğrenmeleri gibi. Her durumda, kırsal kesimde çocukluk dönemi kısadır. Kırsal kesimde çocuklardan yetişkin gibi davranmaları beklenir. Kız çocuk söz konusu olduğunda evi toplama, çeşmeden su taşıma ve küçük kardeşlerine bakma; erkek çocuk söz konusu olduğunda ise sürü otlatma ve tarlada çalışma gibi çeşitli sorumluluklar altına sokulurlar.

Kentsel aile olarak tek tip örnek vermek mümkün olmasa bile, bu ailenin genellikle çekirdek yapıda olduğu ve tarım faaliyetleriyle uğraşmadığı söylenebilir. Kentsel aile yapısında çocukluk dönemi daha uzundur. Çocuklardan, kendileri ve aileleri tarafından arzulanan ölçüde eğitimlerini sürdürmeleri beklenir. Eğitimlerini tamamlayıncaya kadar, çocuklardan aile gelirine katkıda bulunmaları beklenmez. Çocuğun başarısı aileye en büyük katkı sayılır. Emeklilik dönemi için ekonomik güvencesi sağlanmış olan kentsel aile, çocukları tarafından bakılmayı beklemez ve bu yüzden de onlara faydacı bir değer atfetmez. Bunun yerini, sevgiyle ilgili gerekçeler alır. Kentsel aile için, erkek ve kız çocuklarının değeri eşit görünmektedir. Erkek çocuktan yana bazı tercihler olsa bile, bunlar çocuk yetiştirme uygulamalarına yansımayaabilir (Unicef, 1996: 213).

Gecekondü ailesi kırsal aileden kentsel aileye geçişte bir ara biçim olarak tanımlanmıştır. Gecekondü ailesi kent insanları gibi yaşamayı arzu etmekle birlikte kırsal değerlerini, özellikle de toplumsal ve kültürel nitelikte olanları bırakmak istememektedir. Gecekondüde yaşayan çocukların bir bölümü ailelerine katkıda bulunmak amacıyla simit, gazete satarak veya sanayi ve işyerlerinde çırak olarak çalışmaktadırlar.

Kır, kent, gecekondü ortamından bağımsız olarak, Türkiye’de anne babalar arasındaki genel eğilim, çocuklarını ileri yaşlarda kendilerine bakacaklarını düşünmeleridir (Unicef, 1996: 215).

Aile, kendi yapısına uygun, geleneksel değerler ve ilişkilere önem verirken, toplum evrenselliği, başarı ve bireyci değerlere önem yönelir (Perşembe, 2000: 262). Çocuk yetiştirme olgusu da, kültürden kültüre farklılıklar gösterir. Hatta sahip olunan kültüre göre karakter özellikleri arasında sahip olunan kültüre göre belirgin farklar görülebilmektedir. Değişik kültürlerde yaşayan insanlar, örf ve adetlerinde, eylemlerinde farklılıklar gösterirler. Fakat bunların altında yatan güdüler arasında fark yoktur. Kendi kişisel eğilimleri dışında, ana-baba ister istemez, içinde yaşadıkları toplumun etkisinde kalırlar (Jersild, 1976: 274). Belli bir toplumsal grup içinde bile, bir kuşaktan ötekine çocuk konusunda anlayışlar değişebilmektedir.

2.3.2. Kur’an ve Sünnet’te Çocuk

Kur’an-ı Kerim’de, Türkçe’deki çocuk kelimesinin karşılığı olan “tıfl” ve “sabî” kelimeleri birkaç ayette geçmektedir. Fakat çocukla ilgili meseleler, diğer anlamları yanında “çocuk” manasında kullanılmış olan çok sayıda değişik kelime etrafında geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Bunların başlıcaları; ibn, veled (çoğulu evlâd), gulâm, sagir, zürriyet, hafede, ehl, âl, yetîm, rebaib... kelimeleridir. Kullanıldıkları yer ve üslup bakımından genellikle bu kelimelerle henüz bülûğ çağına ermemiş insan kastedilmektedir (DİA, 1993: 8/355).

İslâm hukukunda doğumla başlayan ve ergenlik çağı kadar devam eden döneme “çocukluk”, bu dönemi yaşayan kimseye de “çocuk” denir. Çocukluk, doğumdan temyiz çağına ve temyizden ergenliğe kadar olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci dönemdeki çocuğa “gayrı mümeyyiz”, temyiz çağındakine de “mümeyyiz” denir. Her iki dönemdeki çocuk farklı dinî ve hukukî hükümlere tâbidir. Çocukla onu doğuran kadın arasında tabî bir nesep ilişkisi vardır. Ancak baba ile nesep ilişkisinin kurulabilmesi için anne ile baba arasında geçerli bir evliliğin tahakkuk etmiş olması, çocuğun evlilikten en az altı ay sonra doğması gerekmektedir (Yakışır, tarihsiz: 14).

Üreme bütün canlılarda evrensel bir kanundur; İslâm’a göre evlenmenin gayelerinden biri, hatta en önemlisi çocuk sahibi olup neslin devamını sağlamaktır. Esasen her

insanda, bu dünyada kendi nesebini ve zürriyetini devam ettirmek için fitrî bir arzu vardır. Kur'an-ı kerim, genel olarak insanların Allah'tan "kusursuz, iyi bir çocuk" talep ettiklerini bildirmektedir. "O'dur ki sizi bir tek nefisten yarattı. Gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti, eşini sarıp örtünce eşi, hafif bir yük yüklendi, onu gezdirdi. Ağırlaşınca ikisi beraber Rab'leri Allah'a dua ettiler: Eğer bize iyi, güzel bir çocuk verirsen elbette şükredenlerden olacağız (dediler.)" (A'rafSûresi, 189). Aynı şekilde bazı peygamberler ve salih kulların, Allah'ın kendilerine iyi bir nesil, temiz bir soy ve soylarından O'na kulluk eden milletler vermesi için dua ettikleri bilinmektedir. "Rabb'im beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlar eyle. Ey Rabbimiz! Duamı kabul et." (İbrahim Sûresi, 40).

İnsanın çocuklara duyduğu derin sevginin ondaki fitrî duygulardan biri olduğunu açıklayan Kur'an-ı Kerim, bu eğilimi son derece tabii karşılayarak bütün Müslümanların dualarında Allah'tan, kendilerine göz nuru olacak eşler ve çocuklar vermesini niyaz etmelerini ister. "Onlar ki: "Ey Rabbimiz, bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği olarak (sâlih insanlar) ihsan et, bizi takva sahiplerine rehber kıl derler." (FurkânSûresi, 74). Böylece insandaki neslini devam ettirme arzusu, İslâm'ın çizdiği sınırlar içerisinde kişinin kendisine ve bütün insanlığa faydalı olacak bir faaliyete kaynaklık yapar. Hz. Peygamber'in, "Evlenin, çocuk sahibi olun; ben kıyamet gününde ümmetimin çokluğu ile iftihar edeceğim" (Müsned, II, 72) meâlindeki hadisi de nesli koruyup geliştirmeye katkıda bulunmanın gerekliliğini vurgulamaktadır.

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'i (sav), kız çocuklarını diri diri toprağa gömen bir topluma peygamber olarak göndermiştir. "Aralarından birine kızı olduğu söylendiği zaman içi gamla dolarak yüzü simsiyah kesilir, kendisine verilen kötü haber yüzünden halktan gizlenmeye çalışır. Onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Ne kötü hükmediyorlar!.." (NahlSûresi, 58-59). İşte böylesi bir topluma peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed, kız olsun, erkek olsun, bütün çocuklara eşit muamele ve sevgi göstermeyi emrediyordu.

İslâm, Kur'an'ın ifadesiyle çocukların, dünya hayatının bir süsü olduğunu (KehfSûresi, 46) bildirirken; Hz. Peygamberin diliyle de sâlih evladı, kişinin ölümünden sonra, sevâbını devam ettirecek bir hayır kaynağı olarak nitelendirmektedir (Müsned, V, 311).

Kur'an'daki pek çok âyetin bizzat çocuklardan bahsetmesi ve Hz. Peygamber'in çocuklarla ilgili pek çok hadisi; ve nitekim Hz. Ömer'in (ra) çocuklara bulûğ çağına kadar 100 dirhem nafaka bağlaması, çocuğun İslâm'daki yerinin ve değerinin ifadeleridir (Ay, 2003: 112).

Kur'an-ı Kerim, anne babaların evlatlarına karşı yaratılıştan ve içten gelen bir sevgi ve şefkat beşlediklerini ifade etmektedir. Bu durum bazı ayetlerde çocuk kelimesi yerine, gözbebeği mânâsına gelen "kurratuayn" tabirinin kullanılmasından anlaşıldığı gibi; Hz. Yusuf'un (as) kaybolması karşısında, Hz. Yakub'un (as) ona karşı duyduğu şefkat ve hasretten dolayı, gözlerinin kör olmasına sebep olan ağlayış ve ızdıraplarını dile getiren ayetlerden de (Yusuf Sûresi, 84-86) anlaşılabilir.

Dünyada hoş giden her çeşit güzelliğin toplandığı yer olan ahiret ve cennet hayatında da çocukların varlığından bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerîm İnsan sûresinde, "saçılmış inciler"e benzetilen cennet çocuklarından bahsetmektedir "Etraflarında daima genç çocuklar dolaşır; görünce onları saçılmış inciler sanırsın." (İnsan Sûresi, 19).

Aile yuvasının en önemli unsurlarından birisi çocuklardır. Çocuk aile birliğinin meyvesi, neslin devamının teminatıdır. Kur'an-ı Kerim, "mal ve çocukların dünya hayatının süsü olduğunu, kalıcı olan yararlı işlerin ise, Rabb'in katında sevapça ve ümit bakımından daha hayırlı olduğunu" (KehfSûresi, 46) bildirir (Ünal, 2004: 16). Çünkü mal ve oğulların çokluğu, özellikle Arap toplumlarında güçlü olmanın dolayısıyla gurur ve kibre kapılmanın bir vesilesiydi. Nitekim bazı ayetlerde, "mal ve evlatların bir imtihan (fitne) olduğu" (EnfalSûresi, 28) belirtilmiş, imtihanı kazanıp kaybetmede bu iki unsurun önemli rolü olduğuna işaret edilmiştir. Hesap gününde, insanların övünüp durdukları "mal ve oğulların değil, kalb-i selim'in fayda vereceği" (Şuarâ Suresi, 88-89), "mal ve çocukları, kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoyan insanların ziyanda olduğu" (MünafikûnSûresi, 9) ifade edilmiştir.

Çocuk sevgisini tatmin, insanın fitratında yemek, içmek,uyumak gibi bir ihtiyaçtır. Çocuk kalbin meyvesidir, evin neşesidir. İnsan ne kadar yorgun olursa olsun evinde küçük çocuklarıyla baş başa kaldığında yorgunluğunu ve sıkıntısını üzerinden atabilir... Hz Peygamber'in çocuklara karşı tavrında en dikkat çekici yönlerden biri, onlara karşı izhar ettiği sevgidir. Peygamber, çocuklarına, torunlarına gösterdiği sevgi ve merhamet nedeniyle "Aile fertlerine karşı insanların en müşfiği" olarak bilinmiştir. Peygamber,

torunları Hasan ve Hüseyin'in yüzlerinden, dudaklarından, göbeğinden öpmüş kız torunu Ümame'yi omzunda taşımıştır (Canan, 2008: 152).

Çocuklara olan sevgisini Hz peygamber, onlarla şakalaşmak sûretiyle de ifade etmiştir. Enes'e zül üzüneyn (iki kulaklı) diye ad takması, perçeminden zaman zaman tutması, torunu Hasan'a "yaramaz" demesi, dilini çıkarıp güldürmesi, ağzına su doldurup bazı çocuklara püskürtmesi gibi örnekler nebevî şakanın değişik şekillerde cereyanını gösterir. Peygamber, kızlarına karşı da son derece müşfik davranmıştır. Evlenmelerinden sonra da karşılaşınca alınlarından öpmüş, ağladıkları zaman da kendi eliyle gözyaşlarını silmiştir (Büyük, 2007: 46).

İnsanlar arasındaki yaygın kanaat, soyun, âile adının erkek çocuk yolu ile devam edeceğidir. Kız çocuğuna ikinci dereceden evlât muamelesi yapılmasının önemli bir sebebi budur. Gerçekte yaradılışa uygun olan durum, böyle bir farklılığın olmadığını göstermektedir. Kız evlât da, erkek evlât da aynı tabii kanunlara uyarak anneden ve babadan özellikler almaktadırlar. Önemli olan evliliklerin sağlam temeller üzerine kurulmasına dikkat edilmesi, aile mutluluğunun korunmasına çalışılması, çocukların iyi yetiştirilmesidir.

Peygamber'in soyu kızı Fâtıma'dan devam etmiştir. Kabilesi onun erkek çocuklarının yaşamamış olmasını aleyhine bir durum olarak kullanmak istemişler ve ona soyu kesik anlamında "ebter" demişlerdi. İslâm Peygamberinin soyunun kız evlât yolu ile devam ettirilmiş olmasında şüphesiz mü'minler için uyarıcı işaretler vardır (Bilgin, 2004: 50). Ayrıca Peygamberimizin kızlarını evlendirirken, damatları ile, onların üzerine evlenmeyecekleri hakkında anlaşmaya varmış olduğu da üzerinde durulması gereken bir diğer konudur.

Anne ve babaların çocukları için derin sevgi beslemeleri ve kendilerinin mesud ve müreffeh bir hayat sürdürmeleri için, onların refah ve iyiliklerini düşünmeleri gayet tabiidir. Allah'ın elçileri de babadırlar, onlar da bu kaideye istisna teşkil etmezler (Yakışır, tarihsiz: 16). Fakat onların sevgilerini, diğer insanların sevgi ve çabalarından ayıran şey; çocuklarının asıl mutluluğa, Allah'ın yolunda yürüyerek ve hayatın bütün yanlış ve kötü yollarından kaçınarak ulaşmalarını istiyor olmalarıdır. "Ey Rabbimiz, ikimizi de sana teslimiyette sabit kıl. Soyumuzdan da Müslüman bir ümmet yetiştir." (Bakara Sûresi, 128).

Anne ve babaya emanet edilen bir çocuk, onlara Allah tarafından ihsan edilmiş bir ümittir. İslâmiyet'in temel yasaları gereğince, bu çocuğun en iyi bir şekilde yetiştirilmesi kutsal bir görevdir. Bunun içindir ki, İslâmiyet, çocuk sahibi olmak isteyen bir kişinin bu sorumluluğu yüklenilme olanağını ön şart olarak ileri sürüyor. Baba olacak bir kişi, çocuklarına annelik görevini tam olarak yapabilecek kadını iyi seçmelidir. Baba, çocuğunu yoksulluğun ve sefaletin esiri olmaktan, gençlik çağının kötü alışkanlıklarından koruyarak, onu fikren ve bedenen dini ve kuvvetli yetiştirmeli, ona yaşamının icatlarını ve dini vecibelerini öğretmelidir. Peygamber buyurmuştur ki: "Ana-babalar çocuklarına okuma-yazma, yüzme ve ok atmayı öğretmelidirler. Ayrıca onlara her şeyin en iyisini öğretmek de onların görevidir." (Sarabassy, 1991: 267).

Anne-babalar çocuklarını terbiye etmek ve kendilerinden sonra gelecek nesilleri yetiştirmek için daima bir endişe içinde olmalıdırlar. Bu endişe onları ümitsizliğe değil, onlar üzerinde eğitimleriyle daha fazla ilgilenmeye sevk etmeli ve Allah'a terbiyeleri için dua etmeye yöneltmelidir "Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun" (Tahrîm Suresi, 6).

İlk insan Hz Âdem'in Hanımı Havva annemiz, gebe kalınca Allah'a şöyle yalvardılar ve ondan bedenen ve ruhen sağlam bir evlat istediler. "Nihayet gebeliği ağırlaşınca, her ikisi,; yani Âdem ile Havva, rableri olan Allah'a şöyle dua ettiler: Eğer bize iyi bir evlat verirsen, yemin ederiz ki şükreden kimselerden olacağız." (A'raf Suresi, 189). Görüldüğü gibi Müslüman kişi, çocuğu dünyaya gelmeden önce Allah'a hayırlı bir evlat için dua etmelidir. İlâhî terbiye anne karnında çocuğu bedenen ve ruhen şekillendirme ile başladığından, insan o şekillendirme anında duası ile ilâhî takdirin iyiden yana çalışması için çağrıda bulunmalıdır. (Bayraklı, 2000: 67).

İslamiyet aileye önem verir. Eğitim söz konusu olduğunda da ona ciddi görevler yükler. "Her insan annesinden İslam fitratı üzerine doğar, ebeveyni yahudi ise yahudihıristiyan ise hıristiyan olur." (Gazzâlî, Mîzânü'l-amel, 64). Bu hadisin hikmeti, insan öğretim ve alışkanlıklarla kötülükleri kazanır. Beden, başlangıçta tam yaratılmadığından büyüyerek ve gıda ile terbiye edilerek olgunlaştığı gibi nefiste noksan yaratılmıştır. Temizleme, ahlâki arınma ve ilmin gıdalarıyla olgunlaşır (Müslim, Kader, 25). Çocuk anne ve babanın yanında ilahi bir emanettir. Onun kalbi saf bir cevherdir. Her türlü şekil ve

renkten boştur. Verilen her şekli kabule müsait, kendisine yönelen her şeye meyil eder durumdadır (Bayraklı, 2002: 147).

İslâm, karı-koca ilişkisini, karşılıklı sevgi saygıyı ihmal etmeden, hak ve sorumlulukları yerine getirme esasına dayandırır. Karı-koca arasındaki sevgi zamanla evlad, sonrada akraba sevgisine meyleder. Burada bir gerçeğe dikkat çekmek gerekir. Ailenin ve çocuk eğitiminin gündeme geldiği yerde, en çok anne söz konusu olmaktadır. Anneye önem verilmesi babanın ikinci planda olduğunu düşündürmemelidir. Zira Kur’ân ve Sünnet’de her ikisine de saygı gösterilmesi istenmiştir. Ancak anne zorluklarla evladını karnında taşımaktadır. Bir bakıma “ana rahmi”, ana merhameti ve şefkati demektir (Özbek, 1996: 52-53). İslâm, kadını hürmet edilmesi gereken, ailenin temel direklerinden biri olarak kabul eder. İslâm, kızların diri diri gömülme suçunu ortadan kaldırmakla kalmamış, Cennet’i onların (anaların) ayaklarının altına sermiştir (Kazıcı, 1997: 13).

Anne, çocuğun dinî yönden gelişiminde büyük rol oynamaktadır. Dindar bir anne dinin ilk öğretmeni olarak telâkki edilebilir. Zaten annenin çocuğuna bakıp büyütmesi, onu sevip okşaması elinde olmayıp; annelik içgüdüsünün etkisi söz konusudur (Ay, 2003: 127). Bağlılık sevgi ve saygıyla birlikte yakınlık duymayı ifade eder. İman ve gönül bağı, vefakârlığın birer ifadesidir. Gerçek sevgi ise kişinin sevdiğine karşı fedakârlıklarında ortaya çıkar (Şentürk, 1996: 145).

Çocuğun dünya ve âhiret mutluluğunu gözetmek, onu dünyaya getiren insanların önemle üzerinde durmaları gereken bir konudur. Bu sebeple İslâm anne ve babaya çocukların bakımı ve yetiştirilmesi konusunda sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluğun çocuk açısından sonucu onun ana baba üzerinde bazı haklara sahip olmasıdır. İslâm’da çocuk hakları başlıca şu konularda toplanmaktadır: güzel isim, iyi terbiye, evlendirme, eşit muamele, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak. Ayrıca Hz. Peygamber’in sünnetinden kaynaklanan başlıca uygulamalar şunlardır: tahnik (hurmanın ezilerek bebeğin damağına sürülmesi işlemi), kulağına ezan okuma, ad koyma, akika kurbanı, sünnet, saçını tıraş etmektir. Bununla birlikte çocuğun gelişim özellikleri ve ferdi farklılıkları dikkate alınarak çocuklarda çocuklarda iman ve ibadet şuurunun da geliştirilmesi gerekmektedir (DİA, 1993: 355-358).

Çocuklar, aile ağacının aynı zamanda da toplumun insanlık adına yetiştirilmek üzere emanet edilmiş cennete uzanan fidanlarıdır (Maraşlı, 2008: 41).

2.4. Psiko-Sosyal Açıdan Ailede Çocuk ve Dinî Gelişim

Şahsiyetin yapılanmasında çocukluk yıllarının önemi çok büyüktür. Bu yıllardaki tesirlerin izleri daha kalıcı ve kuvvetlidir. Bu yaşlardaki hayat, âdetâ şahsiyetin çekirdeğini oluşturmaktadır (Çamdibi, 2008: 227). Zihinsel, duygusal, sosyal, cinsel, kişisel, ahlakî ve bedenî gelişimin temelleri bebeklik ve ilk çocukluk döneminde atılır. Çocuğun dindar olarak dünyaya gelmediği, fakat dinî kabiliyet ve eğilimin çevredeki uyarıcılarla etkileşim içinde, yaşın ilerlemesine bağlı olarak kendisini açığa vurduğu, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişmelerin dindar bir kişilik sahibi olmasına elverişli olduğu belirtilir (Mehmedoğlu, 2004: 85).

Çocuk ve ailesi arasındaki duygusal ilişkinin doğasını ve bu ilişkinin çocuğun dindarlığını nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışan Kirkpatrick, ilk dönem gelişim süreçleri ile din arasındaki ilişkinin ergenlik ve yetişkinlik dönemi dindarlığına etkisini açıklamak istemiştir. Birçok teolojide Tanrı'nın ideal bir bağlanma figürü olduğuna işaret eden Kirkpatrick, ruhsal ve manevi bir varlık olarak algılanan Tanrı'nın insanı her zaman tehlikelerden koruyan ve ona güvenlik hissi veren bir baba özelliği taşıdığını ifade etmiştir. Bağlanma ve din faktörünün önemli yönlerden birbirine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Tanrı imajının anne-babadan en çok sevilen ile benzeşmesi ve kişisel imajlar ile Tanrı algısı arasında pozitif bir korelasyon olduğu hipotezi üzerinde bazı bulgulara ulaşmıştır (Karaca, 2007: 175).

ABD'li çocuk psikiyatrisi Kanner, aileleri dört sınıfa ayırmaktadır. Günümüz aile modellerine en uygun tasnif budur. Bunlar, normal aile modeli; ilgisiz, olumsuz aile modeli; titiz, üstünlük uman, aile modeli; aşırı düşkün aile modeli diye isimlendirilmektedir. Bu aile modellerine son olarak " karmaşık aile modeli" eklenmektedir (İbrahimoğlu, 2010: 77). Ana babanın çocuğa tutumunun üç boyutundan söz etmek mümkündür. Çocuğu benimseme, çocuğa ilgi ve çocuk üzerindeki denetim ve yönetim (Hökelekli, 2009: 189).

"Normal aile modeli" bu aile modelinde beş özellik mevcuttur. Bunlar şöyle sıralanabilir: Anne çocuğu olsun istemiştir. Anne çocuğu sever. Anne çocuğu benimser ve kabul eder. Çocuk mutluluk kaynağıdır. Anne baba iyi anlaşılan insanlardır (İbrahimoğlu, 2010: 77). Bu aile modelinde Tanrı ile kurulan ilişki sıcak, duyarlıdır ve huzur vericidir (Karaca, 2007: 177).

“İlgisiz, olumsuz aile modeli” bu aile modelinin özellikleri şunlardır: Çocuk kazara ve vakitsiz bir şekilde aileye katılmıştır. Anne, anneliğe hazır değildir. Anne çocuğu benimseyememektedir. Bu çocuk, zamanla saldırgan, agresif, sinirli, kendine güveni olmayan bir kişilik geliştirir (İbrahimoglu, 2010: 79). Anne, çocuğa karşı soğuk ve mesafelidir. Kaçınma içeren bu ilişki biçiminde Tanrı, uzak hissedilebilir. Ancak, çocukluk döneminde anne-babalarıyla ilişkileri kaçınmacı olanlarda, dinin veya Tanrı'nın telâfi edici bir rol üstlenebileceği, yani Tanrı'nın çocukluk döneminde sevgiyle bağlanılamayan ebeveynin yerini alabileceği şeklinde bir davranış biçimi de ortaya çıkabilir (Karaca, 2007: 177).

“Titiz, üstünlük uman, baskıcı aile modeli” şu özellikleri gösterir. Aile çocuğu beğenmez ve sık sık eleştirir. Çocuk bitmez tükenmez nasihatlerle karşılaşır. Çocuk ailesi tarafından en üstün olmaya zorlanmaktadır. Bu aile modelindeki çocuklarda, aşağılık kompleksi ortaya çıkabilir. Çocuk kendini yetersiz görerek depresyon geçirebilir. Saldırgan ve mutsuz olabilir (İbrahimoglu, 2010: 81).

“Aşırı düşkün aile modeli” bu tip ailelerin başlıca özellikleri şunlardır: Evde çocuğa aşırı bir bakım vardır. Çocuğa bebek muamelesi yapılır. Çocuğun her işini anne üstlenir. Eğer bu durum devam ederse çocuk sürekli ailesine ve topluma muhtaç hale gelir. Çocuk hayatında hep birilerinden destek bekler. Sosyalleşmesi sağlıksızdır, çekingendir. Her istediğinin olmasını bekler (İbrahimoglu, 2010: 84).

“Karmaşık aile modeli” çocuğuna duruma göre davranan, davranışını duruma göre değiştiren ebeveyn tipidir. Belli davranış biçimleri yoktur, her yeni durumda başka bir tavır takınırlar. Kötü durumlarda bocalarlar ve ne yapacaklarını bilemeyerek kararsızlığa düşerler (Jersild, 1976: 257). Bu tarzdaki ilişki tipinde kişi, Tanrı ile olan bağında tutarlı olmayabilir. Ona göre Tanrı, bazen ihtiyaçlarını karşılarken bazen karşılamayabilir (Karaca, 2007: 178).

Din ile ilgili soruların, anlamsız da olsa başlama yaşı üç civarındadır. Bu dönemden altı yaşa kadar olan dönem ise eğitim rehberliğine şiddetle ihtiyaç duyulan bir gelişim aşamasıdır. Bu yaşlarda dinî duygu yani Allah'a inanma ve bu inancın göstergesi olan ibadet etme duygusu yalnızca bir çekirdek halinde bulunmaktadır ve sevgi, korku, bağlanma, kaygı, güven gibi ana duygular üzerine temellenen kompleks bir duygudur. Çocuğun lisanı ve öz bilinci “din” kavramından önce algıladığı göz önünde

bulundurulursa bu fonksiyonlar güçlendikçe, dinî duygu ve tecrübenin de güçleneceği varsayılabilir. İletişim de dinî duyguların olgunlaşması, diğer gelişim süreçlerinin de tamamlanmasına ve bu duygulara aile çevresi tarafından işlerlik kazandırılmasına bağlıdır (Mehmedoğlu, 2004: 88). Ancak çocukluktaki dinî inancın yerini ergenlikte, şuurlu bir inanç gelişimi almaya başlar. Ergende dinî şuurun uyanması, zihnî gelişime bağlı olmakla birlikte, ruhî yapıda yaşanan duygusal karışıklıkların etkisiyle de ilgilidir (Kula, 2001: 51).

2.5. Eşler Arasındaki İletişime Etkisi Açısından Çocuğun Konumu

Çocuk, Allah'ın insanoğluna lütfettiği en güzel ve en kıymetli hediye ancak aynı zamanda mukaddes bir emanettir. Onların büyütülmesi, yetiştirilmesi, onlara sağlam ve düzgün kişilik kazandırılması önemsenerek bu sorumluluk ebeveyne verilmiştir. Çocuk sevgisi, fitrîdir ve bütün canlılarda nesli devam ettirme içgüdüğü vardır (Özbek, 1996: 55). Nitekim bütün canlılarda içgüdüsel bir özellik olarak bulunan üreme fonksiyonu insanda, diğer canlılardan farklı olarak, kendi soyunu ve ismini sürdürme arzusu eşliğinde gerçekleşmektedir.

İnsan, erkek ve kadın olarak farklı görev ve sorumluluklarla yaratılmış bir varlıktır. Cinsiyetleri birbirinden ayıran bu farklı görev ve sorumluluklar kadın için özetle, hamile kalmak, çocukların bakım ve beslenmesi; erkek için ise yiyecek, barınma ve koruma temin etmektir. Aralarındaki bu farklara rağmen her iki cinsiyeti bütünleştiren beka ihtiyacı bulunur ki, biyososyal olan bu güdünün bir gereği olarak insan, çoğalıp neslini devam ettirmeyi ister (Topçu, 1990: 11). Çocuk sahibi olmayı güdüleyen tek faktör ise bu arzu değildir. İnsan yavrusunun masumiyet ve çekiciliği, çocuk sevgisinin doğal sebebini oluşturur. Buna ilaveten çocuk sahibi olmanın getirdiği toplumsal rol ve statüler de bu güdülenme de önemli bir paya sahiptir. Ayrıca ekonomik yardım beklentisi, yaşlılık döneminde koruma ve bakım görme isteği, çocuk sahibi olma konusunda karşımıza çıkan diğer beklentilerdir (Aslan, 2004: 93; Kağıtçıbaşı, 1991: 95-103).

Çocuk sahibi olarak neslin devamını sağlamak, İslam'ın evlilik konusundaki hedeflerinden birisidir. Kur'an'da çocuk sevgisinin fitrîliği belirtilerek ana babaların çocuklarına karşı tabii olarak hissettikleri endişe, ilgi ve şefkat, çeşitli örneklerle anlatılmaktadır. Mesela, Hz. Nuh'un kafir olarak ölen oğlu karşısındaki ızdırabı (Hud

11/45), Hz. Yakûb'un Yusuf'un koyboluşu karşısında, gözlerinin kaybına yol açan üzüntü ve ağlamaları (Yusuf 12/84), ile Hz. Musa'nın annesinin nehre attığı çocuğu karşısındaki telaşı (Kasas, 28/10-13), çocuk sevgisinin birer tezahürüdür. Ayrıca, “saçılmış inci taneleri” ne benzetilen “ebedi cennet çocukları”ndan bahseden ayetlerde (İnsan, 76/19) görüldüğü üzere, Kur'an, fitrattaki bu duygunun, Ahiret hayatında da devam edeceğine işaret etmektedir.

Kur'an-ı Kerim, mü'minleri, Allah'tan salih evlatlar istemeye teşvik etmektedir (Bakara, 2/28). Mesela, “ve onlar ki; ‘Rabbimiz bize gözler sevinci (gönüller açan) eşler ve çocuklar lûtfeyle ve bizi (senin azabından) korunanlara önder yap.’ derler.” (Furkan, 25/74). Mealindeki ayet-i kerime bunun güzel bir örneğidir. Bunun yanı sıra Kur'an'da, bazı peygamberlerin ve salih kulların, Allah'tan temiz bir soy ve o soydan kulluk bilincine sahip milletler yaratılmasına yönelik dualarını içeren ayetler mevcuttur (Bakara, 2/128). Buna ilaveten Hz. Peygamber'in, “evlenin çocuk sahibi olun; ben kıyamet gününde ümmetimin çokluğu ile iftihar edeceğim” (Müsned, 11/72) mealindeki hadisi de soyu sürdürmenin önemini vurgulamaktadır.

İslam'da kadına dört büyük vazife verilmiştir ki, bu hususta onunla kimse rekabet edemez. Bunlar; hamile olmak, doğum yapmak, çocuk emzirmek, çocuğu terbiye edip büyütme. Kadının bu önemli vazifeyi ifa edebilmesi için yorucu ve yoğun işlerde yıpratılmaması gerekir. Çocuğun rûhî ve bedenî gelişmesinde, gebelikten itibaren anne hayatının tesiri önem arzeder. Dr. Mazhar Osman'ın ifadesi ile, “bir kadın için en tabii ve sıhhi meslek zevcelik ve vâlideliktir.” (Bardakoğlu, 1996: 127).

Dünya hayatının en tatlı nimeti, en güzel süsü olan çocuk (Çağlayan, 2006: 20), ne kadar güçsüz ve ne kadar güçlüdür: terk edilmesi halinde yapabileceği hiçbir şey yoktur. Bir bebek normal olarak heyecanla beklenir, sevgi ile karşılanır. Ailenin ve yakınlarının ümitleri, dilekleri, duygu ve düşünceleri onu sevginin kanatları içinde korur. Doğuma kadar ve doğum sırasındaki eziyetlere katlanan anne, doğumla birlikte güçlü bir cazibe ile çocuğu doğru çekilmekte olduğunu hisseder. Hele ilk günlerde ondan kısa bir süre için bile uzaklaşmak istemez. Bebeği ölecekmiş gibi gelir ve sık sık yanına giderek nefes alıp almadığını kontrol eder (Bilgin, 2004: 35).

Annelik duygusu, çocuğa karşılık beklemeden gösterilen sevgi, şefkat, himaye duygusudur. Babalık duygusunun temel unsuru güven duyurmak ve sabır göstermektir

(Nirun, 1994: 157). Bir kadın, yakında çocuk sahibi olacağını hissettiği andan itibaren kendi vücudunu merakla seyretmeye başlar. Özellikle ilk çocuğuna hamileyse şiddetli bir merak hisseder. Başka bir canlının vücudundaki varlığı, onda henüz dünyaya gelmemiş varlıkla yalnız kalma eğilimi oluşturur. Müstakbel anne kocasının onu desteklediğini görmek ister. Bazı kadınlar için hamilelik ve doğum korkusu, güzelliğinin zarar gördüğü düşüncesi oluşabilir. Hanımın gebeliği sürecinde erkeğe ise daha fazla sorumluluk düşer (Mutahhari, tarihsiz: 274-275).

Bebek doğduktan sonra anne ve babanın davranışlarında bazı değişiklikler olur. Eve gelen bu yeni canlıya alışmak, kendi hayatlarını yeniden düzene sokmak, anne baba için özveri isteyen bir iş halini alır. Eğer bebek planlanarak doğmuşsa uyum daha kolay ve zevkli olur (Yavuzer, 2008: 12). Değişim içerisine giren anne ve baba çocuğun doğumuyla kendini tanıma fırsatı bulur. Çocuk ve ana-baba, denge noktalarını arayan iki ayrı güce benzetilebilirler. Bazen birbirlerine karşı çıkarlar, bazen de anlaşma içinde olurlar (Yavuzer, 1999: 41). Yetişkinlerin, çocuk benliği ile empati kurabilmeleri için yetişkin benlik durumu gerekli ama yeterli değildir. Bu yüzden empati kuracak kişinin çocuk benlik durumuna sahip olması gerekir (Dökmen, 1994: 138).

Doğan bir çocuk, eşleri birbirine daha çok yaklaştırır. Eşlerde, çocuklarının doğmasıyla birlikte birbirlerine karşı daha olgun davranma ve sorumlu olma isteği uyanır. Bazen de doğan çocuk eşler arasındaki ilişkileri iyice bozabilir. Çocuk, paylaşılan bir varlık olmak yerine, eşlerden birisinin, eşiyle olan ilişkilerinde engel olarak algılanırsa iletişim kopukluğuna neden olabilir. Bazı ailelerde, zamanla ortak yaşamın oluşturduğu sorunlar çıkmaya başlar; maddi durum yetersizliği, çocuğun eğitimi, akrabalarla olan ilişkiler, evin gereksinimlerinin karşılanması, zamanı ve olanakları kullanma biçimi, aile içi statü, sosyal yaşam gibi birçok konuda eşler “ortak yaşam belirleme” belirleme gereksinimi duyarlar. Buna karşın bazen de eşler, uzlaştırıcı çözüm bulmak yerine kendi bildikleri yolda, kendi doğrultularında giderler, uzlaştırıcı çözüm bulmak yerine birbirlerini kendi düşüncesine uydurmak için inat ederler. Bu durum da ise eşler arasında çatışma ortaya çıkar (Özgüven, 2000: 69).

Ne zaman çocuk sahibi olunması gerektiği hususunda bazen erkek ve kadın farklı düşünür. Annelik duygusu çok baskın bir duygudur. Kadınların bir kısmı çocuklarıyla geçirdikleri bir günü dünyanın zevklerine değişmeyeceğini ifade ederler. Bu yüzden

kadın, bir an evvel çocuk sahibi olmayı isteyebilir. Genel beklenti evlenen çiftin birkaç yıl içinde çocuk sahibi olup tam anlamıyla bir yuva kurması yönündedir. Çiftlerin büyük kısmı bunu hayal eder. Aradan geçen zamana rağmen henüz çocuk olmamışsa bir süre sonra özellikle kayınvalideler torun isteğini ifade ederken çevre de bu konuda baskı unsuru olabilir (Tarhan, 2012: 13).

İnsanda bulunan en önemli duygulardan birisi evlat sevgisi olduğu için en büyük acılardan birisi de evladını kaybetme korkusudur. Kadınlarda genetik olarak “çocukları koruma” dürtüsü bulunur; bu sebeple anne olan kadın da, kendini çocuklarına feda etme fedakârlığına sık rastlanabilir. Bu duygunun bir kadında olması kural, olmaması ise istisnadır. Bu eğilim, çocuk yapmayı ve onun zorluklarına katlanmayı sağlar. Özellikle ilk iki sene çocuğa bakmak, büyük bir sabır ister. Uykusuzluk ve yorgunluk gibi pek çok fedakârlığı, anneler zevkle yaparlar.

Çocuk istemeyen bir kadın bile, çocuk gördüğünde onunla arasında duygusal bir çekim oluşur. Çocuğun masum ve sevimli halinde “kendini feda etme” duygusu gelişir. Bu sadece insanda değil hayvanlarda da böyledir. Allah, insanı yaratırken, kendi çocuğuyla ilgilenmenin getirdiği zahmetlere peşin bir zevk vermiştir. Beyin o esnada mutluluk kimyasalları salgılar ve müthiş bir keyif alır. İnsanlar, onun zahmetine değil, güzelliğine odaklandığı zaman, çocuklarını daha kolay büyütürler. Çocuğun her yaşının ayrı bir güzelliği vardır ve annenin bu tadı kaçırmaması gerekir. Kısacası, çocuk yapmak ve çocuğu korumak genlerimize kodlanmıştır (Tarhan, 2010: 205-207).

Babalık duygusu, annelik duygusu kadar yoğun bir içgüdüsel his değildir. Bu duygu erkek tarafından öğrenildikçe, tecrübe edildikçe benimsenir. Özellikle de çocuğun babasını tanıdığı ve tanıdığını belirtmek üzere tepkiler vermeye başladığı dönemlerde bu duygu çok daha yoğun hissedilir. Erkte koruma duygusu hâkimdir; onda çocuğu koruma ve ihtiyaçlarını giderme ile ilgili bağlılık duygusu ön plandadır (Tarhan, 2010: 310).

Babaların içlerinde buldukları psikoloji zaman zaman farklılık arz edebilir. Şöyle ki; kimi zaman yalnız kaldıklarını ve dışlandıklarını hissederler, kimi zaman ise bir ailenin reisi olduklarını düşünür, sorumluluk güdüleriyle dolarlar. Hemen doğum sonrası rahatsızlığından dolayı anne ve anne ile eve gelen minik üye ilgi ve bakım ister. Babanın ilk günlerde uyuyacağı yer, yemek düzeni vs. farklılaşabilir. Genelde anne ve

çocuk ile ilgilenildiğinden baba ile ilgilenmek ve onun duygularını paylaşmak ikinci planda bırakılabilir (Aktosun, 2009: 49-50).

Sorumluluk duygusu, gerek dinin gerekse toplumun erkeğe yüklediği misyondan ve bebeğin masumiyetinin oluşturduğu duygudan kaynaklanıyor olabilir. Yaşanan bu sorumluluk duygusu, heyecan ve mutluluğu da beraberinde getirir. Bunun dışında, babadan genellikle bir şeyler beklenir. Her şeyden önce anne psikolojik açıdan zor günler geçirdiği için eşinin ona destek olması beklenir. Bunun dışında, durumu organize etmesi gerekmektedir. Fakat babanın bunları sağlıklı bir biçimde yapabilmesi için babaya da destek olunması gerekir. Aynı zamanda bunlar yaşanırken geleceğe dair planlamalar babanın zihnini meşgul eder (Aktosun, 2009: 52). “Nasıl bir baba olmalıyım” düşüncesi, çocuğun maddi ihtiyaçları ve iş hayatındaki yoğunluğu baba da bocalama oluşturabilir.

Günümüz modern hayatı, anne adaylarının bir ev içinde hayatlarını yalnız başına geçirmelerini hadisesini ortaya çıkarmıştır. Anne, modern hayatın bir gereğiymiş gibi kendi çevresinden ve akrabalarından kopmakta, kendi annesi ile kayınvalidesi gibi kimselerin doğal desteğinden uzak, kendi kısıtlı tecrübeleri ve tahminleri ile çocuğunu yetiştirmeye çalışmaktadır. Her ne kadar, birçok annenin yanında ve yakınında kendi annesi veya kayınvalidesi bulunuyor olsa da kuşak çatışmasından dolayı onlardan yeterince faydalanamamaktadır. Ayrı bir evde hamilelik geçiren genç anne adayı, dünyaya getirdiği çocuğuyla baş başa kalmakta, onun fiziksel gereksinimlerini yeterince yerine getirse de ruh ve duygu dünyasında çok acemilik yaşayabilmektedir. Bu durum sınırlarını altüst edebilmektedir (Güneş, 2009: 21).

Bazı kadınlar, doğum sonrası dönem olan lohusalık dönemini hafif atlatabilirler. Fazla sorun yaşamaksızın çocukları ile daha ilk günden itibaren duygusal bağ kurar ve pozitif bir süreç yaşarlar. Ancak bu, her kadın için geçerli değildir. Bazı kadınların lohusalık süreci zorlu geçer. Bu dönemde kadın anneliği yoğun bir biçimde hissedemeyebilir. Özellikle ilk çocuğun doğumuyla kadın anneliğin güzelliğini fark edemeyebilir ve çocuğunu benimsemekte güçlük çekebilir. Bir takım bedensel şikâyetlerinden dolayı rahat hareket edemez, bu da çocuğuna emek sarf etmesini zorlaştırır. Bunları dışında kadın ruhsal sıkıntılar da yaşayabilir.

Annelik duygusunu tanımlamak için biyoloji de “içgüdü” kavramı kullanılır. Fakat artık bu kavram tartışılmakta, “içgüdü”nün yerini “tandans” kelimesi almaktadır. Anneliğin bir eğilim olduğu ve bunun sosyal eğilimler içinde en önemlisi olduğu ifade edilmektedir (Tarhan, 2010: 303). Birbirini seven iki kişi arsında elektron transferi oluşur. Bazen anne sebepsiz yere içinde büyük bir sıkıntı duyar, sonra çocuğunu aradığında görür ki, o, zor durumdadır. Annelerin çoğu bu durumu yaşar. Sevgisi yoğun olan annelerin, duyu ötesi algıları vardır. Bu beş duyuyu zorlayan anneliğe özel bir konudur.

Annelik tandansı içinde, hem duyu hem de beyinde yazılı olan program devreye girer ve anne ona göre duygular yaşamaya başlar. Bu dönemde lohusalık depresyonu oluşabilir. Bu süreç bazı kadınlar da daha belirgindir ki, onların beyinlerinde serotonin azalır. Serotonin, insanın rûh halini yöneten hücrelerin kimyasalıdır. Yalnız kalan annelerde lohusalık psikozu, “Çocuğuma bakamayacağım” korkusu oluşur. Bu sebeple geleneklerimizde loğusa kadın kırk gün yalnız bırakılmaz. Annelik, beyinde kodlanmış bir program harekete geçirdiği için, çocuğu aşırı koruma altına alır. Çocuğa zarar geleceği düşüncesiyle uyumaktan dahi korkar, kendini uyumamak için zorlar. Uyumama halinde beyindeki serotonin daha da azalır ve güvensizlik hissi oluşabilir. Annelik duygusu, o kadar güçlüdür ki anne yavrusu için kendini kolayca tehlikeye atabilir (Tarhan, 2010: 305).

Çocuk sahibi olmak, kişinin hayatta yaşadığı mutluluk ve yeniliğin en önemlilerinden ve evliliğin amaçlarından biridir. Çocuk eşleri birbirine yaklaştıracak kadar güçlü bir etkiye sahiptir. Anne baba için güzel duygular ve tatlı heyecanlar yaşanır, bununla da kalmaz akraba ve çevreyi de etrafına toplar. Çocuk evin neşesi ve mutluluk kaynağı olur. Belki boşanmayı düşünen çiftleri bir arada tutacak güce de sahiptir. Çocuğun tüm bu kazanımlarına rağmen, birbiriyle anlaşmakta zorlanan ve birbiriyle iletişim kuramayan çiftlere “çocuk yaparsanız aranız düzelir.” gibi bir tavsiye de bulunmak yanlışır. Çocuk eşler arası sorunları çözmekte kullanılan bir yöntem olmamalıdır. Eşinden nefret eden bir kişi, çocuğunu sevse de bu sevgi eşine karşı hissettiklerinde değişikliğe sebep olmayabilir. Eşine karşı duygusu değişmediği için anlaşmazlık ve iletişimsizlik devam edecek, bu durumdan da daha çok çocuk yara alacaktır (Korucu, 2011: 85).

İlk bebek, karı koca için deneme tahtası gibidir. Annenin bebeğe yoğun ilgisi ve değişen ev düzeni, anne gibi bebekle emzirme gibi biyolojik bir bağlılığın olmaması baba için huzursuzluğa sebep olabilir. Ancak baba, bunu ifade etmekten çekindiği için huzursuzluğuna başka bir sebep gösterebilir. Bu duruma gelenekten gelen “çocuğu kucağa almak, sevmek ayıptır.” gibi algılar da eşlik ederse bilgisiz ve hazırlıksız olmak bunalımı artırabilir. Bu durumda anne, bebek ve baba arasındaki duygusal bağı açığa çıkarmaya çalışabilir (Durmuş, 2006: 140). Anne ise bebeğe alışma sürecinde ve daha sonrasında bebeğin bakımı ile birlikte ev işlerini halletmek hatta bir süre sonra çalışma hayatı içerisindeki yoğunluğun da etkisiyle bunalım yaşayabilir. Bu duygularını ve eşinden yardım beklentisini şikâyet şeklinde yansıtabilir (Korucu, 2011: 161). Eşler arası sağlıklı iletişim açısından bu süreçte aynı zamanda eşlerin anne baba olurken eş olduklarını unutmamaları önem arz eder.

Doğduktan sonra insanın geçirdiği gelişme ve değişimleri düşünürsek annelik ve babalık bir ömür boyu sürecek olan mesuliyet duygusunu ifade eder. Bebek beklentisi, hamilelik, aşerme, doğum, loğusalık, emzirme dönemi, diş çıkarma, tuvalet eğitimi, geçirilen hastalıklar, çocukluk dönemi kazaları ve zehirlenmeleri, çocuğun fiziksel ve psikolojik özellikleri, kreş ve okul dönemleri, ergenlik ve evlilik dönemini de kapsayan çok uzun bir süreç, karı-koca ilişkisi ile bir araya gelmiş erkek ve kadına artık anne-baba ilişkisi içerisinde bir arada yaşamayı zorunlu kılar. Anne ve babalar, çocuklarının eğitim ve öğretiminden, ruh ve beden sağlıklarından, terbiye ve disiplin eğitimiyle iyi insan olmasından, manevi ve dinî değerlere sahip yetiştirilmesinden son derece sorumludur (Bice, 2008: 10; Bayraklı, 1999: 35; Erdil, 1991: 47). Hz. Peygamber bu konuda: “Hepiniz çoban ve muhafızsınız, sorumluluğunuz altında bulunanların hukukundan mes’ulsünüz.” (Nevevi, 1/298) buyurmuştur. Dikkat etmek gerekir ki evliliğin niteliği, çocuklarla olan ilişkiyi büyük ölçüde etkiler (Chapman, Campbell, 2008: 207).

Aile hayatı sevgiye, güvene, karşılıklı anlayış ve bağlılığa ve saygıya dayanır. Babanın çocuğun yanında anneye şahsiyetini rencide edici tutum takınması çocuğun annesine olan saygı hislerini azaltır. Bu durumun aksi de söz konusu olabilir (Taşgetiren, tarihsiz: 29). Çocuğun ihtiyaçlarının karşılandığı, fakat davranışları, anne-babasının ihtiyaçlarının karşılanmasını engellediği zaman sorun anne babanıdır. Örneğin anne-

babası konuşurken çocuğun gürültü yapması, anne-babasının acelesi varken yavaş hareket etmesi, duvarları karalaması, oyuncaklarını dağıtması, çamurlu ayakkabılarla içeri girmesi vb. davranışlar anne-babaya sorun oluşturan davranışlardır. Aile ortamında ilişkiler sürekli, yani yıllar boyunca devam eder. Bu nedenle aile üyeleri arasında gelişen çatışmalar da varlığını sürdürür ve ilişkileri yıpratır. Eşler arasında sevgi bağları zayıflar. Aile içinde ortaya çıkan çatışmaların doğru bir biçimde belirlenip doğru yöntem kullanılarak çözümlenmesi durumunda, aile içinde etkili bir iletişimin varlığından söz edilebilir (Bahadır, 2008: 133).

Ana-baba ve çocuk arasında karşılıklı bir bağımlılık örüntüsü söz konusudur. Bu bağımlılık örüntüsü zaman içinde değişen bir süreçtir, şöyle ki; önce çocuk ana babasına bağımlı bir konumdadır sonra ise bağımlılık ilişkisi devam etmekte fakat yön değiştirerek yaşlı ana-babanın evladına bağımlılığı şekline dönüşmektedir (Saran, 1991: 253). Çocuğun aileye katkısının önemli olduğu aile toplum bağlamında çok çocukluk işlevseldir. Bu örüntü özellikle geleneksel sosyoekonomik yapı içinde yaygın iken gelişmiş teknoloji toplumunda ise buna zıt bir durum söz konusudur. Az çocukluk bu örüntünün bir parçasıdır. Bireyselleşmiş çekirdek aile yapısında, kaynak yatırımı ana-babaya değil çocuğu yönelmiştir. Atasoyluluğun öneminin azalması ve refahın artmasıyla, kadının aile içindeki statüsü yükselmiş, erkek çocuk tercihi azalmış ve doğurganlık düşmüştür. Çocuğun ekonomik değerinin azaldığı bir ortamda, çocuğa atfedilen psikolojik değer ön plana çıkar. Çocuğun maliyetinin artması ise düşük doğurganlığa neden olur (Kağıtçıbaşı, 2010: 181).

Doğurganlık oranı yerleşim yerlerine göre değişiklik göstermektedir. Kırsal kesimlerden şehirlere doğru gidildikçe doğurganlık oranı azalmaktadır. Kırsal alanda çocuk sahibi olmak ve erkek çocuk doğurmak kadının statüsünü yükselten bir unsur olurken kentlerde az çocuk tercih edilmekte çocukta cinsiyet tercihi ortadan kalkmaktadır. Ayrıca küçük yaşta evlenme çocuk sayısını artırıcı yönde bir etki yapmaktadır (Çimen, 2008: 337). Dünyaya gelen çocuk, ailenin işlevlerinde bir genişlemeye yol açabilir ve zaman içinde eşlerin birbirine karşı gelişen duygusal yakınlıkları ailenin psikolojik bir işlev kazanmasını da sağlayabilir.

Özellikle modern zamanlarla birlikte çocuk sahibi olmak istemeyen ailelerin sayısında artış olduğu göz önünde bulundurulursa, soyun sürdürülmesinin ailenin mutlak işlevi

sayılmadığı düşünülebilir. Ama yine de, “çocuk odaklı” diye adlandırılabilen bazı ailelerin en büyük meselesi çocuğun eğitimidir ve bu tür ebeveynler, neredeyse bütün enerjilerini çocuğun eğitime yatırmaktadır (Göka, 201: 36-37). Çocuğu aile sisteminin merkezi olarak ortaya çıkaran tarihsel süreç, ebeveynler arasındaki iş bölümünü, hak ve yükümlülüklerin dağılımını yeniden belirleyen farklı özellikleri oluşturmuştur (Aytaç, 2007: 88).

Hamilelik devresinde istenmeyen, reddedilen, hastalık ya da ekonomik kriz anlamında istenmeyen bir bebek ile hevesle ve hayallerle beslenen, istenen bir bebek eşit olmaz. Hevesle beklenen, aşırı özlenen, yoksunluk sonrası gelen, evliliğin ileriki yıllarında, birkaç kız veya birkaç erkek çocuk sonrası gelip çok özlenen bir bebek ile normal arzuya istenen, zamanında oluşan, sıradan kabul edilen bir bebek, anne ve baba tarafından farklı duygularla karşılanabilir (Ürkmez, 2008: 187). Yeni bir bebeğin pek özlenmediği çok çocuklu ailelerde bile bebek, kucaklandığı andan itibaren, çevresini kendine çekmeyi başarabilmektedir.

Anne ve babanın kendi sıkıntıları ile aşırı derecede bunalmış oldukları veya son derece bencil, çocuk sevme yeteneğinden yoksun buldukları hallerde durum tersine gelişebilir. Sevmemeyi, acımamayı, katı olabilmeyi başarı sayan kimseler için çocuk istenmeyen bir varlık konumunda bulunabilir. Çocuk yetiştirme, ona sevgi ve şefkat gösterme, onunla ciddi olarak ilgilenme, yaratılıştan sahip olunan duygular olmasaydı, anne babalar veya onların yerini tutan yakınlar çocuk yetiştirmenin gerektirdiği sabır ve tahammülü gösteremez, kendi beden ve ruhî ihtiyaçlarından fedakârlık ederek onların dertlerini yüklenemez, ihtiyaçlarını karşılayamaz, terbiyeleri ile meşgul olamazlardı (Bilgin, 2004: 37). Kur’an-ı kerim’de çocuklar, eşlerle birlikte “gözlerimizin sevinci” olarak anlatılmıştır. “O kimseler ki: Ey rabbimiz, bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözlerimizin sevincini bağışla derler.” (Furkan, 74).

Çocuk, karı koca arasındaki bağı sağlamlaştırıcı bir etkiye sahiptir. Hatta evliliklerin boşanmayla sonuçlanmaması açısından eşleri bir arada tutan güçlü bir bağıdır (Kaşeli, 2002: 277). Ancak; istenmeyen gebelik, çok zor geçen hamilelik süreci, doğum sırasında yaşananlar, babanın anlayışsız yaklaşımları, çocuk kaynaklı aile içi tartışmalar, çocuğun olumsuz davranışları (Aktosun, 2009: 23), istenilen cinsiyette çocuğa sahip

olmamak, anlaşmazken çocuk sahibi olmak, maddi sıkıntılar bazen ebeveynleri çocuk konusunda isteksizliğe sevk edebilir.

Karnındaki bebeğin cinsiyetini benimsememiş anne birtakım gerilimler yaşar. Annenin yaşadığı inişli çıkışlı duygu dalgalanmaları, gerginlik ise annenin fizyolojik yapısını dolayısıyla da çocuğun sinir sistemini etkiler. Bazen kız bazen de erkek çocuk saplantı haline gelebilir. Hiç erkek çocuk doğurmamış kadın, baba soyunun devamını sağlayamadığı için saygınlığını kaybedebilir. Böyle durumda çok çocuk doğurmuş olması bile ona gereken statüyü kazandıramaz. Erkek çocuğun soyun devamını ve aileye ekonomik katkı getireceği, ana-babaya yaşlılıkta bakacağı beklenmektedir. Kız çocuk evleninceye kadar baba evinde daha sonra koca evinde çalışacaktır (Çimen, 2008: 337). Bazı kimselerde, istediği cinsiyette çocuğa sahip olamamak eşine karşı tepkisellik ve saygısızlık şeklinde tezahür edebilir.

Sosyoekonomik gelişmeyle çocuğun ekonomik ve yaşlılık güvencesi değeri önem kaybetmekte, başka bir deyişle, çocuğa maddesel bağımlılık azalmaktadır. Bu bağlamda erkek çocuk tercihinin modern hayatın getirileriyle birlikte azaldığı görülür (Onur, 1993: 34). Çocuğa maddesel bağımlılığın azalması, kadının ana rolünün öneminin görece olarak değişmesi, kentsel yaşamla beraber alternatif rollerin ortaya çıkması, çok çocuğa bakımın zorluğu, tek çocuk da olsa psikolojik değerde ona atfedilen güç beraberinde az çocuk sahibi olmayı getirmektedir.

Bebek bekleyen anne babaların ve yakın kişilerin duaları, doğacak bebeğin sağlığı ve normalliği ile ilgilidir. “Kız olsun, erkek olsun, eli ayağı düzgün olsun” denilir. Bir evlada sahip olmak, anne baba olabilmek insana Allah tarafından verilmiş büyük bir lütuftur. Doğumla sevinmek, hâline uygun ikramda bulunmak, çocuğun cinsiyetine yönelik ayırmada bulunmamak şükrederek bebek için dua etmek Müslüman olan kimsenin vasıflarındandır. Şayet peygamber efendimizin soyu, kızı Hz. Fâtıma’dan devam etmiştir. Doğum ziyafeti, hem çocuğun hem annenin sağlığına şükretmek, bebeğe ve aileye hediye götürmek gibi uygulamalar örfle birlikte görülmekle beraber yeni doğan için âkika kurbanı kesmekte kaynağını dinden alan uygulamalardır.

Kadın, çocuk sahibi olmak suretiyle kocasını eve ve kendisine bağlama düşüncesi içine girebilir. Bununla beraber eşi ile anlaşamayan anne ve baba, bütün sevgisini çocuğa vererek onunla aşırı derecede bütünleşebildiği gibi, tersi bir durum olarak saldırgan bir

tutumuna da geçebilir. Bundan başka çocuk üzerinde ana ile baba arasında tartışmalar, çatışmalar olur. İkisinden biri ötekine, çocuğa karşı sert, haksız davrandığını ileri sürer (Allnedy, 1968: 23). Çocuk ailenin gözbebeğidir, ailenin mutlu olmasında da mutlu olamamalarında da büyük bir etkiye sahiptir (Alptekin, 1968: 7).

Doğum sonrası ailede önemli duygulanımlar yaşanır. İlk dönemde bebeğe gösterilen yoğun ilgi erkeğin kendini merkez dışında hissetmesine sebep olabilir. Kadının ise bu konudaki acemiliği, eşinden olan beklentisini artırır. Doğumdan sonraki ilk aylarda genellikle çocuğun bakımıyla ilgili küçük çaplı tartışmalar yaşanabilir. Özellikle geceleri ağlayan bir bebek ve çalışan bir baba arasında dengeyi kurabilmek kadına düşmektedir. Ancak eşin “şu çocuğu sustur” tarzında yaklaşımı annelikle beraber değişim içine giren ve tecrübesiz olan kadını zorlamaktadır. Kadın ise bu durumda kendisini çaresiz hissederek eşine karşı öfke duygularını biriktirebilmektedir.

Çatışmalar daha çok çocuğun eğitim sürecinde ortaya çıkar. Bu süreçte yaşanan çatışmaların en önemli sebebi anne ve babanın çocuğunu kendi ailesinden gördüğü şekilde eğitime çabasına girmesidir. Bu da eşler arasında gereksiz güç çatışmasına sebep olur. Özellikle çocuklar da görülen yetersizlik ve olumsuzlukların nedeni olarak eşler birbirini suçlarsa eşler arası iletişimsizlik problemi karşımızda durur. Çocuğun eğitimi sürecinde sorumluluğun hem anneye hem de babaya ait olduğu fark edilmeli ve eşler birbirini desteklemelidir. İyi anne ya da iyi baba eşlerin birbirini desteklemesiyle sağlanır.

Bir insan aynı anda birçok statü ve role sahiptir. Evli çiftlerde bazen bu rollerin önem derecesi eşler arası iletişimi etkiler. Toplumumuzda annelik rolüne verilen önem daha fazla olduğu için ve annelik güdüsünün etkisi ile kadının, çocuğu olduktan sonra eş rolünü ikinci plana bıraktığı ve annelik rolünü daha öncelikli hale getirdiği görülür. Bu durumda kalan erkek ise zamanla duygusal olarak eşinden uzaklaşma hissedebilir. Dışarıdan ona karşı olan sanal ilgi, sevgi ve beğenilere kapılabilir (Korucu, 2011: 163). Evlendikten sonra erkeklerin büyük kısmı, eşlerini daha çok çocuğunun annesi konumunda görebilir. Bu durum ise çocuk olmadığı zaman kadının evde kendisini değersiz hissetmesine neden olabilir. Eşler, birbirlerinin psikolojik ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak gerektiğinin farkında olmalıdırlar (Tarhan, 2010: 220).

Tarihsel süreç içinde anlayışlar söz konusudur ki kadın için birinci sorumluluğun çocuk yetiştirmek değil çocuk yapabilmek olduğu düşünülür. Menopoza kadar doğum yapmayı sürdüren kadın ya da çocuk sahibi olmadığı için boşanan kadın vardır. Çocuk doğurmak sıradan bir durum gibi kabul edilerek, kadınların kendi kendilerine doğurdukları hatta ebe tarafından doğurtulanların şanslı olduğu düşünülür. Doğum tarihinin kaydedilmediği birtakım durumlara bağlandığı bu yüzden de birçok kişinin doğum tarihini bilmediği görülür. Doğum tarihi önemsenmeyen çocuğun, buna karşılık adının önemsendiğini görmek ise ilginçtir (Onur, 2007: 205).

Günümüzde bu süreçte değişim göze çarpmaktadır. Hamilelik ve doğum gelişmiş tıbbi imkânlarla yapılabilmektedir. Ancak buna karşın sahip olunan çocuk sayısında azalma söz konusudur. Çocukların doğum tarihlerine önem verilmekle beraber doğum günleri kutlanmaktadır. Çocuğa verilen isim ise önemini korumakta hatta birçok aile tarafından çift isim verilmektedir. Çift isim verme, aile içindeki anlaşmazlıkları yansıtabilmektedir. Çocuğa isim vermede anlayamayan anne ve baba, çift isim vererek orta yolu bulmaya çalışır (Özbek, 1996: 56). Büyük anne, büyük baba, amca, hala, dayı, teyze gibi aile büyüklerinin isimlerinin çocuğa verildiği ve bazen bunun eşlerin aileleri tarafından da çok önemsendiği bir vakıa olarak ortaya çıkar.

Çocuğa konulacak isim konusunda bazen aile büyükleri psikolojik baskı yaparak genç evliler arasında geçimsizliğe sebep olabilir. Evlat ailesine karşı çıkamazken karşı taraf istemeyebiliyor. Bazen konulan isim anlamsız olabiliyor ya ada adı konulan kişi sevilen birisi olmayabiliyor. Aile büyükleri bu konuda önceliğin anne ve baba da olduğuna dikkat etmelidir. Kocanın, kadının yaşadığı sıkıntılara hürmeten isim önceliğini ona bırakması, kadın açısından mutluluk olarak kabul edilir. Bu durum sevgiyi artıran bir unsur haline getirilebilir.

Çocuk sahibi olmak ve büyütme uzun ve bazen yorucu bir süreçtir. Bu süreç içerisinde birçok faktör ve yeni durum oluşabilir. Eşler arasında çocuklara taraf olma sebebiyle geçimsizlik oluşabilir. Eşler, kendilerinin dünyaya gelen çocuklar sebebiyle rakip olmamaları gerektiğini bilmelidirler. Normal evliliklerde eşler, çocuklarını birlikte büyütme zorunda olduğunu fark ederler. Ancak bazı durumlarda ebeveynin birisi, herhangi bir açıdan düzensiz (sinirli, işsiz, bunalımlı, içki kullanan gibi) olursa kendi çocuklarıyla karşı karşıya gelir. Böyle bir durumda güçlü olan ebeveyn, kendi çocuğuna

zorbalık edebilir, zulmedebilir. Bu olumsuzluk eşine de yansır. Böyle bir esnada, anne veya baba, eşine karşı çocuğunun yanında olmak zorunda olduğunu hisseder. Fakat çocuklarının yanında yer alması diğerini daha da yalnızlaştıracığından karşı taraf öfke nöbetine maruz kalabilir.

Kadın ve erkek, anne-baba olmaya hazır ve istekli ise çocuk sahibi olmak iki eşe mutluluk ve neşe getirir. Şu var ki her şeyden önce evlat sahibi olmak fitrattan gelen bir duygudur. Ancak hazır olmadan ve gelen sorumluluğun olgunluğuna sahip bulunulmadan çocuk sahibi olduğunda şikâyetler çoğalır. Eş geçimsizliği yaşayan bir kişiye, “çocuğunuz olursa her şey yoluna girer.” şeklinde tavsiyeler sıklıkla yapılmaktadır. Hâlbuki bu tavsiye, basit problemler için geçerlidir. Mesela; erkek çok sık olarak arkadaşlarıyla dışarı çıkıyorsa ve beşler arasında sorun oluyorsa, çocuğun olması erkeğin sorumluluk duygusunu artırıp yuvasına bağlanmasına sebep olabilir. Ancak tabii bu durumda da sonuç kesin değildir. Eğer hamileliğin etkisiyle sinirli olursa, yeni sıkıntılar ortaya çıkabilir.

Geçimsizlik; ekonomik nedenler, birbirini tanıyamama, mizaç uyumsuzluğu, daha önceki yaşantılara bağlı stres, her iki tarafın ailelerinin anlaşamaması vb. nedenlere bağlıysa, bebeğin olması güzel ve mutluluk verici bir olaya da bu tür sorunların yeni problemlere dönüşeceği ve yaşanan stresin çoğalacağı kuvvetli bir ihtimaldir (Artır, tarihsiz: 69).

Annelik kadının doğasında vardır. Anne, yapısı gereği çocuğu babadan daha fazla sevgi sunar. Kadınların bu özelliği bünyelerinde bulunan oksitosin hormonunda kaykalanır. Yapılan bir araştırma da anne olmayan dişi farelere oksitosin hormonu verilmiş ve be farelerin yavru fareleri sevdiği ve yaladığı tespit edilmiştir. Erkekler de ise böyle bir hormon bulunmaz (Tarhan, 2012: 132). Buna bağlı olarak anneliğe hazırlanan kadının fiziksel gelişimini tamamlaması da konunun bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Evliliklerde yaşanan düşüklükler, psikolojik sağlığı olumsuz etkileyebilmektedir. Düşük yapma oranı ise, 18 yaşından sonra yapılan evliliklerde daha azdır. Henüz biyolojik gelişimini tamamlamamış bir insan, bedensel olarak hamilelik yükünü taşıyamamakta ve düşük olmaktadır. Bu durum psikolojik bozukluğu beraberinde getirerek iç çatışma, kendini ifade edememe veya sebebi açıklanamayan ağrılar şeklinde psikiyatrik sıkıntılarla da ortaya çıkabilmektedir (Ocak, 2012: 33).

Günümüzde, bir çocuğun doğduktan sonra öldürülmesi oldukça seyrek görülür. Bu çocuklar genellikle yasak bir ilişkinin ürünüdür. Buna karşılık doğum öncesinde çocuğun yaşamına son verilmesi oldukça yaygındır. Türkiye’ de isteyerek düşük yaptıran her on kadından dördü başka çocuk istemediği için düşük yapmıştır. Düşüklerin % 73’ü gebeliğin ilk ayında gerçekleşmektedir (Çokar, 2008: 29). Ama yine de istenmeden dünyaya gelen çocukların sayısı oldukça fazladır. Bu çocukların kimi, anne babalarına atmış oldukları yanlış adımı hatırlattıkları ya da istenmeyen bir evliliği zorunlu duruma getirdikleri için reddedilirler. Bir diğer bölümü de tasarlanmadan doğanlardır (Geçtan, 1999: 33).

Anne ya da babanın çocuğu kabul edememesinin temelinde, görünürdeki nedenler farklı da olsa ana-babalığı kabul edebilecekleri bir duygusal olgunluk düzeyine ulaşamamış olmaları gerçeği yatar. Başlangıçta çocuğun sorumluluğu yalnızca anneye aittir. Baba daha sonra bu etkileşime katılır ve çocuğun yaşamındaki önemi giderek artar. Bir insanın sorumluluğunu yüklenmeyi gerektiren bu olay, kendi bağımlılık sorunlarını çözememiş kişilerde çatışmalara ve olumsuz duygulara neden olabilir. Bir kadının anne olduğu zaman göstereceği davranışlar, yaşamının ilk yıllarında kendi annesiyle olan ilişkileri tarafından etkilenir.

Geleneksel evlilikler kadın ve erkeğin birbirini tamamlaması üzerine kurulur. Kadın ve erkeğin evlilik yapısı içerisindeki sorumluluk alanları oldukça iyi belirlenmiştir. Üstelik kadın, ilişkilerini kadınlar dünyasında, erkek ise erkekler dünyasında sürdürür. Bu durum kadınla erkeğin birbiriyle paylaştıkları şeyleri sınırlarsa da roller birbirine karışmaz. Aynı durum anne ve babalık rolleri için de söz konusudur. Geleneksel aileler de, kız ya da erkek, çocukların temel sorumluluğunu anne üstlenir. Çocukların uyumlu ya da uyumsuz olması annenin başarısı ya da başarısızlığı olarak değerlendirilebilir. Baba ise genelde otoriteyi temsil eder.

Çağdaş evlilikler genel evliliklerden farklıdır. Bu evliliklerde arkadaşlık ögesi güçlüdür. Kadın ve erkeğin dünyaları birbirinden çok ayrı değildir. Ne var ki bu gibi evlilikler rol kargaşasına neden olabilir. Özellikle rol kargaşası çocuklar için önemli sorunlara neden olur. Çağdaş evliliklerde ise çocuğa ilişkin herhangi bir konuda anne de, baba da kendi görüşlerini ortaya koyabilirler (Geçtan, 1999: 36). Geleneksel dünyada ise insanlar, çok kısa bir çocukluk döneminden sonra bulûgla birlikte yetişkin toplumun üyesi olur,

ekonomik hayata girer, çok kısa zamanda çoluk çocuğa karıştırlardı (Göka, 2008: 22). Modern zamanların başlangıcında ekonomik ve toplumsal hayatta ortaya çıkan değişiklikler eğitim çağının uzaması, evlilik yaşını dolayısıyla anne-baba olma yaşını da yukarıya çekmektedir.

Aileler kültürel şartlanmaların etkisi ile kız ve erkek çocukları farklı duygusal yaklaşımla yetiştirebiliyorlar. Kızlara ve erkeklere duygularla baş etme konusunda farklı dersler veriliyor. Ana babaların daha bebekken kız ve erkek çocuklarını farklı sesler ve kelimelerle sevdikleri ve annelerin kızlara hikâye okurken erkeklere nazaran daha duygu yüklü ifadeler kullandıkları dikkat çekmektedir. Sonuçta duygularını ifade etmek için teşvik edilmeyen erkek çocuklar, hem kendilerinin hem de başkalarının duygularını anlamakta güçlük yaşayabiliyor. Duygusal zekânın gelişmemiş olması ise insanlar arası ilişkilerde özellikle de evlilikte kadın-erkek ilişkisinde sorunların yaşanmasına sebep oluyor (Demirsoy, 2013: 19).

Evrenselleşen dünya da erkekler ve kadınlar arası ilişki üzerinde dünya çapında normlar ve kurallar empoze eden ideolojik ve totaliter bir düzen göze çarpmaktadır (Göka, 2010: 34). Buna karşın medeniyet geleneğimizde çocuk yetiştirme anlayışı sosyal, manevi ve düşünce gelişimi üçgeni içinde davranış eğitimi olarak biçimlenir. Aile, insanın hem yetiştirildiği yer hem de kimliğinin bir parçasıdır. Din, ahlâk, dil ve kültür burada öğrenilir (Özbek, 2010: 320). Çocuk, Allah'ın emanetidir. Çocuğun en temel hakkı ise çocuk olmaktır. Çok çocuk istenmesinin psikolojik ve duygu merkezli asıl nedeni ise çocuk sevgisidir (Şirin, 2006: 71).

Karı-koca arasındaki sevgi zamanla evlat, sonra da akraba sevgisine doğru yol alır (Ataseven, 2005: 60). Ancak aile de kalıtımsal ya da sonradan olan bir nedenle (Kaplan, 2012: 11), fiziksel ya da zihinsel özürlü bir çocuğun olması farklı bir durum ortaya çıkararak bazı sorunlara neden olabilir. Çocuklarının özürlü olduğunu öğrenen anne-baba başlangıçta buna pek inanmak istemezler. Bazıları, çocuğun değişmesine olanak olmadığı bilindiği halde, büyük bir çabayla soruna çözüm aramaya koyulurlar. Bu çabaların da başarısız kalması onları yorar ve bazen de bunalıma sebep olabilir (Bilen, 2009: 273).

Çocukları özürlü doğan anne babalar, hayal kırıklığına uğrayarak karışık hisler içine girebilir. Hatta toplumdan dışlanma duygusu hissedebilirler. Aile üyeleri bazen birbirini

suçlamaya kalkabilir. Bu davranış aile de iletişimi bozabilir (Özgüven, 2000: 88). Bu sıkıntıya sabretmenin yolu ise dinî terbiye ile mümkün olur. Çocuk, hem bir imtihan vesilesi hem de bir süstür. Kur'an, malı ve çocuğu dünya süsü olarak tasvir eder (Kehf Suresi, 18/46). Bununla birlikte mal ve evlat hırsı insanın en zayıf noktalarındandır (Ataseven, 2005: 64). "Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır." (Enfâl, 8/28).

Ayet-i Kerime de görüleceği üzere kişinin sahip olduğu bütün maddî manevî imkânlar ve bunlara duyulan bağlılık hissi, onun sınanması için var edilmiştir. Çocuklar, göz aydınlığı, sevinç ve ümit kaynağı olup yaratıcının eşsiz bir armağanıdır. Onlar, dünya hayatının süsü, neşesi aynı zamanda da imtihandır. Hamilelik, çocuğun bakımı, korunması, yetiştirilmesi ve buna bağlı olarak yaşanan endişeler anne ve baba için bir imtihandır. Aynı zamanda çocuk, Allah'ın vermiş olduğu bir emanettir (Menekşe, 2010: 188-189).

Dünya, sıkıntı ve imtihan yeridir. İnsan dünya da çeşitli şekillerde sıkıntılara maruz kalabilir. "Bir kulun çocuğu ölürse, Allah meleklerle şöyle söyler: 'Kulumun çocuğunu kabzettiniz!' 'Evet'derler. 'kalbinin meyvesini elinden aldınız' Melekler; 'Evet' derler. Allah tekrar sorar: 'Kulum ne dedi?' 'Sana hamd etti ve herkesin dönüşü Allah'adır, dedi.'derler. Bunun üzerine Allah Teâla şöyle emreder: 'Öyleyse, kulum için cennette bir köşk inşa edin ve bunu Beytu'l-hamd diye isimlendirin." (Tirmizî, "Cenâiz", 36). Hadis'te ifade edildiği gibi; çocuk, kalb meyvesi olarak nitelendirilmiştir (Kapukaya, 2010: 304). Aynı zamanda çocuk için can pasesi de denilmektedir. Bu nitelermeler, çocuğun psikolojik açıdan ne kadar kuvvetli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

Kadın ve erkek, çocuk sevgisini içine alan bir yaradılışla yaratılmışlardır. Çocuk yetiştirme, ona sevgi ve şefkat gösterme, onunla ciddi olarak ilgilenme, yaratılıştan sahip olunan duygular olmasaydı, çocuk yetiştirmenin gerektirdiği sabır ve tahammülü göstermek, fedakârlıkla dertlerini taşıyarak ihtiyaçlarını karşılamak mümkün olamazdı.

2.6. Aile'de Kadının Çalışması ve Çocuk

Günümüz aile modelinin oluşmasında ve geleceğin aile kavramının şekillenmesinde, 18.yüzyılın ikinci yarısında başlayan sanayi devriminin getirdiği teknolojik ve ekonomik gelişmeler dönüm noktası olmuştur. Başta hızlı kentleşme, göç ve sanayi

devriminin dayattığı yeni yaşam biçimleri ve değerleri, aile müessesesini bir parçalanma ve dağılma sürecine itmiş ve böylece aile; temel fonksiyonlarını yerine getiremeyecek derecede zayıflamıştır. Bunun sonucu olarak ailenin bölünmesi, parçalanması, tek ebeveynli ailelerin artması, evlilik dışı beraberliklerin çoğalması, kültürel ve ahlakî yozlaşma gibi toplumu tehdit eden sorunlar çoğalmıştır (Kaşık, 2008: 177).

Kent kültürü çalışma hayatındaki değişimle birlikte ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik işlevlerini değiştirmiş; aile bireylerinin tamamı bu durumdan etkilenmiştir. Daha önceleri birlikte iş görmeyi sağlayan kırsal yaşam, yerini aile bireylerinin iş imkânlarının olduğu bölgelere yönelmesine bırakmıştır. Bu durum geniş ailelerin sayısını azaltmış, bireysel özgürlüklerin baskın olduğu çekirdek aile modelini yaygınlaştırmıştır. Çalışma hayatı, aileyi daha küçük birime dönüştürmüş, ailenin pek çok görevi başka sosyal birimlere devredilmiştir.

Kadınlar, ilk kez sanayi devrimi ile birlikte “ücretli” olarak “işçi” statüsü altında çalışma yaşamı içinde yer almışlardır. Kadınların çalışma hayatındaki aktif katılımları; aile üyelerinin üstlendikleri rolleri algılama ve ailedeki sorumluluk dağılımı, eşlerin eğitim düzeyi, evlilik süresi, aile tipi, yerleşim yeri, içinde yaşanılan örf-adet ve moral ilkeleri gibi faktörlere bağlı olarak değişen sonuçlar doğurmaktadır. Kadının ücretli olarak çalışması, eşler arasındaki kadın ve erkek rollerinin değişmesine, dolayısıyla sorumluluklarına ilişkin kavramların anlamını yitirmesine yol açmaktadır. Ancak evin iç düzeni ve çocukların bakımı ile ilgili sorumlulukların birçoğunun kadına ait olduğu da bir gerçektir.

“Çalışmak” kelimesi “bir şey meydana getirmek için zihnî veya bedenî olarak güç sarfetmek, çabalamak, uğraşmak, iş görmek” şeklinde karşılık bulmaktadır. Dışarıda yemek yaparsa aşçı, dışarıda dikiş dikerse terzi, dışarıda çocuk bakarsa bakıcı veya dışarıda olursa temizlikçi oluyor. Ancak evdeki bu işler yapılmadığında kadının ev içindeki çalışmasının durumu ve önemi daha iyi değerlendirilebilir. Çalışmak kavramı, sadece para karşılığı bir başka yerde yapılan iş şeklinde anlaşılmalıdır. Mevcut şartlar içerisinde kadının dışarıda para kazanacak şekilde iş hayatına atılması, aile içi ve toplumsal statüsü değişmiş gibi görünse de kadının kendine, eşine, çevresine ve çocuğuna yüklü miktarda sorunu beraberinde getirmiştir (Durmuş, 2006: 160).

Evle ilgili esas sorumluluğun kadında olması ve birçok evlilikte çalışan kadının eşinden, evle ilgili sorumluluğun paylaşımını istemesi durumunda genellikle eşler arasında gerginlik ve tartışma yaşanmaktadır. Paylaşımdan duyulan memnuniyetsizlik ve uyuşmalık ise çatışmaları artırmaktadır (Çayboylu, 2002: 3). Kadınlar, genelde aile ve iş yaşamındaki rollerini dengeleme çabası içindedir (Yeşilyaprak, 2007: 2). Kadın evdeki fonksiyonunu yeterince gerçekleştiremediği zaman suçluluk ve pişmanlık duymaktadır. Daha az kadın, daha az anne, daha az eş olmaktan kaynaklanan duygular, kadının kendisini özgür hissetmesini engeller.

Yoğun tempoda ruhsal sorunlar yaşayan kadınların eşleri de çok çalıştığında duygusal zorlanmalar artmaktadır. Buna bağlı olarak; eşlerin cinsel yaşamı, ekonomik ortaklıkları, çocukların bakımı ve sosyalleşme süreci olumsuz etkilenmektedir (Sayar, 2007: 4). Çalışan annelerin, çocuklarına karşı annelik görevini yerine getiremedikleri düşüncesiyle suçluluk duydukları, bu yüzden çocukların kaprislerine katlandıkları, çocukların da annenin bu ruh halini hissederek anneye karşı kullandıkları görülmektedir (Çankırılı, 2009: 62). Ancak annenin çalışması, çocuk için tek başına olumsuz etkiler çıkaracak bir etmen değildir (Jersild, 1976: 244).

Sosyal hayatta ücretli olarak çalışan kadın, yeni doğan küçük bebeğini bırakarak birkaç ay sonra işine devam etmek zorundadır. Bu durumda ise bedenen iş yerinde olsa bile ruhen, bebeğinin yanında bulunmaktadır. Bu durum onu vicdanen sıkıntıya sokmaktadır. Hatta emzikli ise fizyolojik sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu ise anneyi, yormakta ve agresifleştirmektedir. Ancak çalıştığı için işinde üretken evinde ise eş ve anne rolünü yerine getirmesi gerekmektedir (Güneş, 2009: 108). Suçluluk duygusunun etkisiyle anne, çocuğa karşı aşırı verici davranmasına rağmen uyandığı zaman annesini göremeyen çocuk öfke duymaya başlayarak, Anneye karşı hırçın davranışlar içine girebilmektedir.

Bir kadın anne olduktan sonra annelik rolünün verdiği manevi sorumluluğun etkisi altında çalıştığı süre içerisinde karmaşık duygular içerisinde. İşinde başarılı olmaktan haz duyan kadının evde çocuğun sıkıntılı haliyle karşılaşması annelik psikolojisi içinde duygu fırtınası yaşamasına sebep olur (Aktosun, 2009: 41). Fakat anne çalışsın ya da çalışmasın, önemli olan husus çocuğuyla nitelikli vakit geçirebilmesidir. Anne, çocuğuna güven duygusu veriyorsa, doğru davranış sergilemektedir. Bütün gün

tv'ninkarşısında oturan bir annenin, bütün bir gün dışarıda olan bir anneden çokta bir farkı yoktur. Önemli olan kaliteli zamanı paylaşmaktır (Hamamcı, 2012: 23).

Çalışan kadın çift kariyerlidir. Çalışmakla aslında büyük bir yük altına girmektedir. Çünkü evdeki roller değişmemiştir. Evin işleri, düzeni, yemek ve çocukların bakımı kadının görev alanını oluşturmaktadır. Özellikle orta yaş dönemine gelen kadın, anne, eş ve çalışan kadın yüküyle erken yıpranabilir. Bu durum ise, erkeği bir süre sonra başka arayışa itebilir (Tarhan, 2012: 128). Çalışma hayatı içerisinde olan kadın, aşırı meşguliyetin verdiği stres ve para kazanmanın verdiği güvenle kocasına karşı her konuda tartışmaya girebilmektedir. Bu ortamda çocuk, aile için sanki külfettir. Tercih edilen ise az çocuk yapmaktır (Bayındır, 2005: 263).

Kadın hamilelik dönemiyle birlikte çalışma hayatını bir arada götürürken bocalamalar yaşamaya başlamaktadır. Karşılaşılan fiziksel zorluklar onun annelik konusunda bazı korkular yaşamasına neden olmaktadır (Tuna, 2009: 220). Annenin işten ve trafikten eve geç ulaşması nedeniyle yaşadığı gerginlik, yemeği hazırlama telaşından kaynaklanan panik, çocuğa yeterli zaman ayıramama gibi sorunlar çalışan annelerin önemli sıkıntılarıdır. Bütün bunlar annenin “zamanı iyi yönetmesiyle düzene oturabilir. Zamanı verimli şekilde kullanmakla yaşanan panik ve suçluluk duygusu aşılabılır.

Belirli bir eğitim seviyesinden geçmiş olan kadının mesleki açıdan tatmin olması, çalışan annenin ruh sağlığını olumlu etkiler. Bu durum davranışlarına olumlu olarak ta yansiyabilir. Buna karşılık çalışmayan anne, mesleğini yapamamanın sıkıntısı ve rutin ev işleri nedeniyle, zaman zaman gerginliğini olumsuz davranış şeklinde çocuğuna yansıtabilir (Yavuzer, 2007: 78).Kadınların ruh sağlıkları ile çalışma durumları arasında, aile düzeni ve çocuk yetiştirme konusunda ilişki olduğu bir gerçektir. Bu ilişki bazen olumlu bazen ise olumsuz olarak ortaya çıkabilmektedir (Göka, 2008: 102).

Kadının kendini güvende hissettiği yer, evidir. En çok üzerinde durulması gereken konu ise kadının evinden ve çocukların eğitiminden sorumlu olabilmesidir. En ideal aile tipi ise, kadının evin hanımı çocukların annesi olduğu durumdur. Yoksa etrafa notlar bırakılarak sabah evin bırakıldığı akşam eve gelindiği çocukların annelerini evde bulamadıkları bir aile ortamı ideal bir ortam değildir. Kadın eğer çalışmak zorundaysa, çocuğunu mağdur etmeden çalışmanın yolunu bulmalıdır. Çalışan kadınlar bu yüzden

genel olarak tek çocuk ister ve hafif işleri tercih ederler. Çalışan kadın kendini güvende hissettiği alanlara yönelmelidir.

Sosyalizasyon süreci içerisinde fertlerini en iyi ve tam olarak yetiştirme görevini aile yapmaktadır. Ancak aile fertleri, günlük hayatlarının uzun kısmını aile yuvası dışında geçirmekte ve bu sebeple bazı aileler bu konuda aciz kalmaktadır. Fertlerin aileye ayrılan zamanları kısalmıştır. Bu durumda ailede toplayıcı durumda bulunan kadının daha iyi ve günün şartlarına göre terbiye edilmesi gerekmektedir (Nirun, 1994: 154). Bazen başarılı bir iş kadını olmak için evliliğini feda eden kadınlarla karşılaşılır. Böyle düşünenler, “Buna değer mi?” sorusunu ciddi biçimde cevaplamalıdır. Evlilik kurban edilmeden, çocuklar mağdur olmadan ve eşiyile fikir birliği içinde uygulanabilecek formüller bulunmalıdır (Tarhan, 2010: 173).

Kadın eğer yoğun çalışıyorsa, bu hanımların işleri daha zordur. Kadın olarak iş ve ev dengesini yürütme zorunluluğuna, eşlerinin bir de eşlerinin kendi başarılarından rahatsız olmaları da eklenebilir. Olgun bir insan değilse bir erkek eşinin kendisinde daha başarılı, güçlü olması halinde eziklik duygusuna kapılabilir. Eşinin kendisinde üstün olmasından rahatsız olur; bu rahatsızlığını da eşini azarlayarak, onun hatalarını görerek ortaya çıkarmak ister. Bu durumda kadın, eşinin doğru taraflarını görüp gerçekçi bir şekilde eşini takdir etmelidir (Tarhan, 2008: 197).

Kadın için çalışmanın getirileri mi fazla götürüleri mi fazla olduğu düşünülmelidir. Para kaygısı yok ise, kadın çalışmakla özgür olacağını düşünebilir. Ama para için çalışan kadın, kendini özgür hissedemez. Çalışan insanın yükü artmıştır; insan yükü arttıkça özgür olamaz. Özgürlük subjektif bir kavramdır. Kadın erkeğe göre, kırılabilirlik ve duygusal örselenme açısından iki kat daha duyarlıdır. İş alanlarını, duygusal travmalara olan yatkınlıklarını bilerek seçerse, daha doğru hareket etmiş olur (Tarhan, 2010: 176-177).

Kentsel ailenin karşısında duran başlıca sorun, çocuklarına gerekli bakımı ve eğitimi verebilmektir. Eğitim ve okul açısından konudeğerlendirildiğinde ise “okul tatil olduğunda çocuğa kim bakacak? Sabah çocuğu okula kim götürececek, bununla birlikte çocuğun okula gönderilme açısından kim hazırlayacak? Akşam çocukla kim ilgilenecek?” gibi konulara çözüm bulunması gerekmektedir (Tezcan, 1991: 276). Annenin çalışması halinde, çocuğa bakacak yardımcı kadın, kreş veya büyükanne

modelleri devreye girmektedir.Çocukların bir kısmı, iyi bir yuvada iyi bakılmasına rağmen gelişme geriliği gösterebilmektedir (Tarhan, 2008: 60si). Bununla birlikte çalışan kadınların sayısının artmasıyla çocukların çevresinde aile yakınlarını bulmak zorlaşmıştır. Bu durum ise bazen çocukların bilinçsiz kimselere bırakılma durumunu beraberinde getirmiştir (Unıcef programı, 1996: 214).

Bakıcının sık sık değişmesi ya da hala teyze gibi farklı kişilerde çocuğun büyümesi çocuğu psikolojik yönden olumsuz etkilemektedir. Anne çalıştığı için çocuk, anneden başka kimselerle sıkı ilişkiler içinde olmaktadır. Ancak bakıcı bilinçli olmazsa çocuk üzerindeki etkiler, sıkıntı verici olabilir. Buna karşılık büyükanne bakımında ise, anne ve büyükanne bakımı arasında çelişki oluşabilir. Disiplin dengesi kurulamayarak çocuk aşırı şımartılabilir. Prensipten olarak, 0-3 yaş arasında annenin çalışmaması ve çocuğuyla yeterince bütünleşmesi en sağlıklı yoldur (Yavuzer, 1999: 61).

Annenin çalışması, toplumsal bir değişken olarak kabul edilmekte olup, çocuğun yaşı, anne çocuk arasındaki temel sevgi ilişkisi, çocuğun kişilik yapısı, annenin çalışma nedenleri, annenin işine ve çocuğunun bakımına karşı tutumu, ailenin uyumu, sosyo-kültürel etkiler, aile içi ilişkiler, anne yerine geçen bakımın nitelikleri, anne ve bakıcı davranışları arasında tutarlılık gibi bir dizi değişken bu konuda temel rol oynamaktadır (Aydın, Tuncer, 1991: 97). Kadınların işgücüne katılımı, bir ülkenin kalkınmasında önemli bir faktör olarak kabul edilmekle (Çimen, 2008: 341) birlikte, bu katılım sadece kadının evinin dışında çalışması olarak algılanması bir yanılgıdır.

Çalışan kadının eşiyle ilgili sorunları, aileyi kuran iki temel varlığı karşı karşıya getirebilmektedir. Günün sonunda eşler, eve yorgun olarak döndüklerinde her ikisi de birbirlerinden epeyce beklenti içerisinde, fakat birbirlerine verecek pek de bir şeyleri kalmamış olarak eve dönerler. Evdeki sorumluluklar ve yorgunlukla beraber çok az bir zaman diliminde bir araya gelen eşlerin televizyonun da etkisiyle paylaşımları azaldıkça nitelikli beraberlikleri azalacak ve evliliğin temeli zayıflayacaktır. Karşılıklı olarak gittikçe azalan beraberlik ve ilgi, evliliği sıkıcı bir hale getirir ve yaşanan ev, otele döner, değişik etkenlerden dolayı toplanılmak zorunda olunan bir yer gibi olur. Bu durum hayatı eşler için büsbütün çekilemeyecek hale getirir. Bu şekilde olan evlilikler dağılmıyorsa, çocukların etkisi veya geleneklerin baskısından dolayıdır (Durmuş, 2006: 161).

Bir aile içerisinde kadının dışarıda çalışmasıyla birlikte ortaya çıkan sorunların bir başka boyutu da çocuklarla ilgili olanlardır. Yeni anne olan kadının işe dönüşü ile birlikte; emzirme ile ilgili sıkıntılar, çocuğun bakımını üstlenen kişinin bakımı ile ilgili sıkıntılar, çocuğun anneden ayrılması ve bunun getirdiği fiziksel ve psikolojik sıkıntılar, çocuğun hastalanması ve buna bağlı yaşanan etkiler, ailedeki bütünlük duygusunda oluşan aksaklık vs. gibi etkenler kadının ya da erkeğin fazla çocuk istememesine sebep olabilmektedir. Bu duruma bağlı olarak nesil problemi ortaya çıkmaktadır. Bu sorun ise bazı devletlerin doğan çocuk için para yardımı yapmalarını çocuk olmasını teşvik etmelerini ortaya çıkarmıştır.

İş hayatına atılan anne istemese de çocuğa karşı vakit ayırmakta sıkıntı çekmektedir. Bu ise çocuğun ihtiyacı olan şefkat ve güven duygusunun hissedilmesinde yetersizlik oluşturabilmektedir. Kadın da ve çocukta intibak zorlukları yaşanabilmektedir (Baktır, 1996: 127). Fıtrattan getirilen annelik duygusu ve modern hayatın dayattığı dominant olma duygusu çalışan kadında psikolojik gerginliğe sebep olabilmektedir. Hatta birtakım işler kadın da kadınlık duygusunu zayıflatarak erkeksi tavırlar sergilemesini beraberinde getirebilmektedir. Ya da kadının cinsel istismara uğramasına sebep olmakta veya evlilikte sadakat duygusuna zarar verebilmektedir. Bu durum ise aile bütünlüğü yönünden konuya yaklaşırsa hem koca açısından hem çocuk açısından en başta ise kadının kendisi açısından ciddi olumsuzlukları beraberinde getirmektedir.

Çalışan kadın, iç dünyasında suçluluk yaşayabilmekte bu sebeple maddi olarak çocuğa daha verici olabilmektedir. İçinde hissettiği boşluk kadını mutsuz etmektedir. Annesinden ayrılan çocuk zamanla anneyi suçlamaya başlayabilmekte bu durum ise çocuğun eğitilmesi ile ilgili sıkıntıları beraberinde getirebilmektedir. Mutsuz olan kadın gergin, kızgın ve tartışmaya hazırdır. Yaşanılan zorlanma ve gerginlik ise eşleri sık sık sürtüşmeye sokabilmektedir (Durmuş, 2006: 166). Ayrıca kadının ekonomik bağımsızlığı ve modern hayatla beraber yayılan feminist düşünceler kadınlarda zihniyet değişimine neden olmuştur (Kaşeli, 2002: 268). Bu durum ise ailenin daha çabuk çözülmesine sebep olmaktadır.

İslâm dini, kız ve kadını, kendi geçiminin temini için çalışmakla mükellef tutmayıp, nafaka sistemi ile bu sorunu çözme yoluna gitmiştir. Kız evleninceye kadar, onun geçimi baba üzerine düşmektedir. Evlendikten sonra ise, onun ve çocuklarının geçimi

kocasına düşer. Kocasını ölmüşse, geçimini tekrar baba üstlenir. Bu mümkün değilse erkek kardeş, yakın akraba nihayet kimsesi yoksa bu görev devlete düşmektedir. Bu sistem aktif çalıştırıldığı zaman kadın işçi gibi çalışmak zorunda kalmaz. Nafaka sisteminin dejenere olması, evlilikte sadakat ve güven duygusunun zayıflaması, kanaat duygusunun azalması ve beraberinde getirdiği tüketim kültürü, kadının dış işlerde çalışmasını beraberinde getirmiştir.

İslâmiyet, kadının sosyal hayata katılma hakkını elinden almamıştır. Gerektiği zaman çalışmasını yasaklamamıştır. Fakat kadının çalışacağı işin şeklinin; örf, âdet ve ahlâk anlayışımız dâhilinde şekillenmiş olması gerekir. Kadın, sosyal hayata aktif katılarak faydalı, etkili ve aktif olabilir. Öğretmen, doktor, yazar, vakıf çalışanı, çocuk yuvaları gibi meslekler gerekli şartlara riayet edildiğinde kadınlara hitap eden mesleklerdir. Malı üzerinde tasarruf hakkına sahip olan kadın, İslâm'a göre servet sahibi ve ticaret ehli olabilir. Fakat çalışma hayatı yoğun olursa aile ortamında ahenk sağlanması güçtür (Orum, 2006: 59). Kadının aile içindeki konumu ve etkisi değerlendirildiğinde; kadın, meslek ehli olarak eğitilirken kendi çocuklarını üstün kalite insanlar olarak yetiştirecek kabiliyeti kazanmak için yüksek bir terbiye ve eğitim almak zorundadır.

2.7. Çocuk Sahibi Olamamanın Eşler Üzerindeki Etkisi

Evliliğin kişisel ve toplumsal amaçlarından biri de çocuk sahibi olmak ve kendi neslini üretmektir. Çocuk isteyip de yapamamak, istediği bir şeyi elde edemeyen “engellenme” durumuna karşı bireylerin gösterdiği tepkilere benzer tepkiler gösterirler ve başarılı ya da başarısız savunma mekanizmaları geliştirilmelerine yol açar. Evrensel olarak doğal yapı ve cinsiyet rolü gereği gebelik ve doğum işlevi kadına özgü bir işlev olması nedeni ile, çocuksuzluk durumunda daha çok kadın, suçluluk, depresyon ve yetersizlik duyguları yaşar ve benlik algısı bundan etkilenir (Özgüven, 2000: 89).

Çocuksuzluk, ailede bunalım kaynaklarından biri olarak önemlidir. Çocuğu olmayan evli çift, başlangıçta büyük bir sabır ve umutla çocuk sahibi olmak için çaba harcar. Tıbbî olarak çocuk olmayacağı kesinlik kazanırsa, karı-kocanın duruma uymaları beklenir. Eşlerden biri ya da her ikisi bundan rahatsız ise ilişkilerindeki düzen bozulur. Çocuğu olmayan kişi suçluluk duygusuna düşer ve bu duyguyu ifade etmekte sakınca görmezse eşini kırar ve onunla olan ilişkilerini bozar. Çocuk isteyen eş saldırgan, kırıcı bir havaya girebilir. Küskün, suskun, olumsuz davranışlarla, eşinin isteği dışında olan

bu eksikliğinden dolayı onu cezalandırmaya kalkması, durumu karmaşıklaştırmaktadır. Durumu güçleştiren bir başka neden ise, karşı tarafın akrabalarının negatif tutumu olur (Bilen, 2009: 272).

Çocuksuz evliliğin bir evlilik olarak hukukî bakımdan doğru sayılabildiği halde sosyolojik bakımdan doğru telakki edilmesi o kadar kolay değildir (Dikeçligil, Çiğdem, 1991: 125). Çocuk sorunu, sosyolojik bir sorun olarak da karşımızda durduğunda biyolojik ve psikolojik boyutlarının yanında daha köklü bir değerlendirme gerektirmektedir. Birtakım topluluklarda çocuk, ebeveynlerinin bir dölü olmaktan daha fazlasını ifade etmektedir. Genç bir çiftin çocuğunu olması, bu açıdan daha fazla önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak bir kısım evliliklerde kısırlık sebebiyle boşanmalar ortaya çıkmaktadır.

Bazı ülkelerde, evlilik öncesinde yapılan muayenelerle eşlerin çocuk sahibi olup olamayacakları incelenmektedir. Eğer bir terslik varsa, eşler ya durumu kabullenip evliliğe gitmekte ya da evlenmeden vazgeçip yaşantılarını yeni baştan kurmaktadır. Bizde bu tür muayeneler çeşitli nedenlerle yapılmamaktadır. Eşler nişanlı iken bu konuyu gündeme getirmeli ve çözüm yolları saptamalıdır. Aksi takdirde evlilikte çocuk olmama sıkıntısı ile karşılaşılınca ilişkilerde bunalım ortaya çıkmaktadır (Bilen, 2009: 272).

Yaklaşık olarak her beş çiftten birinin çocuk yapma imkânlarının olmadığı kabul edilir. Bir çiftin çocuksuz kalmasına neden olan kısırlık durumu, erkek ya da kadından ya da her ikisinden kaynaklanabilir. Ülkemizde çocuksuzluk daha çok kadına özgü bir nitelik gibi ele alınmakta, bu da eşler arası çatışmayı kadınlar aleyhine çevirmektedir. Özellikle, kırsal kesimde, sosyokültürel desteklerden yoksun çocuksuz kadın, üzerine gelen ikinci bir eşi, bile kabul etmektedir. Kent yaşamında ise genelde, çocuksuz kadınların, çocuklu olanlara göre daha yoğun olarak evliliğin yıkılacağı kaygısı yaşadıkları belirtilmektedir.

Çocuksuz eşler, genel özellikleri olarak, yaşamdan yeterince zevk alamama, depresyon, suçluluk ve yetersizlik duyguları yaşamaktadırlar. Suçluluk ve öfke duyguları çevreye genelleştirilerek, eşlerin kendilerini dış alandan soyutlamalarına ve giderek tüm kişilerarası ilişkilerinin bozulmasına, ya da kişilerin kapasitelerinin altında başarı göstermelerine neden olabilmektedir (Özgül, 2000: 89).

Çocuk sevgisi, fitrîdir. Bütün canlılarda neslini devam ettirme içgüdüğü vardır. Hatta çocuk istemeyen bir kadın bile, çocuk gördüğünde arasında duygusal bir çekim oluşabilmektedir. Çocuğun masum ve sevimli halinde “kendini feda etme” duygusu gelişir. Bu sadece insanda değil hayvanlarda da böyledir. Allah, insanı yaratırken, kendi çocuğuyla ilgilenmenin getirdiği zahmetlere peşin bir zevk vermiştir. Beyin o esnada mutluluk kimyasalları salgılar ve zevk alır. Çocuk sahibi olunması ve çocuğun korunması genlere kodlanmış bir durumdur (Tarhan, 2010: 206).

Kadın, doğasının önemli bir isteğini yerine getirmek için, çocuk yapmak ihtiyacıdır. İnsan iradesi ve ya ortada bulunan koşullar kendisini bu işten yoksun bıraktığı takdirde çocuk sahibi olamayan çiftler, buhran içine girebilmektedir. Çiftler evliliği anlamsız görebilmektedir. Kadın için annelik içgüdüğünün tatmin edilmesi, erkek için ise babalık duygusunun tatmini çok önem arz edebilmektedir. Kişilerin içinde olan bu duygular tatmin edilmediğinde iki çift arasındaki beraberlik ve uyum bozulmakta ve bitmektedir. Bir bakıma çocuk aile binasının harcı durumundadır.

Evlilikte ebeveynler, çocuklarını sevgilerinin somut bir eseri olarak gördükleri zaman, karı-koca bağları güç kazanır. Ancak karı koca arasında bağların zayıfladığı ve uyumun bozulduğu hallerde, çocukların varlığı hiçbir değişiklik yapmaz. Evliliği kurtarmak, çocuk sahibi olmanın ötesinde bir durum haline gelir. Çocuk sadece bazen boşanmayı geciktirici rol üstlenir. Karı kocalık bağı kopmuş çiftlerin “çocukların iyilikleri için” beraber yaşamaya devam ettikleri bir gerçektir.

Kimi aileler, çocuğun olmamasını, insana ait bir sorun olarak algılamaktadır. Yaratıcının takdirinde olduğu göz ardı edilmektedir. Bu ise eşlerden birinin suçlanmasına sebep olmaktadır (Durmuş, 2006: 143). Bazılarına göre, kadının çocuk yapabilme süresi ancak hayatının belli yıllarıyla sınırlı olduğu, muayyen bir yaştan sonra doğurganlığın durduğu erkeğin ise böyle bir sınırlamayla karşılaşmayacağı cihetiyle bu durum çok kadınla evliliğe yol açan etkenlerden biri olmuştur. Erkeğin çocuk istemesi, ancak karısını boşamaya razı olmaması, erkeği ikinci belki de üçüncü evliliğe itmektir (Mutahhari, tarihsiz: 344).

Bazı topluluklarda bu hal tabii görülmekte ve ilk eş kocasını kendisi seçerek evlendirmektedir. Bu göreneğin uygulanmasında, çocuk istemek sebebi yanı sıra, arazi ve hayvan bakım için fazla yardımcı temini amacı kadar ve bundan da daha kuvvetli bir

başka sebep vardır. Soyun devamı ve baba ocağının tütürülmesi, atanın ölümünden sonra ruhuna dua edecek zürriyetin bulunması isteğidir. Bu tip evlenme âdetinin izlenmesinde ikinci eş dini nikâhla alınmakta ve resmi nikâh yapılmamaktadır. Ancak ikinci kadından olan çocuklar birinci kadının nüfusuna kaydolmaktadır (Erdentuğ, tarihsiz: 33-34).

Kısır kadının itibarının olmamasının yanında çok çocuklu, bilhassa erkek evladı bol olan kadının itibarı yüksektir (Kaleci, 2004: 15). Çocuk olmaması durumunda ikinci kadına hoş bakılmasının arka planında toplumun evlilik olayına bakış açısı yatar. Evliliğe bakış açısı, mevcut ailelerin varlığını devam ettirme düşüncesi fikri öncelikli yaklaşımdır.

İsteddiği halde çocuk sahibi olamayan çiftler, teknoloji ve tıptaki gelişmelerle birlikte tüp bebek gibi bir takım yöntemlere başvururlar. Ancak yine de çocuk sahibi olamazlarsa evlilik bir imtihandan geçer. İki tarafında evliliğe bakışı, evlilikten beklentisi önemlidir ve durumu şekillendirir. Taraflardan biri çocuğu birlikteliğin olmazsa olmazı olarak algılayabilir. Toplumumuzun yaklaşımı böyle bir durumda evlat edinme yönündedir (Tarhan, 2012: 15).

Günümüzde kadınların eğitim ve iş dünyasında sayıları artmıştır. Aile içindeki rollerinde değişim olmaktadır. Evliliklerin kişisel istekler doğrultusunda yapılmaya başlanmasıyla birlikte kadının ailede alınan kararlarda etkinliği artmaktadır. Günümüzde kadın siyasi hayatta rol almaktadır. Eğitim seviyesi ve kadının iş hayatındaki rolü giderek artmaktadır. Bu durum ise ikinci eşli evlilikleri azaltmakta ve kadının eşi karşısında söz sahibi olmasını beraberinde getirmektedir.

Kur'an, malı ve çocuğu bir dünya süsü olarak tasvir eder (KehfSûresî: 46). Bununla birlikte insanların mal ve çocuklara göre değerlendirilmesi hoş karşılanmamaktadır (TekasürSûresî: 1-2). Çünkü bunlar övünmek, başkalarını tahakküm altına almak için verilmemiştir. Mal ve evlat hırsı, insanın en zayıf noktalarındandır (Âl-i İmran Sûresî: 14). Bununla Allah, bir tecrübe ve imtihan yeri olan dünyada insanı denemektedir. Onun için bu nimetler birer imtihan vesilesidir. Eğer bu nimetler doğru istikamete yönlendirilirse, kişinin ve toplumun hayrına olur.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

3.1.Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Katılımcılara yönelttiğimiz ankette cinsiyet, yaş, nereli olduğu, hayatının çoğunu nerede geçirdiği, gelir durumu, eğitim durumu, mesleği, evlenme şekli, kaç yıllık evli olduğu, kaç çocuğu olduğu, evlendikten ne kadar zaman sonra çocuk sahibi olduğu, tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada bu değişkenlerin, eşler arasındaki iletişimde çocuğun etkisi açısından diğer değişkenlerle karşılaştırılarak sonuçlar analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tablo-1 Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kadın	119	55,3
Erkek	96	44,7
Toplam	215	100

Tablo 1 katılımcıların cinsiyete göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, katılımcıların % 55,3'ünü kadınlar, % 44,7'sini erkekler oluşturmaktadır.

Tablo-2 Katılımcıların Yaş Dağılımı

Cinsiyet	N	%
18-30	32	14,9
31-55	162	75,3
55+	21	9,8
Toplam	215	100

Tablo 2 katılımcıların yaş dağılımlarını göstermektedir. Örneklem grubunun yaş dağılımlarına göre oranları, 18-30 yaş grubu % 14,9; 31-55 yaş grubu % 75,3; 55 ve üzeri yaş grubu ise % 9,8'dir. Katılımcılarımızın çoğunluğunu, orta yetişkin gurubu oluşturmaktadır. Bu dönem evlilik ve çocuk sahibi olunmasında aktif dönem olması yönüyle önem taşımaktadır.

Tablo-3 Katılımcıların Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı

Nerede Yaşadığı	N	%
Köy	40	18,6
Kasaba	17	7,9
Şehir	103	47,9
Büyükşehir	55	25,6
Toplam	215	100

Tablo 3 katılımcıların yaşadıkları yere göre dağılımını göstermektedir. Eldeki verilere göre köyde yaşayanların oranı % 18,6; kasabada yaşayanların oranı % 7,9; şehirde yaşayanların oranı % 47,9; büyükşehirde yaşayanların oranı % 25,6'dır.

Tablo-4 Katılımcıların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Coğrafi Bölgeler	N	%
Marmara	142	66,0
Ege	8	3,7
Akdeniz	8	3,7
İç Anadolu	30	14,0
Doğu Anadolu	9	4,2
Güneydoğu Anadolu	2	,9
Karadeniz	16	7,4
Toplam	215	100

Tablo 4 Katılımcıların nereli olduklarını ifade eden coğrafi bölgelere göre dağılımını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, Marmara Bölgesi % 66,0; Ege Bölgesi %3,7; İç Anadolu Bölgesi %14,0; Doğu Anadolu Bölgesi % 4,2; Güneydoğu Anadolu Bölgesi % ,9; Karadeniz Bölgesi % 7,4'lük bir dağılım göstermektedir.

Tablo-5 Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	N	%
İlkokul mezunu	57	26,5
Ortaokul mezunu	26	12,1
Lise Mezunu	50	23,3
Üniversite Mezunu	76	35,3
Okur Yazar	1	,5
Diğer	5	2,3
Toplam	215	100

Tablo 5 katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımları gösterilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ilkokul mezunları % 26,5; ortaokul mezunları %12,1; lise mezunları % 23,3; üniversite mezunu % 35,3; okuryazar %,5; diğer %2,3'tür. Araştırma verilerine baktığımızda katılımcıların eğitim seviyelerinin iyi olanların daha ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Tablo-6 Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Gelir Durumu	N	%
Düşük	10	4,7
Orta	104	48,4
İyi	97	45,1
Çok iyi	4	1,9
Toplam	215	100

Tablo 6 katılımcıların gelir durumuna göre dağılımını göstermektedir. Buna göre, gelir düzeyi “çok iyi” olanların oranı % 1,9; gelir düzeyi “iyi” olanların oranı % 45,1; gelir düzeyi “orta” olanların oranı % 48,4; gelir düzeyi “düşük” olanların oranı % 4,7'dir.

Tablo-7 Katılımcıların Mesleklerine Göre Dağılımı

Gelir durumu	N	%
Ev hanımı	78	36,3
Memur	69	32,1
İşçi	20	9,3
Esnaf	15	7,0
Yönetici	6	2,8
Diğer	27	12,6
Toplam	215	100

Tablo 7 katılımcıların mesleklerine göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, örneklem grubunun mesleklerine göre dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir: Ev hanımı % 36,3; memur % 32,1; işçi % 9,3; esnaf % 7,0; yönetici %2,8; diğer % 12,62dir.

Tablo-8 Katılımcıların Evlilik Yıllarına Göre Dağılımı

Evlilik Yılı	N	%
0-1	10	4,7
2-5	17	7,9
6-10	48	22,3
11-15	41	19,1
16-20	46	21,4
21+	53	24,7
Toplam	215	100

Tablo 8 katılımcıların evlilik yıllarına göre dağılımını göstermektedir. Eldeki verilere göre, bir yıllık evliler % 4,7; 2-5 yıllık evliler % 7,9; 6-10 yıllık evliler % 22,3; 11-15 yıllık evliler % 19,1; 16-20 yıllık evliler % 21,4; 21 yıl veya daha fazla yıl evli olanlar % 24,7'dir.

Tablo-9 Katılımcıların Evlenme Şekline Göre Dağılımı

Evlenme Şekliniz Görücü usulü mü?	N	%
Evet	102	47,4
Hayır	113	52,6
Toplam	215	100

Tablo 9 katılımcıların evlenme şekline göre görücülük usulünün dağılımını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, görücü usulü ile evlenenlerin oranı % 47,4; görücü usulü ile evlenmeyenlerin oranı ise % 52,6'dır. Buna göre görücü usulü evlenen ve evlenmeyenlerin oranı birbirine yakın olmakla beraber, görücü usulünü tercih etmeyenler daha ağırlıktadır.

Tablo-10 Katılımcıların Çocuk Sahibi Olmak İçin Tıbbî Yardım Alma Durumlarına Göre Dağılımı

Doktor Yardımı Aldınız mı?	N	%
Evet	29	13,5
Hayır	186	86,5
Toplam	215	100

Tablo 10 katılımcıların çocuk sahibi olmak için tıbbî yardım alma durumlarına göre dağılımını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, doktor yardımı alanların oranı % 13,5; doktor yardımı almayanların oranı ise % 86,5'dir. Bu verilere göre katılımcılarımız ağırlıklı olarak çocuk sahibi olmak için tıbbi bir engelle karşılaşmamışlardır. Dolayısıyla çocuk sahibi olmada zorluk yaşamamışlardır.

Tablo-11 Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Çocuk Sayısı	N	%
1	46	21,4
2	102	47,4
3	46	21,4
4	16	7,4
4+	5	2,3
Toplam	215	100

Tablo 11 katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısına göre dağılımını göstermektedir. Örneklem grubuna göre, bir çocuğu olanların oranı % 21,4; iki çocuğu olanların oranı % 47,4, üç çocuğu olanların oranı % 21,4; dört çocuğu olanların oranı % 7,4; dörtten fazla çocuğu olanların oranı % 2,3'tür. Katılımcılarımızın çoğu iki çocukludur. Bu veri Davut İbrahimoglu'nun 320 kişi üzerinde yapmış olduğu, aile ve çocuk sahibi olmak konulu çalışmasıyla örtüşmektedir (İbrahimoglu, 2010: 209). Bu durum, günümüzde çocuğun işgücü değerinin değişerek psikolojik değerinin arttığını düşündürmektedir.

Tablo-12 Katılımcıların Evlendikten Sonra Çocuk Sahibi Olma Sürelerine Göre Dağılımı

Çocuk Olma Yılı	N	%
0-1	103	47,9
1-2	70	32,6
3-4	24	11,2
4-8	10	4,7
8-11	4	1,9
11+	4	1,9
Toplam	215	100

Tablo 12 Katılımcıların evlendikten ne kadar süre sonra çocuk sahibi olduklarını göstermektedir. Araştırma verilerine göre, evlendikten bir yıl sonra çocuğu olanların oranı % 47,9; iki yıl içinde çocuk sahibi olanların oranı % 32,6; dört yıl içinde çocuk sahibi olanların oranı % 11,2; dört veya sekiz yıl içinde çocuk sahibi olanların oranı % 4,7; sekiz veya on bir yıl içinde çocuk sahibi olanların oranı % 1,9; on bir yıl ve daha sonra çocuk sahibi olanların oranı % 1,9'dur. Elde edilen veriler, katılımcılarımızın % 80,5'inin evlendikten sonra iki yıl içerisinde çocuk sahibi olduklarını göstermektedir. Bu durum bize, eşler tarafından çocuğun evliliği tamamlayıcı bir unsur olarak görüldüğünü düşündürmektedir.

3.2 Katılımcıların Dindarlık Düzeyleri İle İlgili Bulgular

Tablo-13 Katılımcıların Dindarlık Düzeylerine Ait Puanlama

	N	Ortalama
Dindarlık	215	3,7651

Tablo 13 araştırmaya katılanların dindarlık ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar verilmiştir. Eldeki verilere göre dindarlık ortalama puanı 3,76'dır. Bulgulara göre katılımcıların dindarlık düzeyleri yüksektir.

Yetişkinlik dönemi, evlenip aile kurularak kişiler için ana-babalığın tecrübe edildiği bir dönemdir. Buna bağlı olarak sorumlulukların daha fazla hissedilmesiyle birlikte yetişkinlik döneminde dine duyulan ilgi artmaktadır. Bunun önemli bir sebebi; çocukları iyi yetiştirmek, onlara iyi örnek olmak arzusu olabilir. İnsanın psikolojik ve artan yaşla birlikte yaşanan tecrübeler, kişiyi kendi kendisiyle daha fazla karşı karşıya getirmektedir. Daha önceki yaşlarda ilgi ve tatmin konusu olan şeylerin giderek kişinin hayatında önem ve etkisini yitirmesi ve ilgi alanının daralması sonucunda, artık hâkimiyetini kaybeden ilgilerin yerini almak üzere din, hayatını doldurmaktadır (Hökelekli, 2001: 285). Araştırma verilerine göre katılımcılarımız, ağırlıklı olarak orta yaş yetişkinlik döneminin özellikleri ile örtüşmektedir ve dindarlık düzeyleri yüksektir.

Tablo-14 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımlarına Göre Dindarlık Düzeyleri t-testi Sonuçları

Katılımcıların cinsiyet durumlarına göre dindarlık düzeyi					
Cinsiyet	N	M	S.S	P	T
Kadın	119	3,7899	,20612	,452	1,835
Erkek	96	3,7344	,23738		

Tablo 14 katılımcıların cinsiyete göre dindarlık düzeylerini tespit etmek için yaptığımız t-testi sonuçları yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Araştırma bulgularına göre cinsiyet ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$). Cinsiyete göre dindarlık düzeyinde anlamlı bir farklılık olmasa da kadınların aldıkları ortalama puan ($M=3,78$) erkeklere göre daha yüksektir.

Kaya (1998)'nin araştırmasında ise, erkeklerin kadınlara göre, dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeni olarak; erkeklerin camilerdeki yaygın din eğitimi ile bayanlara oranla daha fazla etkileşim halinde olmasının bir etkisi olabilir şeklinde açıklanmıştır. Fırat (1977) tarafından yapılan araştırma da ise, kızların erkeklere göre, kararsızlık ve agnostik; erkeklerinde kızlara göre rasyonel ve irrasyonel inançta daha yüksek oranda olduğu gözlenmiştir (Kaya, 1998: 117).

Dindarlık, toplumsal yaşamın sosyal ve kültürel çeşitliliğini gözler önüne serecek biçimde farklı tipleri ile karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet, dindarlıkta farklılaşmaların meydana gelmesine sebep olan etmenlerdendir. Cinsiyet, doğuştan gelen bir özellik olmakla birlikte, kadın ve erkeklerin sosyal konumları, rol ve davranış biçimleri büyük oranda toplumsal ve kültürel hayatın içinde şekillenmektedir. Hayat boyu devam eden sosyalleşme süreçleri bağlamında bireyler, kendi cinsiyetlerine dair kültürel değerleri öğrenmekte ve bahsi geçen kültürel değerleri özümseyerek toplumsal davranışlara dönüştürmektedirler. Yaş, eğitim düzeyi, ekonomik ve toplumsal konum gibi özellikleri ise kadın ve erkeklerin cinsiyetlerine dair kültürel değerleri özümsemelerinde, tutum ve davranışlarını şekillendirmelerinde etkili olmaktadır. Kültürlenme ve toplumsallaşma süreçlerine bağlı olarak, kadın ve erkekler, ayrı toplumsal konumları, sosyalleşme biçimleri, kültürel değerleri ile farklı dindarlık tiplerini temsil eden failler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Esasında kadın ve erkeklerin dinî tutum ve davranışları arasında görülen farklılıkların fitrattan gelen biyolojik, fizyolojik ve psikolojik özelliklerinden mi yoksa kadın ve erkeklerin farklı toplumsallaşma ve kültürlenme süreçlerinden geçmelerinden mi kaynaklandığı noktasında farklı tercihler bulunmaktadır. Doğuştan gelen biyolojik, fizyolojik ve psikolojik özelliklerin kadın ve erkeklerin toplumsal davranışlarını, dinî tutumlarını etkilediği gerçektir. Benzer araştırmalar, toplumsallaşma ve kültürlenme

süreçlerinin, dinî tutum ve davranışların şekillenmesinde doğuştan getirilen cinsiyet özelliklerinden daha etkili olduğunu işaret etmektedir (Kula, 2001: 68).

Dünya genelinde ve ülkemizde yürütülen dindarlık araştırmaları göstermektedir ki, kadınların nicelik ve nitelik olarak dine, özellikle de ibadetlere, erkeklerden daha yoğun bir biçimde yönelmeleri, kadın dindarlığının ayırt edici bir özelliğidir. Buna göre kadınlar dine, özellikle de toplu ibadetlere daha fazla ilgi göstermekte ve daha fazla duygusal yoğunluk yaşamaktadırlar. Kadınların dindarlık biçim ve düzeylerinde gözlemlenen bu farklılaşma ise genellikle aile merkezli yaşamları, eş ve anne olma konumları, meslek sahibi olma durumları ve ekonomik düzeyleri ile açıklanır (Şahin, 2013: 26).

Kadınlar, toplumsal ve ekonomik konumlarının sınırlılığının neden olduğu yoksunluk duygularını telafi edecek biçimde çocukları ve aileleri için dua etmek, dilek ve isteklerde bulunmak üzere özellikle de toplu ibadetlere yoğun biçimde katılmaktadırlar. Ayrıca diyanet işleri başkanlığınca uygulanan yaygın eğitim daha ziyade kadınlara yönelik olarak faaliyet göstermektedir. Dinî ibadet ve uygulamalar, kadınlara sıkıntılarını sabır ve kader anlayışı çerçevesinde aşma, yardımlaşma ve dayanışma ağları kurma, çocukları ve aileleri için manevi girişimde bulunma olanağını tanımaktadır. Kadınların bireysel ibadetlere ilave olarak, dinî sohbet, mevlit ve ramazan ayı süresince gerçekleştirilen mukabele gibi toplu dinî pratikler erkekler oranla daha fazla yöneldikleri görülmektedir.

Tablo-15 Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılımı

Dindarlık Durumu	N	%
Dindar Değilim	5	2,3
Biraz Dindarım	41	19,1
Dindarım	160	74,4
Çok Dindarım	9	4,2
Toplam	215	100

Tablo 15 Katılımcıların öznel dindarlık algısına göre dağılımını göstermektedir. Öznel dindarlık algısı bireyin kendini dindarlık açısından nasıl gördüğünü ölçmeye çalışan bir değişkendir. Yapılan analizlerde katılımcılara yöneltilen dindarlık ölçeği ile öznel

dindarlık algısı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.(Katılımcıların dindarlık puan ortalaması 3,765’dir)

Araştırma bulgularına göre katılımcılardan, kendilerini “dindar değilim” diye ifade edenlerin oranı % 2,3; “biraz dindarım” diye ifade edenlerin oranı %19,1; “dindarım” diye ifade edenlerin oranı % 74,4; “çok dindarım” diye ifade edenlerin oranı % 4,2’dir. Araştırmaya katılanların % 2,3’lük bir oran kendisini dindar görmemiştir. Dindar ve kendini çok dindar görenler ise % 78,6’lık bir oranı oluşturmaktadır. Katılımcıların kendilerini dindar algılama oranları yüksektir.

Diyanet işleri başkanlığı strateji geliştirme başkanlığı aracılığıyla 2012 yılında vatandaşların dindarlık algısını ölçen bir araştırma gerçekleştirilmiştir. 26 ilde 2712 kişi üzerinde yapılan ankette kişilerin dindarlık algısı hakkında verilere ulaşılmak istenmiştir. Katılımcılara “kendinizi ne kadar dindar buluyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Sonuçlara genel olarak bakıldığında “dindarlık algısı” konusunda ankete katılanların % 72,1 kendisini çok dindar veya dindar olarak nitelerken % 92,2’si dinî bilgisinin çok iyi, iyi veya orta seviyede olduğunu söylemektedir. Bu durum, toplumun üçte ikisinden fazlasının kendisini dindar olarak gördüğünü, yani toplumda dine yönelik oldukça olumlu bir bakış açısının olduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılan araştırmada katılımcıların kendilerini ne ölçüde dindar bulduklarına yönelik sorunun medeni duruma göre analizinde ise evlilerin bekârlara oranla kendilerini dindar bulma durumlarının daha yüksek oranlara tekabül ettiği dikkat çekmektedir. Buna göre evlilerin % 65,1’i kendilerini çok dindar; 5 72,8’i ise dindar olarak değerlendirmiştir (SGB, 2013: 39). Araştırma da elde ettiğimiz verilerle SGB’nin elde ettiği veriler örtüşmektedir.

Tablo-16 Katılımcıların İbadetlere Karşı Tutumuna Göre Dağılımı

İbadetlere Karşı Tutumunuz Nedir?	N	%
İbadetleri istekle yapıyorum	162	75,3
İbadetleri ara sıra yapıyorum	24	11,2
İbadetleri yapıyorum ama zor ve yorucu buluyorum	1	,5
İbadetlere karşı isteğim var ama yerine getiremiyorum	27	12,6
İbadet yapmak istemediğim için ibadet yapmıyorum	1	,5
Toplam	215	100

Tablo 16 Katılımcıların ibadetlere karşı tutumlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Araştırma verilerine göre “ibadetleri istekle yapıyorum” diyenlerin oranı % 75,3; “ibadetleri ara sıra yapıyorum” diye ifade edenlerin oranı % 11,2; “ibadetleri yapıyorum ama zor ve yorucu buluyorum” diyenlerin oranı % ,5; “ibadetlere karşı isteğim var ama yerine getiremiyorum” diye kendini ifade edenlerin oranı % 12,6; “ibadet yapmak istemediğim için yapmıyorum” şeklinde kendini ifade edenlerin oranı % ,5’tir.

İbadet, bir itaat davranışıdır. Allah’a bağlılığın şuuruna ulaşmış insanın, bunun sonucunda içtenlikle, şükran ve minnettarlık duyguları içerisinde yaratıcıya yönelmesini simgeler. Tam ve mükemmel olmayan insanın, her şeyini kendisine borçlu olduğu mükemmel ve yüce varlığa karşı itaat ve yakınlaşma isteği, ibadetlerle anlam kazanmaktadır. Katılımcılarımızın % 75,3’ü ibadetlere karşı istekle yaparken, % 99’u ise ibadetlere karşı isteklidir.

Tablo-17 Katılımcıların Dua Etmekle İlgili Tutumuna Göre Dağılımı

Dua Etmekle İlgili Tutumunuz Aşağıdakilerden Hangisine Uygundur?	N	%
Sık sık dua ederim	175	81,4
Özellikle sıkıntılı anlarımda dua ederim	24	11,2
Cenaze, mevlit gibi durumlarda dua ederim	3	1,4
Sadece namazda dua ederim	12	5,6
Hiç dua etmem	1	,5
Toplam	215	100

Tablo 17 katılımcıların dua etmekle ilgili tutumuna göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre “sık sık dua ederim” diyerek kendini ifade edenlerin oranı % 81,4; “özellikle sıkıntılı anlarımda dua ederim” şeklinde ifade edenlerin oranı % 11,2; “cenaze, mevlit gibi durumlarda dua ederim” şeklinde kendini ifade edenlerin oranı % 1,4; “sadece namazda dua ederim” diyenlerin oranı % 5,6; “hiç dua etmem” diyenlerin oranı ise % ,5’tir.

Tablo-18 Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısına Göre “Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” ifadesine Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?							
Dindarlık Algısı		Daha sıcak ve samimi oldu.	Eşimle iletişimimde sorunlar çoğalmaya başladı.	Hiç bir şeyi değiştirmedim, iletişimim daha önce nasılsa şu anda da öyle.	İlgimiz çocuğa yöneldi.	Başka...	Toplam
Dindar değilim	N	2	0	1	2	0	5
	%	40,0%	,0%	20,0%	40,0%	,0%	100%
Biraz dindarım	N	18	6	7	9	1	41
	%	43,9%	14,6%	17,1%	22,0%	2,4%	100%
Dindarım	N	55	11	60	29	5	160
	%	34,4%	6,9%	37,5%	18,1%	3,1%	100%
Çok dindarım	N	4	0	5	0	0	9
	%	44,4%	,0%	55,6%	,0%	,0%	100%
Toplam	N	79	17	73	40	6	215
	%	36,7%	7,9%	34,0%	18,6%	2,8%	100%

DF:12 Chi-Square:13,846 p=,311

Tablo 18’de katılımcıların öznel dindarlık algısı ile “Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” ifadesine verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Ankete katılan katılımcıların % 36,7’si çocuk sahibi olduktan sonra, ilişkilerinin daha sıcak ve samimi olduğunu ifade ederken % 7,9’u çocuk sahibi olduktan sonra eşiyile olan iletişimde sorunların çoğalmaya başladığını ifade etmiştir. Katılımcıların % 34’ü çocuk sahibi olmanın ilişkilerinde hiçbir değişikliğe sebep olmadığını ifade etmiştir. Daha ziyade dindar olan kişiler %93,1’lik bir oranla çocuk sahibi olmanın eşiyile olan ilişkisinde değişime sebep olmadığını ifade ederken, dindar olmayan kişilerin % 83,9’u ilişkilerinin çocukla birlikte daha sıcak ve samimi olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler çocuk sevgisinin fitri ve bütünleştirici boyutunu ortaya koyarken kendini dindar ifade edenlerde çocuğa atfedilen değer ile eşe atfedilen değer arasında paralel bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Katılımcıların % 18,6’sı” ilgimiz çocuğa yöneldi” şeklinde

ifade ederken % 2,8'i başka seçeneğini işaretlemiştir. Araştırma verilerine göre çocuk, evliliği ve eşler arasındaki iletişimi, dindar olsun ya da dindar olmasın olumlu etkilemektedir.

Tablo-19 Katılımcıların Çocuk Sahibi Olmasının İbadet Disiplini Üzerindeki Etkisine Dair Tutumlarına Göre Dağılımı

Çocuk sahibi olmak İbadet Disiplini Aksatmaz	N	%
Katılıyorum	197	91,6
Kararsızım	9	4,2
Katılmıyorum	9	4,2
Toplam	215	100

Tablo 19 çocuk sahibi olmanın ibadet disiplini üzerindeki etkisine göre katılımcıların tutumlarını göstermektedir. Araştırma verilerine göre “çocuk sahibi olmak ibadet disiplinini aksatmaz” fikrine katılanların oranı % 91,6; kararsızım cevabını verenlerin oranı %4,2; katılmıyorum şeklinde kendini ifade edenlerin oranı ise %4,2’dir.

Çocuk, aileye katıldığı andan itibaren sorumluluk ve meşguliyetleriyle beraber gelir. Ancak çocuk, aynı zamanda Allah’ın hediyesi ve emanetidir. Kişiler bu durumun farkında olursa çocuğun anne babaya yüklediği sorumluluk ibadet disiplinini aksatmaz. Hatta hayırlı evlat, dindar insan nazarında amel defterini açık bırakan (Maraşlı, 2008: 41) bir lütuftur. Çocuğa dini değerleri aktarmak anne babanın görevidir. Bu durum ise anne babayı ibadet konusunda daha dikkatli davranmaya sevk eder. Araştırmamızdaki veriler bu bilgilerle örtüşmektedir.

Tablo-20 Katılımcıların “Çocuk Sahibi Olmak Dini Duyguları Daha Yoğun Hissettirir” İfadesine Katılma Durumlarına Göre Dağılımı

Dini Duygu	N	%
Katılıyorum	182	84,7
Kararsızım	15	7,0
Katılmıyorum	18	8,4
Toplam	215	100

Tablo 20 Katılımcıların, çocuk sahibi olmak dini duyguların daha yoğun hissedilmesi üzerindeki tutumlarına göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre, “Çocuk sahibi olmak dini duyguları daha yoğun hissettirir.” İfadesine katılanların oranı % 84,7; kararsızların oranı % 7; katılmayanların oranı ise % 8,42’tür. Katılımcılarımızın ağırlıklı kısmı çocuk sahibi olmanın dini duyguları daha yoğun hissettirdiği kanaatindedir.

Çocuk sahibi olmak içerisinde dua, sabır, şükür, hamd, imtihan, dünya hayatının süsü (KehfSûresî, 46), sevgi, şefkat, vicdan, teslimiyet, tevekkül gibi çok yönlü olan dinî duyguları içeren bir haldir. Dolayısıyla evlat sahibi olmak, Yaratıcı ile olan bağı kuvvetlendiren bir durumdur. Zira çocuk, anne ve babaya Allah tarafından emanet edilmiş bir ümittir.

3.3. Eşler Arası İletişimde Çocuğun Konumu İle İlgili Araştırma Bulguları ve Yorumlar

3.3.1. Eşlerin Evliliğe Bakış Açısıyla İlgili Görüşleri

Tablo-21 Katılımcıların Cinsiyet Durumları İle Evlenme Sebepleri Arasındaki İlişki

		Sizce kişi niçin evlenir?				
Cinsiyet		Hayatı bir eşle paylaşmak için	Çocuk sahibi olabilmek için	Evlenmek toplumsal bir adet olduğu için	Hayatının son döneminde yalnız kalmamak için	Toplam
Kadın	N	110	1	6	2	119
	%	92,4%	,8%	5,0%	1,7%	100%
Erkek	N	85	2	7	2	96
	%	88,5%	2,1%	7,3%	2,1%	100%
Toplam	N	195	3	13	4	215
	%	90,7%	1,4%	6,0%	1,9%	100%

DF:3 Chisquare: 1,168 p=,761

Tablo 21’de katılımcıların cinsiyetleri ile “*sizce kişi niçin evlenir*” sorusuna verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Kadınların %92,4’ü, erkeklerin ise %88,5’i hayatlarını bir

eşle paylaşmak için evlendiklerini ifade etmişlerdir. Ankete katılan katılımcıların % 90,7'si hayat arkadaşlığını, çocuk sahibi olmaktan daha öncelikli görmektedirler. Bu durum eşler arasında sevgi faktörünün, çocuk faktöründen ve toplumsal adetlerden daha önemli olduğu şeklinde açıklanabilir. Anketimizde çocuk % 1,4 ile son sırada tercih edilmiş olsa da, çocuk için yapılan ikinci evlilikler, kuma hadisesi ya da sperm bankaları realite olarak düşünülürse elde ettiğimiz veriler, örneklem gurubumuzun dindarlık seviyesinin yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Sağlıklı bir evlilik insan için mutluluk sığınağıdır. Günün zahmetlerinden arınabileceği, duygu paylaşımını yaşayabileceği, kendisini güvende hissettiği yer evdir. Eskiden terapi seanslarında evlilikte” sevgi” üzerinde durulurdu. Fakat modern hayatın yıkıcılığı bu tanımları değiştirdi. Günümüzde evi tanımlarken sevgi yuvası değil “güven yuvası” olarak tanımlanmaktadır. Yalnızlık ve hırpalanmışlık duygularıyla insanlar evliliğe güvenli bir liman algısıyla bakmaktadırlar (Tarhan, 2014: 103).

Tablo-22 Katılımcıların Gelir Dağılımlarına Göre Aile Ortamının Mutluluğu İçin En Fazla Önem Verdikleri Faktör

		Aile ortamının mutluluğu için sizce hangisi daha fazla önem taşır?					
Gelir durumu		Sevgi	Para	Çocuk	İyi bir iş	İyi bir ev	Toplam
Düşük	N	8	0	1	1	0	10
	%	80,0%	,0%	10,0%	10,0%	,0%	100%
Orta	N	92	1	7	2	2	104
	%	88,5%	1,0%	6,7%	1,9%	1,9%	100%
İyi	N	89	2	5	5	0	101
	%	88,1%	2,0%	5,0%	5,0%	,0%	100%
Toplam	N	189	3	13	8	2	215
	%	87,9%	1,4%	6,0%	3,7%	,9%	100%

DF:8 Chi square:5,650 p=,686

Tablo 22 Katılımcıların gelir durumuna göre, aile ortamının mutluluğu için en fazla önem verdikleri faktöre göre dağılımını göstermektedir. Ankete katılan katılımcılardan düşük gelire sahip olanların % 80'i sevgiyi seçerken %10'u çocuk ve iyi bir işi tercih etmiştir. Gelir durumu orta halli olanların % 88,5'i sevgiyi seçerken % 6,7'si çocuk %

1,9' u iyi bir işi ve %1,9'u evi % 1'i ise parayı tercih etmiştir. Gelir durumu iyi olanların % 88,1'i sevgiyi tercih ederken % 5'i çocuk cevabını seçerken % 5'lik bir dilim iyi bir iş % 2 ise parayı tercih etmiştir.

Katılımcılarımızın % 87,9'u aile ortamının mutluluğu için öncelikle sevgiyi tercih etmiştir. Çocuk ise % 6'lık bir oranla sevgiden sonra ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada % 3,7 ile iyi bir iş tercih edilirken dördüncü sırada % 1,4 ile para tercih edilmiş sıralamanın sonunda ise % ,9 ile iyi bir ev yer almıştır. Anketimizdeki soruya verilen cevaba göre düşük gelir durumuna ait kişilerin hiçbirinin parayı işaretlememesi buna karşılık gelir durumu iyi olanların parayı tercihlerinin arasında ifade etmesi dikkat çekicidir. Orta gelir durumuna ait kişiler ise tercihlerinde evinde aile ortamının mutluluğu için iyi bir evinde önemli olduğunu ifade eden tek guruptur.

Katılımcılarımızın aile ortamının mutluluğu için en önemli gördükleri faktör sevgidir. Yapılan ki kare testinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu veri bize hangi gelir gurubuna ait olursa olsun insan için en vazgeçilmez faktörün sevgi olduğunu göstermektedir. Yaratılışın özünde sevgi vardır. Eşler arası iletişimin sağlıklı olmasının en vazgeçilmez unsuru sevgidir. Sevgi ve anlayışın bulunmadığı aile ortamında çocukta bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. İslâm'da eşlerin birbirlerinde sükûnet bulması, aralarında sevgi var edilmesi Allah'ın nimetlerindendir “İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının delillerindendir.” (Rum Sûresi, 21).

Sevgi sosyal statünün üstünde olmakla beraber fitrattan gelen bir duygudur. Katılımcılarımızın evlilik sebebi olarak hayatı bir eşle paylaşmak için evlendiklerini ifade etmesi, aile ortamının mutluluğunda sevgi faktörünü en önemli gördüklerini ifade etmeleri birbirleriyle örtüşmektedir. Evlilikteki sıkıntıları hatta çocuk sahibi olamama sıkıntısını dahi eşler arasında tölare edebilecek en kuvvetli unsur sevgidir.

Tablo-23 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları İle Eşler Arasındaki İletişimi En Fazla Zedeleyebilecek Ahlaki Zaafların Karşılaştırılması

Eşinizle olan iletişiminizi en fazla zedeleyecek husus ne olabilir?						
Cinsiyet		Eşimin yalan söylemesi	Eşimin beni devamlı eleştirmesi	Eşimin evliliğimizle ilgili sorumlulukları almaması	Eşimin beni aldatması	Toplam
Kadın	N	30	8	23	58	119
	%	25,2%	6,7%	19,3%	48,7%	100%
Erkek	N	24	10	7	55	96
	%	25,0%	10,4%	7,3%	57,3%	100%
Toplam	N	54	18	30	113	215
	%	25,1%	8,4%	14,0%	52,6%	100%

DF:3 Chi square:7,123 p=,068

Tablo 23 Katılımcıların cinsiyete göre eşler arasındaki iletişimi en fazla zedeleyebilecek ahlaki zaaflara göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre katılımcılarımız eşleri ile olan iletişimi en fazla zedeleyebilecek unsur olarak kadınların %48,7'si erkeklerin ise % 57,3'ü eşinin kendisini aldatması olarak ifade etmişlerdir. Katılımcılarımızın % 25,1'i eşinin yalan söylemesini iletişimi zedeleyecek zaaflardan ifade ederek ikinci etken olarak ortaya koymuşlardır. Üçüncü sırada ise erkekler % 10,4 ile eşlerinin kendisini eleştirmesini ifade ederken, kadınlar ise % 19,3 ile eşlerinin evlilikle ilgili sorumlulukları almamasını ifade etmişlerdir.

Erkeğin ilişkideki önceliği, paylaşmak ve yakınlık hissetmektir. Erkekler doyumunu başarı ve sonuç almada bulurken, kadınlar paylaşımda bulunmak, değer verilmek önemsenmek ister. Bir kadın eşinin eksiklerini düzeltmeyi görev bilir ve bunu yaparken eşini koruduğunu düşünür. Erkek ise karısının kendisini yönettiğini düşünmeye başlar. Bir kadın yeterli olduğunu kanıtlama çabasındaki bir erkeğe yardım önerdiğinde erkek yetersiz ve eksik olarak algılandığını zanneder. Bu durum ise erkekte güçsüzlük ve becerisizlik duygusu uyandırabilir (Tarhan, 2014: 101). Eleştirilen erkek, eşinden uzaklaşabilir. Emrederek konuşma algısı devreye girerek iletişim bozukluğuna sebep olur (Oluç, 2013: 80).

Yapılan ki kare testi sonucunda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu veri ise evlilikte kadın içinde erkek içinde iletişimi sıkıntıya sokacak sorunların genel anlamda ortak kabul edildiğini düşündürmektedir. Eşler arasındaki iletişimi en fazla zedeleyecek olan hususların güvenle ilgili sorunlardan kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Ancak kadınların erkeklere oranla sorumlulukların yerine getirilmesi hususuna daha fazla önem verdikleri kanaati oluşmuştur.

2008’de gerçekleştirilen aileye ilişkin sorunlar istişare toplantısında Başbakanlık aile araştırmalarına göre aile sorunları ve çözümleri başlıklı yapılan sunumda şu veriler ortaya konulmuştur: 2006’da 12.280 haneye giderek on sekiz yaş üzeri 24.647 kişiyle görüşülmüştür. Eşler arasında yaşanan sorunlar araştırılmıştır. Yapılan araştırma da konuyla ilgili üç faktör ortaya konulmuştur. Birinci faktör, en az etkili olan, ortalaması en düşük olan faktör: alkol kullanımı, sigara kullanımı, kumar alışkanlığı. İkinci faktör daha çok ilişkiler boyutunda görülmüştür. Orta düzeyde sorunlarımız var; ama üçüncü faktör sosyoekonomik sorumluluklar. En yüksek eşle sorun yaşanan bu grup. Yani ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklar, harcamalar konusundaki sorunlar ve gelirin yetersizliği. En çok görülen, ailemizde eş arasında yaşanan sorunlar (Gürcan, 2008: 144).

F1Kötü alışkanlıklar

F2 İlişkiler

F3 Sosyoekonomik

<ul style="list-style-type: none"> • Alkol • Sigara • Kumar	<ul style="list-style-type: none"> • Görüşülen kişiler • Giyim tarzı • Eşin ailesi ile ilgili • Kıskançlık • İş sorunlarının taşınması	<ul style="list-style-type: none"> • Ev ile ve çocuklarla ilgili sorumluluklar • Harcamalar konusunda • Gelirin yetersizliği
--	---	---

Eşler arasındaki sorunlar arttıkça mutluluk azalmaktadır. Eşiyle sorun olan kadın ya da erkek, çocuğunu dövüyor ya da eşiyle sorunu olanın çocuğuyla da sorunu oluyor. Ancak, evliliğin başlangıcı eşle olduğu için eşle sorun birçok sorunlara da yol açmaktadır. Ya da eşle huzur birçok huzuru da sağlamaktadır. Bu anlamda eşin seçimi ve sonrasındaki evliliğin daimiliğinde eşle ilişkilerin geliştirilmesi çok önem arz etmektedir (Gürcan, 2008: 14)

3.3.2. Katılımcıların Evlendikten Sonra Oturdukları Yere Göre Dağılımı

Tablo-24 Katılımcıların yaş gruplarına göre evlendikten sonra oturdukları yere göre dağılımı

Eşinizle birlikte oturduğunuz yer							
Yaş		Eşimle ayrı bir eve yerleştik	Aile büyüklerimizle beraber oturuyoruz.	Aile büyüklerimizle beraber kaldık fakat şu an beraber değiliz.	İş gereği bir süre eşimle ayrı mekânlarda yaşamak zorunda kaldık	Eşimin işi gereği farklı şehirlerde beraber kaldık	Toplam
18-30	N	24	4	3	0	1	32
	%	75,0%	12,5%	9,4%	,0%	3,1%	100%
31-55	N	88	21	43	1	9	162
	%	54,3%	13,0%	26,5%	,6%	5,6%	100%
55+	N	15	0	6	0	0	21
	%	71,4%	,0%	28,6%	,0%	,0%	100%
Toplam	N	127	25	52	1	10	215
	%	59,1%	11,6%	24,2%	,5%	4,7%	100%

DF:8 Chi square:10,438 p=,236

Tablo 24 katılımcıların yaş grupları ile “Eşinizle birlikte oturduğunuz yer” sorusuna verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, 18-30 yaş gurubunun evlendikten sonra % 75’i ayrı bir eve yerleşirken 31-55 yaş gurubunun % 54,3’ü ayrı bir eve yerleşmiştir. 55 yaş üstünün ise % 71,4’ü ayrı bir eve yerleşmiştir. Evlendikten sonra aile büyükleri ile kalanlar 18-30 yaş gurubunda % 12,5 iken 31-55 yaş gurubunda % 13’tür. Bir süre aile büyükleri ile kalanların oranına baktığımızda 18-30 yaş gurubunda % 9,4; 31-55 yaş gurubunda % 26,5 iken 55 yaş üstünde bu oran % 28,6’dır. Bir süre aile büyükleri ile kalan genç evlilerin oranı yetişkin evlilerden düşüktür. Bu veriler bize çekirdek aileye geçişte bir artış olduğunu göstermektedir.

Tarımdan sanayileşmeye geçişin artması, nüfus artışı, tarıma ayrılan arazilerin azalması ve farklı yerlerdeki iş imkânları ayrıca eğitim ve öğretime bağlı sebeplerle çekirdek aileye geçiş hızlanmıştır. Küreselleşen dünyada iletişim imkânı artmakta ve iletişim

şekli kolaylaşmaktadır. Bu durum farklı kültür ve mekândaki insanların tanışmalarını kolaylaştırmaktadır. Farklı sosyo- kültürel özelliklere sahip insanlar evlendiklerinde, genellikle evlenmek yerine yeni bir evde hayata başlamayı tercih etmektedir (Çelik, 2010: 8). Ekonomik durumu iyi olan aileler de çocukları ile beraber yaşamak yerine evlendirdikleri çocuklarını ayrı bir eve yerleştirmeyi tercih etmektedir. Çekirdek aileye geçişle birlikte çocuğa ait sorumluluklar ve çocuğun bakımı sadece karı ve koca üzerinde bulunarak aile büyüklerinden yardım görmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durum ise çocuğun bakımının kreşlere ya da bakıcılara kalmasına sebep olmaktadır.

3.3.3. Katılımcıların Çocuk Sahibi Olmak İstemesinin Nedenlerine Dair Görüşleri

Katılımcılarımıza “insanoğlu neden çocuk sahibi olmak ister?” şeklinde açık uçlu soru yöneltilmiştir. Araştırma verilerine göre katılımcıların çocuk sahibi olmak istemesinin nedenleri farklılık arz etmektedir. Katılımcılarımızdan 60 kişi neslin devam etmesi için çocuk sahibi olmak istediğini ifade etmektedir. 19 kişi hayırlı bir nesil yetiştirerek İslamiyet’in yayılmasına katkıda bulunmak aynı zamanda Sünnet’e uymak için çocuk sahibi olmak gerektiğini ifade etmiştir. 9 kişi Allah’a iyi bir kul yetiştirmeye vesile olmak için insanoğlunun çocuk sahibi olmak istediğini söylemiştir. 38 kişi “ailenin devamını ve mutluluğunu tamamlamak ve güzel bir aile kurabilmek için çocuk sahibi olunması gerekir.” şeklinde ifade etmektedir. Katılımcılarımızdan 10 kişi çocuk sahibi olmanın eşler arası bağı sağlamlaştırdığını ve çocuk sahibi olmanın eşlerin sevgisinin meyvesi olduğunu belirtmiştir. 14 kişi çocuğun neşe ve huzur kaynağı olduğunu ifade etmektedir. 9 kişi ise ailenin büyümesi için çocuk sahibi olmak istediğini belirtmiştir. 17 kişi çocuk isteğinin fitrattan gelen bir istek olduğunu ifade ederken 2 kişi ise kendinden bir parça görmek için çocuk sahibi olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılarımızdan 12 kişi çocuk sevgisini tadararak anne baba olmanın anlamını yaşamak için çocuk sahibi olmak istediğini söylemiştir. 7 kişi çocuk sahibi olmak Allah’ın anne babaya vermiş olduğu en güzel nimet ve hediye şeklinde açıklamıştır. Yaşlılıkta yalnız kalmamak ve evlattan fayda görmek, torun sahibi olabilmek için çocuk sahibi olunmalıdır diyenler ise 7 kişidir. 2 kişi ise çocuk sahibi olunmasında gelenekten gelen etkinin ve çevrenin olumsuz eleştirilerinden kurtulmak istemenin etkili olduğunu ifade etmiştir. 4 kişi çocuk sahibi olmanın hayatın anlamı olduğunu düşünmektedir. 2 kişi “içindeki sevginin dışa vurumu ve sevgi ihtiyacının giderilmesi için çocuk sahibi olunur.” açıklamasında

bulunurken 1 kişi “anne baba kıymetinin bilinmesi için çocuk istenir.” şeklinde ifade etmektedir. 1 kişi “Allah’ın isimlerinin tezahürünü görmek için çocuk sahibi olmak istenir.” diye bildirirken 1 kişi de “amel defterinin açık kalması için çocuk sahibi olunur.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Ana-baba tarafından çocuğa atfedilen değer ve çocuktan beklentiler ailenin işlerlik türünü yansıtır. Şöyle ki, çocuğa faydacı değerler atfedilen aile sisteminde çocuğun aileye gerçek (nesnel) katkısı yüksek düzeydedir. Bu katkı, çocukken aile ekonomisine yardım şeklinde, ileride ana-babaya yaşlılık güvencesi sağlamak şeklinde belirir. Bu bağımlı ilişkiler örüntüsü, modern ekonomik yapının oluşmadığı, geleneksel yapının süregeldiği kesimlerde görülür. Bu yapı içinde çoğunlukla çekirdek konumundaki aile, daha geniş aileye işlevsel bağlarla bağlıdır ve” işlevsel geniş aile” görünümündedir. Bu bağımlılık örüntüsü zaman içinde değişen bir süreçtir (Kağıtçıbaşı, 1991: 251).

Türkiye’de çocuk isteme nedenleri 1975 ve 2003 yılları karşılaştırılması Çiğdem Kağıtçıbaşı tarafından araştırılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler göre, çocuk isteme nedenleri şöyle açıklanmıştır: Çocukların eder, aileye ekonomik katkısı olur, erkek çocuk sahibi olmak için. 1975’te beklentiler “büyümelerini izlemek zevklidir, etrafta küçük çocuk eğlenceli olur, sevecek ve bakacak biri olması için, yaşlandığımda çocuklar yardım edebilir, çocuk evde yardım yaşlandığımda çocuklar yardım edebilir, çocuk evde yardım eder, aileye ekonomik katkısı olur, erkek çocuk sahibi olmak için” sebepleri ağırlık basarken 2003’teki beklentiler de: çocukların büyümelerini izlemek zevklidir, etrafta küçük çocuk eğlenceli olur, sevecek ve bakacak biri olması için” sebepleri öncelik göstermektedir(Kağıtçıbaşı, 2010: 190).

Nesiller arası maddi bağımlılıkları anlamak için, her iki çalışmada da çocuklardan belirgin ekonomik yardım beklentileri incelenmiştir. 2003’te çocuklardan daha az ekonomik yardım beklenmektedir. Özellikle maddi yardım beklentisindeki tersine dönüş dikkate değerdir.Son 30 yılda Türkiye’de ekonomik büyüme ve şehirleşmeyle ilgili önemli sosyal yapısal değişiklikler yaşanmıştır. İki çalışmanın örneklemelerindeki farklılıklar da bu değişiklikleri yansıtmaktadır. 2003 katılımcılarının üçte ikisi, kırsaldan kentsele dönüşmüş yaşam tarzlarını yansıtmaktadır. Kentli yaşam tarzları, yetişkin evlat desteğine alternatif sosyal güvenlik gibi yaşlılık güvencesi kaynaklarını içermektedir. Aynı zamanda çocuklar okulda daha fazla kalmaktadır, böylece “bağımlılık yaşları”

uzamakta ve ana-babaları için masraf oluşturmaktadır. Bu durumlar çocukların maddi katkılarını daha önemsiz yapmaktadır. Bu bulgular aile de değişimi ortaya koymakta özellikle psikolojik ve duygusal bağlılık modelini desteklemekte, sosyoekonomik gelişim ile azalanın maddi nesiller arası bağımlılıklar olduğunu göstermektedir. Psikolojik bağılıklarda azalma yoktur (Kağıtçıbaşı, 2010: 191).

Çocuk sevgisi fitrîdir. Bütün canlılarda nesli devam ettirme içgüdüğü vardır (Özbek, 1006: 55). Çocuk sahibi olma isteği, insandaki ölümsüzlük arzusunun tezahürlerinde biridir. Bütün canlılarda içgüdüsel bir özellik olarak bulunan üreme fonksiyonu insanda, diğer canlılardan farklı olarak, kendi soyunu ve ismini sürdürme arzusu eşliğinde gerçekleşmektedir. Katılımcılarımızın çoğunluğu, nesli devam ettirmek için çocuk sahibi olmak istediklerini ifade ederek insanoğlunun fitrattan getirdiği özelliğin, aile üzerindeki tezahürünü desteklemektedir.

Çocuk sahibi olmayı güdüleyen tek faktör ise sadece neslini sürdürmek değildir. İnsan yavrusunun masumiyet ve çekiciliği çocuk sevgisinin doğal sebebidir. Araştırmamızda elde edilen verilere göre; çocuk sahibi olunmak istenmesinin sebepleri sayılırken psikolojik özellikler ön plana çıkmaktadır. Elde edilen veriler diğer bulgularla örtüşmektedir. Buna ilaveten çocuk sahibi olmanın getirdiği toplumsal rol ve statüler, çocuk sahibi olmayı istemekte önemli bir paya sahiptir (Aslan, 2004: 93)

3.3.4. Evlendikten Sonra Çocuk Sahibi Olma Zamanı İle İlgili Veriler

Tablo-25 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları İle Çocuk Sahibi Olmak İçin İdeal Gördükleri Zaman Arasındaki İlişki

Sizce evlendikten ne kadar süre sonra çocuk sahibi olunmalıdır?							
Cinsiyet		Hemen	1 yıl sonra	2 yıl sonra	5yıl sonra	Bu durumu çok önemsemem	Toplam
Kadın	N	8	40	57	5	9	119
	%	6,7%	33,6%	47,9%	4,2%	7,6%	100%
Erkek	N	15	25	42	2	12	96
	%	15,6%	26,0%	43,8%	2,1%	12,5%	100%
Toplam	N	23	65	99	7	21	215
	%	10,7%	30,2%	46,0%	3,3%	9,8%	100%

DF:4 Chi square:7,201 p=,126

Tablo 25 katılımcıların cinsiyet dağılımlarına göre “sizce evlendikten ne kadar süre sonra çocuk sahibi olunmalıdır?” sorusuna verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır. Araştırma verilerine göre, çocuk sahibi olmak için en ideal zaman evlendikten 2 yıl sonra olarak düşünülmektedir. Kadınların %47,9’ü erkeklerin % 43,8’i toplam olarak katılımcılarımızın % 46’sı bu görüştedir. Buna bağlı olarak kadınların % 33,6’sı erkeklerin % 26’sı toplamda % 30,2’si evlendikten 1 yıl sonra çocuk sahibi olmak istemektedir. Hemen çocuk istediklerini ifade edenlerin oranı % 10,7’dir. 5 yıl sonra çocuk isteyenlerin oranı % 3,3’tür. Ne zaman çocuk olduğunu önemsemediğini ifade edenlerin oranı ise % 9,8’dir. Araştırmamızda katılımcılarımızın aile ve çocuk sahibi olmayı önemli bir etken olarak kabul ettikleri, bu sebeple de evlendikten sonra çok fazla zaman geçirmeden çocuk sahibi olmak istedikleri kanaati oluşmuştur. Bu verilere göre, çoğunluk ikinci yılda çocuk sahibi olmak istemektedir. Elde ettiğimiz veriler, Davut İbrahimoglu tarafından gerçekleştirilen “aile ve çocuk sahibi olma süresi arasındaki ilişki” anketindeki verilerle örtüşmektedir (İbrahimoglu, 2010: 211)

Tablo-26 Katılımcıların Evlendikten Sonra Çocuk Sahibi Olma Zamanı İle Evlendikten Sonra Çocuk Sahibi Olmak İsteme Zamanının Karşılaştırılması

Sizce evlendikten ne kadar süre sonra çocuk sahibi olunmalıdır?							
Zaman		Hemen	1 yıl sonra	2 yıl sonra	5yıl sonra	Bu durumu çok önemsemem	Toplam
0-1 yıl	N	13	37	40	4	9	103
	%	12,6%	35,9%	38,8%	3,9%	8,7%	100%
1-2 yıl	N	9	18	35	2	6	70
	%	12,9%	25,7%	50,0%	2,9%	8,6%	100%
3-4 yıl	N	1	5	16	0	2	24
	%	4,2%	20,8%	66,7%	,0%	8,3%	100%
4-8 yıl	N	0	0	7	1	2	10
	%	,0%	,0%	70,0%	10,0%	20,0%	100%
8 ve üzeri yıl	N	0	5	1	0	2	8
	%	,0%	62,5%	12,5%	,0%	25,0%	100%
Toplam	N	23	65	99	7	21	215
	%	10,7%	30,2%	46,0%	3,3%	9,8%	100%

DF:16 Chi square:24,253 p=,084

Tablo 26’da katılımcıların evlendikten sonra çocuk sahibi olma zamanı ile evlendikten sonra çocuk sahibi olmak isteme zamanı karşılaştırılmıştır. Buna göre evlendikten sonra hemen çocuk sahibi olanlar % 38,8’lik oranla evlendikten 2yıl sonra çocuk sahibi olmayı tercih etmişlerdir. 2 yıl sonra çocuk sahibi olanlar % 50’lik oranla bu zamanlamadan memnun görünmektedirler. Evlendikten sonra 4 yıl içinde çocuk sahibi olanlar % 66,7’lik oranla 2 yıl sonra çocuk sahibi olmayı arzu etmişlerdir. Evliliğinde 8 yıl içinde çocuk sahibi olanlar % 70’lik oranla evlendikten 2 yıl sonra çocuk sahibi olmayı istediklerini ortaya koymuşlardır. Evliliğinin 8. yılından sonra çocuk sahibi olanlar % 62,5’lik oranla evliliğinin ilk yılında çocuk sahibi olmak istediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma verilerine göre, katılımcılarımız çocuk sahibi olmak için ideal zaman olarak % 46’lık oranla 2 yıl sonrasını tercih etmektedirler. Bu durum evli çiftlerin ilk yılını birbirlerine ve evliliğe zaman ayırmak istemesi ve çocuğun kadın ve erkeğin evlilik hayatı üzerinde farklılaştırıcı bir etkiye sahip olmasından kaynaklandığı şeklinde açıklanabilir. Ancak evlilik içerisinde ilk iki yılın çok uzun bir zaman olmadığını düşünürsek çocuk sahibi olmanın evlilik üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu kanaati oluşmaktadır. Buna binaen katılımcılarımızın ilk yıl içerisinde çocuk sahibi olanları da evlilikte çocuk sahibi olmak için ideal zaman olarak 2 yıl sonrasını tercih etmişlerdir. Be veri ise bu kanaati güçlendirmektedir. Çocuk, evliliğe maddi ve manevi etkilerle katılmakta ve eşler üzerindeki sorumluluğu aynı zaman yoğunluğu artırmaktadır. Bununla birlikte evlendikten sonra uzun süre çocuk hasreti çeken ve evliliğinin 8.yılından sonra çocuk sahibi olan katılımcılarımız % 62,5’lik bir oranla çocuk sahibi olmak için uygun zaman olarak 1 yıl sonrasını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu veri ise, çocuğun fitrattan gelen bir istek olması ile beraber düşünüldüğünde çocuk sahibi olmak için yaşın ilerlemesinin olumsuz ve eşleri sıkıntıya sokacak bir durum olduğu şeklinde açıklanabilmektedir. Nitekim kadının yaşının ilerlemesiyle beraber ortaya çıkan menopoz gerçeği aynı zamanda birden fazla çocuk sahibi olma isteği birlikte çevrenin de etkisi düşünüldüğünde evliliğin çok ilerleyen zamanlarında çocuk sahibi olmak eşleri sınırlandırabilmektedir.

Aile ilişkilerinde çocuk, en belirgin konumda ve ailenin varoluşunun temel simgesi olarak algılanmaktadır. Hem kadın hem de erkek için ya da hem kadın hem de koca için

çocuk, birinci düzeydedir. Çocuğa atfedilen değer, öznesinden daha kuvvetlidir. Çocuk sahibi olmak, sorumluluk algısından daha önemlidir. Özellikle bazı bölgeler de ya da bazı statüler de kadınlar için bir statü kazanımı, bazı aileler geleceğe yatırım ve sosyal güvencedir (Gürcan, 2008: 141).

3.3.5. Evlilikte Sahip Olunan Çocuk Sayısına Dair Görüşler

Tablo-27 Katılımcıların Gelir Dağılımları İle Evlilikte İdeal Gördükleri Çocuk Sayısının Karşılaştırılması

Tablo 27’de katılımcıların gelir durumuna göre “sizce bir evlilikte ideal olan çocuk sayısı ne kadardır?” sorusuna verdikleri cevaplar karşılaştırılmıştır.

Sizce bir evlilikte ideal olan çocuk sayısı ne kadardır?						
Gelir Durumu		Bir	İki	Üç	Üçten fazla olmasını isterim.	Toplam
Düşük	N	0	3	7	0	10
	%	,0%	30,0%	70,0%	,0%	100%
Orta	N	3	49	43	9	104
	%	2,9%	47,1%	41,3%	8,7%	100%
İyi	N	2	29	60	10	101
	%	2,0%	28,7%	59,4%	9,9%	100%
Toplam	N	5	81	110	19	215
	%	2,3%	37,7%	51,2%	8,8%	100%

DF:6 Chi square:10,208 p=,116

Eldeki verilere göre düşük gelir durumuna sahip olanlar % 70 ile üç çocuk tercih ederken orta gelir durumuna sahip olanlar % 47,1 ile iki çocuk tercih etmişlerdir. İyi gelir durumuna sahip olanlar ise % 59,4 ile üç çocuk sahibi olmayı ideal bulmuşlardır. Katılımcılarımız % 51,2 ile evlilikte üç çocuk olmasını tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bunu % 37,7 ile iki çocuk tercihi izlemektedir. Tek çocuk ve üç’ten fazla çocuk isteyenlerin sayısı azdır. Düşük gelir gurubuna mensup olan hiç kimse üç çocuktan fazla çocuk sahibi olmayı istemezken tek çocuk sahibi olmayı da istememişlerdir. Gelir durumuna göre ki kare analizinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu durum çocuğun psikolojik değerinin gelir durumuna göre

faklılaşmadığını düşündürmektedir. Ancak ailelerin üç ya da iki çocuk tercihleri ön plana çıkmaktadır. Buna bağlı olarak günümüz ailesinin çok çocuk tercih etmedikleri kanaati ağır basmaktadır. Modern hayatta çocuğa atfedilen ekonomik durum düşüş gösterirken psikolojik değer önem kazanmaktadır. Elde edilen veriler bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir.

Davut İbrahimoglu'nun 263 kişi üzerinde yapmış olduğu "Aile ve çocuk sahibi olmak ile istenen çocuk sayısı arasındaki ilişki" araştırmasında 52 kişi bir, 97'si iki, 16'sı üç, 7'si dört çocuk istediğini belirtmiş; 1'i ise "başka" seçeneğini işaretlemiştir. Yapılan araştırma da iki çocuk sahibi olmak isteyenler çoğunluktadır. Bu veri yapmış olduğumuz anketle yakın sonuçlar vermektedir (İbrahimoglu, 2010: 209).

Tablo-28 Katılımcıların Coğrafi Bölge Dağılımları İle Evlilikte İdeal Gördükleri Çocuk Sayısının Karşılaştırılması

Sizce bir evlilikte ideal olan çocuk sayısı ne kadardır?						
Bölgeler		Bir	İki	Üç	Üçten fazla olmasını isterim.	Toplam
Marmara	N	3	61	73	5	142
	%	2,1%	43,0%	51,4%	3,5%	100%
Ege Akdeniz	N	1	7	5	3	16
	%	6,2%	43,8%	31,2%	18,8%	100%
İç Anadolu	N	1	7	16	6	30
	%	3,3%	23,3%	53,3%	20,0%	100%
Doğu Güneydoğu	N	0	1	8	2	11
	%	,0%	9,1%	72,7%	18,2%	100%
Karadeniz	N	0	5	8	3	16
	%	,0%	31,2%	50,0%	18,8%	100%
Toplam	N	5	81	110	19	215
	%	2,3%	37,7%	51,2%	8,8%	100%

DF:12 Chi square:22,943 p=0,22

Tablo 28 katılımcıların bölgelere göre "sizce bir evlilikte ideal olan çocuk sayısı ne kadardır?" sorusuna verdikleri cevaplara göre dağılımları karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre Marmara Bölgesi'nde % 51,4 üç çocuk tercih etmiştir. Ege ve Akdeniz

Bölgesi'nde % 43,8 iki çocuğu ideal bulmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde % 53,3 üç çocuk tercih ederken Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %72,7 üç çocuğu ideal bulmuştur. Karadeniz Bölgesi'nde ise % 50 üç çocuğu tercih ettiğini ifade etmiştir. Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz Bölgesi'nde tek çocuğu tercih eden kimse olmamıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi üç çocuğun akabinde üçten fazla çocuğu tercih etmektedir. Kıyı bölgelere gittikçe tercih edilen çocuk sayısında düşme görülmektedir. Ki Kare testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Ülkemizde doğurganlık oranlarının bölgelere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. 1960 sayımında Batıda 4.4, güneyde 6.7, Orta Anadolu'da 6.6, Kuzeyde 6.6, Doğuda 8.3 iken, 1998 de Batıda 2.0, Güneyde 2.6, Orta Anadolu'da 2.6, Kuzeyde 2.7, Doğuda 4.2'dir. Toplam doğurganlık hızı kırsal alanda yaşayan kadınlarda 2,6; kentsel alanda yaşayan kadınlarda 2,1 Türkiye genelinde 2,2'dir (DİE, 1960-1998).

Doğurganlık oranı yerleşim yerlerine göre değişiklik göstermektedir. Kırsal kesimden şehirlere doğru gidildikçe doğurganlık oranı azalmaktadır. Kırsal alanda çocuk sahibi olmak veya erkek çocuk sahibi olmak kadının statüsünü yükselten bir unsur olarak kabul edilmekte iken kentlerde az çocuk sahibi olmak kadının statüsünü yükseltmekte ve çocukta cinsiyet tercihi kısmen ortadan kalkmaktadır. (Çimen 2008: 336).

Küçük yaşta evlenme çocuk sayısını arttırıcı yönde bir etki yapmaktadır. Doğu Bölgelerindeki çocuk sayısının kadının evlilik yaşı ile bağlantısı vardır. Yıllara göre son kırk yılda doğurganlık oranında yarıdan fazla bir düşüş vardır. Bu düşüş Doğudan Batıya doğru artmaktadır. Bunun nedenleri arasında sosyo-ekonomik faktörler: kadının çalışma hayatına girmesi, çocukların bakım problemleri, kırsal alanda emeğe duyulan ihtiyaç ve uygulanan aile planlaması çalışmalarının etkileri sayılabilir Çimen, 2008: 337).

Tablo-29 Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı ile istenen çocuk sayısı arasındaki ilişkiye göre dağılımı

Sizce bir evlilikte ideal olan çocuk sayısı ne kadardır?						
Çocuk sayısı		Bir	İki	Üç	Üçten fazla olmasını isterim.	Toplam
1 çocuk	N	4	25	13	4	46
	%	8,7%	54,3%	28,3%	8,7%	100%
2 çocuk	N	1	43	51	7	102
	%	1,0%	42,2%	50,0%	6,9%	100%
3 çocuk	N	0	6	35	5	46
	%	,0%	13,0%	76,1%	10,9%	100%
4 ve yukarısı çocuk	N	0	7	11	3	21
	%	,0%	33,3%	52,4%	14,3%	100%
Toplam	N	5	81	110	19	215
	%	2,3%	37,7%	51,2%	8,8%	100%

DF:9 Chi square:33,535 p=,000

Tablo 29 katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı ile istenen çocuk sayısı arasındaki ilişkiye göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre bir çocuğu olanlar % 54,3'lük kısım 2 çocuğu ideal bulmuştur. İki çocuğu olan % 50 ve Üç çocuğu olan %76,1 ise 3 çocuğu ideal bulmuştur. Dört ve daha fazla çocuğu olan % 52,4'lük oran da 3 çocuğu ideal bulmuştur. Katılımcılarımızın % 51,2'si üç çocuğu tercih ederken hemen akabinde % 37,7 iki çocuğu ideal bulduğunu ifade etmektedir. İki değişken arasında yapılan ki kare testinde anlamlı bir farklılık vardır.

Elde edilen veriler, ailelerin üç veya iki çocuğu daha fazla tercih ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte araştırmamıza katılan 215 kişiden 102 kişinin iki çocuğu, 46 kişinin üç çocuğu, 46 kişinin tek çocuğu, 21 kişinin ise 4 veya daha fazla çocuğu olduğu görülmektedir. Bu durum günümüz aile yapısında çekirdek aile yapısının önem kazandığını göstermektedir. Türkiye'de çekirdek aile, Cumhuriyet sonrasındaki teşvik edici ortamdaki ivme almakla birlikte, özellikle 1950'lerde başlayan kentlere yoğun göçün büyük etkisiyle yayılmaya başladı. O dönemden bu yana çekirdek aileyi hazırlayan ve zorunlu hale getiren şartlar güçlenmiştir. Kentlere göç hızlanmış, evlenme

yaşı yükselmiş, bu arada değişen ekonomik şartlara bağlı olarak aynı çatı altında yaşayan aile bireylerinin sayısında düşüş baş göstermiştir. Nitekim, 40 yıl kadar önce bir ailedeki birey sayısı 6 kadar hesaplanmışken, günümüz kentlerinde bu sayı 1989 rakamlarına göre 4.4'e düşmüş bulunmaktadır. İzmir'de yapılan istatistikler ise, bu kentte 4 kişilik ailenin gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Resmi ve gayri resmi propagandaların ve şartlandırmaların, sosyo-ekonomik ve kültürel dayatmaların bir sonucu olarak anne, baba ve iki çocuktan oluşması hedeflenen çekirdek aile, küçük kentlere hatta kasabalara doğru yayılmaktadır (Aktaş, 1992: 215).

Son yıllarda yapılan araştırmalar aile yapımızın hem çekirdek hem de geleneksel aile niteliğini taşıdığını ortaya koymaktadır. Çünkü hem kentte hem kırsal kesimde aile yapısının çekirdek aile özelliği taşımalarına karşın, aile içi ilişkilerde geleneksel değer sistemlerinin hüküm sürmeye devam ettiği görülmektedir (Aslan, 2004: 96).

Katılımcılarımız; gelir durumu, coğrafi bölgeler ve sahip oldukları çocuk sayısı açısından değerlendirildiğinde ortak bütün faktörlerde veri olarak üç çocuğu akabinde iki çocuğu ideal bulduklarını ifade etmişlerdir. Eldeki veriler birbiriyle örtüşmektedir.

3.3.6. Eşlerin Sahip Olunan Çocuğun Cinsiyetine Atfettikleri Önem Derecesi

Tablo-30 Katılımcıların Cinsiyete Göre “Evlilikte erkek, daha çok erkek çocuk isterken kadın, daha çok kız çocuk istemektedir.” İfadesine Verdikleri Cevaplara Göre Dağılımı

Evlilikte erkek daha çok erkek çocuk isterken kadın daha çok kız çocuk istemektedir.					
Cinsiyet		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
Kadın	N	50	13	56	119
	%	42,0%	10,9%	47,1%	100%
Erkek	N	37	17	41	95
	%	38,9%	17,9%	43,2%	100%
Toplam	N	87	30	97	214
	%	40,7%	14,0%	45,3%	100%

DF:2 Chi square:2,131 p=,345

Tablo-30 katılımcıların cinsiyete göre “Evlilikte erkek, daha çok erkek çocuk isterken kadın, daha çok kız çocuk istemektedir.” İfadesine verdikleri cevaplara göre dağılımını

göstermektedir. Katılımcılarımızın % 45,3'ü bu görüşe katılmadığını belirtirken ederken % 40,7'si katıldığını ifade etmektedir. Karasızların oranı ise % 14'tür. Buna göre; katılımcılarımızın çoğu, evlilikte erkek çocuk ya da kız çocuk saplantısında değildir.

Sosyo-ekonomik gelişmeyle çocuğun ekonomik ve yaşlılık güvencesi değeri önem kaybetmekte, çocuğa maddesel bağımlılık azalmaktadır. Bu bağlamda erkek çocuk tercihinin modern hayatın getirileriyle birlikte azaldığı görülmektedir (Onur, 1993: 34). Ancak “evlilikte erkek daha çok erkek çocuk kadın daha çok kız çocuk istemektedir.” fikrine katılanların oranı katılmayanların oranına yakındır. Bu veri ise erkeklerin erkek çocuk isterken kadının kız çocuğa meyilli olduğu fikrinin de kuvvetle muhtemel olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo-31 Katılımcıların Yaşadıkları Yer İle Çocuk Cinsiyetine Atfettikleri Önem Arasındaki İlişkiye Göre Dağılımı

Çocuğunuzun cinsiyeti sizin için ne kadar önemlidir?						
Yaşanılan Yer	Oğlum olmasından vazgeçemem.	Kızım olmasından vazgeçemem .	Hem kız hem de erkek çocuğumun olmasını isterim.	Çocuğumun cinsiyetinin ne olduğu benim için farketmez.	Başka..	Toplam
Kırsal	0	0	25	32	0	57
	,0%	,0%	43,9%	56,1%	,0%	100%
Kentsel	1	1	59	95	2	158
	,6%	,6%	37,3%	60,1%	1,3%	100%
Toplam	1	1	84	127	2	215
	,5%	,5%	39,1%	59,1%	,9%	100%

DF:4 Chi square:2,011 p=,734

Tablo 31 katılımcıların yaşadıkları yere göre “Çocuğunuzun cinsiyeti sizin için ne kadar önemlidir?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre % 59,1 çocuğunun cinsiyetinin fark etmediğini ifade etmiştir. % 39,1 hem kız hem erkek çocuk istediğini belirtmiştir. Erkek çocuk isteyenler % ,5 kız çocuk isteyen % ,5 ile eşittir. Kırsal nüfusun % 43,9'u hem erkek hem kız çocuk isterken kentsel nüfusun % 60,1'i cinsiyetin önemli olmadığını düşünmektedir. Bu veri kırsal nüfusta erkek çocuk cinsiyetinin yanında kız çocuk cinsiyetinin de önem kazandığını

göstermektedir. Buna karşılık kentsel nüfusta böyle cinsiyet tercihi oranı % 37,3'tür. % ,9 başka seçeneğini tercih ederken “çocuğum sağlıklı olsun cinsiyeti önemli değil ya da Allah'ın takdiri neyse o olur.” Şeklinde açıklama da bulunmuştur.

Daha önce gerçekleştirilen ÇDA (çocuğun değeri araştırması) karşılaştırılmalı iki araştırma da çocuğun cinsiyeti tercihinin bakarsak, ÇDA II oldukça farklıdır. ÇDA I'de % 84 erkek çocuk tercihi ve % 16 kız çocuk tercih etmiştir. Kadınlar da bu oran % 75 ve % 25'tir. İkinci araştırmada, 2003'teki genç kentli anneler arasında, % 41,1 erkek ve % 58,9 kız çocuk tercihi görülmüştür. Cinsiyet tercihi kentli-orta/yüksek sosyo-ekonomik düzey grubunda kentli-düşük gelir grubuna göre tersine dönmektedir. Bu dikkat çekici farklılık önemli zamansal ve sosyal-yapısal değişiklikleri yansıtmakta, aile değişimi kuramını göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 2010: 193).

Tablo-32 Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre “İstemediğiniz cinsiyette bir çocuk dünyaya getirirseniz bundan nasıl etkilenirsiniz?” Sorusuna Verdikleri cevaba Göre Dağılımı

İstemediğiniz cinsiyette bir çocuk dünyaya getirirseniz bundan nasıl etkilenirsiniz?					
Eğitim Durumu		Önemli olan çocuğun sağlıklı doğması, cinsiyeti önemli değil.	Durumu kabullenirim ama eşime olan sevgim azalır.	Başka...	Toplam
Okuryazar İlkokul	N	57	0	1	58
	%	98,3%	,0%	1,7%	100%
Ortaokul	N	25	0	1	26
	%	96,2%	,0%	3,8%	100%
Lise	N	50	0	0	50
	%	100%	,0%	,0%	100%
Üniversite	N	74	0	2	76
	%	97,4%	,0%	2,6%	100%
Diğer	N	4	1	0	5
	%	80,0%	20,0%	,0%	100%
Toplam	N	210	1	4	215
	%	97,7%	,5%	1,9%	100%

DF:8 Chi square:44,020 p=000

Tablo 32 katılımcıların eğitim durumuna göre “İstemediğiniz cinsiyette bir çocuk dünyaya getirirseniz bundan nasıl etkilenirsiniz?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Buna göre % 97,7 “önemli olan çocuğumun sağlıklı olası cinsiyeti önemli değil” şeklinde ifade etmiştir. % ,5 “durumu kabullenirim ama eşime olan sevgim azalır.” demiştir. % 1,9 başka seçeneğini tercih ederek “üzülürüm ama Allah’tan olduğu için kabullenirim veya önemli olan çocuğumun hayırlı olması cinsiyeti önemli değil” açıklamasında bulunmuştur. Anketimizde yer alan “çocuğumun cinsiyeti çok önemli bu arzudan vazgeçmem; evlatlık alarak bu arzumu gerçekleştirmeye çalışırım.” seçeneklerini tercih eden olmamıştır. İki değişken arasında yapılan ki kare testinde anlamlılık oranı yüksektir($p<0,05$).

Araştırma verilerine göre katılımcılarımız, eğitim durumu açısından değerlendirildiğinde ebeveynler çocuğun psikolojik değerine önem vererek çocuğun cinsiyetinin kendileri için problem olmadığını ifade etmişlerdir. Bu veri modern aile yapısının özellikleri ile de örtüşmektedir.

1999 Hane halkı işgücü anketi sonuçlarına göre; Türkiye’de okur yazar olmayan kadınların oranı % 21, okur yazar olup bir okulu bitirmeyenler % 8,2, ilkokul mezunu olanlar % 49,2, ortaokul %8,3, orta ve dengi okul % 0,4, lise %7,5, lise dengi okul % 2,7, yüksekokul veya fakülte % 3,7’dir (DİE, Ekim, 1999). Kırdan kente gidildikçe eğitim seviyesi yükselmektedir. 2000 yılına göre okuryazarlık oranları kadın ve erkek için gelişmekte olan ülkelerde sırasıyla % 67 ve % 81’dir. Kadınlarla ilgili bir gelişimin olduğu görülmektedir (Unicef, 2003; 118).

Kadınların eğitim durumlarında yükselme olduğunda, daha fazla çocuk sahibi olmak yerine, kısıtlı olan zamanlarını ve imkânlarını daha iyi eğitim görmüş, daha sağlıklı çocuk yetiştirmeye yöneltmektedirler (Çimen, 2008; 339).

3.3.7. Çocuk Sahibi Olmanın Eşler Üzerindeki Psikolojik Etkisine Dair Veriler

Tablo-33 Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre “Çocuklu eşler, çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuklu eşler, çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.					
Yaş		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
18-30	N	21	6	5	32
	%	65,6%	18,8%	15,6%	100%
31-55	N	131	11	20	162
	%	80,9%	6,8%	12,3%	100%
55+	N	18	3	0	21
	%	85,7%	14,3%	,0%	100%
Toplam	N	170	20	25	215
	%	79,1%	9,3%	11,6%	100%

DF:4 Chi square:8,598 p=0,72

Tablo-33 Katılımcıların yaş gruplarına göre “çocuklu eşler, çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre; 18-30 yaş arası ilk yetişkin evlilerin % 65,6’sı bu ifadeye katılırken % 15,6’sı katılmamaktadır. 31-55 yaş arası orta yetişkin evlilerin % 80,9’u “çocuklu eşler, çocuksuz eşlerden daha mutludur.” düşüncesine katılırken % 12,3’ü katılmamaktadır. 55 ve yukarısı son yetişkinlik döneminde bulunanlar ise % 85,7 oranıyla bu görüşe katılmaktadırlar. Toplam da katılımcılarımızın % 79,1’i bu ifadeye katılmakta, % 11,6’sı katılmamaktadır. Bununla birlikte % 9,3’ü kararsız kalmaktadır. Bu veri çocuğun evlilikteki mutluluğu artırarak eşlerin evlilik birlikteliğine olumlu katkısı olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuk yükselen bir değerdir. Çocuk anlayışlarına yönelik hızlı bir değişim süreci olsa da çocuk günümüzde özne durumuna gelmektedir. Çocuk hayatın merkezinde yer almaktadır (Şirin,1999: 9).

Tablo-34 Katılımcıların Çocuk Sayısına Göre “Çocuklu eşler çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuklu eşler, çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.					
Çocuk Sayısı		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
1 çocuk	N	35	7	4	46
	%	76,1%	15,2%	8,7%	100%
2 çocuk	N	73	9	20	102
	%	71,6%	8,8%	19,6%	100%
3 çocuk	N	42	3	1	46
	%	91,3%	6,5%	2,2%	100%
4 ve yukarı çocuk	N	20	1	0	21
	%	95,2%	4,8%	,0%	100%
Toplam	N	170	20	25	215
	%	79,1%	9,3%	11,6%	100%

DF:6 Chi square:16,849 p=,010

Tablo 34 katılımcıların çocuk sayısına göre “çocuklu eşler çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.” İfadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Buna göre; 1 çocuğu olanların % 76,1’i bu ifadeye katılmaktadır. 2 çocuğu olanların % 71,6’sı katılırken 3 çocuğu olanların % 91,3’ü katılmaktadır. 4 ve yukarı çocuk sahibi olanların ise % 95,2’ si bu ifadeye katılmaktadır. İki değişken arasında yapılan ki kare testinde anlamlılık oranı yüksektir. Ayrıca çocuk sayısının da çoğalma oldukça “çocuklu eşler çocuk sahibi olmayan eşler oranla daha mutludur.” İfadesine katılan katılımcıların yüzdeleri oranlarında çoğalma olması dikkat çekicidir.

Çocuk sevgisi fitrîdir. İnsan çoğalıp neslini devam ettirmek ister (Topçu, 1990: 11). İnsan yavrusunun masumiyet ve çekiciliği, çocuk sevgisinin doğal sebebini oluşturur. Kur’an-ı Kerim’de “Rabbimiz bize gözler sevinci (gönüller açan) eşler ve çocuklar lütfıyla ve bizi (senin azabından) korunanlara önder yap.” (Furkan, 25/74). buyrulması insan için hayırlı evlat istemenin önemine işaret etmektedir. Fıtrattan getirilen duygunun tatmini, çocuğun verdiği neşe, çevrenin beklentisi gibi faktörlerin de etkisiyle eşlerin ortak parçası olan evlat bazen de eşlerin birbirine olan olumsuz düşünceleri ve tavırları sınırlandırarak evliliğe mutluluk katar.

TÜİK araştırmasına göre Türkiye’de kadın ve erkekler, en büyük mutluluk kaynağı olarak aileyi göstermiştir. Kadınların aileden sonra en büyük mutluluk kaynaklarının çocukları, erkeklerin ise eşleri olduğu ifade edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun bireylerin mutluluk araştırmasına dair yaptıkları verilere göre, soru yöneltilenlerin % 62’si tüm ailenin kendisi için mutluluk kaynağı olduğunu belirtmiştir. Erkekler en büyük mutluluk kaynağı olarak eşlerini gösterirken, kadınlar en büyük mutluluk kaynakları arasında önceliklerinin eşleri değil çocukları olduğunu söyledi. Kadınların en büyük mutluluk kaynağı, % 58,4 ile tüm aile olurken, bunu % 22,9 ile çocukları izledi. Kadınlar, torunlarından sonra % 6,2 ile eşlerini dördüncü sırada mutluluk kaynağı olarak gösterdi. Erkeklerin mutluluk kaynağı ise % 66,6 tüm aile, % 11,7 ile eşler, % 8,7 ile çocuklar, %7,9 ile torunlar olmuştur (TÜİK, 2013).

Tablo-35 Katılımcıların Cinsiyete Göre “Çocuk sahibi olmak eşlerin fitrî ihtiyacını karşıladığı için psikolojik olarak kadın ve erkek daha sağlıklı olmaktadır.” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuk sahibi olmak eşlerin fitri ihtiyacını karşıladığı için psikolojik olarak kadın ve erkek daha sağlıklı olmaktadır.					
Cinsiyet		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
Kadın	N	101	13	5	119
	%	84,9%	10,9%	4,2%	100%
Erkek	N	89	5	2	96
	%	92,7%	5,2%	2,1%	100%
Toplam	N	190	18	7	215
	%	88,4%	8,4%	3,3%	100%

DF:2 Chi square:3,175 p=,204

Tablo 35 katılımcıların cinsiyete göre “çocuk sahibi olmak eşlerin fitri ihtiyacını karşıladığı için psikolojik olarak kadın ve erkek daha sağlıklı olmaktadır.” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre kadınların % 84,9’u erkeklerin ise %92,7’si bu ifadeye katıldığını ifade etmektedir.

Evliliğin kişisel ve toplumsal amaçlarından biri de çocuk sahibi olmak ve kendi neslini üretmektir. Çocuk isteyip de yapamamak, istediği bir şeyi elde edemeyen “engellenme” durumuna karşı bireylerin gösterdiği tepkilere benzer tepkiler gösterirler ve bir dizi

başarılı ya da başarısız savunma mekanizmaları geliştirilmelerine yol açar. Evrensel olarak doğal yapı ve cinsiyet rolü gereği gebelik ve doğum işlevi kadına özgü bir işlev olması nedeniyle, çocuksuzluk durumunda daha çok kadın, suçluluk, depresyon ve yetersizlik duyguları yaşar ve benlik algısı bundan etkilenerek eşler arası çatışmayı kadınlar aleyhine körüklüyor izlenimi vermektedir.

Çocuksuz kadınlar, kırsal yaşamda üzerine gelen ikinci bir eşi dahi kabul edebilmektedir. Kentsel yaşamda ise çocuksuz kadın, çocuklu olanlara göre daha yoğun olarak evliliğinin yıkılacağı kaygısı yaşadıkları belirtilmektedir. Çocuksuz eşler, yaşamdan yeterince zevk alamama durumu yaşamaktadırlar. Suçluluk ve öfke duygularını genelleştirerek, eşlerin kendilerini dış alandan soyutlamalarına ve giderek kişiler arası ilişkilerinin bozulmasına, ya da kişilerin kapasitelerinin altında başarı göstermelerine neden olabilmektedir (Özguven, 2000: 89).

3.3.8. Eşler Arasındaki İletişime Katkı Yönünden Çocuk

Tablo-36 Katılımcıların Cinsiyet Durumlarına Göre “Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?							
Cinsiyet		Daha sıcak ve samimi oldu.	Eşimle iletişimimde sorunlar çoğalmaya başladı.	Hiç bir şeyi değiştirmedim, iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle.	İlgimiz çocuğa yöneldi.	Başka...	Toplam
Kadın	N	47	12	35	21	4	119
	%	39,5%	10,1%	29,4%	17,6%	3,4%	100%
Erkek	N	32	5	38	19	2	96
	%	33,3%	5,2%	39,6%	19,8%	2,1%	100%
Toplam	N	79	17	73	40	6	215
	%	36,7%	7,9%	34,0%	18,6%	2,8%	100%

DF:4 Chi square:4,208 p=,379

Tablo 36 katılımcıların cinsiyete göre “çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Eldeki verilere göre; kadınların % 39,5’i çocuğu dünyaya geldikten sonra eşi ile

ilişkisinin daha sıcak ve samimi olduğunu erkeklerin ise % 29,4'si çocuk olmasının eşi ile olan ilişkisini değiştirmedigini iletişimlerinin daha önce nasılsa çocuk olduktan sonra da o şekilde devam ettiğini ifade etmiştir. Bu durum bize kadının anneliği yaşammasının evliliğe bakışı üzerinde bütünleştirici etkisi olduğu kanaatini düşündürmüştür. Bu veri, çocuk sahibi olmadığında eşlerin yaşadığı psikolojik sıkıntıları düşündürmektedir. Depresyon, anksiyete, eksiklik duygusu gibi psikolojik sıkıntılar, çocuk sahibi olmayan eşlerin ilişkisini sıkıntıya sokabilmektedir. Annelik duygusu, kendi içinde özel bir zevk taşır. Bu zevk kişiye mutluluk olarak geri döner. Annelik, biyolojik bir dürtüdür. Bu duyguda kadına peşin olarak sunulan peşin bir ücret vardır. Babalık ise öğrenilmesi gereken bir olgudur. Erkeklerde koruma duygusu hakimdir; onda çocuğu koruma ve ihtiyaçlarını gidermeyle ilgili bağıllık duygusu ön plandadır (Tarhan, 2010: 310).

Katılımcılarımızın % 36,7'si çocuk sahibi olmanın ilişkilerini daha sıcak ve samimi olmasına yol açtığını birinci sırada ifade ederken % 34'ü iletişimlerinin çocuk sahibi olmakla değişikliğe uğramadığını ikinci sırada belirtmişlerdir. %18,6'sı “ilgimiz çocuğa yöneldi.” şeklinde anlatırken % 7,9 “eşimle olan iletişimimde sorunlar çoğalmaya başladı.” ifadesinde bulunmuştur. Katılımcıların % 2,8'i başka seçeneğini tercih ederek şu açıklamalar da bulunmuşlardır: “çocuk iki yaşına ulaşana kadar anne eve kapanmak zorunda kalmıştır, çocukla beraber problemler de arttı güzellikler de arttı, birlikte yaşama amacımıza bir sebep daha eklendi, hemen çocuk sahibi olmak eşimle olan iletişimimi tahlil etmemi zorlaştırdı, çocuk bize mutluluk verdi ama eşimle birbirimize vakit ayıramamaktan dolayı sıkıntıya girdik.”

Evliliklerde yaşanan sorunların, “çocuk olursa düzelir.” denilerek, olacak çocukla düzeleceği inancı vardır. Çocuk, evlilikteki anlayışları değiştirmelidir. Eğer bazı anlayışları, birtakım düşünce kalıplarını değiştirmezse bu defa ortaya yeni sorunlar çıkar. Ama bunu başarır evliliğe renk ve heyecan katar, olumlu katkıda bulunur. Çocuk bazen de sorunların ertelenmesine sebep olur. Bazı problemler yıllarca ertelense de eşler, ileri bir yaştan-50 yaş gibi- sonra, erteledikleri sorunları ortaya dökebilir ve her şeye rağmen evlilik krizi çıkar. Ancak çocuğun olması, evlilik için pozitif bir değerdir; var olan sorunların telafi edilmesini ve evlilik bağlarının güçlendirilmesini sağlar (Tarhan, 2010: 311). Çocuk ailenin gözbebeğidir. Ailenin mutlu olmasında da mutlu

olmamasında da büyük bir etkiye sahiptir (Alptekin, 1968:7). Araştırmamızda elde edilen veriler, bu bilgileri desteklemektedir.

Kadın, çocuk sahibi olmak suretiyle kocasını eve ve kendine bağlama düşüncesi içine girebilir. Bununla beraber eşi ile anlaşamayan diğer eş, bütün sevgisini çocuğa vererek onunla aşırı bütünleşebildiği gibi, tersi bir durum olarak saldırgan bir tutuma da geçebilir. Bundan başka çocuk üzerinde anne ile baba arasında tartışmalar ve çatışmalar olabilir. İkisinden biri ötekine, çocuğa karşı sert, haksız davrandığını ileri sürer (Allnedy, 1968: 23).

Doğum sonrası aile de önemli duygulanımlar yaşanır. İlk dönemde bebeğe gösterilen yoğun ilgi erkeğin kendini merkez dışında hissetmesine neden olabilir. Kadının ise bu konudaki acemiliği, eşinden beklentisini artırır. Doğumdan sonraki ilk aylar da bebeğin bakımıyla ilgili küçük çaplı tartışmalar yaşanabilir. Geceleri ağlayan bir bebek ve çalışan bir baba arasında dengeyi kurmak kadına düşmektedir. Eğer eş, “şu çocuğu sustur.” tarzında yaklaşırsa annelikle birlikte değişim içine giren ve tecrübesiz olan kadın zorlanmaktadır. Bun durumda eşine karşı öfke duygularını biriktirebilmektedir.

Çatışmalar daha çok çocuğun eğitim sürecinde ortaya çıkar. Bu süreçte yaşanan çatışmaların en önemli sebebi anne ve babanın çocuğunu kendi ailesinden gördüğü şekilde eğitmesidir. Bu durum eşler arasında gereksiz güç çatışmasına sebep olabilir. Özellikle çocuklarda görülen yetersizlik ve olumsuzlukların nedeni olarak eşler birbirini suçlarsa eşler arası iletişimsizlik problemi karşımızda durur. Çocuğun eğitimi sürecinde sorumluluğun hem anneye hem de babaya ait olduğu fark edilmeli ve eşler birbirini desteklemelidir.

Bir insan aynı anda birçok statü ve role sahiptir. Evli çiftlerde bazen bu rollerin önem derecesi eşler arası iletişimi etkiler. Toplumumuzda annelik rolüne verilen önem daha fazla olduğu için annelik güdüsünün etkisi ile kadının, çocuğu olduktan sonra eş rolünü ikinci plana bıraktığı ve annelik rolünü daha öncelikli hale getirdiği görülür. Bu durumda kalan erkek ise zamanla eşinden uzaklaşma hissedebilir. Dışarıdan ona karşı olan sanal ilgi, sevgi ve beğenilere kapılabilir (Korucu, 2011: 163).

Çocuğa konulacak isim konusunda bazen genç evliler arsında geçimsizliğe sebep olabilir. Evlat ailesine karşı çıkamazken karşı taraf istememektedir. Bazen konulan isim

anlamsız olmakta ya da adı konulan kişi sevilen birisi olmamaktadır. Kocanın, kadının yaşadığı sıkıntılara hürmeten isim önceliğini anneye bırakması, kadın açısından mutluluk olarak kabul edilebilmektedir. Bu durum ise sevgiyi artırıcı bir unsurdur.

İnsanda bulunan en önemli duygulardan biri evlat sevgisidir. Kadınlarda genetik olarak “çocukları koruma” dürtüsü bulunur. Bu eğilim, çocuk yapmayı ve onun zorluklarına katlanmayı sağlar. Allah, insanı yaratırken, kendi çocuğuyla ilgilenmenin getirdiği zahmetlere peşin bir zevk vermiştir. Beyin o esnada mutluluk kimyasalları salgılar ve keyif verir. Çocuk yapmak ve çocuğu korumak genlere kodlanmıştır (Tarhan, 2010: 207). Bu sebeple zahmetinden ziyade güzelliğine odaklanmak eşler arası iletişimi kuvvetlendirir.

Tablo-37 Katılımcıların Evlilik Yıllarına Göre “Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?							
Evlilik Yılı		Daha sıcak ve samimi oldu.	Eşimle iletişimimde sorunlar çoğalmaya başladı.	Hiç bir şeyi değiştirmedim, iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle.	İlgimiz çocuğa yöneldi.	Başka...	Toplam
		0-1	N	3	2	3	2
	%	30,0%	20,0%	30,0%	20,0%	,0%	100%
2-5	N	5	0	5	7	0	17
	%	29,4%	,0%	29,4%	41,2%	,0%	100%
6-10	N	21	4	12	11	0	48
	%	43,8%	8,3%	25,0%	22,9%	,0%	100%
11-15	N	12	3	16	5	5	41
	%	29,3%	7,3%	39,0%	12,2%	12,2%	100%
16-20	N	20	4	14	7	1	46
	%	43,5%	8,7%	30,4%	15,2%	2,2%	100%
21+	N	18	4	23	8	0	53
	%	34,0%	7,5%	43,4%	15,1%	,0%	100%
Toplam	N	79	17	73	40	6	215
	%	36,7%	7,9%	34,0%	18,6%	2,8%	100%

DF:20 Chi square:32,051 p=,043

Tablo 37 katılımcıların evlilik yıllarına göre “çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Buna göre 0-1 yıllık evlilerin % 30’u “ilişkimiz daha sıcak ve samimi oldu.” cevabını verirken, “iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle” cevabını verenlerin oranı da % 30’dur. Evliliğin ilk yılları, eşlerin birbirini tanımaya başladığı dolayısı ile ilişkinin yeni şekillenmeye başladığı bir dönemdir. Bununla birlikte; hamilelik sürecinin yaşandığı, ilk bebek heyecanının hissedildiği, doğan bebeğin sevimliliği ile yeni evlilerin evliliğinde ortak bir parçanın eşleri birbirine yaklaştırdığı bir dönemdir.

2-5 yıllık evlilerin % 29,4’ü ilişkimiz “daha sıcak ve samimi oldu.” şeklinde ifade ederken yine katılımcıların % 29,4’ü “ilişkimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle” cevabını vermiştir. Ancak 2-5 yıllık evlilerin % 41,2’si “ilgimiz çocuğa yöneldi.” ifadesinde bulunmuştur. Bu dönem çocuğun küçük, hareketli, çocuk hastalıklarının sıklıkla yaşanabildiği, ilk eğitimlerin (tuvalet eğitimi, yemek eğitimi vs.) verildiği ve anne babanın çocuğa karakter eğitimi kazandırmaya çalıştığı, çocukluk dönemi kazalarının yaşandığı, bebek bakımında eşlerin birbirinden destek beklediği, ebeveynler açısından fiilen yoğunluk olan ve ayrıca çocuk üzerinde anne babanın ciddi olarak ilgisini gerektiren bir dönemdir. Araştırmamızda elde edilen veri, bu dönemin özelliği ile örtüşmektedir.

Katılımcıların 6-10 yıllık evli olanlarının % 43,8’i durumlarını “ilişkimiz daha sıcak ve samimi oldu.” şeklinde ifade etmiştir. Bu dönem ise evlilikte eşlerin birbirine alışmaya başladığı, çocuğun çocukluk sevimliliğinin eşlere neşe verdiği bununla beraber birtakım alışkanlıkların kazanıldığı bir dönemdir.

11-15 yıllık evli olanların % 39’u ise “çocuk hiçbir şeyi değiştirmede iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle” şikkını tercih etmiştir. Ebeveynler açısından bakıldığı zaman bu dönem çocuğun ergenlik dönemi sıkıntılarını yaşadığı, sosyal çevreye daha fazla açıldığı, çocuğun okul ve arkadaş tercihlerinin eşleri zaman zaman karşı karşıya getirebildiği, çocuğun hatasını eşin diğer eşe mal edebildiği sıkıntılı olabilen bir dönemdir. Bu dönemde; çocuktan ziyade eşlerin birbirine karşı olan iletişimlerinin kalitesi önem taşımaktadır.

16-20 yıllık evli katılımcıların % 43,5'i "iletişimimiz daha sıcak ve samimi oldu." şikkını tercih etmiştir. Bu dönemde evli çiftler, evlilik düzenini büyük ölçüde oturtmuş olurlar. Anne ve babanın sorumluluk duygusuna adaptasyonunu sağlayarak daha olgun ve daha şefkatli olabildiği bir dönem olabilir. Bu dönem çocuğun çocukluk döneminden sıyrılarak olgunluk dönemine yaklaştığı, meslek tercihlerini yaptığı ve evliliklerinin gündeme gelebildiği özellikleri taşır. Eşler için çocuklarının yaşadığı bu dönemeçler sıkıntı içerse de verilen emeklerin karşılığının da alınabildiği bir zaman dilimidir. Bazen de çocuk, eşe olan öfkeyi hafifleterek evliliği daha mutlu ve birleştirici hale getirebilmektedir.

21 yıl ya da daha uzun zaman evli olan katılımcıların % 43,4'ü "çocuk, hiçbir şeyi değiştirmede iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle" ifadesinde bulunmuştur. Eşler açısından değerlendirildiğinde bu zaman dilimi; çocuğun eğitim, evlilik veya meslek nedeniyle ebeveynlerden uzaklaşmaya başladığı bir dönemdir. Evliliğe iki kişi olarak başlayan eşler, çocuklar kendi hayatlarını kurduktan sonra yine iki kişi olarak devam etme dönemine girerler. Bu veri, evlilikte asıl şekillenmenin eşlerin kendi yaklaşımlarının neticesinde olduğunu düşündürmektedir.

Genel olarak katılımcılarımızın % 36,7'si "çocuğumuz dünyaya geldikten sonra ilişkimiz daha sıcak ve samimi oldu." açıklamasında bulunurken ikinci sırada ise katılımcıların % 34'ü "çocuk sahibi olmak hiçbir şeyi değiştirmede iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle" cevabını vermiştir. İki şikkın yüzde oranları birbirine yakındır. Bu durum çocuğun eşler arasındaki iletişime olumlu katkısını olmasıyla birlikte; iletişimdeki asıl unsurun eşler arasındaki ilişkinin kalitesiyle alakalı olduğunu düşündürmektedir. Katılımcıların % 18,6'sı "ilgimiz çocuğa yöneldi" seçeneğini tercih ederken % 7,9'u "iletişimimizde sorunlar çoğalmaya başladı." şeklinde ifade etmiştir. İki değişken arasında yapılan ki kare testinde anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Kadın ve erkek evlendikten sonra çocuk sahibi olarak mutluluklarını artırmak isterler. Çocuklar büyüdükçe, onların eğitimi, gelişimi, terbiyesi, sorunları, sorumlulukları eşler arasında sorunlara neden olabilir. Eğer çiftler çocuk sahibi olmayı düşünmeden önce, çocuklarını nasıl yetiştireceklerine dair bir fikir yürütmemiş, var olan fikirlerini birbirleriyle paylaşmamış, bebek bakımı, çocuk eğitimi konularında kendini geliştirmemiş ya da eşlerden biri yaparken diğeri ilgisiz kalmışsa, bebek aileye

sorunlarıyla birlikte gelecektir. Çiftler bebeğe birlikte hazırlanmalı, bakımından eğitime ortak bir tarz oluşturmalıdır. Aksi takdirde mutluluk örselenmesi yaşanacaktır (Adam, 2004: 259).

Çocuk, paylaşılan bir varlık olmak yerine, eşlerden birisinin, eşiyle olan ilişkilerinde engel olarak algılanırsa iletişim kopukluğuna neden olabilir. Bazı ailelerde, zamanla ortak yaşamın oluşturduğu sorunlar çıkmaya başlar; maddi durum yetersizliği, çocuğun eğitimi, akrabalarla olan ilişkiler, evin gereksinimlerinin karşılanması, zamanı ve olanakları kullanma biçimi, aile içi statü, sosyal yaşam gibi birçok konuda “ortak yaşam belirleme” gereksinimi duyarlar. Buna karşın bazen de eşler, uzlaştırıcı çözüm bulmak yerine kendi bildikleri yolda, kendi doğrultularında giderler, uzlaştırıcı çözüm bulmak yerine birbirlerini kendi düşüncesine uydurmak için inat ederler. Bu durum da ise eşler arasında çatışma ortaya çıkar (Özgüven, 2000: 69).

3.3.9. Çocuk Sahibi Olmanın Kişisel Etkisi

Tablo-38 Katılımcıların Cinsiyet Durumlarına Göre “Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?							
Cinsiyet		Kendimi daha olgun ve sorumluluk sahibi olarak görmeye başladım.	Üzerimdeki maddi yük arttı.	Evliliğim daha sağlam temellere oturdu.	Kendime yeterince zaman ayıramamaya başladım.	Evliliğimde büyük bir neşe kaynağı oldu.	Toplam
Kadın	N	79	1	10	8	21	119
	%	66,4%	,8%	8,4%	6,7%	17,6%	100%
Erkek	N	52	0	11	1	32	96
	%	54,2%	,0%	11,5%	1,0%	33,3%	100%
Toplam	N	131	1	21	9	53	215
	%	60,9%	,5%	9,8%	4,2%	24,7%	100%

DF:4 Chi square:12,017 p=,017

Tablo 38 katılımcıların cinsiyete göre “çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre

kadınların % 66,4'ü erkeklerin ise % 54,2'si “kendimi daha olgun ve sorumluluk sahibi olarak görmeye başladım.” ifadesinde bulunmuştur. Bununla birlikte kadınların % 6,7'si “kendime yeterince zaman ayıramamaya başladım.” seçeneğini tercih ederken erkeklerde bu oran % 1'dir. Bu veri, çocuk bakımı ve meşguliyetinin kadını daha fazla etkilediği kanaatini uyandırmaktadır. Bununla birlikte kadınların % 17,6'sı erkeklerin ise % 33,3'ü “çocuk sahibi olmak evliliğimde büyük bir neşe kaynağı oldu.” seçeneğini işaretlemiştir. Bu durum günümüzde çocuğun psikolojik değerinin daha fazla ön plana çıktığını düşündürmektedir. İki değişken arasında ki kare testine göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Bebek doğduktan sonra anne ve babanın davranışlarında bazı değişiklikler olur. Eve gelen bu yeni canlıya alışmak, kendi hayatlarını yeniden düzene sokmak, anne-baba için özveri isteyen bir iş halini alır. Eğer bebek planlanarak doğmuşsa uyum daha kolay ve zevkli olur (Yavuzer, 2008: 12). Değişim içerisine giren anne ve baba çocuğun doğumuyla kendini tanıma fırsatı bulur. Çocuk ve ana-baba, denge noktalarını arayan iki ayrı güce benzetilebilirler. Bazen birbirlerine karşı çıkarlar, bazen de anlaşma içinde olurlar (Yavuzer, 1999: 41). Doğan bir çocuk, eşleri birbirine daha çok yaklaştırır. Eşlerde çocuklarının doğmasıyla birlikte birbirlerine karşı daha olgun davranma ve sorumlu olma isteği uyanır (Özgüven, 2000: 69).

Sorumluluk duygusu, gerek dinin gerekse toplumun yüklediği misyondan ve bebeğin masumiyetinin oluşturduğu duygudan kaynaklanabilir. Yaşanan bu sorumluluk duygusu, heyecan ve mutluluğu beraberinde getirir. Bunun dışında babadan genellikle beklentiler çoğalır. Anneye destek olması, durumu organize etmesi gerekir. Geleceğe dair planlamalar, babanın zihnini meşgul edebilir (Aktosun, 2009: 52). “nasıl bir baba olmalıyım?” düşüncesi, çocuğun maddi ihtiyaçları ve iş hayatındaki yoğunluğu baba için bocalama oluşturabilir (Güneş, 2009: 21). Hatta baba, ailesinin ve çocuğunun bakımı sebebiyle iş yerinden ayrılmayarak çok fazla zorluklara tahammül etmek zorunda kalabilmektedir.

Bazı kadınlar, doğum sonrası dönem olan lohusalık dönemini hafif atlatır ve fazla sorun yaşamadan çocukları ile ilk günden duygusal bir bağ kurarak pozitif bir süreç yaşayabilirler. Bazı kadınlar ise, lohusalık sürecini zorlu yaşar ve anneliği yoğun bir biçimde hissedemeyebilir. Çocuğunu benimsemekte güçlük çeker. Bir takım bedensel

rahatsızlıklardan rahat hareket edemez. Çocuğun bakımı zorlaştırarak anne çeşitli nedenlerle ruhsal sıkıntılar yaşayabilir.

Annelik duygusunu tanımlamak için biyoloji de “içgüdü” kavramı kullanılır. Fakat artık bu kavram tartışılmakta, “içgüdü”nün yerini “tandans” kelimesi almaktadır. Anneliğin bir eğilim olduğu ve bunun sosyal eğilimler içinde en önemlisi olduğu ifade edilmektedir (Tarhan, 2010: 303). Annelik tandansı içinde, hem duygu hem de beyinde yazılı olan program devreye girer ve anne ona göre duygular yaşamaya başlar. Bu dönemde lohusalık depresyonu oluşabilir ve beyinde seretonin azalır. Seretonin, insanın ruh halini yöneten kimyasalıdır. Lohusalık psikoza “çocuğuma bakamayacağım” korkusu oluşur. Annelik beyinde kodlanmış bir programı harekete geçirdiği için, çocuğu aşırı koruma altına alır. Çocuğa zarar geleceği düşüncesiyle uyumaktan korkar. Uyumama halinde ise beyindeki seretonin azalır ve güvensizlik hissi oluşabilir. Annelik duygusu o kadar güçlüdür ki anne yavrusu için kendini kolayca tehlikeye atabilir (Tarhan, 2010: 305).

Tablo-39 Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre “Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?							
Yaş		Kendimi daha olgun ve sorumluluk sahibi olarak görmeye başladım.	Üzerimde ki maddi yük arttı.	Evliliğim daha sağlam temellere oturdu.	Kendime yeterince zaman ayıramamaya başladım.	Evliliğimde büyük bir neşe kaynağı oldu.	Toplam
18-30	N	14	0	6	1	11	32
	%	43,8%	,0%	18,8%	3,1%	34,4%	100%
31-55	N	97	1	15	8	41	162
	%	59,9%	,6%	9,3%	4,9%	25,3%	100%
55+	N	20	0	0	0	1	21
	%	95,2%	,0%	,0%	,0%	4,8%	100%
Toplam	N	131	1	21	9	53	215
	%	60,9%	,5%	9,8%	4,2%	24,7%	100%

DF:8 Chi square:16,511 p=,036

Tablo 39 katılımcıların yaş guruplarına göre “Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Buna göre 18-30 yaş grubunun % 43,8’i; 31-55 yaş grubunun % 59,9’u 55 yaş üstünün ise % 95,2’si “kendimi daha olgun ve sorumluluk sahibi olarak görmeye başladım.” cevabını vermiştir. Farklı yaş grubuna ait katılımcıları ilk seçenek olarak bu şıkkı tercih etmektedir. Elde edilen veriye göre değerlendirildiğinde çocuk, evliliğin ilk döneminde küçük iken ya da ilerleyen yaşlarda büyüyünce de olsa ebeveyn açısından öncelikli olarak sorumluluk yönünden değerlendirilmektedir. Çocuğun bakımı, eğitimi, ihtiyaçları, terbiye edilmesi, dinî model oluşturulması, karakter eğitimi, vs. gibi konular anne babaya sorumluluk getirirken aynı zamanda ebeveynler açısından olgunlaşma sürecini de beraberinde getirmekte hatta zorunlu kılmaktadır. Nihayetinde çocuk açısından ilk rol model anne ve baba olmaktadır.

Doğduktan sonra insanın geçirdiği gelişme ve değişmeleri düşünürsek annelik ve babalık bir ömür boyu sürecek olan mesuliyet duygusunu ifade eder. Bebek beklentisi, hamilelik, aşerme, doğum, loğusalık, emzirme dönemi, diş çıkarma, tuvalet eğitimi, geçirilen hastalıklar, çocukluk dönemi kazaları ve zehirlenmeleri, çocuğun fiziksel ve psikolojik özellikleri, kreş ve okul dönemleri, ergenlik ve evlilik dönemini de kapsayan çok uzun bir süreç, karı-koca ilişkisi ile bir araya gelmiş erkek ve kadına artık anne-baba ilişkisi içinde yaşamayı zorunlu kılar. Anne ve babalar, çocuklarının eğitim ve öğretiminden, ruh ve beden sağlıklarından, terbiye ve disiplin eğitimiyle iyi insan olmasından, manevi ve dini değerlere sahip yetiştirilmesinden son derece sorumludur (Bice, 2008: 10; Bayraklı, 1999:35).

Bebeklik dönemindeki güçsüzlük, çocukluk döneminde yerini okul eğitimine akabinde ergenlik dönemi özellikleri ve sosyalleşme süreci daha sonra ise meslek edinme, evlilik derken çocuk ebeveynlerin hayatında yaşlılık dönemine kadar uzanan etkileri beraberinde getirmektedir. Eldeki veriler birbiriyle örtüşmektedir. İki değişken arasında ki kare testine göre anlamlılık oranı yüksektir ($p<0,05$).

3.3.10. Sahip Olunan Çocuk Cinsiyetinin Eşler Arası İletişim Üzerindeki Etkisi

Tablo-40 Katılımcıların Yaşadıkları Yere göre “Çocuğunuzun cinsiyeti eşinizle olan iletişiminizi etkiler mi?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuğunuzun cinsiyeti eşinizle olan iletişiminizi etkiler mi?						
Yer		Etkiler.	Kısmen etkiler	Etkilemez.	Hiç etkilemez.	Toplam
Kırsal	N	2	8	29	18	57
	%	3,5%	14,0%	50,9%	31,6%	100%
Kentsel	N	4	8	77	69	158
	%	2,5%	5,1%	48,7%	43,7%	100%
Toplam	N	6	16	106	87	215
	%	2,8%	7,4%	49,3%	40,5%	100%

DF:3 Chi square:6,227 p=,101

Tablo 40 katılımcıların yaşadıkları yere göre “çocuğunuzun cinsiyeti eşinizle olan iletişiminizi etkiler mi?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Eldeki verilere göre kırsal kesimde yaşayanların % 50,9’u “etkilemez” cevabını verirken kentsel bölge katılımcılarının % 48,7’si “etkilemez” seçeneğini tercih etmiştir. Genel veride katılımcılarımızın % 49,3’ü ilk tercih olarak “çocuğumun cinsiyeti eşimle olan iletişimi etkilemez” ifadesini seçerken “hiç etkilemez” ifadesini tercih edenlerin oranı % 40,5 ile ikinci sıradadır. Katılımcılarımızdan % 10,2’lik bir oran ise çocuğunun cinsiyetinin eşi ile olan iletişimini etkileyeceğini ifade etmiştir. Günümüz ailesinde çocuk için cinsiyet tercihi kırılmış gibi görülse de eldeki sonuçlara baktığımızda bu bakış açısının tamamen ortadan kalkmadığı görülmektedir.

Karnındaki bebeğin cinsiyetini benimsememiş anne bir takım gerilimler yaşar. Annenin yaşadığı inişli çıkışlı duygu dalgalanmaları, gerginlik ise annenin fizyolojik yapısını dolayısıyla da çocuğunun sinir sistemini etkiler. Bazen kız bazen de erkek çocuk saplantı

haline gelebilir. Hiç erkek doğurmamış kadın, baba soyunun devamını sağlayamadığı için saygınlığını kaybedebilir. Bu durumda çocuk doğurmuş olsa bile gereken statüyü kazanamaz. Erkek çocuğun soyun devamını ve aileye ekonomik katkı getireceği, ana-babaya yaşlılıkta bakacağı beklenmektedir. Kız çocuk evleninceye kadar baba evinde evlendikten sonra koca evinde çalışacaktır (Çimen, 2008: 337). Bazı kimselerde, istediği cinsiyette çocuğa sahip olamamak eşine tepkisellik ve saygısızlık şeklinde tezahür edebilir. Bazı çiftlerde de istediği cinsiyette çocuğu olana kadar doğum yapma durumunu da beraberinde getirebilmektedir. Bununla birlikte sosyo-ekonomik gelişmeyle çocuğun ekonomik ve yaşlılık güvencesi değeri önem kaybetmekte, çocuğa maddesel bağımlılık azalmaktadır. Bu bağlamda erkek çocuk tercihinin modern hayatın getirileriyle birlikte azaldığı görülmektedir (Onur, 1993: 34).

3.3.11. Eşler Arası İletişim Yönünden Tek Çocuk ve Çok Çocuk

Tablo-41 Katılımcıların “Evlilikte sahip olunan tek çocuk eşler arasındaki iletişimi olumlu etkilemektedir.” Sorusuna Verdikleri Cevap İle “Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.” Sorusuna Verdikleri Cevabın Karşılaştırılmasına Göre Dağılımı

Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.					
Evlilikte sahip olunan tek çocuk eşler arasındaki iletişimi olumlu etkilemektedir		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
Katılıyorum	N	53	9	22	84
	%	63,1%	10,7%	26,2%	100%
Kararsızım	N	16	9	27	52
	%	30,8%	17,3%	51,9%	100%
Katılmıyorum	N	27	11	41	79
	%	34,2%	13,9%	51,9%	100%
Toplam	N	96	29	90	215
	%	44,7%	13,5%	41,9%	100%

DF: 4 Chisquare: 19,724 p=,001

Tablo 41 Katılımcıların “Evlilikte sahip olunan tek çocuk eşler arasındaki iletişimi olumlu etkilemektedir.” sorusuna verdikleri cevap ile “Çocuk sayısı arttıkça eşler

arasındaki iletişim azalmaktadır.” sorusuna verdikleri cevabın karşılaştırılmasına göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre iki ifadeye de karşılıklı katılanların oranı % 63,1’dir. “evlilikte sahip olunan tek çocuk eşler arasındaki iletişimi olumlu etkilemektedir.” ifadesine” kararsızım” diyenlerin % 51,9’u “çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.” ifadesine katılmadığını belirtmiştir. İki ifadeye de” katılmıyorum” şeklinde tercihte bulunanların oranı ise % 51,9’dur. Eldeki verinin genel toplamına göre; “çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır” sorusuna katılımcıların % 44,7’si “ “katılıyorum” şeklinde ifade ederken % 41,9’u “katılmıyorum” ifadesinde bulunmuştur. İki değişken arasında ki kare testine göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Tablo-42 Katılımcıların Çocuk Sayısına Göre “Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.					
Çocuk Sayısı		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
1 çocuk	N	15	11	20	46
	%	32,6%	23,9%	43,5%	100%
2 çocuk	N	43	15	44	102
	%	42,2%	14,7%	43,1%	100%
3 çocuk	N	24	2	20	46
	%	52,2%	4,3%	43,5%	100%
4 ve yukarı çocuk	N	14	1	6	21
	%	66,7%	4,8%	28,6%	100%
Toplam	N	96	29	90	215
	%	44,7%	13,5%	41,9%	100%

DF:6 Chi square:13,333 $p=,038$

Tablo 42 Katılımcıların çocuk sayısına göre “Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.” İfadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre 1 çocuk sahibi olanların % 43,5’i katılmıyorum ifadesinde bulunurken 2 çocuk sahibi olanların ise % 43,1’i katılmadığını belirtmiştir. 3 çocuk sahibi olan katılımcıların % 52,2’si bu ifadeye katılırken 4 ve yukarı çocuk sahibi olanların % 66,7’si “katılıyorum” cevabını vermiştir. Eldeki verilere göre katılımcıların

sahip oldukları çocuk sayısı çoğaldıkça “çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalır” ifadesine katıldıkları görülmüştür. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$).

3.3.12. Evliliğin Devamına Katkı Yönünden Çocuk

Tablo-43 Katılımcıların Cinsiyete Göre “Eşinizle boşanma durumuna gelerseniz çocukları ne yaparsınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Eşinizle boşanma durumuna gelerseniz çocukları ne yaparsınız?							
Cinsiyet		Boşanırdım ve çocuklarımı yanıma alırdım	Boşanırdım ve çocuklarımı eşime bırakırdım.	Çocuklarım için evliliğimi sürdürürdüm	Boşanırdım ve çocuklarımızı eşimle paylaşırdım	Başka	Toplam
Kadın	N	44	4	58	7	6	119
	%	37,0%	3,4%	48,7%	5,9%	5,0%	100%
Erkek	N	17	4	52	15	8	96
	%	17,7%	4,2%	54,2%	15,6%	8,3%	100%
Toplam	N	61	8	110	22	14	215
	%	28,4%	3,7%	51,2%	10,2%	6,5%	100%

DF:8 Chisquare: 16,511 $p=,036$

Tablo 43 Katılımcıların cinsiyete göre “Eşinizle boşanma durumuna gelerseniz çocukları ne yaparsınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre kadınların % 48,7’si “çocuklarım için evliliğimi sürdürürdüm” ifadesini tercih ederken erkeklerde bu oran % 54,2’dir. İkinci seçenek olarak kadınların % 37’si, erkeklerin ise % 17,4’ü “boşanırdım ve çocuklarımı yanıma alırdım” ifadesini işaretlemiştir. Üçüncü tercihte kadınların % 5,9’u erkeklerin %15,6’sı “boşanırdım ve çocuklarımızı eşimle paylaşırdım” ifadesini seçmiştir. Kadınların % 5’i erkeklerin % 8,3’ü başka seçeneğini dördüncü sırada tercih ederek şu açıklamalarda bulunmuşlardır: “bilmiyorum”, “boşanma noktasına gelmem”, “boşanma sebebine göre karar veririm”, “durumuma bağlı”, “Allah yaşatmasın”, “maddi sebeplerden dolayı babaya bırakırım”, “kararı çocuklara bırakırım” katılımcılarımızın beşinci sırada yani en son tercihi ise

kadınlarda % 3,4 erkeklerde % 4,2 ile “ çocuklarımı eşime bıraktım” ifadesi olmuştur. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlı bir ilişkisi vardır ($p<0,05$).

Çocuk, karı koca arasındaki bağı sağlamlaştırıcı bir etkiye sahiptir. Evliliklerin boşanmayla sonuçlanmaması açısından eşleri bir arada tutan güçlü bir bağıdır (Kaşeli, 2002: 277). Bu durum eşler arasındaki iletişim kalitesi yönünden değerlendirilmek istendiğinde ortaya analiz edilmesi gereken bir durum çıkmaktadır. Evli olan kadın ya da erkek, bazen eşinden memnun olmamasına rağmen çocuğunun verdiği neşe ya da bağlılık duygusu ile eşinin sıkıntılarını tahammül göstermeye çalışmaktadır. Araştırmamızda elde edilen veri değerlendirildiğinde çocuk, evliliklerin devamı yönünden eşleri bir arada tutan etkili bir faktördür. Katılımcıların verdiği cevaplar karşılaştırıldığında erkek ve kadın boşanma durumunda çocukları ile ilgili durum sıralamasında öncelik açısından aynı değerlendirmeyi ortaya koymuşlardır. Buna göre; boşanan eş, kadın ya da erkekte olsa çocuğundan ayrılmak istememekte ve en son tercih olarak çocuğunu eşine bırakmayı düşünmektedir.

Boşanma farklı sosyo-ekonomik gruplarda genel olarak görülmesine rağmen, bazı gruplarda daha yaygın gözlemlenmektedir. Genç yaşta evlilik, düşük eğitim düzeyi, düşük gelir, dini inanca sahip olmamak, boşanmış ebeveyne sahip olmak, evlilik öncesi bebek sahibi olmak boşanmada artışa yol açan faktörlerdir. Ayrıca eşlerden birinin alkolik olması, psikolojik sorunlarının bulunması, şiddet sergilemesi, sadakatsizliği ve ev işlerini yeterince paylaşmaması boşanma olasılığını artırmaktadır.

Araştırmacılar boşanmayla sonuçlanmayacak evlilik için uygun yaş, belirtememektedirler. Boşanma durumunu evlilik yıllarına göre değerlendirmektedirler. En fazla sayıda boşanma evliliğin ilk yıllarında görülmekte ve bu oran beşinci ve onuncu yıllar arası zirveye ulaşmaktadır. Belirtilen sürede eşler kötü giden evliliklerini kurtarmak için çaba sarf etmektedir. Yıllar sonra bu çabaların işe yaramadığı durumda boşanmayı düşünmektedirler (Santrock, 2012: 460).

Türkiye’de açılan hukuk davalarının % 11,4’ü boşanma davalarıdır. En çok erkekler boşanma davası açmaktadır. Erkekler maddi olarak yükselince, kadınlar ise yoksulluk ve eşinden şiddet gördüğü zaman dava açmaktadır. Boşanma nedeni arasında ilk sırada “şiddetli geçimsizlik” gelmektedir. Bunu sırayla; terk, zina, akıl hastalığı, cürüm ve haysiyetsizlik ile cana kast ve kötü muamele almaktadır. Coğrafi bölgeler anlamında

boşanmalarda ilk sırayı ege bölgesi alırken, en son sırada doğu Anadolu bulunmaktadır. Boşanmaların en çok görüldüğü yaş dilimi, % 60'la 25-39 yaşları arasındır. Çocuklu ailelerde boşanma düşük olurken, çocuksuz ailelerde, % 42 oranında oldukça yüksek görülmektedir(Meriç, 2004: 186). Boşanan kadınların yarısına yakın kısmının tek çocuğa sahip oldukları, iki ve daha fazla çocuğa sahip olan kadınların oranlarının düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte çocuk sayısı arttıkça boşanma oranları da düşmektedir. Boşanma sonrası çocukların velayetini ve dolayısıyla bakımını, % 90 oranında kadın üstlenmektedir(Sucu, 2007: 79).

Tablo-44 Katılımcıların Evlilik Yıllarına Göre “Çocuk sahibi olan çiftlerde boşanma daha az olmaktadır?” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Çocuk sahibi olan çiftlerde boşanma daha az olmaktadır.					
Evlilik yılı		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
0-1	N	8	0	2	10
	%	80,0%	,0%	20,0%	100%
2-5	N	10	0	7	17
	%	58,8%	,0%	41,2%	100%
6-10	N	38	6	4	48
	%	79,2%	12,5%	8,3%	100%
11-15	N	34	2	5	41
	%	82,9%	4,9%	12,2%	100%
16-20	N	25	13	8	46
	%	54,3%	28,3%	17,4%	100%
21+	N	43	2	8	53
	%	81,1%	3,8%	15,1%	100%
Toplam	N	158	23	34	215
	%	73,5%	10,7%	15,8%	100%

DF:10 Chi square:33,102 p=,000

Tablo 44 Katılımcıların evlilik yıllarına göre“Çocuk sahibi olan çiftlerde boşanma daha az olmaktadır?” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre; 0-1 yıllık evlilerin % 80'i, 2-5 yıllık evlilerin % 58,8'i, 6-10 yıllık evlilerin % 79,2'si, 11-15 yıllık evlilerin % 82,9'u, 16-20 yıllık evlilerin % 54,3'ü, 21 yıl ve daha üstü evlilerin % 81,1'i “çocuk sahibi olan çiftlerde boşanma daha az

olmaktadır” ifadesine “katılıyorum” cevabını vermiştir. Katılımcıların % 73,5’i katıldığını ifade ederken % 15,8’i katılmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların % 10,7’si bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Katılmayanların çoğunluğu % 41,2’lik oranla 2-5 yıllık evlilerde görülmektedir. Boşanmalarda en baskın unsur, karı kocanın birbirlerini tanıyamadıkları olarak tespit edilmektedir. Bunun için de evliliklerin ilk beş yılına dikkat çekilmektedir. Çünkü taraflar evlendikten sonra birbirlerini gerçekten tanımakta ve sorunlar başlamaktadır (Meriç, 2004: 177). Anketimizde ”çocuk sahibi olan çiftlerde boşanma daha az olmaktadır” ifadesine katılmayanların en yüksek olduğu katılımcılar 2-5 yıllık evlilerdir. Elde edilen veri bu durumu desteklemektedir.

Boşanma çok ciddi bir olaydır. Taraflar kadar, çocuk üzerinde ağır yıkımlar meydana gelmektedir. Çocuklar anne ve babanın ayrılmasını kabullenmekte zorlanma yaşamakta veya ayrıldıktan sonra da ebeveynleri bir araya getirmenin yollarını aramaktadır. Araştırmadaki verilere göre çocuk eşleri bir arada tutarak boşanmayı azaltan bir etkiye sahiptir.

3.3.13. Eşlerin Çocuk sahibi Olmak İstemesinde Çevrenin Etkisi

Tablo-45 Katılımcıların Evlenme Şekline göre “Eşlerin aileleri ve sosyal çevre, çocuk sahibi olunmasını istemede son derece etkilidir” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Eşlerin aileleri ve sosyal çevre çocuk sahibi olunmasını istemede son derece etkilidir.					
Evlenme Şekli (Görücü Usulü)		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
Evet	N	76	9	17	102
	%	74,5%	8,8%	16,7%	100%
Hayır	N	81	5	27	113
	%	71,7%	4,4%	23,9%	100%
Toplam	N	157	14	44	215
	%	73,0%	6,5%	20,5%	100%

DF:2 Chi square:3,020 $p=,221$

Tablo 45 Katılımcıların evlenme şekline göre “Eşlerin aileleri ve sosyal çevre, çocuk sahibi olunmasını istemedi son derece etkilidir” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre görücü usulü evlenenlerin % 74,5’i, görücü usulü evlenmeyenlerin % 71,7’si “katılıyorum” şeklinde ifade ederken görücü usulü evlenenlerin % 16,7’si görücü usulü evlenmeyenlerin %23,9’u “katılmıyorum” şeklinde belirtmiştir. İki değişken arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Katılımcılarımız evlenme şekli ne olursa olsun çocuk sahibi olmak istemedi eşlerin aileleri ve sosyal çevrenin etkisi olduğunda fikir birliği etmişlerdir. Bu veri çocuk sahibi olunmasının yalnızca eşler açısından değil sosyal çevre tarafından da önemsendiğini ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak çocuk sadece eşler arasındaki ilişkiyi ekilerek kalmaz aynı zamanda akrabalık ilişkilerini de etkileyerek akrabalık bağlarının genişlemesi üzerinde de etkiye sahiptir. Hatta yeni evli çiftler “çocuk ne zaman?” sorusuna muhatap olurlarken eşlerin anne babaları ise bu yeni evlilikten torun beklentisi içine girerler.

Sosyal psikolojik değerlendirmelere göre toplumsal davranışın oluşum sürecinde kişi her an ve her durumda diğer insanların onu nasıl değerlendireceğini düşünmektedir. Böylelikle birey, daha önceki yaşantılardan edindiği tecrübelerin ışığında, düşünme, kendi eylemlerini değerlendirme ve kendi kendinin bilincine vararak davranışlarını yönlendirme yeteneği kazanmaktadır. Bunların arasında, aile içi ilişkilerde kazandığı tecrübeler ön sırada gelmektedir. Kişinin kendini kabulü ile başkalarının onu kabulü arasındaki ilişkiyi sorgulayarak, bireyin kendini kabul düzeyinin ya da kendi kişiliğine karşı geliştirdiği tutumların, ana baba, arkadaş, akraba vb’den etkilenecek kazanıldığı vakıdır. İnsan davranışı, kültürden bağımsız değildir (Aslan, 2004: 97).

Kültürleşme ortamında aile, dinamik bir karmaşıklık içindedir. Eşler arası ve kuşaklar arası ilişkiler ve kültürleşme sürecinde oluşan farklılaşmalar bazı alanlarda çatışmalar oluşturabilir. Bu durumda ailenin bazı yönleri değişime maruz kalırken, bazı yönleri aynen korunabilir (Kağıtçıbaşı, 2010: 379). Eşlerin ebeveynleri, eşlerin ilişkisi ve kararları hakkında fikir beyan ederek torunların yetiştirilmesiyle ilgili istenmeyen müdahaleleri eşler arasında, aile büyüklerinin özel alanına müdahale ettiği inancından kaynaklanan çatışmalar yaşanır (Araz: 2007: 109).

3.3.14. Ailede Çocuk Sahibi Olmak ve Kadının Çalışması Arasındaki İlişki

Tablo-46 Katılımcıların Cinsiyete Göre “Ailede kadının çalışmasını destekler misiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Ailede kadının çalışmasını destekler misiniz?							
Cinsiyet		Evet, ekonomik olarak gereklidir.	Hayır, kadın evinden sorumludur.	Evet, kadının en doğal hakkıdır.	Hayır, çocukların bakımı sorun olmaktadır.	Bu konuda kararı eşime bırakıyorum.	Toplam
Kadın	N	61	9	26	13	10	119
	%	51,3%	7,6%	21,8%	10,9%	8,4%	100%
Erkek	N	26	17	14	10	29	96
	%	27,1%	17,7%	14,6%	10,4%	30,2%	100%
Toplam	N	87	26	40	23	39	215
	%	40,5%	12,1%	18,6%	10,7%	18,1%	100%

DF:4 Chi Square:27,646 p=,000

Tablo 46 Katılımcıların cinsiyete göre “Ailede kadının çalışmasını destekler misiniz?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Kadınların % 51,3 “ailede kadının çalışmasını destekler misiniz?” sorusuna “evet ekonomik olarak gereklidir”, % 21,8’i “evet, kadının en doğal hakkıdır” cevabını vermiştir. “hayır, çocukların bakımı sorun olmaktadır” diyen kadınların oranı % 10,9’dur. Erkeklerin ise % 30,2’si bu konuda kararı eşine bıraktığını ifade etmiştir. % 27,1’i ise “evet, ekonomik olarak gereklidir” cevabını vermiştir. “hayır, çocukların bakımı sorun olmaktadır” diyen erkeklerin oranı % 10,4’tür. Araştırma verilerine göre, katılımcıların % 40,5’i ekonomik sebeplerle kadının çalışmasını desteklediğini ilk sırada ifade etmiştir. İkinci sırada ise katılımcılarımız çalışmak kadının en doğal hakkıdır cevabını vermiştir. Üçüncü olarak ise eşler, “bu konuda kararı eşime bırakıyorum” açıklamasında bulunmuştur. Dördüncü sırada ise % 12,1’lik bir oran “kadın evinden sorumludur” diyerek çalışmasını desteklemediğini ifade etmiştir. “çocuğun bakımı sorun olduğu için çalışmasını desteklemem” cevabı son tercihte kalmıştır. Erkekler son sırada bu şıkkı işaretlerken kadınlar üçüncü sırada bu şıkkı tercih etmiştir. Bu durum çocuğun bakımının daha çok kadının üzerinde olması ve çalıştığı zaman sorumluluklarının daha da artmasıyla açıklanabilir. Annenin çalışması, beraberinde bazı sıkıntıları getirir. Bunların başında,

anneninin olmadığı saatlerde çocuğun bakımı, işinden yorgun ve gergin gelen annenin çocukla kuracağı iletişim(Yavuzer, 1999: 60), evine ve eşine karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluklar gelmektedir. Ancak genel veriler değerlendirildiği zaman çocuğun bakımının kadının çalışmasını engellemediği kanaati yaygındır. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Tablo-47 Katılımcıların Bölgelere Göre “Ailede kadın çalışıyorsa çocukları bırakmak için hangisi tercih edilir?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Ailede kadın çalışıyorsa çocukları bırakmak için hangisi tercih edilir?							
Bölgeler		Kreş	Özel bakıcı	Aile büyükleri	Komşu	Başka	Toplam
Marmara	N	25	11	105	0	1	142
	%	17,6%	7,7%	73,9%	,0%	,7%	100%
Ege Akdeniz	N	0	1	14	0	1	16
	%	,0%	6,2%	87,5%	,0%	6,2%	100%
İç Anadolu	N	4	6	19	0	1	30
	%	13,3%	20,0%	63,3%	,0%	3,3%	100%
Doğu Güneydoğu	N	2	0	8	0	1	11
	%	18,2%	,0%	72,7%	,0%	9,1%	100%
Karadeniz	N	2	3	10	1	0	16
	%	12,5%	18,8%	62,5%	6,2%	,0%	100%
Toplam	N	33	21	156	1	4	215
	%	15,3%	9,8%	72,6%	,5%	1,9%	100%

DF:16 Chi square:29,515 p=,021

Tablo 47 Katılımcıların bölgelere göre “Ailede kadın çalışıyorsa çocukları bırakmak için hangisi tercih edilir?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre katılımcıların % 72,6’sı çocuğunu bırakmak için aile büyüklerini ilk sırada tercih etmektedir. İkinci sırada ise % 15,3 kreşi tercih etmektedir. Akabinde % 9,8 özel bakıcıyı seçmektedir. Katılımcılarımızdan Karadeniz bölgesi hariç (6,2’lik bir oran) hiçbir bölgenin mensubu çocuğunu bırakmak için komşusunu tercih etmemiştir. Bu veri günümüzde komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı kanaatini ortaya koymaktadır. Katılımcılarımızın % 1,9’u başka seçeneğini tercih etmiş ve çocuğun yaşına, yaşadıkları mekâna göre durumun değişebileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların bölgelere göre dağılımını incelediğimizde bütün bölgelerde katılımcılar aile büyüklerini

çocuklarını bırakmak için en uygun şık olarak işaretlemişlerdir. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Tablo-48 Katılımcıların Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre “Kadın çalışıyorsa bu evlilikte çocuk problem olmaktadır” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Kadın çalışıyorsa bu evlilikte çocuk problem olmaktadır.					
Çocuk Sayısı		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
1 çocuk	N	14	5	27	46
	%	30,4%	10,9%	58,7%	100%
2 çocuk	N	45	14	43	102
	%	44,1%	13,7%	42,2%	100%
3 çocuk	N	25	10	11	46
	%	54,3%	21,7%	23,9%	100%
4 ve üstü Çocuk	N	14	4	3	21
	%	66,7%	19,0%	14,3%	100%
Toplam	N	98	33	84	215
	%	45,6%	15,3%	39,1%	100%

DF:6 Chi square:18,165 $p=,006$

Tablo 48 Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısına göre “Kadın çalışıyorsa bu evlilikte çocuk problem olmaktadır” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verileri incelendiğinde ilk tercihlerine göre katılımcıların dağılımı şu şekildedir: 1 çocuğu olanların % 58,7’si “katılmıyorum” ifadesinde bulunurken, 2 çocuğu olanların % 44,1’i “katılıyorum” ifadesini tercih etmiştir. 3 çocuk sahibi olanlar % 54,3’lük oranla, 4 ve üstü çocuğu olanlar ise % 66,7 oranında “katılıyorum” ifadesini uygun bulmuştur. Genel veride katılımcıların % 45,6’sı kadının çalışması durumunda çocuğun problem olduğunu düşünürken % 39,1’i bu düşünceye katılmamaktadır. Katılımcıların % 15,3’ü ise bu konuda kararsız kalmıştır. Anketimize katılanların verilerinde çocuk sayısı arttıkça katılımcıların “katılıyorum” seçeneğini tercih edenlerin yüzdesinde görülen yükselme dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak tek çocuğu olanlar için kadının çalışması halinde, evlilikte çocuk problem oluşturmamaktadır. Ancak birden fazla çocuğu olanlar için çocuk, kadının çalışmasında

ve evlilikte sıkıntılarını arttırmaktadır. İki değişken arasındaki ki kare testi sonucuna göre anlamlılık oranı yüksektir ($p < 0,05$).

Kadının kendisini en güvende hissettiği yer, evdir. Şu anda Amerika’da aile üzerinde yapılan çalışmalarda, üzerinde en çok durulan konulardan biri, kadının evinden ve çocuklarının eğitiminden sorumlu olabilmesidir. Son yıllarda Batıda , “Annelik ve aile kavramını zayıflattığımız için toplumumuza zara verdik, bunu yeniden güçlendirmeliyiz.” düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır(Tarhan, 2010: 172). Kadının sanayi devriminin etkisiyle birlikte çalışma hayatına girmesi ayrıca sanayi kapitalizmi ile beraber gelişen feminizmin etkisiyle üretim ilişkilerindeki değişim, kadın ile erkek ve ebeveynle çocuklar arasındaki ilişkilere de yansımıştır (Kurt, Tüz,2005: 189).

Kadının fabrikada çalışmaya başlaması aileyi çözülmeye uğratmıştır. Aile temeline dayanan toplumdaki çözülme, en moral çökertici etkilerini, ana baba üzerinde olduğu kadar çocuklar üzerinde de göstermektedir. Çocukların aileden ayrı kalmaya alışması yeterince sevgi görmemesi ve hatta çalıştırılması ilerleyen dönemlerde çocuğun kendisini ailenin egemenliğinden kurtarıp baba ocağına pansiyon gibi bakmalarına neden olabilir. Birçok durumda kadının çalışması aileyi tümünden dağıtmaz ama aile düzenini bazen tersine çevirebilir (Lenin, 2008: 157).

Kadının çalışmasının aile, çocuk ve kadının kendisi üzerinde doğurabilecek olumsuz etkilerini giderebilmek için kadınların iş alanlarını, duygusal travmalara yatkınlıklarını bilerek seçmeleri gerekir (Tarhan, 2010: 177).. Ayrıca dini eğitim ve terbiyenin aile düzenine harmanlanması aileyi bu çıkmazlardan korur kanaati hasıl olmaktadır.

Annelerin çalışması anlamlı bir psikolojik etken değil, toplumsal bir değişken olarak kabul edilmekte olup, çocuğun yaşı, anne çocuk arasındaki temel sevgi ilişkisi, çocuğun kişilik yapısı, annenin çalışma nedenleri, annenin işine ve çocuğunun bakımına karşı tutumu, ailenin uyumu, sosyo-kültürel etkiler, aile içi ilişkiler, anne yerine geçen bakımın nitelikleri, anne ve bakıcı davranışları arasında tutarlılık gibi bir dizi değişkenin temel rol oynadığı düşünülmektedir.

Tablo-49 Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre “Kariyer yapmak isteyen eşler tek çocukla yetinmek istemektedir” İfadesine Katılımcıların Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Kariyer yapmak isteyen eşler tek çocukla yetinmek istemektedir.					
Eğitim Düzeyi		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
Okur yazar ilkokul	N	41	6	11	58
	%	70,7%	10,3%	19,0%	100%
Orta okul	N	17	1	8	26
	%	65,4%	3,8%	30,8%	100%
Lise	N	38	1	11	50
	%	76,0%	2,0%	22,0%	100%
Üniversite	N	52	10	14	76
	%	68,4%	13,2%	18,4%	100%
Diğer	N	4	1	0	5
	%	80,0%	20,0%	,0%	100%
Toplam	N	152	19	44	215
	%	70,7%	8,8%	20,5%	100%

DF:8 Chi square:8,906 p=,350

Tablo 49 Katılımcıların eğitim düzeyine göre “Kariyer yapmak isteyen eşler tek çocukla yetinmek istemektedir” ifadesine katılımcıların verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre katılımcıların % 70,7’si bu görüşe katıldığını ifade etmiştir. Katılımcıların % 8,8’i bu konuda kararsız kalırken % 20,5’i katılmadığını belirtmiştir. Yapılan analizde katılımcıların eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Bu veri çocuğun realitede getirdiği sorumlulukların eğitim düzeyine göre ayrıştırıcı olmadığını kariyer yapmanın kişiyi zaman ve yoğunluk açısından etkilemesinin ailede istenen çocuk sayısını düşürdüğünü ortaya koymuştur. Üniversite mezunu olan katılımcıların % 68,4’ünün bu görüşe katılması bu durumu doğrulamaktadır. Çalışan kadınlar, genel olarak tek çocuk istemektedir (Tarhan, 2010: 172).

3.3.15. Çocuk Sahibi Olamamanın Eşler Üzerindeki Etkisine Dair Görüşler

Tablo-50 Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısına Göre “Evlilik hayatınızda çocuk sahibi olamasaydınız nasıl karşılırdınız?” Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Evlilik hayatınızda çocuk sahibi olamasaydınız nasıl karşılırdınız?							
Dindarlık Algısı		Kabullenirdim ve hayatıma devam ederdim.	Eşimden ayrılır ve yeni bir evlilik yapardım.	Evlatlık çocuk alırdım.	Başkasının çocuğuna koruyucu ailelik yapardım.	Başka...	Toplam
Dindar değilim	N	5	0	0	0	0	5
	%	100%	,0%	,0%	,0%	,0%	100%
Biraz dindarım	N	29	3	6	1	2	41
	%	70,7%	7,3%	14,6%	2,4%	4,9%	100%
Dindarım	N	113	0	20	14	13	160
	%	70,6%	,0%	12,5%	8,8%	8,1%	100%
Çok dindarım	N	8	1	0	0	0	9
	%	88,9%	11,1%	,0%	,0%	,0%	100%
Toplam	N	155	4	26	15	15	215
	%	72,1%	1,9%	12,1%	7,0%	7,0%	100%

DF:12 Chi square:21,101 p=,049

Tablo-50 Katılımcıların öznel dindarlık algısına göre “Evlilik hayatınızda çocuk sahibi olamasaydınız nasıl karşılırdınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Araştırma verilerine göre katılımcıların % 72,1’i “kabullenirdim ve hayatıma devam ederdim” seçeneğini ilk sırada tercih etmiştir. % 12,1’lik oran ise “çocuk sahibi olamasaydım evlatlık çocuk alırdım” ifadesini seçerek ikinci sırada tercih etmiştir. Katılımcıların % 7’si çocuk sahibi olamazsa koruyucu aile olmayı tercih ederken yine % 7’lik bir oran başka seçeneğini işaretlemiş ve şu açıklamalarda bulunmuştur:” Eşimle ortak karar veririm”, “Allah’tan istemeye devam ederim”, “Tedavi olurum”, “Bunda da hayır var diyerek tevekkül ederim”, “Düşünmedim”, “Eşimden ayrılmam ama ikinci evlilik yapardım”. Katılımcıların % 1,9’u çocuğum olmazsa eşimden ayrılır ve yeni bir evlilik yapardım” seçeneğini tercih etmiştir.

Çocuksuzluk, ailede bunalıma sebep olabilir. Çocuğu olmayan çift, başlangıçta umutla çocuk sahibi olmak için çaba harcar. Tıbbi girişimlerden sonra çocuk olmayacağı kesinlik kazanırsa, karı-kocanın duruma uymaları beklenir. Eşlerden biri ya da her ikisi rahatsız ise ilişkilerdeki düzen bozulur. Çocuğu olmayan kişi suçluluk duygusuna düşer ve bu duyguyu ifade etmekte sakınca görmezse ilişkide bozulma meydana gelir. Çocuk isteyen eş, saldırgan, küskün ve olumsuz davranışlarla, eşini cezalandırmaya kalkarsa durum daha da karmaşıklaşır (Bilen, 2009: 272).

Katılımcılarımızın çoğu ağırlıklı olarak kabullenirim cevabını vermiş olsa da farklı cevaplar veren katılımcılarımızın ifadelerini değerlendirdiğimiz de çocuk sahibi olmanın eşler açısından ciddi önem taşıdığı kanaati oluşmaktadır.

Tablo-51 Katılımcıların Tıbbi Yardım Almalarına Göre “Evlilikte önemli olan eştir. Çocuk sahibi olamadığı için eşinden ayrılmak yanlıştır” İfadesine Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

Evlilikte önemli olan eştir.Çocuk sahibi olamadığı için ayrılmak yanlıştır.					
Çocuk sahibi olmak için doktor yardımını aldınız mı?		Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Toplam
Evet	N	26	3	0	29
	%	89,7%	10,3%	,0%	100%
Hayır	N	170	7	9	186
	%	91,4%	3,8%	4,8%	100%
Toplam	N	196	10	9	215
	%	91,2%	4,7%	4,2%	100%

DF:2 Chi square:3.748 p=,154

Tablo 51 Katılımcıların çocuk sahibi olmak için tıbbi yardım almalarına göre “Evlilikte önemli olan eştir. Çocuk sahibi olamadığı için eşinden ayrılmak yanlıştır” ifadesine verdikleri cevaba göre dağılımını göstermektedir. Katılımcıların %91,2’si bu düşünceye katılırken % 4,2’si katılmamıştır. Kararsız kalanların oranı ise % 4,7’dir. İki değişken arasında anlamlı farklılık çıkmamıştır. Bu veri evlilikte eşlerin çocuktan ziyade birbirlerine daha öncelikli önem verdiği şeklinde yorumlanmaktadır.

SONUÇ

Aile, temel (birinci derece) bir sosyal grup olup, bilinen bütün toplumlarda kişi, hayatını bu grup içinde sürdürür. Temelinde cinsiyet ilişkisinin bulunduğu ve toplumun en küçük birimi kabul edilen bu sosyal grubun şekli ve fonksiyonu, aile grubunun mensubu olduğu kültür tarafından saptanmaktadır. Aile dinî, ahlâkî, felsefî, sosyolojik değer ve gerçeklerin tarihî akış içerisinde yoğurarak bütünleştirdiği bir mekândır. Kadın ve erkeğin meşru olarak bir araya gelmesine ve birlikteliğin çocuklarla geleceğe taşınmasına imkân veren tek düzenek aile hayatıdır. Bu düzenekte geçerli olan rol-davranışlar kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal kalıp, yargı ve cinsiyet rolleriyle sağlanmaktadır.

Çocuk ile medeniyet kozasının örüldüğü yer ailedir. Medeniyet kendi insanını yetiştirirken bütün kavramlaştırmaları aile üzerinden yapar. Bugün kullandığımız çocuk dili, batı kaynaklı çocuk bilgisine dayalı bir dildir. Batı kaynaklı çocuk dili, toplumsal gerçekliğimize uygun düşmemektedir. Modern çocuk tasarımının dili, Batı dünyasının ve uygarlığının kültürel kodları ile kültürel algılamasına göre biçimlenmiştir. Buna bağlı olarak çocuk kavramlaştırmasına yönelik köklü ve ciddi geleneksel çocukluk ile modern çocukluk bilgisini bağdaştırma dengesi kurulurken modern çocukluk algısıyla hareket edilmektedir. Çocuk alanında bilgi üretimi ancak çocuk kavramlaştırması sonucunda mümkün olabilir.

Aile, kurum olarak devamlılık ve evrensellik özelliği gösterir. Ancak geçmişten günümüze yaşanan tarihsel dönüşüm ve modernizm etkisiyle ailede birçok değişim meydana gelmiştir. Aile kurumunun modernist değerler ve kökü eskiye dayanan bir takım kabuller nedeniyle yaşadığı açmazları düşünürsek günümüz ailesinin ilk etapta gerçekleştirmek zorunda olduğu tevhidî ailedir. Ailenin tevhidî/İslâmî bir kurum olduğu göz önünde bulundurulursa çağdaş insanın muzdarip olduğu ve eşleri sıkıntıya sokan problemlerin tevhidî ilkeleri hayata geçirilmesiyle çözüme kavuşacağını düşünmekteyiz.

Günümüz ailesinin çocuğa attığı değerinde değişimin yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Geleneksel aileden çekirdek aileye geçişle birlikte; geçmişte çocuğun ekonomik değeri önemli iken, günümüz ailesinde çocuğun psikolojik değeri ön plana çıkmıştır. Çocuk

sahibi olunmak istenmesindeki ağırlıklı neden, kişilerde ağır basan neslini devam ettirme arzusudur.

Ailede çocuğun cinsiyet tercihinde kırılmalar yaşanmaktadır. Geleneksel ailede daha fazla değer atfedilen erkek çocuk cinsiyeti, günümüz ailesinde önemini kaybetmeye başlamıştır.

Araştırmaya katılanlar % 80,5 oranında evlendikten sonra iki yıl içerisinde çocuk sahibi olmuştur. Buna bağlı olarak eşler için çocuk sahibi olmanın önemli bir değer olarak kabul edildiği, bu sebeple de evlendikten sonra çok fazla zaman geçirmeden çocuk sahibi olmak istedikleri görülmüştür.

Araştırmaya katılanlar, çocuk sahibi olmak için ideal zaman dilimi olarak ikinci yılı tercih etmektedir. Bu eşler tarafından çocuğun evliliği tamamlayıcı bir unsur olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca uzun süre çocuk hasreti çektikten sonra çocuk sahibi olma durumunda çocuk sahibi olmak için uygun zaman olarak 1 yıl sonrası tercih edilmiştir. Bu veri ise, çocuğun fitrattan gelen bir istek olması ile beraber düşünüldüğünde çocuk sahibi olmak için yaşın ilerlemesinin olumsuz ve eşleri sıkıntıya sokacak bir durum olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmaya katılanların çoğu iki çocukludur. Araştırmada ailelerin ideal olarak tercih ettikleri çocuk sayısı üç çocuk olarak ifade edilmiştir. Akabinde iki çocuk tercihi izlenmektedir. Tek çocuk ve üç'ten fazla çocuk pek istenmemektedir. Ancak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi üç çocuğun akabinde üçten fazla çocuk tercih edilmektedir.

Daha önce gerçekleştirilen ÇDA (Çocuğun Değeri Araştırması) karşılaştırılmalı iki araştırma da çocuğun cinsiyeti tercihine bakarsak, ÇDA II oldukça farklıdır. ÇDA I'de % 84 erkek çocuk tercihi ve % 16 kız çocuk tercih etmiştir. Kadınlar da bu oran % 75 ve % 25'tir. İkinci araştırmada, 2003'teki genç kentli anneler arasında, % 41,1 erkek ve % 58,9 kız çocuk tercihi görülmüştür. Cinsiyet tercihi kentli-orta/yüksek sosyo-ekonomik düzey grubunda kentli-düşük gelir grubuna göre tersine dönmektedir. Bu dikkat çekici farklılık önemli zamansal ve sosyal-yapısal değişiklikleri yansıtmakta, aile değişimi kuramını göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 2010: 193). Araştırmamızda elde edilen

bulgular, kırsal nüfusta erkek çocuk cinsiyetinin yanında kız çocuk cinsiyetinin de önem kazandığını göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre; fitrattan getirilen duygunun tatmini, çocuğun verdiği neşe, çevrenin beklentisi gibi faktörlerin de etkisiyle eşlerin ortak parçası olan evlat, eşlerin birbirine olan olumsuz düşünceleri ve tavırları sınırlandırarak evliliğe mutluluk katmaktadır. Ancak, anketimizde sorulan “çocuk sahibi olunca eşinizle olan ilişkiniz nasıl gelişti?” sorusuna “ilişkimiz daha samimi oldu” cevabını verenler ağırlıklı da olsa “iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle” cevabını verenlerin oranı birbirine yakın çıkmıştır. Bu veri değerlendirildiğinde çocuğun eşler arası iletişimi olumlu etkilediği ve eşleri yakınlaştıracak güce sahip olduğu fakat iletişimin kalitesini belirlemenin eşlerin kendi elinde olduğu kanaati oluşmaktadır. Buna bağlı olarak önemli olan eşlerin aileye katılacak çocuğa hangi bakış açısıyla yaklaştıklarıdır.

Evliliğin devamına katkı yönüyle çocuk eşleri bir arada tutan güçlü bir bağıdır. Araştırma verilerine göre çocuk sahibi olan çiftler boşanmayı daha az düşünmekte ve çocukları için evliliğini sürdürme kanaatini taşımaktadırlar. Ayrıca çocuk, bazen bir eşe neşe ve tahammül gücü vermekte diğer eşten gelen sıkıntıları hafifletecek güce sahiptir.

Çocuk aileye neşe ve mutlulukla gelirken zahmetleri de beraberinde getirmektedir. Çocuk sahibi olmakla birlikte eşlerin birbirinden beklentileri ve sorumluluklar artmakta, kişiler olgunlaşma sürecine girmekte ve eşler, aile hayatında önemli farklı duygulanımlar yaşanmaktadır. Çocuğa konulacak isim, çocuğun bakımı, hastalığı, maddi getirisi, öğretim hayatı, eğitimi, ahlakî terbiyesi, arkadaş ortamının ve evliliğinin ebeveynlere yüklediği sorumluluk evlilikte eşleri zaman zaman karşı karşıya getirebilmektedir. Bazen koca, çocuğun işlediği hatadan ya da başa gelebilecek kazalardan dolayı eşini suçlamakta bazen de kadın eşini suçlamaktadır. Bu durum eşler arasında iletişim problemlerinin oluşmasına sebep olmaktadır. Eğer eşler gerekli maddi-manevi donanıma sahip olur ve sahip olunan çocuğa Allah'ın emaneti gözüyle bakarlarsa bahsedilen sıkıntılar aşılarak çocuk, eşleri birbirine yaklaştırebilmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcılarımız çocuk sayısı çoğaldıkça eşler arasındaki iletişimin azaldığını düşünmektedirler. Ancak evliliğin devamına katkı yönünden çocuk, eşleri bir arada tutarak boşanmaları azaltan bir güce sahiptir. Bununla birlikte; boşanma noktasına gelinirse ağırlıklı olarak eşler, çocuğunu kendi yanına almak istemektedir.

Çocuk, sadece eşler arasındaki ilişkiyi etkilemekle kalmaz aynı zamanda akrabalık ilişkilerini de etkileyerek akrabalık bağlarının genişlemesi üzerinde de ayrı bir güce sahiptir. Katılımcılarımız evlenme şekli ne olursa olsun çocuk sahibi olmak istemede eşlerin aileleri ve sosyal çevrenin etkisi olduğunda fikir birliği etmişlerdir. Çocuk sahibi olunmasının yalnızca eşler açısından değil sosyal çevre tarafından da önemsenmesi çocuk sahibi olmaya toplumsal algılarla yaklaşılması gerçeğini beraberinde getirmektedir.

Araştırmaya katılanlar, ekonomik sebeplerle kadının çalışmasını desteklediğini ifade etmiştir. Ancak katılımcılar, çocuk sayısı arttıkça kadının çalışması durumunda çocuğun sorun olacağını düşünmektedirler. Bu görüşe ise tek çocuğu olanlar katılmamaktadırlar. Ailede kadının çalışması durumunda, çocuğu bakımı için aile büyükleri tercih edilmektedir.

Araştırmada çocuk sahibi olamamakla ilgili görüşler incelenmiş ve katılanların çoğu ağırlıklı olarak çocuğumun olmamasını kabullenirim cevabını vermiştir. Fakat farklı cevaplar veren katılımcılarımızın ifadelerini değerlendirdiğimiz de ise çocuk sahibi olmanın eşler açısından ciddi önem taşıdığı kanaati oluşmaktadır. Çocuk sahibi olmak, eşleri psikolojik anlamda daha sağlıklı hissettirmektedir. İnsanda bulunan en önemli duygulardan biri evlat sevgisidir. Kadınlarda genetik olarak “çocukları koruma” dürtüsü bulunur. Bu eğilim, çocuk yapmayı ve onun zorluklarına katlanmayı sağlar.

Araştırma verilerine göre, dindarlık ile çocuk sahibi olmak arasında anlamlı bir ilişki vardır. İslâm Dini evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı teşvik etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların dualarından bahsedilirken “Ey Rabbimiz, bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği olarak (salih insanlar) ihsan et, bizi takva sahiplerine rehber kıl derler.” (Furkan Suresi,74) şeklinde buyrulmaktadır.

Katılımcıların dindarlık seviyesi yüksek bulunmuştur. Buna bağlı olarak; araştırmaya katılan kişiler tarafından çocuk sahibi olmanın dinî duyguların daha yoğun hissedilmesini sağlayacağı ifade edilmektedir. Aynı zamanda her ne kadar çocuk sahibi olmak hayata yoğunluk katmış olsa da çocuk olmasıyla ibadet disiplininin aksamayacağı düşünülmektedir.

Anne ve babanın çocuğun aileye katılmasıyla beraber devam eden dinî hayatında çocuk için milli ve manevi değerleri üst düzeyde temsil eden model olma sorumluluğu vardır. Dürüstlük, namusluluk, çalışkanlık, saygı... gibi kesin doğruluğuna inanılan değerler konusunda güvenli ve ısrarlı bir otorite ortaya koymak eşlerin dinî hayatına katkı yapabilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADAM, Hüdaverdi (2004), *Evlilik Okulu*, Karasu Kaymakamlığı Eğitim Yayını, Sakarya.
- AKŞİT, Cevat (1996), *Mutlu Evlilik*, Kerem Matbaacılık, İstanbul.
- AKTAŞ, Cihan (1992), *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*, Umud Matbaacılık, İstanbul.
- AKTOSUN, Yasemin Yalçın (2008), *Lütfen Benim İçin*, Gül Yurdu Yay., İzmir.
- ALLNEDY, René (1968), *Aile Problemleri, Problem Çocuklar*, Çev: Adnan Camgil Kitapçılık Tic. Ltd. Ş.ti Yayınları, İstanbul.
- ALPTEKİN, Murat (1968), *Çocuk Yetiştirme Tekniği*, Gür Matbaası, İstanbul.
- ARTIR, Farika Teymur (Tarihsiz), *İyi Günde Kötü Günde Evlilik*, İSAM, İstanbul.
- ATASEVEN, Asaf (1996), *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- AY, Mehmet Emin (2003), *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- AYTAÇ, Ahmet Murat (2007), *Ailenin Serencamı, Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- BALAMAN, Ali Rıza (1982), *Sosyal Antropolojik Yaklaşımla Evlilik Akrabalık Türleri*, Karınca Matbaacılık, İzmir.
- BAYRAKLI, Bayraktar (2000), *Ayetlerin Işığında İman, İbadet ve Ahlâk Üzerine Sohbetler*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKLI, Bayraktar (2002), *İslâm'da Eğitim*, 7. Baskı, Seçil Ofset, İstanbul.
- BAYRAKLI, Bayraktar (1998), *Kur'an'da Değişim Gelişim ve Kalite Kavramı*, İFAV, İstanbul.
- BİCE, Hayati (2008), *Annenin Rehberi*, 5. Baskı, TDV. Yayınları, Ankara.

- BİLEN, Mürüvvet (2009), *Sağlıklı İnsan İlişkileri*, Anı Yayıncılık, İstanbul.
- BİLGİN, Beyza (2004), *İslâm ve Çocuk*, 6.Baskı, DİB. Yayınları, Ankara.
- BUDAK, Selçuk (2001), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- BUSCAGLIA, Leo (1982), *Yaşamak, Sevmek ve Öğrenmek*, Çev: Nesrin Kasap, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- BÜYÜK, Abdullah (2007), *Aile Mektebi*, Erman Ofset, Konya.
- CANAN, İbrahim (2008), *Hız. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Akademi Yayınları, İstanbul.
- CEBECİ, Lütfullah (1990), *Yakın Akraba Evliliği ve Genetik*, İstişare Yayın Dağıtım, Erzurum.
- CEBECİ, Suat (2003), *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İz Yay., İstanbul.
- CHAPMAN Gary, Dr. R. Campbell (2008), *Çocuklar İçin Beş Sevgi Dili*, Çev: Pelin Ozaner, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- CHAPMAN, Gary (1996), *5 Sevgi Dili*, Çev: Betül Çelik, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1980), *İnsan İnsana*, 2. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1991), *Yeniden İnsan İnsana*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- ÇAĞLAYAN, Ahmet (2006), *Aile Okulu Evler*, Gülhane Yayınları, İstanbul.
- ÇAMDİBİ, Mahmut (2008), *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- ÇİMEN, Latife Kabaklı (2008), *Türk Töresinde Kadın Aile*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- DÖKMEN, Üstün (1994), *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayınları, İstanbul.
- DURMUŞ, Ayten (2006), *Geçimsizliğin Çözümü Var*, 5.Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul.

- ERDENTUĞ, Nermin (1977), *Sosyal Adet ve Gelenekler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERDİL, Kemalettin (1991), *Aile Okulu*, TDV. Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Hüseyin (1993), *Kadın, Tesettür, İzdivaç*, 9. Baskı, Çelik Yayınevi, İstanbul.
- ERGİN, Arif (1995), *Öğretim Teknolojisi ve İletişim*, Pegem Yayınları, Ankara
- ERSANLI, Kurtman ve Melek, Kalkan (1992), *Evlilik ve Aile*, Kültür Yayınları, Konya.
- EKŞİ, Aysel (1990), *Çocuk, Genç, Ana Bablar*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- GEÇTAN, Engin (1988), *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GEÇTAN, Engin (1999), *İnsan Olmak*, 20. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GLASSER, William(2005), *Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi*, Çev: Müge İzmirli, Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- GORDON, Thomas (1998), *E.A.E. (Etkili Ana Baba Eğitimi) Uygulamalar*, Çev: Emel Aksoy, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- GÖKA, Erol, Sema Göka (2008), *Kadınlar Erkekler Aşıklar*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- GÜNEŞ, Adem (2009), *Annelik Sanatı*, Nesil Yayınları, İstanbul.
- HORTAÇSU, Nuran (1997), *İnsan İlişkileri*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2009), *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- İBRAHİMOĞLU, Davut (2010), *Evliliğin Kitabı*, Hayat Yayın Grubu, İstanbul.
- JERSİLD, Arthur (1976), *Çocuk Psikolojisi*, Çev: Gülseren Günce, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1998), *Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1991), *Aile ve Kültürel Psikoloji*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2010), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1991), *İnsan, Aile, Kültür*, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KARACA, Faruk (2007), *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yayınları, İstanbul.
- KAŞELİ, Ali Rıza (2002), *İslam'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, Merve Yayınları, İstanbul.
- KAYA, Mevlüt (1998), *Din Eğitiminde İletişim*, Etüt Yayınları, Samsun.
- KAZICI, Ziya (1997), *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İFAV., İstanbul.
- KORUCU, Muhittin (2012), *Eşler Arası İletişim Becerileri*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KÖYLÜ, Mustafa (2004), *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul.
- KULA, M. Naci (2001), *Kimlik ve Din*, Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- LENİN, Marx Engels (2008), *Kadın ve Aile*, Çev: Arif Gelen, Sol Yayınları, Ankara.
- MAUROİS, André (1994), *Hisler ve Adetler*, Çev: Fuat Gökbudak Matbaası, İstanbul.
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi (2004), *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul.
- MEHMEDOĞLU, Yurdagül (2005), *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, Dem Yayınları, İstanbul.
- MENEKŞE, Ömer (2010), *Kur'an'dan Öğütler -I*, DİB., Yayınları, Ankara.
- MERİÇ, Nevin (2004), *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*, Elest Yayınları, İstanbul.
- NAZLI, Serap (2001), *Aile Danışmanlığı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- NEVEVİ, İmam (1991), *Riyaz'üs- Salihin*, Çev: İhsan Özkes, Kahraman Yayınları, c.1, İstanbul.
- NİRUN, Nihat (1994), *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- OLUÇ, Rıdvan (2013), *Bir Yastıkta Kırk Yıl*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- ONUR, Bekir (2007), *Çocuk, Tarih ve Toplum*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ONUR, Bekir (2005), *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ORUM, Ali Osman (2006), *İslâm'da Kadın ve Aile Hukuku*, Eskişehir.
- ÖZCAN, Yusuf (1996), *Gençlik ve Evlilik*, Türdav Basımevi, İstanbul.
- ÖZERİ, Zeynep Nezahat (2004), *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul.
- ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem (2000), *Evlilik ve Aile Terapisi*, PDREM Yayınları, Ankara.
- SANTROCK, John W. (2012), *Yaşam Boyu Gelişim*, Çev: Galip Yüksel, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- SAYAR, Kemal (2008), *Sufi Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- (2007), *Yavaşla*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- SCHWARZ, Oswald (1971), *Cinsiyet Psikolojisi*, Çev: Halis Özgü, Özgü Yayınevi, İstanbul.
- ŞENTÜRK, Lütfi (2002), *Örnek Vaazlar I. Kitap, 2. Baskı*, DİB Yayınları, Ankara.
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi (1999), *Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2006), *Dersimiz Çocuk*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- TAŞGETİREN, Emine (Tarihsiz), *Çocukla İletişim*, Erkam Yayınları, İstanbul.
- TARHAN, Nevzat (2008), *Makul Çözüm*, 10. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

- TARHAN, Nevzat (2010), *Kadın Psikolojisi*, 51. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul.
- TARHAN, Nevzat (2012), *Sen Ben ve Çocuklarımız*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- TARHAN, Nevzat (2014), *Terapi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- TOKPINAR, Cemil (2001), *Ömür Boyu Aşk*, 30. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul.
- TURHAN, Mümtaz (1969), *Kültür Değişmeleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ÜNAL, Asife (2009), *Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslâm'da Evlilik*, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- VAKKASOĞLU, Vehbi (2003), *Allah'ı Nasıl Anlamalı ve Çocuklarımıza Nasıl Anlatmalı?*, Türdav Yayıncılık, İstanbul.
- YAKIŞIR, Muammer (Tarihsiz), *Ebeveyn ve Evlat İlişkisi Üzerine*, Tekin Kitabevi, Konya.
- YAVUZER, Haluk (2007), *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, 22. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (2008), *Çocuğunuzun ilk 6 Yılı*, 23. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (2011), *Ana Baba Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi (2006), *Kur'an-ı Kerim Meali*, Sadeleştiren: Muharrem Tan, Sentez Yayınevi, İstanbul.
- YEŞİLYAPRAK, Binnur (2007), *Çalışan Anne ve Çocuk*, 23. Baskı, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1980), *Çocuk Ruh Sağlığı*, 3. Baskı, T.İş Bankası Yayınları, Ankara.

Makaleler

- AKGÜN, Halil (2004), “Modernleşme ve Ailenin Çözülüşü”, *Semer kand Dergisi*, s.4, İstanbul.
- AKSOY, İlhan (2011), “Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi”, *Gazi Üniversitesi Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, Sayı:16, Ankara.
- AKYÜZ, Hüseyin (1990), “Ailenin Yapısı ve Fonksiyonları”, *Türk Yurdu Dergisi*, Min Ofset, Sayı: 40, İstanbul.
- ALTAŞ, Yusuf (2006), “Eşlerin Karşılıklı Görev ve Sorumlulukları”, *Kürsüden Öğütler*, DİB., Yayınları, Ankara.
- AMMAN, Mehmet Tayfun (Tarihsiz), “Türkiye’de Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi”, *Aile ve Eğitim*, İSAV, İstanbul.
- ASLAN, Nebile (2004), “Çocuk Sahibi Olma Sorumluluğu” *Diyanet İlmi Dergi (Haziran)*, Ankara.
- AYDIN, Cahide ve Oya Tuncer (1991), “Annenin Ev Dışında Çalışmasının Çocuk Gelişim ve Davranışına Etkisi”, *Aile Yazıları III*, AAK., Ankara.
- BAHADIR, Abdulkerim (2008), “Aile Yapımız ve Sorunları”, *Sempozyum Tebliğ ve Müzakere (5-6 Nisan)*, Konya.
- BAHADIROĞLU, Yavuz (2005), “Osmanlı’da Çocuk Terbiyesi”, *Vakit Gazetesi (10 Şubat 2005)*, s.3, İstanbul.
- BAKTİR, Mustafa (1996), “İslâm’da Kadının Çalışma Şartları”, *Sosyal Hayatta Kadın*, İSAV, Ensar Neşriyat, s.127, İstanbul.
- BARBARASOĞLU, Fatma K., (2007), “Küresel Dünyada Aileyi Tehdit Eden Dönüşümler”, *Günümüzde Aile Uluslararası Sempozyumu (02-04 Aralık 2005)*, Ensar Neşriyat, s.617, İstanbul.
- BARDAKOĞLU, Ali (1996), “İslâm’da Kadının Çalışma Şartları” *Sosyal Hayatta Kadın; Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul.

- BAŞARANBİLEK, Emin (1994), “Arkeolojik Eserlerde Çocuk”, *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu (23-24 Nisan 1993)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.49-52, İstanbul.
- BAYINDIR, Abdulaziz (2005), “Günümüzde Karı-Koca İhtilaflarının Sebepleri”, *Sosyal Hayatta Kadın*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- BİRSEN, Gökçe (1990), “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Yazıları*, C.1, AAK., Ankara.
- ÇAYBOYLU, İrfan (2002), “2001 yılı Aile Raporu” *AAK. Raporu yayını*, Beyda Ofset, Ankara.
- DEMİRCİ, E. Yaşar (2007), “Değişim Sürecinde Dünya’da ve Türkiye’de Aile Yapısı ya da Cemaat- Cemiyet Ayrımında Aileyi Düşünmek”, *Günümüzde Aile Uluslararası Sempozyumu (02-04 Aralık 2005)*, Ensar Neşriyat, s.44, İstanbul.
- DEMİRSOY, Çiğdem (2013), “Erkek ve Aile” *Diyanet Aylık Dergi (Ocak)*, Sayı: 265. DİB. Yayınları, Ankara.
- DIKEÇLİGİL, Beylü ve Ahmet Çiğdem (1991), “Evlilik Kurumu ve İlişkileri”, *Aile Yazıları IV*, AAK., Ankara.
- DONUK, Abdulkadir (1991), “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, *Aile Yazıları I*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.
- DURUKAN, Melek (2009), “Aile Psikiyatrisi ve Fonksiyonelliği”, *Toplum ve Aile Etkileşimi*, Eğitim Kültür ve Diyanet Vakfı, s.4, İstanbul.
- GÖKA, Erol (2010), “Yeni Dünya’da Çocukluğun Halleri”, *Diyanet Aile Dergisi (Eylül)*, Sayı:34, DİB. Yayınları, s.239, Ankara.
- GÜNEY, Mustafa (2010), “Sabrın Mükâfatı Cennet’te Yüksek Makamlardır” *Kur’an’dan Öğütler-2*, DİB Yayınları, Ankara.
- GÜRCAN, Ayşen (2008), “Aileye İlişkin Sorunlar”, *Aile Sorunları,İstişareli Toplantı*, DİB. s.141, Ankara.

- HAMAMCI, Eda (2012), “Çocuklar Ne İster Ebeveynler Ne Yapar?”, *Yaşam Dergisi (Mart)*, Yeni Hayat Matbaacılık, s.23, İstanbul.
- İMAMOĞLU, Olcay (1991), “Aile İçinde Kadın Erkek Rollerini”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, C.III, s.832, Ankara.
- KAPLAN, Tuğba (2012), “Çocuğunuz Öğrenemiyor mu?”, *Yeni Bahar Dergisi (Mart)*, Sayı:51, Biltur Basın Yayın Hizmet, İstanbul.
- KAPUKAYA, Mehmet (2010), “Sabırla İmtihan”, *Kur’an’dan Öğütler-2*, DİB. Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜK, Abdurrahman (1990), “Dinlerde Evlilik Anlayışına Genel Bir Bakış”, *Türk Yurdu Dergisi*, Min Ofset, Sayı:40, s.57, İstanbul
- KÜÇÜKKURT, Mehmet (1990), “Ailenin Psikolojik fonksiyonu”, *Türk Aile Yıllığı*, TC. Başbakanlık Aile Kurumu Yayınları, s.91, Ankara.
- MENEKŞE, Ömer (2010), “Çocuklarımızla İmtihan Ediliyoruz”, *Kur’an’dan Öğütler-1*, DİB. Yayınları, Ankara.
- MUTAHHARİ, Şehit (Tarihsiz), “İslâm’da Kadın Hakları”, s.344.
- OCAK, Mehmet Şükrü (2012), “Erken Evliliklerde Yaşanan Düşükler Psikolojiyi Bozuyor”, *Zaman Gazetesi*, s.33. İstanbul.
- ONUR, Bekir (1993), “Toplumsal Tarihte Çocuk” *Çocuk Sempozyumu (23-24 Nisan)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ÖZARSLAN, Selim (2004), “İslam’ın Aile Hayatına Verdiği Değer”, *Diyanet İlmî Dergi*, Sayı 40, DİB. Yayınları, Ankara.
- ÖZBEK, Abdullah (1996), “İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi”, *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi-2*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- ÖZBEK, Abdullah (1996), “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”, *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, Ensar Neşriyat, s.52-53, İstanbul.
- ÖZBEK, Abdullah (2010), “Ailede Dinî Sorumluluk Eğitimi”, *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.

- ÖZBURUN, Nazlı (2010), “Bir İnsan Bir Ömür; Gelenekten Geleceğe” *Diyanet Aylık Dergi (Aralık)*, Sayı: 240, DİB. Yayınları, Ankara.
- ÖZBURUN, Nazlı (2011), “Eşler Evde Neden Konuşmaz; Tefekkür”, *Diyanet Aylık Dergi (Ocak)*, Sayı: 241, DİB. Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Nutku (1994), “Osmanlı Şenliklerinde Çocuk”, *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu (23-24 Nisan 1993)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.57, İstanbul.
- ÖZEK, Abdullah (1996), “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin önemi”, *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- PERŞEMBE, Erkan (2000), “Genç-Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine” *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi:29, Ensar Neşriyat, s.262, İstanbul.
- SARABASSY, Ahmet El (1991), “Evlilik aile Planlaması ve İslâmiyet”, *Aile Yazıları VI*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, s.267, Ankara.
- SARAN, Nephân (1991), “Aile Hayatı ve Toplum” *Aile Yazıları III*, Başbakanlık Aile Kurumu Başkanlığı, Ankara.
- SARAN, Nephân (1997), “Aile Hayatı ve Toplum” *İÜ.Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, Sayı: 3, İnkılap Yayınevi, s.13, İstanbul.
- ŞAHİN, İlkay (2013), “Kadın Dindarlığı”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı:265, DİB. Yayınları, Ankara.
- ŞENTÜRK, Hâbil (1996), “İbadetin Manası ve Fonksiyonları Üzerine Psikolojik Bir Bakış Denemesi”, *SDÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, s.139, Isparta.
- TAN, Mine (1994), “Çocukluk: Dün ve Bugün”, *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu (23-24 Nisan 1993)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.19-23, İstanbul.
- TANSUĞ, Sabiha (1994), “Anadolu'da Çocuk Giyimleri ” *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu (23-24 Nisan 1993)*, s.127, İstanbul.
- TARHAN, Nevzat (2006), “Aile İçi İletişim”, *Başak Hayat Dergisi (Kasım)*, Sayı: 5, İstanbul.

- TEZCAN, Mahmut (1991), “Çocuk Eğitiminde Ailenin Rolüne Sosyolojik Bir Bakış”, *Aile Yazıları I*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, s.278, Ankara.
- TOZ, Seyit Ali ve İsmail Kurt (2005), “Sosyal Hayatta Kadın”, *İslâmi İlimler Tartışmalı İlmî Toplantı*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- TUNA, Yasemin (2009), “Çalışan Hamile Kadınların Sorunları”, *Sakarya Üniversitesi Uluslararası-Disiplinlerarası Kongresi (05-07 Mart)*, Sakarya Basımevi,C.1, s.220, Sakarya.
- TÜİK, (2013), “Türkiye’de Mutluluk Kaynağı Aile”, *Bugün Gazetesi (23 Mart)*, İstanbul.
- UNİCEF,(1996), “Türkiye’de Anne ve Çocukların Durum Analizi”, *Unicef İşbirliği Programı*,Unicef Yayınevi, s.213-215.
- ÜNAL, İsmail Hakkı (2004), “Kur’an’da Aile Kurumu” *Diyanet İlmî Dergi*, Sayı 40, DİB. Yayınları, Ankara.
- ÜRKMEZ, Mediha (2008), “Çocuk Ebeveyn İlişkisinde Yaşanan Açmazlar ve Problemlerli Çocuk”, *Aileye İlişkin İstişare Toplantısı(20-22 Aralık)*, DİB., Yayınları, Ankara.
- YILDIZ, Abdullah (2009), “Aile ve Toplum İlişkilerinde Hoşgörülülük ve Yumuşak Huyluluk Olmak”, *Minare (Aralık)*,Sayı: 228, Bediralp Matbaacılık, İstanbul.
- YILMAZ, Musa K., (1993), “İslamî Aile”, *İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu (15-17 Ekim 1993)*, İlmî Neşriyat, s.42, İstanbul.

Tezler

- ERDOĞAN, Fırat (1977), *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve din Duygusu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
- ÇELİK, Yılmaz (2010), *Genç ve Yetişkin Evlilerde Kıskançlığın Din Psikolojik Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ. Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.

SUCU, İlyas (2007), *Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Sosyal Kabulleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.

ARAZ, Hacer (2007), *Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemi ve Bunların Çocuğun Din İletişimine Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAÜ. Sosyal Bilimler Enst., Sakarya.

EKLER

EK 1: Anket Formu

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu anket Din Psikolojisi alanında yapmakta olduğumuz araştırmaya önemli bir veri kaynağıdır. Görüşlerinizi samimi olarak belirtmeniz araştırmamıza gerçeğe uygun sonuçlar kazandıracaktır. Anketimize vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Sonuçlar bütün olarak değerlendirileceği için isminizi belirtmeniz gerekli değildir. Lütfen hiçbir soruyu eksik bırakmayınız. Araştırmamıza gösterdiğiniz ilgi ve katkı için teşekkür ederiz.

Nurcan ŞIVKIN SA.Ü.S.B.E
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz

- a) Kadın
b) Erkek

2. Yaşınız?

- a) 18-30   b) 31-55   c) 55+

3. Nerelisiniz?

- a) Marmara b) Ege c) Akdeniz d) İç Anadolu e) Doğu Anadolu f) Güneydoğu Anadolu g) Karadeniz

4. Hayatınızın büyük kısmı nerede geçti?

- a) Köy b) Kasaba c) Şehir d) Büyükşehir

5. Eğitim durumunuz nedir?

- a) İlkokul mezunu   b) Orta Okul mezunu   c) Lise mezunu   d) Üniversite mezunu
e) Okur-yazar   f) Diğer

6. Gelir durumunuz nasıldır?

- a) Düşük   b) Orta   c) İyi   d) Çok iyi

7. Mesleğiniz?

- a) Ev hanımı   b) Memur   c) İşçi   d) Esnaf   e) Yönetici   f) Diğer

8. Kaç yıllık evlisiniz?

- a) 0-1   b) 2-5   c) 6-10   d) 11-15   e) 16-20   f) 21+

9. Kaç çocuğunuz var?

- a) Hiç yok   b) 1   c) 2   d) 3   e) 4   f) 4+

10. Görücü usulü mü evlendiniz?

- a) Evet   b) Hayır

11. Çocuk sahibi olmak için doktor yardımı aldınız mı?

- a) Evet   b) Hayır

12. Evlendikten ne kadar süre sonra çocuk sahibi oldunuz?

- a) 0-1 b) 1-2   c) 3-4   d) 4-8   e) 8-11   f) 11+

- 13. Günlük beş vakit namaz ile ilgili durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?**
- a) Düzenli kılarım
  - b) Ara sıra kılarım
  - c) Bayramlarda ve mübarek gecelerde kılarım
  - d) Hiç kılmam
  - e) Çoğu zaman kılarım
- 14. Kur'an-ı Kerimi hangi sıklıkla okursunuz?**
- a) Her gün bir kısmını okurum
  - b) Ramazan ayında okurum
  - c) Haftada bir iki defa okurum
  - d) Hiç okumam
  - e) Bir yakınım ölünce okurum
- 15. Dua etmekle ilgili tutumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?**
- a) Sık sık dua ederim
  - b) Özellikle sıkıntılı anlarımda dua ederim
  - c) Cenaze, mevlit gibi durumlarda dua ederim
  - d) Sadece namazda dua ederim
  - e) Hiç dua etmem
- 16. Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendirirsiniz?**
- a) Dindar değilim
  - b) Biraz dindarım
  - c) Dindarım
  - d) Çok dindarım
- 17. İbadetlere karşı tutumunuz nedir?**
- a) İbadetleri istekle yapıyorum
  - b) İbadetleri ara sıra yapıyorum
  - c) İbadetleri yapıyorum ama zor ve yorucu buluyorum
  - d) İbadetlere karşı isteğim var ama yerine getiremiyorum
  - e) İbadet yapmak istemediğim için ibadet yapmıyorum

Aşağıdaki ifadeler din ve dindarlık ile ilgili görüşler, tutum ve davranışları hakkında bilgi toplamak amacı ile düzenlenmiştir. Yazılan her bir ifadeyi okuyarak sizin durumunuzu en iyi açıklayan seçeneğini işaretleyiniz.	Tamamen Katılıyorum	Oldukça Katılıyorum	Pek Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
18.Allah birdir ve her şeye kâdir'dir.				
19.Kur'an, her çağa hitap eden bir kitaptır.				
20.Melek, cin ve şeytan gibi görünmeyen varlıklar gerçekte vardır.				
21.Ahret hayatı (cennet ve cehennem) vardır.				
22.Kur'an'ı anlamak için peygamberin sünnetine ihtiyaç duyulur.				
23.İbadetlerin imanı kuvvetlendirdiğini düşünüyorum.				
24.Önemli olan kalbin temiz olmasıdır. Başörtüsü teferruattır.				
25.Dinî inançlar psikolojik sorunları aşmaya yardımcı olur.				
26.Bu dünya bir imtihan hayatıdır. Ahiret hayatı daha önemlidir.				
27.İbadetler günlük hayatı disipline eder.				
28.Dua etmek bana huzur verir.				
29.Haram olduğu için alkollü içki kullanmam.				
30.Dinin zinayı yasaklamasının evlilik bağıni kuvvetlendirdiğini düşünüyorum.				
31.Günlük işlerimi yaparken Allah'a yakınlığımı düşünerek ürperti duyarım.				
32.Aldığım kararlarda Allah'ın hoşnutluğunu göz önünde bulundururum.				
33. İbadetin gayesi mutlu ve huzurlu bir hayat sağlamaktır.				

"Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak, size en uygun olan seçeneği yuvarlak içine alınız."

- 34. Sizce kişi niçin evlenir?**
- Hayatını bir eşle paylaşmak için.
  - Ekonomik olarak şartlarını iyileştirmek için
  - Çocuk sahibi olabilmek için
  - Evlenmek toplumsal bir adet olduğu için
  - Hayatının son döneminde yalnız kalmamak için
- 35. Eşinizle birlikte oturduğunuz yer?**
- Eşimle ayrı bir eve yerleştik
  - Aile büyüklerimizle beraber oturuyoruz
  - Aile büyüklerimizle beraber kaldık fakat şu an beraber değiliz
  - İş gereği bir süre eşimle ayrı mekânlarda yaşamak zorunda kaldık
  - Eşimin işi gereği farklı şehirlerde beraber kaldık
- 36. Eşinizle olan iletişiminizi en fazla zedeleyecek husus ne olabilir?**
- Eşimin yalan söylemesi
  - Eşimin beni devamlı eleştirmesi
  - Eşimin evliliğimizle ilgili sorumlulukları almaması
  - Eşimin beni aldatması
  - Eşimin çocuk sahibi olmasına engel bir sorunu olması
- 37. Ailede kadının çalışmasını destekler misiniz?**
- Evet, ekonomik olarak gereklidir.
  - Hayır, kadın evinden sorumludur.
  - Evet, kadının en doğal hakkıdır.
  - Hayır, çocukların bakımı sorun olmaktadır.
  - Bu konuda kararı eşime bırakıyorum.
- 38. Ailede kadın çalışıyorsa çocukları bırakmak için hangisi tercih edilir?**
- Kreş
  - Özel bakıcı
  - Aile büyükleri
  - Komşu
  - Başka .....
- 39. Sizce evlendikten ne kadar süre sonra çocuk sahibi olunmalıdır?**
- Hemen
  - 1 yıl sonra
  - 2 yıl sonra
  - 5 yıl sonra
  - Bu durumu çok önemsemem
- 40. İnsanoğlu neden çocuk sahibi olmak ister?**
- .....
- 41. Aile ortamının mutluluğu için sizce hangisi daha fazla önem taşır?**
- Sevgi
  - Para
  - Çocuk
  - İyi bir iş
  - İyi bir ev

- 42. Evlilik hayatınızda çocuk sahibi olmasaydınız nasıl karşılırdınız?**
- a) Kabullenirdim ve hayatıma devam ederdim.
a) Eşimden ayrılır ve yeni bir evlilik yapardım.
b) Evlatlık çocuk alırdım.
c) Başkasının çocuğuna koruyucu ailelik yapardım.
d) Başka.....
- 43. Sizce bir evlilikte ideal olan çocuk sayısı ne kadardır?**
- a) Hiç çocuk olmamasını tercih ederim.
b) Bir
c) İki
d) Üç
e) Üçten fazla olmasını isterim.
- 44. Çocuğunuzun cinsiyeti sizin için ne kadar önemlidir?**
- a) Oğlum olmasından vazgeçemem.
b) Kızım olmasından vazgeçemem.
c) Hem kız hem de erkek çocuğumun olmasını isterim.
d) Çocuğumun cinsiyetinin ne olduğu benim için fark etmez.
e) Başka.....
- 45. Çocuğunuzun cinsiyeti eşinizle olan iletişiminizi etkiler mi?**
- a) Etkiler c) Etkilemez
b) Kısmen Etkiler d) Hiç Etkilemez
- 46. Çocuğunuz dünyaya geldikten sonra eşinizle ilişkiniz nasıl gelişti?**
- a) Daha sıcak ve samimi oldu.
b) Eşimle iletişimimizde sorunlar çoğalmaya başladı.
c) Hiçbir şeyi değiştirmedim, iletişimimiz daha önce nasılsa şu anda da öyle.
d) İlgimiz çocuğına yöneldi.
e) Başka.....
- 47. Çocuk sahibi olmak hayatınızda neyi değiştirdi?**
- a) Kendimi daha olgun ve sorumluluk sahibi olarak görmeye başladım.
b) Üzerimdeki maddi yük arttı.
c) Evliliğim daha sağlam temellere oturdu.
d) Kendime yeterince zaman ayıramamaya başladım.
e) Evliliğimde büyük bir neşe kaynağı oldu.
- 48. Eşinizle boşanma durumuna gelerseniz çocukları ne yaparsınız?**
- a) Boşanırdım ve çocuklarımı yanıma alırdım.
b) Boşanırdım ve çocuklarımı eşime bırakırdım.
c) Çocuklarım için evliliğimi sürdürürdüm.
d) Boşanırdım ve çocuklarımızı eşimle paylaşırdım.
e) Başka.....
- 49. İstemediğiniz cinsiyette bir çocuk dünyaya getirirseniz bundan nasıl etkilenirsiniz?**
- a) Önemli olan çocuğumun sağlıklı doğması, cinsiyeti önemli değil
b) Çocuğumun cinsiyeti benim için çok önemli, bu arzudan vazgeçmem
c) Durumu kabullenirim ama eşime olan sevgim azalır
d) Evlatlık olarak bu arzumu gerçeğeştirmeye çalışırım
e) Başka.....

Aşağıdaki ifadeler eşlerin iletişiminde çocuğun konumu ile ilgili görüşler, tutum ve davranışlar hakkında bilgi toplamak amacı ile düzenlenmiştir. Yazılan her bir ifadeyi okuyarak sizin durumunuzu en iyi açıklayan seçeneğini işaretleyiniz.	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
50. Çocuklu eşler, çocuk sahibi olmayan eşlere oranla daha mutludur.					
51. Çocuk sayısı arttıkça eşler arasındaki iletişim azalmaktadır.					
52. Çocuk sahibi olan çiftlerde boşanma daha az olmaktadır.					
53. Kadın çalışıyorsa bu evlilikte çocuk problem olmaktadır					
54. Evlilikte erkek daha çok erkek çocuk isterken kadın daha çok kız çocuk istemektedir.					
55. Çocuk sahibi olmak eşlerin fitri ihtiyacını karşıladığı için psikolojik olarak kadın ve erkek daha sağlıklı olmaktadır.					
56. Kariyer yapmak isteyen eşler tek çocukla yetinmek istemektedir.					
57. Evlilikte önemli olan eştir. Çocuk sahibi olamadığı için eşinden ayrılmak yanlıştır.					
58. Eşlerin aileleri ve sosyal çevre çocuk sahibi olunmasını istemede son derece etkilidir.					
59. Evlilikte sahip olunan tek çocuk eşler arasındaki iletişimi olumlu etkilemektedir.					
60. Çocuk sahibi olmak ibadet disiplinini aksatmaz.					
61.Çocuk sahibi olmak dini duyguların daha yoğun hissedilmesinde etkilidir.					

ÖZGEÇMİŞ

05.08.1977 tarihinde Sakarya’da dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu, İstanbul Şemsipaşa İlköğretim okulunda tamamladı. Lise Eğitimini Üsküdar Burhan Felek Lisesi ve Üsküdar Kız Lisesi’nde tamamladı. 2001 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. 2006 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur’an Kursu Öğreticisi olarak görev yapmaktadır. Evlidir ve bir çocuğu vardır.